VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

XXXIII. DEEL.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK;

OORSPRONKLYK VERZAMELD

DOOR

JACOBUS KOK.

DRIE-EN-DERTIGSTE DEEL.

W — Y.

MET KAARTEN, PLAATEN EN POURTRAITTEN.

TE AMSTELDAM, BY
JOHANNES ALLART.
MDCCXCV.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

WIT.

WITTE, (DE) was eertijds een zeer aanzienlijk Geslagt in *Zeeland*, 't welk, hoewel ook in andere oorden dier Provincie, voornaamlijk, egter, op het Eiland *Schouwen* gebloeid, en voor het bewind, zo van Stad en platten Lande, als voor het geheele Gewest, voornaame en verdienstlijke mannen heeft uitgeleverd. Reeds zo vroeg als in het laatste gedeelte der Zestiende Eeuwe, vinden wij, op de lijst der Burgemeesteren van *Zierikzee*, vermeld, Mr. QUINTYN DE WITTE, die ook nog in de Zeventiende Eeuw die waardigheid heeft bekleed; voorts, in den Jaare 1615, in de zelfde hoedanigheid, Mr. VINCENT DE WITTE; in de Jaaren 1632, 1635, 1638, 1641, 1644, 1647 en 1650, Mr. PIETER DE WITTE; en, in de Jaaren 1658 en 1662, JAKOB DE WITTE. Een ander JAKOB DE WITTE, misschien de Stamvader van alle deezen, bekleedde, omtrent zeventig jaaren vroeger, te weeten, in den Jaare 1594, in de gemelde Stad, den post van Pensionaris. De straks genoemde Burgemeester JAKOB DE WITTE, zijnde Heer van *Haamstede*, bekleedde wijders het aanzienlijk ampt van Rentmeester beoosten *Schelde*. KORNELIS DE WITTE, 't zijn dan zoon of bloedverwant des laatstgenoemden, Heer van *Elkerzee*, *Ellemeer*, enz. wierdt, op den dertienden Augustus des Jaars 1667, aangesteld tot Opperbestuurder of Superintendent over het geheele Eiland *Schouwen*, *Burgt* en *Westland*. Een tak diens zelfden aanzienlijken Geslagts bloeide op een ander Eiland van *Zeeland*, *Zuidbeveland* naamelijk. Bijkans zo vroeg als de oudste der

nu gemelden, bekleedde Mr. JAKOB DE WITTE, in de Stad *Goes*, den post van Baljuw. Boven hem, en boven alle de anderen, in aanzien en waardigheid, klom zijn Zoon Mr. BOUDEWYN DE WITTE, gebooren in de gemelde Stad. Op den negenëntwintigsten Oktober des Jaars 1625 wierdt hij tot Sekretaris van het Land, en voorts, op den negentienden Februarij des Jaars 1630, tot Raadpensionaris aangesteld. Tot op den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1641 bekleedde hij dien volwigtigen post, wanneer hij, op zijn verzoek, daar van ontslagen wierdt. Eindelijk ontmoeten wij nog, als Burgemeester van *Reimerswaale*, ADRIAAN DE WITTE. Door huwelijks verbintenisfen, met Geslagten, niet minder aanzienlijk in den Lande dan hun eigen, als die van RAAPHORST, WEYTZEN, BEERESTEYN en anderen, vermeerderden, daarenboven, de DE WITTEN hunnen luister en vermogen.

Zie SMALLEGANGE, *Kronijk van Zeeland.*

WITTE VAN HAAMSTEDE; zie HAAMSTEDE (WITTE VAN HOLLAND VAN) Deel XIX. bl. 12.

WITTE, (WITTE KORNELISZ. DE) Ridder en Vice-Admiraal van *Holland*, klom tot die hoogte van luister en gezag uit zeer geringe beginzelen. Zijne Ouders, lieden van niet veel aanziens en vermogens, behoorden tot de Gezinte der Christenen, welke men *Mennoniten* of Doopsgezinden noemt. Zij woonden in *den Briele*, en verwekten aldaar deezen Zoon, in den Jaare 1599. De Scheepvaart bloeide, ten dien tijde, in de gemelde stad. De meeste kinderen, uit den geringen burgerstand, namen deel daar aan. Het voorbeeld zijner Stadgenooten deedt onzen DE WITTE, al vroeg, dien leevensaart omhelzen. Eerst voer hij als gemeen matroos, vervolgens als soldaat, daar na als stuurman, en wierdt eindelijk tot Schipper of Kapitein bevorderd. In die onderscheidene posten bezogt hij alle bekende waereldoorden, zo in het Oosten als in het Westen, in de Middellandsche en in de Baltische Zee. Groot was het aantal vijandlijke sche-

pen,

pen, welke hij, van tijd tot tijd, veroverde en in de Vaderlandsche havens opbragt, verbrandde of in den grond boorde.

Mannen van zo beproefde dapperheid, ondervindinge en bedrevenheid, hadt het Vaderland hoognoodig, vóoral in eenen tijd, in welken het nog den Spaanschen oorlog om handen hadt, en, daarenboven, gemengd was in de belangen van de magtigste geschilvoerende Mogendheden van Europa. Naa alvoorens, in de hoedanigheid van Bevelhebber over een enkel schip, den Staat zijnen dienst betoond te hebben, wierdt hem, eindelijk, als Vice-Admiraal, het bevel over magtige Vlooten opgedraagen. Al in den Jaare 1639 was hij tot die waardigheid verheven. Als zodanig bevondt hij zich, in dat Jaar, in de Vloot, daar de Luitenant-Admiraal MARTEN HARPERTSZOON TROMP het bevel over voerde, en met welke hij de Spaansche Vloot, onder den Admiraal *Don* ANTONIO D'OQUENDO, in *Duins* aantastte, en eene gedugte nederlaage toebragt. DE WITTE, last hebbende ontvangen, om op de Engelsche Vloot te passen, en haar te beletten, gelijk zij daar toe de mine maakte, dat zij de Spaansche Vloot niet beschermde, kweet zich zo wel van dien post, dat hij, en voor zijne trouwe, in die opzigt gebleeken, en voor zijne dapperheid, geduurende de geheele ontmoeting betoond, nevens den Admiraal TROMP, van 's Lands wegen, met treffelijke geschenken beloond wierdt.

In den Jaare 1645, ter gelegenheid als tusschen *Zweeden* en *Deenemarke* onlusten gereezen waren, bemoeiden zich de Algemeene Staaten met dien twist, in zo verre, dat dezelve, ter bemiddelinge der geschillen, niet slegts een Gezantschap na het Noorden, maar ook, ten behoeve van het eerstgemelde Koninkrijk, eene talrijke Vloot in zee zonden. WITTE KORNELISZOON DE WITTE kreeg het bevel over de Vloot, en stak in de maand Julij daar mede in zee. Hij hadt eene talrijke Vloot Koopvaardijschepen onder de vlag. Op den negentienden der gemelde maand zeilde hij door de *Zond*, onder het betoonen van behoorlijken eerbied aan de vlag van zijne Deensche Majesteit, alzo hij last hadt, zich van het pleegen van vijandlijkheden te onthouden. Zo veel schriks,

intusschen, veroorzaakte deeze Vloot ten Deenschen Hove, dat zijne Majesteit niet slegts met den Zweedschen Koning den Vrede sloot, maar ook, met de Algemeene Staaten, een Verdrag aanging, raakende de Zondsche tollen, over welke, tusschen de beide Mogendheden, eenig geschil ontstaan was.

In den Jaare 1649, of iets vroeger, vertrok DE WITTE met eene Vloot na *Brazil*. Naa eene wijl vertoevens aldaar, ziende, immers van oordeel zijnde, dat zijne tegenwoordigheid geen nut konde aanbrengen, wierdt hij te raade, zonder daar toe bekoomen verlof van den Raad der Regeeringe in *Brazil*, de wederreize na het Vaderland aan te neemen Terstond naa zijne aankomst hier te Lande begaf hij zich na *'s Graavenhage*, en voorts daarop bij den Stadhouder Prins WILLEM DEN II, als Admiraal Generaal, om aan denzelven verslag te doen van zijne verrigtingen. Onaangenaam was de ontmoeting, die den Vice-Admiraal, kort naa dit bezoek, bejegende. De Prins, met eenige leden der Algemeene Staaten de zaak overlegd hebbende, deedt hem, in zijne herberg in *'s Graavenhage*, in verzekering neemen, en vervolgens na de Gevangenpoort overbrengen. Op last van hunne Hoog Mogenden wierden, door de Admiraliteit te *Amsterdam*, eenige der Kapiteinen van DE WITTE's Eskader in hegtenis genomen, en vervolgens over hen en over den Vice-Admiraal, door de Algemeene Staaten, uit alle de Admiraliteits Kollegien, Regters aangesteld.

Van geen kleinen naasleep was dit bedrijf van den Stadhouder, gesterkt door de Algemeene Staaten, die veelal van zijne hand vloogen. 't Lust ons, daar van een kort verslag te doen, dewijl het ons gelegenheid zal geeven tot het vermelden van een merkwaardig besluit, raakende het regt van grondgebied, door de Staaten van *Holland* uitgebragt.

Hunne Edele Groot Mogende, naamelijk, het vatten en te regt stellen van den Vice-Admiraal WITTE KORNELISZ. DE WITTE, en van diens Kapiteinen, als eene blijkbaare krenking van hun grondgebied, en als eene krenking van hunne Opperste magt in de Provincie van *Holland*, aanmerkende, spraken 'er den Prins over; doch kreegen geen, immers niet een voldoend bescheid. De Wethouderschap van *Amsterdam*

ging

ging nog verder. De Raaden ter Admiraliteit in haare Stad hebbende doen vermaanen, dat zij de gevangenen hadden te ontslaan, doch, op die aanzegging, een weigerend antwoord hebbende bekoomen, gaf zij bevel om de Gevangenis met geweld open te breeken, en ftelde alzo de Kapiteinen op vrije voeten. Zulk een, zo als zij dien aanzagen, ftoute ftap veroorzaakte geen gering ongenoegen bij de Algemeene Staaten. Bij een fchriftlijk vertoog vervoegden zij zich ter Vergaderinge van hunne Edele Groot Mogenden, waar in zij vertoonden, in het vatten van den Vice-Admiraal DE WITTE en der Kapiteinen, op Hollandsch grondgebied, niets gedaan te hebben, dan 't geen zij, geduurende het jongst verloopen tijdperk van vijftig jaaren, altijd gewoon geweest waren te doen, in foortgelijke gelegenheden. Thans namen de Staaten van *Holland* een Befluit, 't welk, indien het vroeger genomen of gevolgd geweest ware, veel onregelmaatigs en onregtvaardigs zou voorkoomen, en, onder andere, den grijzen JOHAN VAN OLDEN BARNEVELD voor een gantsch wederregtelijk vonnis zou behoed hebben. Op het Vertoog der Algemeene Staaten antwoordden die van *Holland*, op den zevenëntwintigften Maij des Jaars 1650, „ Dat hun Hoog „ Mogenden, als geen regtsgebied hebbende binnen de bij„ zondere Provincien, niemand aldaar mogten aantasten, zon„ der verlof der Staaten van elk Gewest, of van den Reg„ ter, welke hunnen perfoon verbeeldde. Dat de ingezee„ tenen der Gewesten, uit kragt der Privilegien, ook niet „ mogten te regt gefteld worden, dan voor hunnen natuur„ lijken en bevoegden Regter. Dat de Algemeene Staaten „ geen regtsgebied hadden dan over lieden van Oorloge, „ en zulks alleen bij voorkoominge, en over zaaken, der„ zelven beroep aangaande. Dat *Brazil* reeds geheel ge„ wonnen was door de *Portugeezen*, en dat, diensvolgens, „ de Algemeene Staaten geen regtsgebied hadden op de „ plaats, alwaar de onderfteld misdaad door DE WITTE en „ de zijnen zou gepleegd zijn. Dat de Staaten zelve van „ de bijzondere Gewesten hunnen onderzaaten geene bijzon„ derlijk aangeftelde Regters mogten geeven, maar dezelve „ voor den gewoonlijken Regter moesten te regt ftellen.

 „ Dat,

„ Dat, indien men, zomtijds, van wegen de Algemeene „ Staaten, zulks gedaan hadde, het dan gefchied ware met „ toeftemming der Staaten van het Gewest, of van derzelven „ Afgevaardigden ter Algemeene Vergaderinge. Dat, in het „ tegenwoordige en alle andere gevallen, de bewilliging der „ Afgevaardigden gefchied ware, om dat zij daar toe door „ hunne lastgeevers, al of niet gemagtigd waren; waren ze „ daar toe niet gemagtigd, dan hadden ze het belang hunner „ Provincie verraaden: en bijaldien de Staaten zelve daar toe „ last hadden gegeeven, konde zulk eene bewilliging uit „ geen anderen gronden dan uit dien van flofheid, of van „ onkunde, of ook wel van bijzondere inzigten, haaren oor„ fprong genomen hebben." Hunne Edele Groot Mogenden befllooten, „ dat zij, in allen gevalle, niets hadden kunnen „ doen, waar door de hoogfte magt der Provincien verkort „ wierdt." De Staaten van *Holland* vergenoegden zich niet met het aanvoeren van zulk eene manlijke taale tegen het Vertoog van hun Hoog Mogenden, maar vervoegden zich ook met hun verzoek bij den Stadhouder, op denzelven begeerende dat de Vice-Admiraal DE WITTE na *Rotterdam* gevoerd, en aldaar, voor zijnen bevoegden Regter, de Admiraliteit op de Maaze, zou worden te regt gefteld. Van tijd tot tijd verwijlde de Stadhouder het voldoen aan dit verzoek; 't welk ten gevolge hadt, dat de 's Lands Staaten onmiddelijk last gaven aan den Prokureur Generaal, om den gevangenen Vice-Admiraal van de Voorpoort af te haalen, en na zijnen gewoonen herberg in '*s Graavenhage* te geleiden. Doch de Stadhouder, hier van de lucht gekreegen hebbende, voorkwam de Staaten, door een tijdig bevel, om DE WITTE na zijnen intrek te doen overbrengen. Zedert benoemde men Regters, die zijne zaak zouden onderzoeken. Doch DE WITTE wierdt nimmer voor hun te regt gefteld. Men verfchoof zulks van tijd tot tijd, tot dat het onverwagt overlijden van den Stadhouder de geheele regtspleeging deedt ter zijde ftellen. De Vice-Admiraal wierdt, eerlang, op vrije voeten gefteld.

Ondanks deeze hoonende ontmoeting, deelde DE WITTE diep genoeg in het vertrouwen van 's Lands Staaten, om eer-

eerlang wederom aan het hoofd eener aanzienlijke Vloot gesteld te worden. Gedurende den Zomer des Jaars 1652 hieldt hij zich onledig met het geleiden van Koopvaardijschepen na onderscheidene havens. Gaarne zoude hij eene Vloot van *Engelsche* Koolschepen onderschept en genomen hebben; doch hier toe wilde zich de gelegenheid niet aanbieden. In het begin der maand Oktober kruiste DE WITTE voor de Vlaamsche kusten. Hier vervoegde zich bij hem, met eenige schepen, MICHIEL DE RUITER, die nu nog slegts den rang van Kommandeur bekleedde. Op den achtsten der maand zag onze Vice-Admiraal de twee Engelsche Vlootvoogden BLAKE en ASKUE, met een voordenwind, op hem af koomen. Niet lang aarzelde DE WITTE, zo min als DE RUITER, wat in dit geval, te doen stondt. DE WITTE vogt met zijne gewoone kloekmoedigheid en onverzaagdheid; wordende trouwhartig bijgestaan van DE RUITER en van verscheiden Kapiteinen. Doch wel twintig anderen hadden zich buiten het gevegt gehouden, en waren met den nacht, die den strijd een einde deedt neemen, laf hartig en trouweloos afgedroopen. 's Anderendaags wilde DE WITTE den strijd hervatten; doch DE RUITER, voorzigtiger en bedaarder van geest dan onze Vice-Admiraal, raadde zulks ernstig af, voornaamlijk uit hoofde van de grootte overmagt der vijandlijke Vloote. Hoewel raazende van spijt en woede, om de lafhartigheid der afgedeinsde Kapiteinen, moest, evenwel, DE WITTE voor de gegrondheid van DE RUITERS gevoelen zwigten, en beval daarop den steven te wenden na de Vaderlandsche kusten; op den elfden der maand liet hij voor *Hellevoetsluis* de ankers vallen. Reeds in de volgende maand, en niettegenstaande het ongunstige Herfstweder zich reeds deedt gevoelen, zonden 's Lands Staaten, van nieuws, de Vloot in zee, over welke de Luitenant-Admiraal MARTEN HARPERTSZOON TROMP het bevel voerde. Aan DE WITTE wierdt het bevel over een smaldeel toevertrouwd. Ongesteldheid van lichaam verhinderde hem thans in het volvoeren van dien last, en vondt hij zich genoodzaakt, zich van het bijwoonen van dien togt te verontschuldigen.

Het volgende Jaar 1653, zo vrugtbaar in zeegevegten, vertoonde, bij herhaaling, blijken van DE WITTE's kloekhartig-

tigheid. In den zeeflag van drie dagen, tusfchen den Engelfchen Admiraal BLAKE en MARTEN TROMP, voor *Portland* voorgevallen, kweet hij zich zo dapper, dat hij, nevens andere Vlootvoogden, door 's Lands Staaten, met eene vereering van vijftienhonderd guldens befchonken wierdt. In de maand Augustus des zelfden jaars, naa dat de wakkere TROMP den Engelfchen MONK, voor *Katwijk*, moedig het hoofd hadt gebooden, vondt DE WITTE gelegenheid, van de plaatze, alwaar hij zich bevondt, zich in de Vloot te begeeven, en haar eene merkelijke verfterking toe te brengen. Op den tienden Augustus raakten de Vlooten wederom aan elkander, voor de Maaze, op de hoogte van *Ter Heide* of *Scheveningen*, omtrent vijf mijlen in zee. TROMP fneuvelde in dit gevegt, en aanvaardde vervolgens DE WITTE het opperbevel. Tot viermaalen floeg hij door de Engelfche Vloot, en zou, waarfchijnlijk, den vijand nog zwaarder flagen hebben toegebragt, zo niet eenigen zijner Kapiteinen het gevegt ontweeken, en alle zeilen hadden bijgezet, om de *Engelfchen* te ontloopen. Ten twee uure naa den middag nam het gevegt een einde. DE WITTE bragt 's Lands Vloot behouden in *Texel* binnen. Nog in dat zelfde jaar geleidde hij een aanzienlijk getal Koopvaardijfchepen na onderfcheidene Vaderlandfche havens.

Naar de meening van zommigen zou DE WITTE, naa het fneuvelen van TROMP, eenig regt van aanfpraake op de waardigheid van Luitenant-Admiraal van *Holland* en *Westfriesland* gehad hebben. Doch 't viel anders uit. De Heer JAKOB VAN WASSENAAR, *Heer van Obdam*, wierdt tot dien aanzienlijken post verheven. 'Er is 'er, die van oordeel zijn, dat eene der redenen, om welke men hem voorbijging, was, zijne ftrengheid in den dienst en ongemeene hardheid over het zeevolk; waarom hij bij hetzelve niet zeer gezien was, en men het ongeraaden vondt, het Opperbevel van 's Lands Vloot in zijne handen te vertrouwen.

Hoe 't zij, niet zo euvel nam DE WITTE de verheffing van den Heere VAN OBDAM, dat hij zou geweigerd hebben, onder hem te dienen. Dit bleek in den Jaare 1658. WASSENAAR hadt thans last ontvangen, om met 's Lands Vloot door de *Zond* te ftevenen, ter hulpe des Konings van *Denemarken*, wel-

welke thans met dien van *Zweden* in oorlog was. Op den achtsten November, onder begunstiging van een stijven Noorden wind, rigtte WASSENAAR zijnen koers na die zeeëngte, met last aan de zijnen, om, zo veel doenlijk, het midden van het vaarwater te houden, alzo de twee Kasteelen *Kronenburg* en *Elsenburg*, of *Elseneur*, ter wederzijden aan den oever gelegen, in *Zweedsche* handen waren. Onze Vice-Admiraal hadt het bevel over de voorhoede. Ondanks het geweldig schieten van de beide Sterkten, raakte de Vloot door, met weinige schade. Spoedig ontmoette nu de onze de Zweedsche Zeemagt. DE WITTE bevondt zich in 't heetste van den strijd. Deerlijk wierdt zijn schip gehavend. Te midden van dit alles trof hem zelven een kogel, dat hij, kort daar op, aan zijne wonde overleedt. Dergelijk een lot trof den anderen Vice-Admiraal PIETER FLORISZOON. Het schip van DE WITTE viel in de handen der *Zweeden*; doch het ging eerlang ten gronde, naa dat men, alvoorens, het Lijk van de Vice-Admiraal daar van geborgen hadt. De Koning van *Zweeden*, die, uit het Slot *Kronenburg*, het gevegt aanschouwd hadt, gaf een blijk van edelmoedigheid, in zijne behandeling van het Lijk van onzen gesneuvelden Vice-Admiraal. Het Lijk, in wit Satijn omwonden, en geleid in eene kist, met de Wapens van den overleedenen versierd, zondt hij aan den Heere VAN WASSENAAR, door middel van een Galjoot, geheel zwart geverfd, en met Rouw-winpels behangen. De Luitenant Admiraal bragt de stoffelijke overblijfzels in het Vaderland, alwaar zij, te *Rotterdam*, op 's Lands kosten, staatelijk ter aarde besteld wierden. In de Groote Kerk ziet men een Marmeren Gedenkteeken, met het volgende Grafschrift, 's Mans daaden en lotgevallen kortelijk vermeldende. Het is van deezen inhoud:

Meritis et æternitati
WITTENII CORNELII DE WIT,
Qui magnitudinem suam eidem elemento debuit, cui præcipuam hactenus Hollandia debet: totum terrarum ambitum circumnavi-

gavit. Utramque Indiam, Nauta, Miles, Præfectusque Nautarum ac Militum vidit; expugnato ſpeculatorio navigio, cum viribus ipſe multum inferior, animo major eſſet, argentiferæ Claſſi Americanæ capiundæ viam patefecit.

Innumeras variarum gentium naves
Cepit, incendit, ſubmerſit.
Per omnes gradus militiæ navalis eluctatus
Proprætor Patriæ
Clasſes et expeditiones maritimas
Annis XX rexit.
Decies quinque Claſſibus collatis cum hoſte
confixit.
Raro æquata clade; plerumque Victor ac
Triumphator præliis rediit.
Reſtabat magnus tot belli facinoribus
Imponendus dies VIII Nov.

A. CIↃ IↃCLVIII.

In recto Maris Baltici ſupremum Virtutis
opus edidit:
Ibi primum in prælium ruens,
Prætoriam Suecorum invaſit, afflixit.
Dein proprætoriam ac prægrandes alias,
Eorundem aliquot,
Armis, viris, animis

In-

Instructissimas, sola propraetoria sua, rejecit,
afflixit, submersit;
Donec a sociis undique desertus, ab hostibus
undique circumfusus, discerpto globis
corpore, Bellatricem animam coelo
reddidit.

Corpus
Ipse Rex hostis,
generosa fortitudinis hostilis admiratione,
splendide compositum in patriam remisit.
Vixit LIX annos
Sic redeunt quos honor ac virtus remittunt.

Zie G. BRANDT, *Leven van de Ruiter*; *Leven en daden der Zeehelden*; ALLE-ZEMA, enz.

WITTE, (MICHIEL WITTE DE RUITER DE) was de Kleinzoon van den Prins der Nederlandsche Zeehelden, den onvergelijkelijken Admiraal MICHIEL ADRIAANSZOON DE RUITER. Deeze, gelijk wij, op het Artikel des vereeuwigden Helds, hebben aangeteekend, liet, onder verscheiden kinderen, na, eene dogter, KORNELIA DE RUITER genaamd. Zij trad in den echt met den Heere JOHAN DE WITTE, Kapitein ter Zee, in dienst der Algemeene Staaten, onder het Edel Mogend Kollegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*. Van zijne kindsheid af tot den Zeedienst opgeleid, onder het oog zijns wakkeren Vaders, beklom onze DE WITTE, eerlang, den rang van Luitenant. In die hoedanigheid verzelde hij zijnen Vader, in den Jaare 1683, na de Oostzee, bepaaldlijk na *Gothenburg*. Op de thuisreize wierdt 's Lands Vloot, op den zestienden November des gemelden jaars, beloopen van eenen zo geduchten storm,

ſtorm, dat verſcheiden ſchepen, met man en muis, een prooi der golven wierden. Dit rampzalig lot wedervoer ook onzen DE WITTE. De duinen der Vaderlandſche Zeeſtranden hadden ze reeds in 't oog, toen het jammerzalig voorval hun het binnenloopen voór altoos deedt vergeeten. „ De jonge DE „ WITTE", zegt de Hiſtorieſchrijver GERARD BRANDT, „ was „ een jongeling van ongemeene hoope, daar waarlijk een „ groot Admiraal in ſtak."

Zie G. BRANDT, *Leven van M. A. de Ruiter.*

WITTE, (DIRK DE) of, naar de gewoonte des tijds, in welken hij leefde, met een vertatijnden naam, THEODORUS genaamd, verdient mede eene plaats op de lijst van Geleerde Mannen, welke de Vereenigde Gewesten, kort naa de herſtelling der beſchaafde Letterkunde, in zo groot een getal, bij vergelijking geſproken, als eenig ander letterkweekend Gewest, hebben voortgebragt. *Utrecht* was de ſtad, alwaar hij gebooren wierdt, en de eerſte gronden zijner volgende vermaardheid leide. Het Hoogeſchool was *Leuven*, in die vroegere dagen, de zeilſteen van al wat met de hoedanigheid, om na Letterroem te ſtreeven, was begaafd, trok ook onzen DE WITTE tot zich. In het Kollegie van *Standonk* leide hij zich eerst toe op de beoeffening der Wijsbegeerte, zo als men toen de Weetenſchap van ſpitsvindigheden en hairkloverijen misnoemde. Daarnaa ſleet hij een geruimen tijd in de naaſpooring der Godgeleerde Weetenſchappen. 't Gevolg was, dat hij daar in den trap van Licentiaat beklom. Voorts liet hij zich tot Priester ordenen. Onder het waarneemen van dee gewijden dienst, verzuimde hij niet, zijne kundigheden, bepaaldlijk die van Kerkelijke zaaken, al meer en meer uit te breiden. Dat hem, hoewel niet op diens boden woonende, het Vaderland altoos hoog in 't hart moet gelegen hebben, mag men beſluiten uit een Werk, door hem geſchreeven, de Provincie van *Utrecht*, en derzelver Heiligen, betreffende. Het voerde tot titel *Officium Sanctorum Provinciæ Ultra-*

jecti-

jestinæ. Nog een ander Geschrift, door hem vervaardigd, was *Kerkelijke Getijden* getiteld. Indien VALERIUS ANDREAS wel onderrigt geweest zij, was DE WITTE de uitgeever van eenige Nederduitsche Werkjes, op den naam van CHRISTOFFEL FABRI, een *Leuvenaar.*

Zie VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica.*

WITTE-VROUWEN, weleer eene vermaarde en aanzienlijke Abtdij van adelijke Jonkvrouwen, binnen de Stad *Utrecht.* Met het karakterteeken van *Witte* wierden ze gebijnaamd, om dat zij, agtervolgens den Regel van den Heiligen NORBERTUS, in het wit gekleed gingen. De *Witte-Vrouwen,* dus genoemd, moeten niet onder de Nonnen gerangschikt worden: het waren Kanunnikessen; zijnde het, volgen 't getuigenis der Kerkelijke Schrijveren, welke zich op deezen tak der Geleerdheid hebben toegelegd, eene uitgemaakte waarheid, dat onder de zich noemende *Norbertijnen,* zo min Nonnen als Monniken, gevonden wierden. De naam des stigters deezer Abtdije schuilt in het duister. Dit zelfde heeft ook plaats, met opzigt van den tijd, in welken de eerste grondslagen geleid wierden. In 't algemeen gaat dit zeker, dat het gewijde gestigt van eene eerwaardige oudheid is, en, veelligt, onder de vroegsten der Bisschoplijke Stad moet geteld worden. Dit mogen wij afleiden uit de Jaarteekening van zekeren Giftbrieve, de Abtdij betreffende, die daar in bij naame wordt genoemd, door Heer GYSBREGT VAN AMSTEL, Ridder, gegeeven in den Jaare CIↃCCLXXXIX. Groote voorregten genoot deeze Abtdij, zints den vroegsten tijd haarer grondlegginge, onder andere het zeer natuurlijk regt, om haare eigen Abtdis te verkiezen. Zij verloor dat regt, of liever, wierdt, tegen alle reden, daar van beroofd door de alles inslokkende overheersching van Keizer KAREL DEN VYFDEN. Naa het oppergebied over het Sticht in handen te hebben gekreegen, maatigde zich de Vorst het regt aan, eerst dat 'er geene Abtdis, dan met zijne kennis en toestemming, mogt ver-

verkoozen worden, en vervolgens, naar de wijze der heerschzucht, die van stap tot stap voortgaat, om onmiddelijk het Geestlijk Opperhoofd te benoemen. Van de eertijds vermaarde stigting vindt men de geheugenis in de *Witte-Vrouwenpoort* te *Utrecht*, digt bij welke zij plagt te staan. De gebouwen zelve zijn wel niet geheel verdweenen, maar wel hunne aloude gedaante en inwendige schikkingen. Weinig blijks ontmoet men ook van de bouwsieraaden, met welke de rijke stigting uitwendig plagt te pronken.

Zie Historie van 't Utrechtsch Bisdom.

WITTEWERUM, anders ook genaamd *Wittewierum*, een Dorp in *Friesland*; zie WERUM, Deel XXXI, bladz. 36.

WITTE WYVEN. Voor niet een der geringste voordeelen van onze meer verlichte tijden mogen wij het houden, dat het rijk des bijgeloofs, zo niet geheel, immers in zeer veele opzigten, heeft uitgediend. Het bijgeloof is een kwaad, welk, vroeg en laat, aan het menschdom de droevigste onheilen heeft berokkend. Het redelijk verstand wordt daar door in zijne hooge vlugt verhinderd. Angsten en verschrikkingen stooren de kalmte der ziele, en houden het gemoed in gestadige onrust. Ieder geringste voorval is genoeg om verschrikking aan te jaagen. Snood bedrog wierdt, onder zijnen dekmantel, dikmaals gepleegd, en aan het op zich zelve reeds ongelukkig menschdom ramp op ramp berokkend. Groot was, ten allen tijde, het getal der zulken, welke het bijgeloof ten dienste stonden. Men ontmoette ze onder beiderlei, en, misschien, in grooter getal onder het Vrouwelijk, dan onder het ander geslagt.

Berugt op de lijst deezer, hoewel hoogstgeëerbiedigde, nogthans rampkweekende Priesteressen, zijn de zeer vermaarde zo genaamde *Witte Wijven*. Al vroeg ontmoet men dezelve onder onze Voorouders, de *Germaanen* of Duitschers, die, hoewel, voor 't overige, van gezond verstand niet ontbloot, egter geene genoegzaame sterkte van geest bezaten, om

om zich van deeze kluisters des bijgeloofs te ontslaan. Vooral ontmoette men dezelve in het Landschap *Drenthe*, alwaar zij in onderaardsche holen of opgeworpene bergjes, van binnen bewoonbaar, haar verblijf hielden. Vooral, meent men, zouden zij zich onthouden hebben niet verre van de hoofdplaatze diens Landschaps, *Assen*, in of bij eene Boerschap of buurt, alwaar men, nog in laatere tijden, de overblijfzels dier holen of bergjes zou ontmoet hebben. *Witte Wijven* wierden ze genaamd, 't zij dan bij verkorting van *Wittinghe*, in het aloud Duitsch, *wijs*, *verstandig* en *voorzigtig* beteekenende; 't zij, om dat ze, gemeenlijk, in het wit gekleed waren; welke laatste afleiding of naamreden niet onwaarschijnlijk zal voorkoomen, wanneer men in aanmerking neemt, dat, van ouds, het wit gewaat als den Goden meest aangenaam, en, diensvolgens, derzelver dienaaren en dienaaressen best voegende, beschouwd wierdt. Behalven het voorspellen van toekoomende gebeurtenissen, was ook haar werk, iemand zijn geluk of ongeluk aan te kondigen; als mede, de zulken, die door ontvreemding, of op eenige andere wijze, iets hadden verlooren, den roover, of de plaats, alwaar het verlorene zich bevondt, bekend te maaken. Daar de voorspelling of aanwijzing, nu en dan, door de uitkomst wierdt bevestigd, behoeven wij ons niet te verwonderen, dat de *Witte Wijven* in geene geringe eere en waarde gehouden wierden. Bij den Overijsselschen Dichter GERRIT VAN DER HORST, in zijn *Zwol Verheerlijkt*, ontmoeten wij de volgende niet onbevallige regels, op ons onderwerp slaande.

„Een autaar, nooit door man in 't offer' te onderhouwen;
„Maar Priesterinnen, ons door *wijze of Witte Vrouwen*,
„Zegevrouwen van den Raad des Hemels, lang bekent,
„Waar van ons 't domme volk onteib're grollen vent;
„Versierslen, die het weet zoo aardig toe te taklen,
„Dat lichtgeloovigen die eeren als orak'len."

Zie HALMA, *Tooneel*.

WIT-

WITTICHIUS, (CHRISTOFFEL) hoewel geen Nederlander; voor zo veel hij, evenwel, een groot gedeelte zijns arbeidzaamen leevens, hier te Lande, heeft gesleeten, in dienst der Vaderlandsche Kerke, verdient hij, nevens een groot aantal uitlandsche Geleerden, onder ons tot eere, aanzien en voordeel geklommen, eene afzonderlijke plaats in ons *Woordenboek*. *Brieg*, eene Stad in *Neder-Silesie*, was zijn Wieg en Bakermat. Op den zevenden October des Jaars 1625 wierdt hij aldaar geboren. Zijn Vader, die van Luthersche Ouders afkomstig was, wierdt aan het Hof des Hertogs VAN BRIEG opgevoed. Hier verliet hij de Voorouderlijke Kerkgemeenschap, en ging tot die der Hervormden over. Niet onbeloond bleef deeze, gelijk men 't noemt, Geloofsverandering. Hij wierdt met den aanzienlijken en voordeeligen post van Superintendent, over alle de Kerken van het Hertogdom, begiftigd. In zijne geboortestad leide onze WITTICHIUS de gronden der taalkennisse. Zo ras hij, in die kennis, genoegzaame vorderingen hadt gemaakt, om tot hooger onderwijs te worden bevorderd, zondt hem zijn Vader na het Hoogeschool te *Bremen*. Dit viel voor in den Jaare 1642. De Regtsgeleerdheid was de weetenschap, op welke hij, volgens het plan, door zijnen Vader omtrent hem beraamd, zich moest toeleggen. Wat 'er ook de reden of aanleidende oorzaak van geweest zij, de jonge WITTICHIUS veranderde, spoedig, van soort van letteroeffeninge; bepaalende hij zich geheellijk tot de zulke, die de Godgeleerdheid onmiddelijk raaken, of daar mede in naauw verband staan. Dus leide hij zich, onder andere, toe op de Wiskunde en Wijsbegeerte. De laatstgemelde Weetenschap beoeffende WITTICHIUS, volgens de beginzels van den beroemden CARTESIUS, en wierdt, zedert, daar van een ijverig voorstander. Dat hij in de Wiskunde geene geringe vorderingen maakte, blijkt uit den post, tot welken wij hem, eerlang, zullen zien bevorderd worden.

Naa vier jaaren vertoevens te *Bremen*, beving WITTICHIUS de lust, om ook andere Geleerde Mannen te hooren. Op het Hoogeschool te *Groningen* viel daar toe zijne keuze. Gelijk, zedert, doorgaans, dus telde toen reeds het *Groninger* Hoogeschool, onder zijne Hoogleeraars, eenige der meest

ver-

vermaarde Mannen van dien tijd. Wie, in de Geschiedenis der Letteren eenigzins ervaren, kent niet de namen van TOBIAS ANDREAS, MATTHIAS PASOR, HENRICUS ALTING, ABDIAS WIDMARIUS en SAMUEL MARESIUS? Door de geleerde onderrigtingen van zo beroemde Mannen voorgelicht, maakte WITTICHIUS, in het tijdverloop van twee jaaren, zeer aanmerkelijke vorderingen. In den Jaare 1648 bezogt hij het Hoogeschool te *Leiden*; doch vertoefde 'er flegts een korten tijd, alzo wij hem, nog in dat zelfde jaar, wederom te *Groningen* ontmoeten, om 'er het onderwijs der ftraks genoemde Geleerde Mannen nog twee jaaren te genieten.

Met fchatten van geleerdheid verrijkt, keerde thans WITTICHIUS na zijn Vaderland te rug, met oogmerk om aldaar den verzamelden voorraad, voor zich zelven en voor anderen, ten beste aan te wenden. De gelegenheid daar toe wierdt hem fpoedig aangebooden. Boven hebben wij aangemerkt, hoe hij, bij de intrede in zijne letterbaane, zich in de Wiskunde hadt geoeffend. Hoewel flegts als een bijwerk bij de hand genomen, moet, evenwel, WITTICHIUS, in die edele Weetenfchap, geene geringe vorderingen gemaakt hebben. Met regt meenen wij die vorderingen daar uit te mogen befluiten, om dat hem, naauwelijks, van het *Groninger* Hoogefchool te rug gekeerd, een Hoogleeraarsgeftoelte, aan het Hoogefchool te *Herborn*, wierdt opgedraagen. Daar, intusfchen, zijnen bevorderaar geenzins onbekend was, hoe WITTICHIUS van de Godgeleerdheid, geduurende de jongfte Akademiejaaren, zijne hoofdftudie hadt gemaakt, en de roem zijner bedrevenheid daar in zijne wederkomst in *Duitschland* was vooruitgeloopen, ontving hij tevens verlof, om, aan de Jongelingen, die zich op de Godgeleerde Weetenfchappen toeleiden, in afzonderlijk onderwijs, zijne kundigheden te mogen mededeelen. Deeze bevordering viel voor in den Jaare 1651.

Hoe lang hij dien post bekleed hebbe, vinden wij niet aangeteekend. Intusfchen boodt zich de gelegenheid aan, om de Weetenfchap, welke hij geftadig tot zijn hoofdwerk ftelde, opzettelijk, en in derzelver volkomene uitgeftrektheid te kunnen onderwijzen. Na *Duijsburg* wierdt hij, eerlang, ten

roepen, niet alleen om den Hoogleeraarstoel in de Godgeleerdheid te beklimmen, maar ook om als gewoon Leeraar der Plaatze, de Gemeente van den predikstoel te stigten. Zo wel als te *Herborn*, moet ook te *Duitsburg*, zijn verblijf van korten duur geweest zijn. Te weeten, de Wethouderschap van *Nijmegen*, beslooten hebbende om in haare Stad een Doorluchtig School op te richten, en, om hetzelve aan de bedoelde heilzaame oogmerken te doen beantwoorden, steeds na bekwaame onderwijzers rondziende, hadden de geleerdheid en kunde van WITTICHIUS niet met verdienden roem hooren vermelden, of zij deeden bij hem aanzoek, om haare nieuwe Stigting met zijne tegenwoordigheid en onderwijs te vereeren en verder op te bouwen. Hoewel van eene Akademie na een Doorluchtig School geroepen, en alzo, op de lijst van Hoogleeraaren, in rang daalende, volldeedt hij, nogthans, aan het verzoek der *Gelderschen*. In den Jaare 1655 aanvaardde hij, te *Nijmegen*, zijnen post. Met veel ijvers, en geen geringen opgang, kweet hij zich hier van zijnen pligt, door het houden zo van openbaare als bijzondere Godgeleerde voorleezingen. Hij deedt nog meer. Den ledigen tijd, welke hem van zijne amptswaarneeminge, en daar mede onmiddelijk verknogte bezigheden, overschoot, besteedde hij aan het zamenstellen of ontwerpen van deels Godgeleerde, deels Wijsgeerige Schriften, van welke hij sommigen, geduurende zijn verblijf te *Nijmegen*, andere naderhand, heeft in 't licht gegeeven. Daar WITTICHIUS, gelijk wij boven aanmerkten, een ijverig naavolger van CARTESIUS was, in eenen tijd, in welken de begrippen diens Wijsgeers, bij veelen, als schadelijke nieuwigheden beschouwd wierden, en hij, evenwel, niet schroomde, de dus genoemde nieuwigheden openlijk te verspreiden en te verdeedigen, kon het niet missen, of een Hoogleeraar van zijne vermaardheid moest daar door veel tegenstands, zelf onaangenaamheden, ondervinden. Op eene voegzaame wijze, dat wil zeggen, als iemand die zijn stuk verstondt en met bescheidenheid, ging hij dien tegenstand te keer.

Allengskens groeide hier door zijne vermaardheid, en baande hem deeze den weg ter hoogste bevorderinge, welke in de Vereenigde Gewesten kan bereikt worden. Te weeten, na dat WITTICHIUS, gedurende den tijd van zestien jaaren, de eer van het *Nijmeegsche* Kweekschool gehandhaafd, en deszelfs bloei aanmerkelijk hadt bevorderd, wierdt hem de aanzienlijke post van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Hoogeschool te *Leiden* opgedraagen. Dit viel voor in den Jaare 1671, en maakte hij, op den tienden November diens zelfden jaars, aldaar eenen aanvang van zijne Godgeleerde onderwijzingen. Naar gelange hij nu in een wijder kring zich bewoog, en tot hooger standplaats was verheven, groeide ook zijne vermaardheid. *Zo* aanzienlijk, als van eenigen anderen Hoogleeraar, was het getal van de zodanigen zijner leerlingen, die zich opzettelijk op de Godgeleerdheid toeleiden; en smaakte hij, nog bovendien, het genoegen, dat veelen, wier hoofdstudie niet de Godgeleerdheid was, zijne lessen kwamen bijwoonen. Even lang als te *Nijmegen*, zestien jaaren naamelijk, diende WITTICHIUS tot een sieraad voor het *Leidensche* Hoogeschool. In den aanvang des Jaars 1687 wierdt hij van eene beroerte aangetast. Aan de gevolgen daar van overleedt hij, op den negentienden Mai des zelfden jaars, in den ouderdom van ruim eenënzestig jaaren.

Wij laaten hier volgen eene lijst van 's Mans Schriften, deels door hem zelven, deels door anderen, in 't licht gegeeven. Den Leezer zal uit dezelve blijken, met hoe veel ijvers hij de Carteſiaanſche Wijsbegeerte verdeedigd hebbe.

Disputationes Theologicæ sexdecim de regula credendi contra Valerianum magnum. Neomag. 1656. 8.

Disputationes sex de fundamento veræ Religionis. Neomag. 1665. 8.

Causa Spiritus Sancti. Lugd. Batav. 1678. 8.

Consensus Veritatis in Scriptura divina et infallibili revelata cum veritate Philosophica a Cartesio detecta. Lugd. Batav. 1682. 4.

Exercitationes Theologicæ et Oratio de Oraculorum Divinorum veritate et Gentilium Falsitate. Lugd. Batav. 1682. 4.

Investigatio Epistolæ Pauli ad Romanos. Lugd. Batav. 1685. 4.

Annotationes in Cartesii Meditationes, curante S. VAN TIL. Dord. 1688. 4.

Theologia Pacifica. Lugd. Batav. 1671. *cum Appendice*, 1683. *et Defensa.* Amstel. 1689. 4.

Investigatio Epistolæ Pauli ad Hebræos. Accedunt positiones, seu aphorismi universam Theologiam adumbrantes. Lugd. Batav. 1691. 4.

De Hoogleeraar WITTICHIUS hadt eenen broeder, wiens naam wij niet vermeld vinden, maar alleen zijn beroep, dat van Advokaat, welk hij te *Aken* waarnam. Deeze, naa zijns broeders overlijden, eene Verhandeling, voor de Drukperze gereed, in eigendom hebbende bekoomen, gaf, in den Jaare 1690, dezelve in openbaaren druk uit, onder den titel:

ANTISPINOZA *et Commentarius de Deo et ejus Attributis.* 4. Van deeze Verhandeling heeft men eene Nederduitsche Vertaaling.

Zie GRONOVIUS, *Orat. Funebris in* CHRISTOPH. WITTICHIUM; BAYLE, *Dictionaire Hist et Crit.* &c.

WO

WODAN. In de ongelukkige dagen, gedunrende welken het juk des bijgeloofs en der onkunde van den waren Godsdienst onze Voorouders, de vermaarde *Germaanen*, of Duitschers, prangde, wierdt, onder deeze benaaming, of ook wel onder die van GODAN, eene zekere Godheid, staatelijk, dikmaals ook, door het toebrengen van het waardste pand, menschen offers, vereerd. Volgens zommigen zou deeze Godheid de zelfde als de MARS der *Romeinen* zijn. Nader aan de waarheid koomt het gevoelen der zulken, die beweeren, dat MERKURIUS daar mede wierdt aangeduid. Om geene andere redenen te melden, kan dit genoegzaam hier uit blijken, dat de vierde dag der weeke naar WODANS naam genoemd, en aan hem was toegeheiligd. *Woensdag* is slegts eene verkorting of zamentrekking van *Wodansdag*. MARS was de beschermgod van den derden dag, *Dingsdag*, dus geheeten naar *dingen*, zo veel als krijgvoeren, strijden, veggen.

Zie SCHEDIUS, *de Diis Germanorum*;
VOSSIUS, *de Idololatria*, &c.

WOENSDREGT, een gering dorpje, in het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, ongeveer een half uur gaans ten Zuiden van de hoofdstad des distrikts, aan den rechter oever van de *Ooster Schelde*. Veel grooter was de uitgebreidheid van het Plaatsje, in vroegere dagen, toen de Golven der Noordzee, gelijk elders, dus ook alhier geen zeer aanmerkelijk gedeelte goed en vrugtbaar lands allengskens hadden ingezwolgen. Een gedeelte van dit dorp wierdt hier door een prooi van 't zeewater. Gedunrende de Spaansche Oorlogen wierdt de Kerk, door 's Lands algemeenen vijand, in koolen gelegd. De Hervormden, om hun tot eene plaats ter Openbaare Godsdienstoeffeninge te verstrekken, herbouwden, naderhand, gedeeltelijk, het gewijde gestigt. De Predikant der Plaatze, als zijnde de Gemeente aldaar te gering en onmagtig om eenen eigen Leeraar te besoldigen, neemt tevens den dienst waar te *Ossendregt* en *Hogerheide*. Hij is Lid der Klassis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*. Onder *Woensdregt*

dregt behooren de Polders *Zuidland*, *Oudeland*, *Witsendijk* en *Noortpolder*. Dewijl deeze Polders, vóór het midden der naastverloopene Eeuwe, door het geweld der wateren overstroomd wierden, en etlijke jaaren onder den vloed begraaven bleeven, vervoegden zich de Opgezeetenen bij hunne Hoogmogenden de Staaten Generaal, met verzoek om verlof tot het bedijken en droogmaaken der nutteloos liggende landen. Eerst op den dertienden December des Jaars 1650, en vervolgens, bij vernieuwing, op den elfden Augustus des daar aan volgenden jaars, wierdt het gedaane verzoek ingewilligd. Zedert, naa de voltooijing der droogmaakinge, en ter bezorginge van de gemeenschaplijke belangen der eigenaaren, wierden 'er Dijkgraaf, Gezworenen en Penningmeester, nevens mindere bedienden, aangesteld. In den omtrek ontmoet men plekken gronds, alwaar vrij goede Turf wordt gestoken. Volgens den omslag der Verpondingen, moet *Woensdregt* daar toe vijfhonderdzestig, en de Polders iets meer dan tweehonderddrieëndertig Guldens, jaarlijks, bijdragen.

Zie HALMA; en *Tegenwoordige Staat van Staats Brabant.*

WOENSEL, hoewel op verre na niet, 't geen het, in vroegere dagen, plagt te weezen, is nog heden een vrij aanzienlijk Dorp, gelegen in de Meierij van *'s Hertogenbosch*, onder het Kwartier van *Kempeland*, meer bepaaldelijk aan de rivier *de Dommel*, een half uur gaans van de Stad *Eindhoven*, na het Noorden. Het Dorp wordt onderscheiden in vier uithoeken of buurten; men noemt dezelve, *Opacht*, *Vlokhoven*, *Tongerenbroek* en *'t Dorp*. Omtrent het midden der thans bijkans afgeloopene Eeuwen, telde men 'er driehonderd tweeënzeventig Huizen; die in de Beden zeshonderd drieënzeventig Guldens, veertien Stuivers, in de Verpondingen, vierduizend tweehonderd negenëntachtig Guldens, twee Stuivers en vier penningen, en in de Gemeene Middelen negentienhonderd twee Guldens, negentien Stuivers en vier penningen droegen. Door het verloop der Linnenreederijen

en

en Weeverijen, die den voornaamsten bloei des Dorps uitmaken, zal het getal der Huizen, zedert het gemelde tijdstip, naar evenredigheid zijn verminderd.

De Kerk van *Woensel* is een ruim en luchtig Kruisgebouw; zij staat op een ruim Kerkhof, 't welk, door een steenen muur, van den overigen grond des Dorps is afgescheiden. Voor 't overige ligt de Kerk op eenigen afstand van de overige Huizen. Haar dak pronkt, onder andere, met een Spits of Naalde, van meer dan gemeene hoogte, en keurige netheid. Volgens het verhaal van zommigen zou de Kerk van *Woensel*, in oeroude tijden, de Moederkerk van wel tweeënzeventig Dorpen geweest zijn. Daar men onder de ingezetenen een groot getal Roomschgezinden telt, is de Gemeente der Hervormden onmagtig om eenen eigen Leeraar te kunnen onderhouden. Van hier dat zij gemeenschaplijk met die van *Tongelre* bediend wordt. Voor 't overige heeft *Woensel* eenen eigen Regtbank, uit zeven Schepens bestaande. Na Nieuwjaardag dingt men hier drie Geregten, met veertien Schepens; uit welke, door den Drossaard, zeven verkoozen worden, die vervolgens in bediening blijven.

Zie Beschrijving van de Meijerij van 's Hertogenbosch.

WOERDEN, een Baljuwschap van dien naam, gelegen in Zuidholland, ter wederzijden van den Rhijn, tusschen *Utrecht* en *Leiden*, alwaar die rivier tot eenen Trekvaart van de eene na de andere Stad verstrekt. Voor een gedeelte ligt het distrikt tusschen de Provincie van *Utrecht* als ingesloten. Of de reden der benaaminge van *Waarden*, naderhand in *Woerden* veranderd, moet worden afgeleid, laten wij in het midden. Over 't geheel genomen is de natuur van den grond tamelijk vrugtbaar; men vindt 'er uitmuntende Weilanden, en zeer schoone Hennipianden. Aan den Rijnkant vindt men veele Steenaarde, die hier tot een nuttig gebruik wordt aangewend, door de menigte Steenovens en Pannebakkerijen, welke men 'er ginds en elders aantreft.

 De

De *Woerder Dakpannen*, van eene doffe blaauwe kleur, zijn zeer vermaard. Behalven de Stad *Woerden*, van welke wij straks een berigt zullen mededeelen, ontmoet men, in het Baljuwschap, de Ambagtsheerlijkheden *Bodegrave*, *Waarder*, *Barrewoudswaarder* met *Bekenes*, *Rietveld* met *de Bree*, en *Indijk*; voorts, *'t Oudeland* en *Tournoisveld*, *Snel* en *Middelland*, *Kromwijk* en *Bullewijk*, *Geestdorp* met *Breeveld*.

WOERDEN, eene Stad, in het gemelde Baljuwschap, onmiddelijk aan den Rhijn gelegen, welke haar doorstroomt, en genoegzaam in twee even groote deelen scheidt. De rivier, gelijk wij, in het voorgaande Artikel, aanmerkten, dient tot eenen Trekvaart tusschen de Steden *Utrecht* en *Leiden*; van de eerste van welke *Woerden* drie en een half, en van de laatste vijf en een half uur af legt. Het *Slot van Woerden*, een zeer vermaard gestigt, moet, waarschijnlijk, als de eerste grondslag der Stad worden aangemerkt. De tijd van deszelfs stigtinge wordt, door de Schrijvers, vrij eenpaarig gesteld op het Jaar 1160. Zij noemen, als den stigter, GODEFRIDUS VAN RHENEN, Bisschop van *Utrecht*. Spreekende van de beweegreden, die den Kerkvoogd, tot het aanleggen eener Vestinge in deezen oord zou bewoogen hebben, getuigen zij, dat hij, thans overhoop leggende met zijne Stichtsche Onderzaaten, dit als een dienstig middel beschouwde om hen in bedwang te houden. De bewaaring van het Slot vertrouwde de Bisschop aan een man van aanzien, onder den titel van *Kastelein*, of Slotvoogd; in dien van *Heer* verwandelde naderhand deeze titel. Van de *Heeren van Woerden* zullen wij, eerlang, gelegenheid vinden, een breeder verslag te doen. Kort naa de bouwing van het Slot, te weeten in den Jaare 1165, vinden wij zodanige Kasteleinen reeds vermeld. Gelijk de oorsprong van eene menigte Steden, in het aanleggen van dusdanige Sterkten, moet gezogt worden, zal men ook, hoogstwaarschijnlijk, wel haast, in den omtrek van het Kasteel, eenige Huizen gestigt hebben, die, vervolgens, het getal en aanzien van eene Stad verworven, en met Stedelijke Privilegien begiftigd wierden. *Woerden*, op dat wij dit, in het voorbijgaan, aanteekenen, be-

gat,

gat, 't eenigen tijde, het regt om ter Dagvaart van *Holland* beschreeven te worden. Nevens verscheiden andere kleine *Hollandsche* Steden verloor *Woerden* dit regt, waarschijnlijk, onder andere, om dat de Stads Kas onmagtig was, de kosten, daar op loopende, te kunnen draagen.

Langen tijd was *Woerden* een Leen der *Utrechtsche* Bisschoppen, in gevolge der oorspronklijke stigtinge door eenen van die Kerkvoogden. Naderhand, doch onzeker bij welke gelegenheid, of wanneer, wierden de Hollandsche Graaven daar van de Leenheeren. Dus vinden wij aangeteekend, dat de beruchte HERMAN VAN WOERDEN, omtrent het einde der Dertiende Eeuwe, door FLORIS DEN VYFDEN, Graaf van *Holland*, daar mede wierdt verlijd. Nogthans schijnen de Utrechtsche Bisschoppen van alle aanspraak op *Woerden* geenen afstand gedaan te hebben. Immers vinden wij dat in het Verdrag, geslooten tusschen WILLEM van *Utrecht*, en JAN DEN I, Graaf van *Holland*, Zoon en Opvolger van den ongelukkigen Graave FLORIS DEN V, *Woerden* aan den Graave als een Leen wierdt opgedraagen, „ om 'er, naar zijn welgevallen, „ eenen man in te zetten, die den Bisschop hulde en Leen„ mansdiensten doen zoude." Graaf JAN DE II, zich van die afhanklijkheid willende ontslaan, matigde zich het regt aan, om *Woerden*, aan zijnen broeder GUY VAN HENEGOUWEN, ter Leen op te draagen. Doch de Bisschop, in wiens hand beter de Krijgsbevelhebbers dan de Geestlijke Herdersstaf voegde, het regt van zijnen Zetel willende doen gelden, nam dit zo euvel, dat hij, gewapenderhand, eenen inval in *Holland* deedt, met oogmerk om niet slegts *Woerden*, maar gantsch *Holland*, aan zijn gezag te onderwerpen. *Woerden* met het omliggende land leedt den eersten aanstoot, daar alles te vuur en te zwaard verwoest wierdt. Doch hem mislukte zijn eerzuchtige toeleg, daar hij, in deezen veldtogt, zijnen dood vondt, in een gevegt tegen de Hollanders. GUY VAN HENEGOUWEN, zedert op den Bisschoplijken Zetel van *Utrecht* verheven, behieldt aldus zijn regt op *Woerden*, tot aan zijnen dood, in den Jaare 1317 voorgevallen; wanneer het, door Graaf WILLEM DEN III, aan het Graafschap van *Holland* wierdt getrokken. In den Jaare 1374 wierdt de

Stad door de *Utrechtschen* belegerd; doch in hun oogmerk, ter bemagtiginge der Vestinge, niet kunnende slaagen, moesten zij, in zo verre, onverrigter zaake aftrekken; niet, evenwel, zonder alvoorens de Voorstad en eenige Sterkten te hebben in brand gestoken. Volgens het verhaal van HEDA, zou Hertog WILLEM VAN BEYEREN, de zesde van dien naam onder de Hollandsche Graaven, aan zijnen broeder JAN, verkoozen Bisschop van *Luik*, de vrijheid hebben geschonken, om in de Stad *Woerden* eene veilige verblijfplaats en slaapvertrek te mogen bouwen; welke Bisschop, vervolgens, aldaar een Slot zou getimmerd hebben. 'Er moet, derhalven, tusschen het Jaar 1374 en het Jaar 1407, indien dit verhaal met de waarheid der Geschiedenissen overeenstemme, eene aanmerkelijke verwoesting hebben plaats gehad; van welke wij, egter, bij deezen of bij de overige Historieschrijvers, geen verslag ontmoeten. Men verhaalt, dat Hertog WILLEM, naa dat het Slot voltooid was, met zijnen broeder hetzelve bezigtigende, tot hem zou gezegd hebben: „ Dit „ is wel te regt een veilig slaapvertrek; doch wij zullen zorge draagen, dat het voor uwe en voor onze naazaaten „ niet schadelijk zijn zal."

Geduurende de Hoeksche en Kabeljauwsche verdeeldheden, welke den Lande, in 't algemeen, op zo veel ramps en verwoestens te staan kwamen, deelde ook *Woerden* in den algemeenen nood. Heer JAN VAN MONTFOORT, een der Hoeksche Hoofden, geduurende het Graaflijk bewind van PHILIPS VAN OOSTENRYK, of liever onder de Voogdijschap van MAXIMILIAAN, om den Kabeljaauwschen Graave afbreuk te doen, maakte zich, bij verrassing, meester van het Kasteel, en vervolgens ook van de Stad. Doch dit bezit duurde slegts twee jaaren. Aan den Hertoge van *Saxen*, in de hoedanigheid van Stedehouder van MAXIMILIAAN, wierdt *Woerden*, in den Jaare 1490, wederom ingeruimd. Ondanks de herhaalde beloften, zo door Vrouwe MARGARETA, als door den Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE gedaan, „ dat „ *Woerden* nooit verzet, verkogt of vervreemd zou mogen „ worden;" ondervondt de Stad, 't eenigen tijde, een bewijs van de trouwloosheid der Vorsten, omtrent de plegtige

aan-

aangegaane verbintenissen, en hoe los haare voorregten staan; wanneer de hoog gezag voerenden, bij het schenden van dezelve, hunne rekening vinden. In den vermaarden slag van *St. Quintin*, voorgevallen in den Jaare 1557, waren ANNE DE MOMMORANCI, Constabel van *Frankrijk*, en de Maarschalk de ST. ANDRÉ, gevanklijk gevallen in de handen van ERIK, Hertoge van *Brunswijk*, die hen vervolgens na zijn land deedt voeren. Gaarne zou PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, de twee doorluchtige Krijgsheiden in zijne magt gehad hebben. Om zijnen wensch te erlangen, tradt hij, in het volgende jaar, met den Hertog in onderhandeling; bij welke men overeenkwam, dat Hertog ERIK zijne gevangenen in 's Konings handen zoude stellen, voor een losgeld van honderdtwaalfduizend ponden van veertig grooten; voorts, dat het Slot en de Heerlijkheid van *Woerden*, aan den Hertog, in Pandschap zouden gegeeven worden, voor vijfendertigduizend achthonderd twintig guldens, negentien stuivers, acht penningen; zijnde ongeveer het derde gedeelte der straks genoemde somme. Onder deeze Verpanding bleef *Woerden* tot in den Jaare 1617, wanneer het Pandschap, door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, gelost wierdt. De raazernij der Beeldstorminge, welke, tot schande der Hervormde Leere, 't eenigen tijde, hier te Lande, zo veele ergernissen deedt pleegen, veroorzaakte, in den Jaare 1566, ook eenige beweegingen te *Woerden*, hoewel niet zo veel gerugt maakende, als in eenige andere Steden. Hertog ERIK, Pandsheer der Stad, Luthersgezind zijnde, hadden, onder diens bescherminge, veelen van die Gezinte zich aldaar gevestigd. Merkelijke beweeging bespeurde men, eerlang, onder deeze; het onvoegzaam oordeelende, dat, onder het gebied van eenen Heere, de gezuiverde leerbegrippen toegedaan, de aanstootelijke teekens van afgoderije, zo als men 't noemde, ongestoord en ongemoeid zouden gelaaten worden. Men begon reeds handen aan het werk te slaan, wanneer de Wethouderschap, verstandiglijk, te raade wierdt, door lieden, van haarentwege daar toe aangesteld, de Beelden uit de Kerk te doen haalen. Der opteekeninge niet onwaardig is het verhaal van den Historieschrijver WAGENAAR, uit eenen oorspronklij-

ken

ken brief van Hertoge ERIK, dien de geloofwaardige man getuigt, met eigen oogen gezien te hebben, gedagteekend den achttienden September des gemelden jaars, behelzende eene aanschrijving aan de Wethouderschap, naa dat de beroerte bedaard was, den Pastoor te gelasten, zijnen dienst wederom waar te neemen; van welk verlof hij, evenwel, geen gebruik maakte. Intusschen vertoonde Hertog ERIK, bij deeze gelegenheid, een blijk, hoe zeer de Vorsten telkens op hunne luimen liggen, om elk voorwendzel, dienstig ter uitbreidinge of versterkinge van hun gezag, ten voordeele aan te wenden. Onder schijn van, in 't toekoomende, soortgelijke beweegingen te willen voorkoomen, als de Beeldstorming onlangs hadt veroorzaakt, deedt ERIK eenige versterking van Manschap, met de noodige Krijgsbehoeften voorzien, binnen het Slot trekken; tot geenen geringen aanstoot der Wethouderschap der Stad, die, over deeze schennis der Voorregten, klagtig viel bij de Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, zonder dat dezelve, evenwel, tot wegneeminge der grieve, met hun gezag schijnen tusschen beide te zijn getreeden.

Naa dat, in den Jaare 1572, verscheiden Hollandsche Steden het Spaansche juk hadden afgeschud, volgde ook wel haast de Stad *Woerden* het vrijheidminnend voorbeeld, door zich te voegen op de zijde des Prinsen VAN ORANJE. De tegenstand, welken eenige Stedelingen booden, wierdt overwonnen door het beleid van Jonkheere ADRIAAN VAN ZWIETEN, Overste van *Gouda*. Bij het overgaan der Stad wierdt, onder andere, bedongen, „ dat het regt aldaar zou gehandhaafd worden, op gelijken voet, als, nu geruimen tijd geleeden, aldaar gevolgd was, buiten benadeeling van den Pandsheere, Hertoge ERIK VAN BRUNSWYK, wiens Rentmeester zijns Heeren inkomsten, vrij en onbelet, zou mogen koomen ontvangen." Voorts begaf zich de Stad in het Verdrag van onderlinge vereeniginge, onder den Prins WILLEM DEN I als Stadhouder, door Ridderschap en Steden van *Holland*, onlangs geslooten, in de eerste Vergadering der Staaten van *Holland*, te *Dordrecht* gehouden.

Van

Van te veel aangelegenheids, intusschen, was *Woerden*, dat de Spanjaarden, den eenen of den anderen tijd, ter herwinninge van Stad en Kasteel, geene kloeke poogingen zouden aanwenden. Op den achtsten September des Jaars 1575 vertoonde zich de vijand voor de Stad, onder het opperbevel van den Graave VAN MEGEN. In de verwagting van een aanstaande beleg, hadt men, bij tijds, verscheiden dienstige maatregelen genomen, om het geweld moedig te keer te gaan. De Krijsbezetting hadt men, zedert eenigen tijd, versterkt met nieuwe manschap. Van Oorlogs- en mondbehoeften was men 'er vrij wel voorzien. Boven dit alles, om den vijand het naderen der Stad te beletten, hadt men het omliggende Land onder water gezet. Van zijnen kant, om de Stedelingen te benaauwen, en hun den toevoer van noodwendigheden af te snijden, hadt de Graaf VAN MEGEN, ginds en elders, rondom de Stad, zeven Schanzen doen opwerpen. Doch deeze middelen deeden hem baate, noch nadeel aan de belegerden. De overstroomde landen, hoe veel nadeels, voor 't overige, burger en boer daar bij mogt lijden, waren nu bevaarbaar voor platgebodemde Schuitjes. Met deeze voeren de Woerdenaars, af en aan, na *Gouda*, over de laage Landen van *Bulwijk*, de *Waarder* en de *Laage Weide*. Een Schans, welke door Staatsch Krijgsvolk bezet was, en langs eenen Vaart gemeenschap met de Stad hadt, begunstigde deezen toevoer. Der opmerkinge niet onwaardig is het, dat de mondkost der belegerden niet weinig wierdt gerekt, door middel van eene ongelooflijke menigte van Snoek, welke zij in den Rhijn vongen, die door de Stad stroomt, en thans zeer hoog was opgezwollen. Belegeraars en belegerden hielden, nu en dan, over en weder, schutgevaarte; die, egter, zo min aan de eene als aan de andere zijde, weinig nadeels toebragt. Ondanks den gemelden toevoer, bespeurde men, vooral geduurende de zes laatste weeken van het beleg, merkelijke schaarsheid binnen de benaauwde Vesting. Om het misnoegen en morren, over wanbetaaling, onder het Krijgsvolk te voorkoomen, hadt men het middel bedagt, naa vooraf daar toe bekoomen verlof van 's Lands Staaten, Tinnengeld, van eene vierkante ge-

gedaante, te munten. Het beleg duurde tot den vierëntwintigsten Augustus des volgenden Jaars 1576. De Graaf VAN BERGEN wierdt na *Brabant* ontbooden, om aldaar eene muiterij onder het Spaansche Krijgsvolk te helpen stuiten. Naa eene opsluiting van vijftig weeken mogten alzo de Woerdenaars wederom ruimen adem scheppen.

Van de rampzalige Kerktwisten, welke, in vervolg des tijds, de Nederlandsche Gewesten zo jammerlijk beroerden, gaf *Woerden*, weinige jaaren naa het beleg, een afschrikkend voorbeeld. De *Lutherschen* en de *Hervormden* waren nu de strijdende partijen. Te weeten, zints den tijd dat Hertog ERIK *van Brunswijk* Pandsheer der Stad was geworden, wierdt de Luthersche Godsdienst, van welken de Hertog belijdenis deedt, te *Woerden*, met uitsluiting van andere Gezinten, alleen in het openbaar geoeffend. Van den ijver der Wethonderschap voor die Leere gaf een Burgemeester der Stad, KORNELIS FRANSZOON genaamd, een voorbeeld, ter gelegenheid der raadpleegingen ter Staatsvergaderinge, over een te geeven antwoord op de aanbiedingen, van wegen den Koning van *Spanje*, op de vermaarde Vredehandeling te *Breda*, aan de Staatschen gedaan. In dat antwoord hadt men gesteld, dat de Godsdienst, die hier te Lande openlijk geoeffend wierdt, zijnde de Hervormde, zo als die te *Geneve*, door CALVINUS en anderen begreepen was, de Katholijke Apostolische Godsdienst was. Grootlijks mishaagde dit antwoord aan Burgemeester FRANSZOON, vermits hij alleen voor den Hervormden Godsdienst erkende, de Leere, in de Augsburgsche Belijdenis begreepen, en te *Woerden* door hoog gezag bekragtigd. Zo stijf stondt hij op zijn stuk, dat hij weigerde, het ontworpen Antwoord door onderteekening te helpen bekragtigen; tot dat 's Lands Advokaat BUIS hem onder 't oog bragt, dat niemand, door zijne onderteekening, zich verder verklaarde, dan voor de Stad, van welke hij afgezonden was. Hier door liet hij zich overhaalen, mids men hem, ter zijner verantwoordinge, eene Akte verleende van 't geen hij hadt aangemerkt. De Luthersche bleef alzo de openbaar vastgestelde Godsdienst te *Woerden*, tot op den tijd, dat de Stad de Staatsche zijde koos. Thans verstelde

Prins

Prins WILLEM DE I aldaar de Regeering, en bragt 'er eenige Hervormden op 't Kussen. Een der Predikanten, JAN ZALIGER genoemd, hadt zig, te meermaalen, van den Predikstoel, vinnig laaten hooren tegen de Kalvinischen, dezelven uitmaakende voor eedbreekers en oproerigen, die der Wethouderschap de wet zogten te stellen. De Roomsch- en Doopsgezinden plagt hij verleiders en zielmoorders te noemen. Dit alles was door de vingeren gezien; doch in Maij des Jaars 1579, tastte hij den Prins aan, drijvende, dat deeze de Wet, tegen de voorregten der Stad, veranderd, en eenige valsche Christenen daar in getrokken hadt. In Augustus bragt hij 't stuk van het verlaaten des Konings op den predikstoel, leerende, dat daar toe veel behoorde, en dat men God bidden moest, om wijsheid voor de Staaten. Van zulk prediken kreeg men ras kennis in den *Hage*. De Staaten zonden gemagtigden na *Woerden*, die, den Predikant gehoord hebbende, hem bevalen, zich van 't leeren, zo wel heimelijk als openlijk, te onthouden. Zijn medeleeraar, HENRIK VREDELAND, zeide toen ook zijnen dienst op. Men vat hem bij 't woord, en verbiedt hem en ZALIGER het leeren in de Kerke. Straks daar op wordt NIKOLAAS SIMONSZOON, Predikant te *Jaapswoude*, die voor Luthersch ging, doch met de Rijnlandsche Kerken gemeenschap hieldt, ontbooden na *Woerden*, om, voor eenen tijd, in de Kerke aldaar te prediken. Hij doet het met genoegen van veelen. Maar VREDELAND predikt 'er tegen aan, in eene schuur. De twist wakkert, en ZALIGER wordt de Stad verbooden. Hij plaatst zich in de Voorstad, houdt daar talrijke bijeenkomsten, niet zonder vermoeden te geeven, dat hij 'er ook predikte. De Staaten vernieuwen 't gedaan verbod; waar op zich eenigen zijner aanhangeren na den *Hage* begeeven, om hem te verschoonen bij de Staaten, die hun antwoordden „, dat zij ZA„ LIGER, om zijne oproerige en lasterlijke taal, het prediken „ in *Holland* niet toelaaten konnen: zonder dat zij egter „ voorhebben, iemant, te *Woerden*, te hinderen in zijnen „ Godsdienst, dien zij erkennen niet tot hunne roepinge te „ behooren." Niet te vrede met dit bescheid, vervoegden zij zich tot den Prinse, die de zaak wederom aan de Staaten

ten verzondt; waar op deezen, ter jongster Dagvaart, op den vierden April, bij goeddunken zijner Doorluchtigheid, verklaarden „ dat aan VREDELAND en ZALIGER beide de Stad „ ontzeid zou blijven; en dat de Hervormde Leer voortaan „ in de Kerke gepredikt zou worden, de Augsburgsche al- „ leen ter plaatse daar zulks laatstelijk geschied was, zonder „ dat de eene de andere gezindheid zou mogen haateren." Evenwel bleef het 'er, dit gantsche jaar, nog ongerust. In Junij moesten de Staaten de Ingezeetenen van *Woerden* wederom ernstelijk doen vermaanen tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook geboden zij, dat 'er geene Predikanten zouden beroepen worden, dan die goed getuigenis hadden tot genoegen van de Staaten. Dit niettegenstaande verstoutte zich naderhand de Predikant MATTHEUS KUDZE zo hevig uit te vaaren tegen de afzweering des Konings van *Spanje* door de Staaten, zo van den predikstoel als in openbaare geschriften, dat de Staaten hem in *'s Hage* ontbooden, en, naa gepaste bestraffingen over zijne wederhoorigheid, hem van zijn Ampt verlieten, en de Stad ontzeiden.

Naa de afzweering van den Koning van *Spanje*, begonnen, van tijd tot tijd, de Staaten van *Holland*, over eenige districten, in hun Gewest gelegen, zich meer gezags aan te matigen. Dus wierdt, onder andere, de Heerlijkheid *Woerden*, in den Herfst des Jaars 1589, ten behoeve der Graaflijkheid, verbeurd verklaard. De omstandigheden deezer gebeurtenisse vinden wij aldus verhaald. Naa den dood van Hertog ERIK VAN BRUNSWYK, voorgevallen op den zeventienden November des Jaars 1584, welke, gelijk wij voorheen hebben aangeteekend, van wegen den Koning van *Spanje*, de Heerlijkheid in pandschap bezat, hadden de Staaten het bewind daar over aanvaard. Zijnen natuurlijken Zoon, WILLEM VAN BRUNSWYK, aan wien, en aan wiens Zuster KATHARINA, hij zijne Heerlijke goederen in *Holland* gemaakt hadt, zedert ook overleeden zijnde, verzogt Hertog JULIUS VAN BRUNSWYK, dat de Staaten het opzigt over deeze Heerlijkheid, en over die van *IJsselveld* en andere Brunswijksche goederen hier te Lande, ten behoeve van den regthebbenden, wilden blijven behouden; gelijk zij deeden. Hertog JULIUS overleedt,

op

op den tweeden Maij deezes Jaars 1589. Zijn Zoon en Opvolger, HENRIK JULIUS, begeerde toen, dat de Staaten hem de Heerlijkheden *Woerden* en *Liesveld*, met zekere Huizinge in den *Hage*, benevens de ontvangene inkomsten deezer goederen, welken de Staaten ingehouden hadden, zouden overdraagen. Doch de Staaten begreepen, dat deeze goederen, naa het afsterven van WILLEM VAN BRUNSWYK, op deszelfs Zuster, KATHARINA, vervallen waren. Deeze nu was met ANDREAS DORIA getrouwd, die den Koning van *Spanje*, tegen de Staaten, diende: uit welken hoofde, de Heerlijkheden en goederen van den Huize van *Brunswijk*, hier te Lande, allen verbeurd verklaard wierden. Men liet den Hertoge de vrijheid wel, om zig, hier, tegen deeze verbeurdverklaaring, van de gewoone middelen van Regte te bedienen. Doch ik vind niet, dat hij deeze zaak vervolgd heeft, voor 't Jaar 1593, wanneer hij den voorgaanden eisch vernieuwde. Ten zelfden tijde, deedt KATHARINA VAN BRUNSWYK, die toen Weduwe was van ANDREAS DORIA, de Staaten, om de Brunswijkſche goederen, voor haar zelve, verzoeken. De Staaten beslooten toen, den Hertoge handligting der zelven aan te bieden, mids hij borg ſtelde voor de wedergeeving, wanneer de Weduwe bewees, dat zij eene natuurlijke Dogter van Hertoge ERIK was, 't welk hij ontkend hadt: hoewel de Staaten, in zulk een geval, hun regt nog voorbehielden tegen haar, als gehuwd geweest zijnde met eenen vijand deezer Landen. De Graaf VAN HOHENLO, zedert, het regt verkreegen hebbende, welk Hertog HENRIK JULIUS op de Brunswijkſche goederen in *Holland* gehad hadt, bragt zo veel te wege bij de Staaten, dat zij hem dezelven afſtonden. Zijne Weduwe, MARIA VAN NASSAU, met welke hij, in 't begin des Jaars 1595, getrouwd was, heeft ze, nog naa zijnen dood, bezeten. Doch het Pandſchap van *Woerden* is, in den Jaare 1617, afgelost, en deeze Heerlijkheid wederom, met de Graaflijkheid van *Holland*, vereenigd geworden.

Daar ons plan medebrengt, de merkwaardigſte gebeurtenisſen van *Woerden* te verhaalen, mogen wij met geen ſtilzwijgen voorbijgaan, 't geen, ten tijde der Kerkelijke onlusten,

in het eerste gedeelte der naastvoorgaande Eeuwe, aldaar is voorgevallen. Twee hervormde Predikanten, PETRUS CUPUS en PETRUS BRICQUINGUY, namen aldaar den dienst waar. Vermits deeze, naar het oordeel van zommigen, niet zuiver in de leere waren, zonderden eenigen, die 't met de Contraremonstranten hielden, in den aanvang des Jaars 16.7, zich van de openbaare Kerk af. Zij gingen nog verder. In een schriftlijk Vertoog, bij de Wethouderschap ingeleverd, verklaarden ze, „ dat de beide Stads Predikanten van de oude „ waare Gereformeerde Religie waren afgeweeken, naardien „ ze, was hun zeggen, Gods heilig Woord niet zuiverlijk „ en volgens de Nederlandsche Confessie en den Heidelberg„ sche Catechismus prediken; verzoekende daarom andere „ Leeraars te mogen hebben." Geen ander antwoord kwam op dat verzoek, dan dat men elkander in vrede moest verstaan, tot dat, van hoogerhand, op de gereezene Kerkelijke onlusten nader order zou gesteld zijn. Met dit antwoord niet te vreden, ontbooden de misnoegden zekeren JOSEPHUS VAN DER ROSIEREN, Predikant in 't Land van *Heusden*, om voor hun te prediken. Hij deedt zulks, voor de eerste maal, in eene Schuur, en vervolgens, dikmaals, genoegzaam openlijk, in een Huis in de Haverstraat. Dit duurde tot in de maand September, wanneer 'er last kwam, dat, voortaan, de afgezonderden en de Remonstrantsgezinden, beurtelings, in de Kerk zouden prediken. Met den laatsten Zondag in September moest dit eenen aanvang neemen. PETRUS CUPUS voerde in den voormiddag het woord. Van de afgezonderden, welke 's naamiddags zouden vergaderen, was niemand onder zijn gehoor. In eene naarede beklaagde hij zich daar over, dewijl hij zulks aanmerkte als een bewijs, dat ze in hunne scheuring wilden volharden; tegen welke, als mede tegen het Contraremonstrantsch gevoelen wegens de Predestinatie, hij zijne toehoorders ernstig waarschuwde. Zedert volhardde CUPUS in zijnen dienst, tot in het einde van November, wanneer hij, van de Wethouderschap, schriftlijk bevel ontving, zich van prediken, in de Kerk, of elders in de Stad, te onthouden, tot dat de Afgevaardigden der Staaten, mitsgaders die van het Delftsche Sijnode, welke thans rond

reis-

teisden, aldaar zouden zijn aangekoomen. Zijnen amptgenoot BRICQUIBOUT, hoewel insgelijks in de Remonstrantsche gevoelens staande, liet men zijnen dienst ongehinderd waarneemen. 't Liep aan tot in het begin des Jaars 1619, eer de Afgevaardigden te *Woerden* kwamen. Straks maakte men eenen aanvang met het inbrengen van beschuldigingen tegen CUPUS; die aanleiding gaven tot zeer langwijlige onderhandelingen, welke wij hier niet zullen verhaalen. 't Bleek, intusschen, hoe zeer ook zommigen te *Woerden* tegen CUPUS ijverde, dat de meerderheid, immers de voornaamsten der Stad van de gevoelens der Remonstranten niet afkeerig waren. Wij leiden dit af uit een verzoek van Onderlingen en Diakenen, uit naam van de meeste leden der Gemeente, aan de Afgevaardigden, waar bij zij begeerde, dat zij de sehorzing van hunnen Herder PETRUS CUPUS door hun gezag, bij de Wethouderschap wilden te niet doen, tot nader order; als mede, dat beide hunne Leeraars hun niet onttrokken, maar in dienst mogten gelaaten worden, immers tot aan den afloop van het Dordrechtsche Sijnode. Doch dit wierdt van de hand geweezen. Integendeel, om de zaak der weinige Contraremonstranten tegen de overtreffende menigte der Remonstranten te meer te verzekeren, begaven zich, eerlang, van wegen Heeren Gecommitteerde Raaden, de Heeren DUIVENVOORDE en FRANÇOIS VAN DER BUCY, na *Woerden*, met last om de Kapiteinen en Officieren der burgerije van hunnen eed te ontslaan, en te bedanken voor hunnen dienst, en om vervolgens andere bekwaame persoonen, *professie doende van de waare Christelijke Religie*, in derzelver plaats te stellen. Uit naam en op last van Prinse MAURITS, was reeds 's jaars te vooren de Wethouderschap veranderd. Alle deeze behoedmiddelen, zo min als het verbieden van afzonderlijke Vergaderingen der Remonstranten, waren niet in staat, de gevoelens dier gezinte aldaar uit te roeien. In de vreedzaamer tijden, welke, eerlang, gebooren wierden, stigtten zij aldaar eene Kerk en Gemeente, welke tot heden toe hebben stand gehouden.

Hadt *Woerden*, in de Jaaren 1575 en 1576, het geluk gehad, aan het geweld der Spaansche wapenen, tegenstand te

mogen lieden, niet zo gelukkig was de Stad, omtrent honderd jaaren laater, in het rampzalig Jaar 1672, met opzigt tot de magt des Konings van *Frankrijk*. Na de overgave der Stad *Utrecht*, en den aftogt van het Staatsche Leger van daar op Hollandschen bodem, begreep men, wel haast, de onmogelijkheid der bescherminge van *Woerden*. Van hier dat de Wethouderschap der Stad zich genoodzaakt zag, tot het verzoeken van *Sauve Garde* of Vrije Hoede van den Franschen Koning. Op den vierëntwintigsten Junij verscheen, daar op, de Markgraaf DE ROCHEFORT, met eenige honderd Paarden voor de Stad en wierdt met een gedeelte derzelven binnen gebragt, en in persoon op het Kasteel geleid om zich te ververschen. Hij vertrok met zijne meeste Manschap weder na *Utrecht*; doch liet zestig Musquetaires van het Huis des Konings met een Bevelhebber binnen de Stad, welke vier dagen laater door omtrent driehonderd anderen gevolgd wierden. De inlegering derzelven maakte veel opschudding onder de Burgerij, waar van niemand den last des Oorlogs immer gevoeld hadt; maar het liep nog erger toen deeze Musquetaires vertrokken en andere Ruiters, ten getale van omtrent dertig Man met omtrent tweehonderd Man Voetvolk, in derzelver plaats kwamen, die van minder rang waren. Dit was echter nog gering in vergelijking van tweeduizend Man, die de Ingezeetenen naderhand moesten huisvesten, terwijl zij door de Franschen met het gedurig opbrengen van Oorlogslasten gekweld wierden. Zij raakten echter van deeze gasten zeer onverwagt op den elfden Julij ontslagen, wanneer al het Krijgsvolk uittrok, zonder dat men 'er eenige reden van wist. Dit onthefte de Stad *Woerden* wel van vijandlijk Krijgsvolk, maar de Ingezeetenen moesten nog verscheidene schattingen opbrengen; ook zagen zij aan het leed van Fransche bezetting en inlegering nog geen einde. Op den 18 September, een Zondag, onder het oeffenen van den Godsdienst in den namiddag, kwam 'er bericht, dat een groot aantal Fransch Krijgsvolk, onder het geleide van den Hertog VAN LUXEMBURG, voor de Poort was en den doortogt begeerde, om, als 't ware, het Kwartier van den Prins VAN ORANJE, bij *Nieuwerbrug* aan te tasten. Men was genood-

noodzaakt den eisch in te willigen; en terstond vernam men het bevel des Konings om de Stad te bezetten. LUXEMBURG vertrok weder na *Utrecht* en liet het bevel over *Woerden* aan den Graave DE LA MARCQ. Nu begon de elende der Stedelingen te vermeerderen en het opbrengen van gedunrige schattingen maakte hen arm. De Luthersche en Remonstrantsche Kerken wierden tot Magazijnen gebruikt. De pogingen van den Prins VAN ORANJE, op den elfden Oktober, om *Woerden* uit de magt der Franschen te rukken, waren vruchteloos. De vijand toonde egter hier over zijne verlegenheid, deedt eenige Noodschooten naar den kant van *Utrecht* en stak een groot vuur van Rijs aan op den trans van den Tooren der Groote Kerk, waar door de hooge Spits afbrandde. Eenige brandende balken vielen op het dak der Kerke en deeden ook dit Gebouw verteeren. Verscheiden Huizen in *Woerden* wierden door de overvliegende vonken in brand gestoken. De Franschen kreegen bijstand van Volk uit *Utrecht*, waar door het Kwartier van den Heere VAN ZUILESTEIN wierdt aangetast en overmeesterd; zo dat het Volk van den Prinse VAN ORANJE van *Woerden* aftrok, en de Stad nog, tot op den zevenden November des Jaars 1673, in de magt der vijanden bleef, wanneer zij ze verlieten; naa het vorderen eener brandschatting van vijftienduizend Guldens, die den Franschen betaald wierdt.

In onze dagen is *Woerden* zeer vermaard geworden, als hebbende deszelfs Kasteel gediend ter verblijfplaatze van eenige Staatsleden, door de Edele Groot Mogende Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland* benoemd, om gedurende de burgerlijke onlusten, vóór de Omwenteling, in den Jaare 1787 voorgevallen, een waakend oog te houden op de verdeediging der Provincie *Holland* en het Sticht van *Utrecht*. Een verhaal van de verrigtingen en den afloop dier Commissie tot het zo genaamde *Defensieweezen*, behoort niet tot ons plan.

't Lust ons hier nog te laaten volgen, eene lijst der gebeurtenissen, *Woerden* betreffende, wel eer gesteld op een tafereel, hangende in de Luthersche Kerk, van woord tot woord aldus luidende.

Ao. 1070. Liep den Rhijn nog hier door na Leijden en Catwijk in Zeë.

1117. Quam Bagoude (nu Bodegraven) onder Woerden.

1160. Om deze tijt wort 'er een Casteel gestight, door Godefrijd den 28 Bisschop.

1216. Quam 't onder Holland, als een sleutel van heel Holland.

1296. Regeerde heer Herman van Woerden deze zijn *Stadt* nog.

1374. Door de Utregtse belegert en bij ontset weder verlaten.

1488. Door heer Jan, Burggraaf van Montfoort, verraet en ingenomen.

1490. Gaf heer Jan 't Slot van Woerden aan den Hertog van Sassen.

1520. Leerde Jan van Woerden hier de Leer der Augsburgsche Confessie.

1525. Wordt hij om de Leer dezer Confessie in den Hage verbrandt (*nempe a papistis, ibidem in hoc templo videre est ejus imago*) op den 15 September.

1566. Leerde Cornelis van der Lair d'Augsburgsche Confessie in de publijke Kerk. Hij liet de beelden uijtdragen en 't altaar bleef staan.

Ao.

Ao. 1572. Is de Stadt opgedragen aan den Prince van Orangien en Heeren Staten, met belofte dat zij bij de Augsburgsche Confessie zou blijven.

1575. Door de Spangiaarts belegert, en na 50 weken anno 1576 verlaten.

1581. Door Koning Philippus van Spangien in pande gegeven aan Ericus Hertogh V. Brunswijk om zijne verdiensten.

1590. Leerde Jan Legari de Augsburgsche Confessie in de publike Kerk.

1591. Sloegen zij de Kerk open (tegen wil van Burgemeesteren) ende stelden een gereformeert predikant.

1646. Werd deze Kerk gebouwt voor de Leer der Augsburgsche Confessie.

1672. Sonder beleg aan de Franschen overgegaan, den 23 Junii bezet, den 11 Julii zonder noot weder verlaten. 18 September op Zondag weer met veel volken overlast en bezet.

25 dito wert deze Kerk op Zondagh tot eene hooijschuur gemaakt.

11 October door Prinçe Wilhelm den III belegert; door onzet den 12 dito verlaten.

11 Dito verbranden de grote Kerk out omtrent 400 jaren. Het schoone Provenierhuijs was den Franschen gasthuijs. Het Stadthuijs, out 177 jaren, wort van hun vuijl misbruijkt.

Ao. 1673. Den 7 November, dingsdag tegen 12 uuren zonder noot verlaten, na dat ze 'er festien maanden en vijftien dagen in geweest, en twee majoors in gestorven waren.

Den 12 December is 't hoij uijt deze Kerke gedaan.

Den 17 dito door D. Michael Mosch weer in gepredikt.

1674. Den 11 Maij begonnen de gereformeerde hier in te zamen te prediken.

Den 10 Julii hielden zij ßijnodus in deze Kerk veertien dagen langh.

1675. 6 November preekten zij het leste hier in, achtien maanden min vier dagen.

7 dito vierde elk den verlaatdagh der Franschen in zijn eijge herstelde Kerk. 1 Sam. 7. 12. *Tot hier toe heeft ons de Heere geholpen. Geloofd zij de Heere.*

Tot eene meer bijzondere beschrijving der Stad zelve zullen wij nu overgaan.

Woerden, reeds van ouds, met Wallen en Torens, versterkt, is, ten aanzien van zijne Vestingwerken, zints den aanvang der tegenwoordige Eeuwe, in eene andere, meer hedendaagsche gedaante gebragt. Zij bestaan in een Hoofdwal, met vier Bolwerken en drie Halve Maanen, voor welke eene breede natte Graft ligt, en voorts in een Contrescharp, insgelijks van eene natte Graft omringd. Men telt 'er niet meer dan twee Poorten: de Rietvelder- of Leidsche Poort, en de Hof- of Utrechtsche Poort. In het lot van verscheiden andere kleine Hollandsche Steden heeft *Woerden* rijk-

zijklijk gedeeld. Het getal der Huizen, en, naar evenredigheid, de bloei en welvaart der Plaatze, is aanmerkelijk verminderd. In den Jaare 1632 bleek, bij eene gedaane telling, het getal der Huizen, in de Stad, te bedraagen, vijfhonderd achtëntwintig, en in de Voorstad, honderdvierënveertig. Honderd jaaren laater was dit getal gedund, binnen, tot op driehonderdzevenëntachtig, en buiten, tot op honderdachtëntwintig. Onder de laatste zijn mede begreepen de Pannebakkerijen en Steenplaatzen.

Een der voornaamste Gebouwen is het *Slot* of Kasteel, in het Oostlijkst gedeelte der Stad, uit eene der Graften opgetrokken. Het heeft, door zijne oudheid, en vermits het wel onderhouden wordt, een deftig aanzien. De gedaante is vierkant, hebbende, op ieder der hoeken, eenen ronden uitspringende Toren. Van binnen ontmoet men verscheiden fraaie en ruime Vertrekken. De meesten hebben hun uitzigt op een ruim Binnenplein, sommigen, daarenboven, over de landen, rondom de Stad gelegen. De Burger Gelastigden tot het Defensieweezen van de Provincie van *Holland* en het Sticht van *Utrecht*, boven vermeld, hielden in dit Kasteel hun verblijf. — Het *Stadshuis* maakt geene onaanzienlijke vertooning. De Voorgevel is van tweederlei bouworde; het gedeelte van den grond tot aan het Dak, is jonger dan het bovenstuk. Ter zijde, en eenigzins agterwaarts, staat een achtkante Toren, gedekt met een Spits en een Lantaarn van de zelfde gedaante. Hier in hangt de Klok, die van Stede wegen wordt geluid. In het Stadshuis vindt men de noodige Kamers en Vertrekken, ten behoeve der onderscheidene Kollegiën, die hier hunne Vergaderingen houden. Eene der Bovenkamers pronkt met fraai geschilderde glazen, verbeeldende de voornaamste geschiedenissen der Stad, zints de afschudding van het juk der Spaansche overheersching.

Niet meer dan ééne Kerk hebben de Hervormden te *Woerden*. Zij staat met de Koorzijde, of het Oostlijke gedeelte, tegen eenen der Zijmuuren van het Stadshuis. Naa den brand, door de *Franschen*, in den Jaare 1672, aldaar veroorzaakt, wierdt het gewijde gestigt herbouwd, in den Jaare 1675. De Toren, die niet verre boven het Dak der Kerke

uitsteekt, is met een laagen Kap of Spits gedekt. Voorheen pronkte het gebouw met twee Orgels. In den gemelden ramp zijn ze beiden vernield. Het gemis daar van heeft men, zedert, niet hersteld. Twee Predikanten verrigten hier het gewijde dienstwerk.

De *Lutherschen*, die, gelijk wij, in onze Historiesche berigten wegens *Woerden*, verhaald hebben, hier ter Stede, weleer, de heerschende Gezinte uitmaakten, hebben, 'er, zedert, tot heden toe, eene Kerk behouden. Zij wierdt in den Jaare 1646 gestigt. Eén Leeraar stigt hier de Gemeente. Van het Tafereel, daar in hangende, waar op de meest meldenswaardige bijzonderheden, *Woerden* betreffende, staan opgeteekend, hebben wij, voorheen, den inhoud opgegeeven.

Van de *Remonstranten*, welke, doch insgelijks te vooren door ons vermeld is, al vroeg te *Woerden* ontstaan zijn, is nog heden een overschot, in eene kleine Gemeente, die door éénen Leeraar wordt bediend.

Eindelijk ontmoet men hier nog eene Statie van Roomschgezinden, onder welke een Minderbroeder het gewijde dienstwerk waarneemt.

Van ouds hadt men hier eene Kapel, aan de H. BARBARA toegewijd. Dezelve dient tegenwoordig tot een Gasthuis. Ouderlooze kinderen van vreemdelingen, als mede verlaatene kinderen, worden hier in opgenomen. Voor zo veel, daarenboven, het gestigt ter huisvestinge en verzorginge van behoeftige oude lieden, zo van het Manlijk als van het Vrouwelijk Geslagt, wordt gebezigd, draagt het ook den naam van Oude-Mannen- en Vrouwen-huis.

De *Regeering* van *Woerden* bestaat uit den Baljuw, die tevens Kastelein van het Slot is en daar op zijne wooning heeft, en door de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* verkoozen wordt; voorts uit den Schout, welken Gecommitteerde Raaden verkiezen, uit een drietal, door Burgemeesters en Regeerders der Stad aan hun overhandigd; wijders twee Burgemeesteren, die, op den eenëndertigsten October, door Schepenen en Vroedschappen verkoozen worden; vervolgens, zeven Schepenen, wier verkiezing geschiedt door den Stadhou-

houder, uit de Nominatie van een dubbel getal, door Burgemeesteren en Vroedschappen overgeleverd; en eindelijk, twaalf Vroedschappen, bij welke eene open gevallene plaats, door de zamengevoegde Vergadering van Burgemeesteren en Vroedschappen, wordt aangevuld. Boven dit alles heeft men 'er twee Weesmeesteren. Niet meer dan éénen Sekretaris heeft men te *Woerden*, die alle deeze Kollegien waarneemt.

Onder de Voorregten van *Woerden* mag wel genoemd worden, het regt, om, beurtelings, met de nabuurige Stad *Oudewater*, éenen Bursaal of Voedsterling in het, dus genaamde, Staaten Kollegie van 't Hoogeschool te *Leiden*, te mogen zenden.

Daar *Woerden*, eenigermaate de gedaante van eene Vesting of versterkte Stad heeft, ontmoet men, ter haarer meerdere versterkinge, in haare nabuurschap en op Stads grond, twee Schanzen. Zij liggen ongeveer een kwartier uurs boven de Stad. Niet lang voor het midden der thans loopende Eeuwe wierden zij aangelegd: de eene in den Jaare 1747, en de andere in het daar aan volgende jaar. De eerste dier Schanzen ligt op *Geestdorp*, aan de Noordzijde van den Rhijn, bij de Kamerijker Uitwatering, ter plaatze alwaar eertijds de Schenkenschans plagt te liggen. De andere Schans, veel grooter dan de voorgaande, en, ter eere van den Stadhouder, *de Oranjeschans* genaamd, is gebouwd aan de Zuidzijde van den Rhijn, recht tegenover de anderen. De Landweg, of Wagenweg, loopt door deeze Schans.

Zie COSTERUS, *Historisch Verhaal*; P. C. HOOFT, *Nederl. Hist.* J. WAGENAAR, *Vaderl. Historie*; *Tegenwoordige Staat*, Deel VIII.

WOERDEN, (*Groot Waterschap van*) is een ander Regtsgebied dan het Baljuwschap en heeft het Opperbestier over de Dijken, Kaden, Wegen, Wateren, Sluizen, Molens en diergelijke.

Het

Het begrijpt niet alleen het geheele Baljuwschap van *Woerden*, met eenige andere Baljuwschappen of Ambagten, maar bestaat, daarenboven, omtrent voor de helft in Landen onder de Provincie van *Utrecht*; en strekt zich aldus uit ter wederzijde van den Rhijn; doch het oudste gedeelte van het zelve legt meest aan de Noordzijde van de Rivier. De Landen aan de Zuidzijde zijn voor een groot gedeelte in laatere tijden in het Groot Waterschap van *Woerden* ingenomen, om dat zij niet langer bekwaamlijk op den *Tsel* konden uitwateren. Dit is oorzaak dat deeze Landen niet alleen het Woerdsche Hoog-Morgengeld moeten betaalen, maar ook het Rhijnlands of Spaarendams geld, het zij geheel of ten deele, naar maate zij deswegens hebben kunnen overeenkomen. Om deeze reden is aan Dijkgraaf en Hoogheemraaden van *Rhijnland* de Naschouw gegeeven over den Ring deezer ingenomene Polders. Het verdere bewind, ten aanzien van het Heemregt, is gebleeven aan den Dijkgraaf en Hoogheemraaden van het Groot Waterschap van *Woerden*, die ook dit Regt oeffenen over de Polders in *Kamerijk*, *Harmelen* en *Zegveld*, volgens uitspraak van Gekommitteerde Raaden en de Gemagtigden uit de Staaten 's Lands van *Utrecht*; door wederzijdsche Staaten bekragtigd op den achttienden Augustus des Jaars 1612. Deeze Ring en Schouwe gaat, in gevolge deezer uitspraake, meede door de Stede *Oudewater*, volgens overeenkomst gesllooten in den Jaare 1719, tusschen Dijkgraaven en Heemraaden, zo van *Rhijnland* als *Woerden* en Dijkgraaf, Burgemeesteren en Schepenen der Stede *Oudewater*; waarom ook twee Puntdeuren aan de Romein-Brugge der laatstgemelde Stede zijn gemaakt, die bij het Waterschap worden onderhouden en volgens zekere peil geslooten. Het Groot Waterschap van *Woerden* heeft, naa de verminderingen, zo door het leggen van de Wierikker Schanzen, de Vestingwerken der Stede, als naa het maken van de kleine Schans op *Geestdorp*, nog achttienduizend negenhonderd acht Morgen, drie Hont en achtentwintig Roeden Lands behouden.

Het oudste bekende Handvest, welke wegens dit Waterschap door de Graaven van *Holland* verleend is, wierdt gegeev-

geeven door Graaf WILLEM VAN HENEGOUWEN, bijgenaamd *den Goeden*, in den Jaare 1322. Hier in beveelt hij den Baljuw van *Woerden*, die toen was of namaals weezen zou; *Vijve Welgeboren Heemraaden te kiesen*, om zijn *Landt voorsz. mede te bedrive*, eerst *Zeedijk*, *Middeldijk*, *Zijdwing*, *Watering*, *Sluysen*, *Hoolen ende den Marrendijk*, *ende van den Marrendijk totte Swadenburchdam toe*. Deeze Handvest wierdt door Keizerinne MARGARIET bevestigd in den Jaare 1346. Uit deeze Brieven blijkt niet werwaart het Land van *Woerden* zijnen Watergang gehad hebbe; doch uit een volgende Handvest van ALBRECHT VAN BEIEREN, gegeeven in den Jaare 1363, kan men duidelijk ontdekken, dat genoegzaam alle de Polders, onder het Waterschap behoorende, hunne Uitwatering op den Rhijn en door *Spaarendam* gehad hebben. In dit jaar wierdt 'er, door den Hertog, een scheidinge toegestaan tusschen hen, die aan de Zuidzijde een Watergang op den *Ysel* hadden, en die, welke uitwaterden door *Spaarendam*. Aan deeze laatsten vergunde hij tevens twee Sluizen in *Spaarendam* te maaken, met den luiden van den Gestichte, die mede hier uitwateren zouden; welke gezamenlijk allen Watergang en Werk zouden bewaaren en behouden. Van deeze Sluizen aan *Spaarendam* vindt men 'er tegenwoordig niet meer dan één, die zeer goed is: de andere wierdt in laater tijd door het Groot Waterschap van *Woerden* uitgekoft. Hertog ALBRECHT gaf, in den Jaare 1366, aan den Lande van *Woerden* en de geenen, die met het zelve in den Rhijn wateren, nog drie Sluizen, met drie Wateringen, uit den Rhijn gaande in den Ysel, één te *Lindschoten* uit en door *Oudewater* en twee boven of beneden dezelve, daar het den Heemraad nutst en oorbaarst zou dunken te weezen. Uit kragt van deeze Handvest wierdt deswegens, in den volgenden Jaare 1367, een overeenkomst met de Stede *Oudewater* gemaakt, die zich zelve heeft verbonden denzelven Watergang te graaven en te onderhouden ter Schouwe en Keure van het Groot Waterschap van *Woerden*, welke overeenkomst nog in haare volle kragt blijft. Het Groot Waterschap heeft, volgens deeze Handvest, nog het genot van twee andere Watergangen, ruim een half uur gaans beneden

Oude-

Oudewater, waar van de een de Groote Wierikke en de ander de Kleine Wierikke wordt genaamd.

Raakende het bestier van het Groot Waterschap van *Woerden*, heeft ALBRECHT VAN BEIEREN, in den Jaare 1388, voor hem en zijne Naakomelingen, beloofd de Heemraaden niet te zullen doen afzetten door zijnen Baljuw, ofte door iemand anders dan door hem en zijne Naakomelingen; 't welk niet geschieden zoude, ten zij hem of hun dunken zoude dat zij den Lande niet nut of oorbaar waren. Hier bij wierdt den Heemraaden van *Woerden* ook belast het Heemraadschap te bewaaren en bedrijven, tot zijnen en 's Gemeenenlands oorbaar, gelijk dat zijne Heemraaden in *Rhijnland* doen. In den Jaare 1395, heeft ook de Hertog nog eene nadere Handvest gegeeven. Het behieldt het getal van vijf Heemraaden, gelijk het door Graave WILLEM VAN HENEGOUWEN was besteld; maar bepaalde, dat 'er drie uit den Lande van *Woerden* en drie uit den Gestichte van *Utrecht* moesten worden verkooren, ieder in den Watergang geërfd en gegoed tot twintig Morgen Lands toe. De Verkiezing schijnt hij aan zich zelven behouden te hebben. Deeze zouden, bij het aanleggen van groote Werken, moeten raadpleegen met tien Waardsluiden, twee uit ieder Kerspel, te kiezen bij de Landgenooten en Buuren, ieder in het zijne. Aan de Waardsluiden zou ook jaarlijks rekening gedaan worden. Hertog JAN VAN BEIEREN, verkooren Bisschop van *Luik* en Heer van *Woerden*, maakte, in den Jaare 1410, nog eene andere bepaaling omtrent het verkiezen der Heemraaden, volgens welke hij, behalven de twintig Morgen Lands of meer, die zij in het Waterschap moesten bezitten, vastStelde, dat dezelve van jaar tot jaar op nieuws door den Dijkgraaf zouden moeten verkooren worden en zonderling een in *Zegveld* of in *Kamerijk*. De Heemraaden, die een jaar het Ampt hadden waargenomen, zouden in vier jaaren niet weder aangesteld worden. In den Jaare 1502, heeft DIRK VAN ZWIETEN, als Dijkgraaf van den Lande van *Woerden*, aan Burgemeesteren en Gemagtigden der Stede en des Lands, voor den Hove van *Holland*, beloofd en overgegeeven voortaan geen Heemraaden aldaar te stellen, dan die in het Waterschap gezeten

en

en woonagtig zijn, met hunne *altoge Woonstad*, gegoed en geërfd, naar inhoud der Handvesten. Deeze bepaaling van de Woonstede der Heemraaden, welke in de Handvesten der Graaven niet gevonden wordt, als mede dat de Dijkgraaf omtrent den Jaare 1643 eenigen gekooren hadt, die geen twintig Morgen gegoed waren, schijnt in dien tijd geschil gebaard te hebben. Men vorderde van den Dijkgraaf, dat hij de aanstelling doen zoude volgens de Handvesten en wilde hem tevens bepaalen de Verkiezing te doen, uit Persoonen in het Waterschap woonagtig, en bijzonder uit de Kerspelen van *Zegveld* en *Kamerijk*, bij jaarlijksche beurten, en van *Harmelen* uit den Gestichte van *Utrecht*, als mede uit de Stede *Woerden* en het Ambagt van *Bodegraave*. Hier tegen beweerde hij, dat de Handvesten niet waren overeen te brengen, met de Kostumen zedert veele jaaren in gebruik. Dit geding wierdt, in den gemelden Jaare 1643, door den Hove van *Holland* uitgesproken tegen den Dijkgraaf, die de zaak in hooger beroep voor den Hooge Raade trok; doch, alvoorens het Vonnis af te wagten, wierdt 'er in den Jaare 1645, voor dit Gerechtshof een Verdrag getroffen, dat de Dijkgraaf jaarlijks in 't stellen en verkiezen van de Heemraaden zich zal hebben te richten naar de Privilegien, Handvesten en Keuren van het Waterschap, en uit dien hoofde verkiezen vijf bevoegde Heemraaden in het Waterschap en gegoed tot twintig Morgen Lands toe; als drie uit den Lande van *Woerden* en twee uit den Gestichte van *Utrecht*. Op den grondslag van dit Verdrag voor den Hooge Raade, of van het meergemelde Handvest van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN van den Jaare 1395, rusten de Artikelen van nader overeenkomsten op dit stuk, ten overstaan van Heeren uit de Staaten der Provinsien van *Holland* en van *Utrecht*, gemaakt, gelijk dezelve tegenwoordig nog in kragt zijn.

De Dijkgraaf bekleedt derhalven dit Ampt voor zijn gantsche leven. Hij verkiest jaarlijks op den eersten Maij, vijf Hoogheemraaden, onder welke de Heeren, die maar een jaar hun Ampt hebben waargenomen, gemeenlijk nog één jaar in bedieninge worden gehouden. De Hoogheemraaden zijn aan geene vaste woonplaatzen verbonden, en het wordt voor

even-

eveneens gehouden of zij hunne twintig Morgen Lands in het Nieuwe of in het Oude Gedeelte van het Waterschap bezitten. Het Groot Waterschap heeft doorgaans maar één Sekretaris. Hoewel het Rentmeesterschap eigenlijk aan den Voorzittenden Heere der Hoogheemraaden behoort, wordt het altijd door den Sekretaris waargenomen. De mindere bedienden zijn een Fabrijk, twee Bodens, en verscheiden Sluiswagters; als te *Spaarendam*, *Oudewater*, *Bodegraave*, aan *Gee-Jan-Verwelle-sluis* en elders.

Het Kollegie van Dijkgraaf en Hoogheemraaden vergadert gewoonlijk des Vrijdags naa de bijzondere Schouwdagen, zo van des Gemeenelands Kaden, als van de Kanaalen in het Groot Waterschap.

WOERDEN; (HERMAN VAN) zie HERMAN VAN WOERDEN, Deel XX. bl. 565.

WOERT. Onder deeze algemeene benaaming was eertijds bekend, zeker ridderlijk goed, toebehoorende aan het Geslagt van dien naam, 't welk zich naar het landgoed liet noemen, of zijnen naam daar aan heeft gegeeven. *Woert* bestondt uit twee Ridderlijke Hofsteden, de eene *Hoogewoert*, de andere *Laagewoert* geheeten. Zij lagen in *Delfland*, onder de Heerlijkheid van *Naaldwijk*. Naar het verhaal der Historieschrijvers, welke den tijd beleefd hebben, dat 'er nog eenige overblijfzels der aloude gestigten in weezen waren, bestonden dezelve in sterke Sloten of Kasteelen, voorzien, naar de bouworde des tijds, van hooge en zwaare torens, omringd van wijde en diepe graften en uitgebreide plantaadjen. Van het Slot de *Laagewoert* stondt nog, in den Jaare 1680, een hooge zwaare toren. Beide Kasteelen wierden genaderd langs breede Laanen. Die van *Hoogewoert* kwam uit op den weg tusschen *Honsholredijk* en *Naaltwijk*. De Laan van *Laagewoert* strekte zich tot aan den Maasdijk in *Zant-Ambacht*. Nog lang heeft deeze den naam van Ridderlaan van de *Laagewoert* gedraagen.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustr.*

WOERT,

WOERT. (VAN DER) Op de lijst der aloude Hollandsche Edele Geslagten, die weleer eene zeer aanzienlijke vertooning maakten, doch nu al voor lang uitgestorven, of ook wel in min aanzienlijken stand zijn verdweenen, moet ook worden aangeschreven het geslagt, welk wij nu genoemd hebben. Volgens de aloude Kronijken, moet het omtrent het midden der twaalfde Eeuwe, en dus voor meer dan zeshonderd jaaren, reeds gebloeid hebben. Op het jaar 1157 vinden wij als Stamvader, immers die daar voor bekend staat, genoemd FLORIS VAN DER WOERT, Ridder, Heer *van der Woert* en *Delftlaar*. Hij hadt naakomelingen, doch in welker aaneenketening wij schakels missen. Niet vroeger dan in den jaare 1274 ontmoeten wij eenen afstammeling van Heere FLORIS, in den persoon van GERRIT VAN DER WOERT, Ridder, Heere *van der Woert*, hij liet drie kinderen naa, te weeten:

1. WILLEM VAN DER WOERT, die volgt.

2. MACHTELT VAN DER WOERT, welke, in den jaare 1310, zich in 't huwelijk begaf met WILLEM VAN DIEPENBURG, Ridder.

3. HENDRIK VAN DER WOERT, Knaap. Hij leefde wordt vermeld op het jaar 1289, als hebbende, van Graave WILLEM VAN HENEGOUWEN, eenige Leengoederen te *Naaltwijk* ontvangen. Hij verwekte bij N. N. eenen Zoon,

WILLEM VAN DER WOERT, die niet getrouwd geweest is, althans geene naakomelingen heeft naagelaaten.

WILLEM VAN DER WOERT, *Gerritszoon*, bovengenoemd, Ridder, Heere *van der Woert*, vermeld in den jaare 1314, was bij Jonkvrouwe N. N. Vader van

HENDRIK VAN DER WOERT, Ridder, Heere *van der Woert*, uit kragt van eenen Verlijbrieve van MACHTELT, Vrouwe van *Valkenburg* en *Voorn*, Burggravinne van *Zeeland*, gegeeven te *Voorn*, des Zondags naa Paasch van den jaare 1354. Hij nam ten Vrouwe, in den jaare 1383, Jonkvrouw SOFIA, Zuster van OTTO VAN ARKEL, Heere van Henkelom, volgens huwelijks voorwaarden, bezegeld op St. Martensdag in den bovengemelden jaare 1383. Bij ervenis wierdt Heer HENDRIK Heer van *Liesveld*, als mede van *Eemskerke*, en

nam vervolgens aan den naam van EEMSKERK en LIESVELD.
Hij liet na

1. Eene dogter N. N. gehuwd met HENDRIK DIRKSZOON VAN DEN DOORTOGE.

2. HENDRIK VAN DER WOERT, gezegd VAN LIESVELD, Ridder, Heere van *Liesveld*, als zijnde in den jaare 1431 daar mede verlijd.

Behalven de nu gemelden, ontmoeten wij, in de aloude Kronijken, verscheiden leden van dat Geslagt, wier betrekkelijke bloedverwantschap niet bepaald wordt. Aldus vinden wij, op het jaar 1364, vermeld GERRIT VAN DER WOERT, die ter Vrouwe nam N. N. en bij haar verwekte BOUDEWIJN VAN DER WOERT, Schout van *Delft* en Hoogheemraad van *Delfland*.

In den jaare 1413 tradt hij in het huwelijk met Jonkvrouw KATHARINA VAN ABBENBROEK, Vrouwe van *Abbenbroek*. Heer BOUDEWIJN verwekte bij deeze zijne Echtgenoote, kinderen, die wederom afstammelingen hebben nagelaaten, welke den toenaam en het Wapen van *Abbenbroek* aannamen, 't welk zij met dat van *Woert* en *Scharrenberg* quartiileerden. Voorts werdt, op het jaar 1384, genoemd MARIA VAN DER WOERT, als zijnde, in dat jaar, de Echtgenoote geworden van MUIJS VAN VELDE, Zoone van BOUDEWIJN VAN VELDE en van KATHARINA VAN KOON. Tot dit Geslagt behoort ook HENDRIK VAN DER WOERT, op het jaar 1410 vermeld, als bekleedende het aanzienlijk ampt van Houtvester van de provincie *Holland*. Bij zijne Echtgenoote N. N. verwekte hij twee Zoonen, ADRIAAN VAN DER WOERT, op het jaar 1436 vermeld, en DIRK VAN DER WOERT, welke, bij N. N. eenen Zoon hadt, PIETER VAN DER WOERT genaamd. Deeze nam ter huisvrouwe SIBYLLA VAN SART, en verwekte bij dezelve WILLEM VAN DER WOERT. Hij woonde te *Delft*, en heeft aldaar afstammelingen nagelaaten, welker naamen, egter, wij, bij de aloude Kronijk- en Historieschrijvers, niet vermeld vinden.

Zie S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*; GOUTHOEVEN, *Kronijk van Holland*.

WOO-

WOGMEIR, (*Het*) ook wel het *Obdammer Meir* genaamd, gelegen in het Noordlijk gedeelte der Provincie *Holland*, de *Vier Noorder-Koggen* geheeten. Het is een dun plekken gronds, welke de nijvere en eerlijken winstzoekende *Hollanders*, door vernuft en taai geduld, aan het water ontrukt hebben. De droogmaaking geschiedde in het begin der naastvoorgaande Eeuwe, en wel bepaaldlijk, volgens daar van uitstaande aanteekeningen, in den jaare 1607. Naa het volbragte werk der droogmaakinge, en eene naauwkeurige opneeming van den uitgemaalen waterplas, bevondt men de uitgestrektheid van vrugtbeloovend land te bedraagen zeventienhonderd drieëndertig Morgens, tweehonderd dertig Roeden. Het *Wogmeir* behoort, gedeeltelijk onder *Obdam*, van welk dorp, als het voornaamste der deelhebberen, het den bovengemelden naam ontleent, gedeeltelijk onder *Hensbroek*, gedeeltelijk onder *Washem*. Door de Regtsbannen deezer drie dorpen wordt de Bedijking ingesloten. De huizen staan hier en daar verspreid. Voor 't overige heeft *het Wogmeir* zijnen eigen Dijkgraaf, Heemraaden en Penningmeester. Alle deeze worden door den Heer VAN OBDAM aangesteld.

Zie Tegenwoordige Staat.

WOGNUM, een Ban, of Regtgebied, en Dorp, in het zelfde Distrikt, als *het Wogmeir*, te weeten, de Vier-Noorder-Koggen gelegen, ten Noorden der Stad *Hoorn*. Eene aanzienlijke uitgestrektheid gronds beslaat dit Ambagt, en is het grootste der Regtsbannen, welke men in deezen oord ontmoet. Niet minder dan het aanzienlijk getal van veertienhonderd vijftien Morgens en driehonderd vijf en zeventig Roeden schatting schuldig Land vindt men, voor deezen Ban, in de Quohieren van Verpondinge aangeschreeven. Van het nadeelig verloop der tijden, en den ten agter gaanden staat der Ingezeetenen, ontmoet men ook hier een voorbeeld, in het allengskens afneemend getal van huizen, en diensvolgens ook van menschen. Bij eene algemeene telling in den jaare 1632, door gansch Holland te werk gesteld, bevondt men het ge-

tal der huizen te bedraagen honderd vier en tachtig, Honderd jaaren daar naa telde men 'er zesenveertig minder. Nog vier was dit getal verminderd in den jaare 1749. Men bevondt toenmaals het geheele getal, door den gantſchen Ban, ſlegts honderdvierendertig huizen te bedraagen. Van het Dorp, welk den zelfden naam als het Ambagt draagt, vindt men reeds gewag gemaakt, in zeker Verdrag van de Utrechtſche Kerke met die van *Epternach*, gedagteekend in den jaare 1063. Het ligt, na genoeg, op den afſtand van een half uur gaans, in het Noorden van de Stad *Hoorn*. Reeds in het begin der Elfde Eeuwe hadt men 'er een Kapel, zedert in een Parochie-Kerk veranderd, die aan den H. HIERONYMUS gewijd was. In den jaare 1574 wierdt hier de eerſte Leeraar beroepen, die, naar de begrippen der Hervormden, eene meer gezuiverde Leer verkondigde. Zints dat tijdſtip, tot in den jaare 1659, verrigtte de Leeraar van *Wognum* insgelijks het gewijde dienstwerk in het nabuurig *Watweide*. Zedert het laatstgemelde jaar hebben de wederzijdſche dorpelingen hunnen eigen afzonderlijken Leeraar gehad. De Roomschgezinden hebben hier insgelijks eene Statie.

Zie *Tegenwoordige Staat van Holland*; HALMA, *Tooneel*.

WOLDSEND; zie WOUDSEND.

WWOLF, (JACOB DE) geen onbevallig kunſtenaar, doch tegelijk een ſpreekend voorbeeld van de heillooze ſtrekkinge van de jaloersheid en van een afgunſtig geſtel, met gemelijken hoogmoed gepaard. Zijne geboorteplaats was de ſtad *Groningen*, waarſchijnelijk nog voor het midden der jongstverloopene Eeuwe. Hij was een man, welken de Natuur met uitmuntende vermogens van vernuft en ſmaak hadt begiftigd. Niet ſlegts als liefhebber, maar ook als beoeffenaar, maakte hij veel werk van de Dichtkunde, doch alleen tot zijn vermaak en uitſpanning. Tot zijn beſtaan, en als zijn hoofdwerk, leide hij zich toe op een bedrijf, met de Poëzij zeer naauw ver-

vermaagschapt, te weeten, de Schilderkunde. De Historien hadt hij, in de behandeling van het penseel, tot zijn bijzonder vak verkoozen. Niet ongelukkig slaagde hij in die behandeling. Ook stondt hem de kans op een goed bestaan niet onvoordeelig, indien hij de aanzoekers, door zijne ongelukkige geaartheid, niet met eene soort van afkeer tegen hem vervuld hadde. DE WOLF, naamelijk, hadt eenen Stad- en Kunstgenoot, JOHAN STARRENBERG genaamd. Deeze, welbespraakt van tong en van een inneemend voorkomen, wist zich bij ieder eenen bemind te maaken; 't welk ten gevolge hadt, dat de hoogagting, welke men den maaker toedroeg, op deszelfs kunstgewrogten nederdaalde; zodat men, aan zijne stukken, hoewel niet zo bevallig als die van zijnen Kunstbroeder, veelal de voorkeuze gaf. DE WOLF, daarentegen, somber en stuursch van aart, en, gevolglijk, weinig van spreeken, in dien onmenschkundigen waan, dat het werk zijnen meester zou aanbeveelen, leide zich in 't geheel niet toe, om door gelijke handgreepen, als STARRENBERG, den aftrek zijner penseelkunst te bevorderen. 't Gevolg daar van was, dat de penseelgewrogten van andere Meesters, hoewel bij de zijne niet te vergelijken, gretig gezogt wierden, en men hem met den toebereiden voorraad liet zitten. Zo hoog klom hier door het misnoegen en de spijt in zijn gemoed, dat ze, ten langen laatste, in raazernij verwandelden, en hem het rampzalig besluit deeden neemen, om aan zijn eigen leeven de hand der gewelddaadigheid te slaan. Het heilloos opzet volvoerde hij op de volgende wijze. Eenen Degen, in eenen hoek van zijne kamer, in eene schuinsche rigting, met de punt na boven, hebbende vastgezet, liet hij zich, met zijnen rug, met zo veel gewelds op de punt van het moordtuig vallen, dat het hem zijn lichaam doorboorde, en hij alzo zieltoogende ter aarde stortte. In den Jaare 1685 kwam aldus de bijsterzinnige gemelijke Kunstschilder aan zijn einde.

Zie HOUBRAKEN, *Groot Schouwburg der Schilders en Schilderessen.*

WOLFAARTSDYK, gemeenlijk ook *Wolfersdyk* genaamd, is een klein Eiland, behoorende onder de Provincie van *Zeeland*, Bewesten-Schelde. Het heeft, ten Noorden, het Eiland *Noordbeveland*, ten Zuiden, het Eiland *Zuidbeveland*, of het *Land van ter Goes*. Van het eerstgenoemde Eiland wordt *Wolfaartsdyk* gescheiden door *het Diep* of de *Zuidvliet*, van het laatstgemelde door *het Schengen*; beiden zeer snelstroomende takken van de rivier *de Schelde*. Niet alleen ten huidigen dage, maar reeds in overoude tijden, zijn, door dit schuuren van den stroom, op het Eiland schroomwekkende Grondbraken ontstaan, en hetzelve daar door zeer zwaare, dikmaals onherstelbaare, nadeelen togeebragt. Reeds ten tijde van den Zeeuwschen Kronijkschrijver REYGERSBERG hadt men, op dien toestand van zaaken slaande, dit rijmpjen in den mond:

„ Zuytvliet ende Schengen
„ Loopen beyde om strengen,
„ Hebben haer vermeeten,
„ Willen Wolfaartsdijk noch opeeten".

Volgens sommigen zou de bedijking deezes Eilands reeds in den Jaare 800, of daar omtrent, geschied zijn; hoewel 'er nog vijf honderd jaaren, zints dien tijd, zouden zijn verloopen, eer het onder zijnen tegenwoordigen naam zou zijn bekend geworden. Van eenen Heere WOLFAART, uit den doorluchtigen en adelijken Huize van BORSELEN, zou het dien naam ontleend hebben.

De uitgestrektheid des geheelen Eilands vinden wij op vierduizend zesendertig Gemeten, tweehonderd vijfenveertig en eene halve Roede schotbaar Land begroot.

Veel digter, dan huiden ten dage, plagt *Wolfaartsdyk*, in overoude tijden, bewoond te worden. Dus ontdekte men 'er, weleer, eene Plaats, *de Piet*, of *Muiden*, genaamd, bij sommigen voor een aanzienlijk Dorp, of wel voor een klein Stedeken aangezien, doch bij anderen in geen hooger rang, dan in dien van een Kasteel of Sterkte, geplaatst. De laatste zou de waare gestalte der Plaatze geweest zijn, indien, naar het

het verhaal van HALMA, de afbeelding daarvan, hangende in de Kerkenkamer van *Zeeland*, te *Middelburg*, voor echt mag gehouden worden. Hoe 't zij, *de Piet*, 't zij dan een Dorp, Stedeken of Kasteel, lag in het westlijke gedeelte des Eilands, welk, hoewel thans, voor landbouw en veehoederij, genoegzaam nutteloos, nog heden onder den naam van *de Piet* bekend is. Reeds voor meer dan vierhonderd jaren wierdt de Polder een prooi der golven, althans zodanig was gezet, dat men, zedert, altoos zwaarigheid heeft gemaakt, eene bedijking en droogmaaking, in de waarschijnlijke verwagting van een goeden uitslag, te durven onderneemen. De Toren van *de Piet* stondt overeinde, tot in den jaare 1512. Een zwaare storm deedt denzelven ter aarde storten.

Het Dorp *Sabinge*, insgelijks op dit Eiland gelegen, is van aloude herkomste. Dit, intusschen, is het eenige, 't welk, in 't algemeen, daar omtrent bekend is. Want van de eerste stigting heerscht, bij de aloude Kronijkschrijvers, een diep stilzwijgen. Men vindt 'er eene Kerk, ten dienste der Hervormden, doch geene Predikantswooning; gelijk wij straks nader zullen melden.

Nog vondt men, op *Wolfaartsdyk*, in vroegere dagen, twee Dorpen, *Hongersdyk*, waarvan de *Hongerdykfche Polder* zijnen naam ontleent, en *Westkerk*, of *Westerland*; doch beide Plaatzen hebben voor het geweld der aanspoelende wateren moeten bezwijken. Gelukkiger, als door zijne ligging, midden in het Eiland, meer beveiligd, is, tot nog toe, geweest het Dorp *Oostkerk*, of *Oosterland*. Hier woont de Leeraar, de eenige op het geheele Eiland, die insgelijks de Gemeente te *Sabinge* bedient. Hij is lid der Klassis van *Zuidbeveland*. De drie nu genoemde Parochien, te weeten die van *Sabinge*, *Oosterland* en *Westerland*, hebben eenen gemeenen Regtbank over het geheele Eiland.

Zie REIGERSBERGEN *en* SMALLEGANGE, *Kronijken van Zeeland*; *en Tegenwoordige Staat van Zeeland.*

WOLFERT VAN BORSELEN. In het Zevende Deel onzes *Vaderlandschen Woordenboeks* de Geslagttafels der ondadelijke VAN BORSELENS hebbende medegedeeld, gaven wij, met een, eenig berigt aangaande zommigen van deszelfs leden, onder andere van den nu genoemden Heere WOLFERT. Van wegens 's Mans vermaardheid in de vroegere geschiedenissen onzes Vaderlands, hebben wij noodig, immers niet ondienstig geoordeeld, zijne voornaamste leevensbijzonderheden een weinig uitvoeriger, dan ter aangeweezene plaatze is geschied, te verhaalen.

Heer WOLFERT VAN BORSELEN was de Zoon van FRANK, Tienden Heere van *Borselen*. Eenig misnoegen tegen Graaf FLORIS DEN V hebbende opgevat, en daarnaa ten Lande zijnde uitgeweeken, keerde hij, egter, eerlang, te rug, en vertoonde zich, eens en andermaal, met den Graave, en wel inzonderheid zeer plegtiglijk, op den eersten Mai des Jaars 1296. Niet zeer opregt, intusschen, aan de zijde van Heere WOLFERT, moet deeze Verzoening geweest zijn. Want als Heer JAN VAN KUIK, een bijzonder misnoegen tegen Graaf FLORIS opgevat, en een vast besluit, om hem te bederven, hebbende opgevat, ter volvoeringe van zijn ontwerp verscheiden Edelen des Lands tot zijn ontwerp zogt over te haalen, leende Heer WOLFERT gretige ooren aan dit verzoek; zelf zoude hij een der hoofden der Zamengezworenen geweest zijn. Of hij bij het vermoorden van Graave FLORIS tegenwoordig geweest zij, vinden wij niet vermeld. Dat hij daar aan niet handdaadig geweest is, dunkt ons onwaarschijnlijk, naardien wij elders vinden aangeteekend, dat hij, zints het jaar 1289, zich meestal buiten 's Lands, immers niet dan in stilte binnen deeze Landen heeft onthouden. In de onderscheidene bijeenkomsten der Edelen, te *Bergen op den Zoom* en te *Kameryk* gehouden, ter beraaminge van het plan des moords, zou hij verscheenen zijn, en aldaar zijnen raad hebben medegedeeld.

Maar zo ras was Graaf FLORIS niet in hegtenis genomen, en de maare daar van hem ter ooren gekomen, of Heer WOLFERT keerde te rug van zijne uitlandigheid, met oogmerk, om met de onlusten, welke *Holland* en *Zeeland* dreig-

dreigden, zijn voordeel te doen. Terwijl hij zich nog buiten 's Lands onthieldt, hadt hij, meermaalen, om zijne heerschzuchtige oogmerken te bereiken, zich van de hulp des Graaven van *Vlaanderen* bediend. Met ëene gelijke bedoeling wilde hij nu het zelfde hulpmiddel te baate neemen. Hij vervoegde zich te *Dordrecht*. Hier den Stedelingen hebbende diets gemaakt, hoe 'er zich zeer veel waarschijnlijkheids vertoonde, dat de *Vlamingers* eenen vijandlijken inval zouden willen onderneemen, zogt hij hen eerst te overtuigen van de noodzaaklijkheid, om met allen mogelijken spoed dit opzet, immers de uitvoering daar van, te verhinderen. Aan zijne redenen vondt hij bij de Dordrechtenaars geopende ooren, gelijk ook aan zijnen voorslag, om twee Koggen uit te rusten, van manschap, krijgsnoodwendigheden en mondbehoeften rijklijk voorzien, en het bewind daar over aan hem op te draagen. Met deeze magt stak hij over na de stad *Veere*, in het Zeeuwsche Eiland *Walcheren*. In de eerste plaats was zijn oogmerk, om zich, met de verzamelde magt, tegen de aanhangers van Graave FLORIS in *Zeeland*, en, dienvolgens, tegen zijn eigen vijanden, in veiligheid te stellen. Lijfsbehoudenis, in zijn Vaderland, was, intusschen, niet het eenig doelwit van Heere WOLFERT VAN BORSELEN. Veel wijder strekten zijne bedoeiingen. Doch om deeze te volvoeren, hadt hij meer magts noodig. Om deeze te bekoomen, begaf hij zich, eerlang, na *Vlaanderen*, met oogmerk om bij Graave GUY aanzoek te doen om den verlangden onderstand. Verneemende dat de Graaf daartoe niet ongenegen was, ging Heer WOLFERT nog verder. Hij bewoog den Vlaming tot het doen van eenen inval in het Eiland *Walcheren*, waar omtrent hij, onlangs, te *Dordrecht*, den schijn van zo groote bekommering hadt vertoond. Er is 'er, die van meening zijn, dat deeze onderneeming, met overleg en goedvinden van den *Engelschen* Koning EDUARD, ontworpen en besllooten was. Hoe 't zij, het leedt niet lang, naa de gemaakte afspraak, of de Graaf van *Vlaanderen* stak, in eigen persoon, na het Eiland *Walcheren* over. Hier sloeg hij het beleg om *Middelburg*. Heer WOLFERT VAN BORSE-

 LEN

LEN boodt hem daar toe de behulpzaame hand, door het leggen van eenen Dam in de *Arne*, bij de Sterkte *Mortier*; dit diende om de Stad te benaauwen, en den belegerden allen toevoer van mondbehoeften en krijgsnoodwendigheden af te snijden. Van elders is bekend, dat BORSELENS ontwerp thans geenen voortgang hadt. Door de komst van JAN VAN AVENNES wierdt het beleg van *Middelburg* opgebroken.

Onder dit alles bevondt zich JAN DE I, Zoon en Opvolger van den vermoorden Graave FLORIS DEN V, in *Engeland*, alwaar hij met eene van 's Konings dogteren in het huwelijk was getreeden. Niet lang naa de tijding van zijns Vaders dood stak hij herwaarts over; doch landde te *Veere*; van welke Stad, als mede der naastgelegene landerijen, BORSELEN thans Heer was. Hij bevondt zich, bij 's Graaven aankomst, binnen die Stad. Deeze, om zijne jongheid, nog onbekwaam zijnde tot het vasthouden der teugels van het Graaflijk bewind, diende de Voogdijschap thans tot een veel gerugt maakenden twistappel. JAN VAN AVENNES, onder anderen, zogt zich dezelve toe te eigenen. WOLFERT VAN BORSELEN, intusschen, zag zich zo dra geenen meester van den persoon des jongen Graafs, en van de Engelsche Scheepsmagt, welke hem hadt overgevoerd, of hij stelde alle zijne poogingen te werk, om zich van de Voogdijschap te verzekeren, en AVENNES het Land te doen ruimen, of, indien zich daartoe eene voegzaame gelegenheid mogt aanbieden, in hegtenis te neemen. Tot dit laatste scheen hem, eerlang, de kans niet ongunstig te staan. AVENNES, ter ontwijkinge van het gevaar, welk hem dreigde, beslooten hebbende, zich na *Henegouwen* te begeeven, waar van hij Graaf was, liet vooraf den jongen Graave verzoeken om bij hem te koomen, op dat hij hem rekenschap van zijn bewind doen mogt. In antwoord hier op ontboodt hem de Graaf, of liever BORSELEN op 's Graaven naam, bij zich op het Eiland *Schouwen*, mids het geleide, welk hem verzelde, geene honderd man zou bedraagen. Door een tijdig vertrek ontweek AVENNES de geleide laagen. Men vindt aangeteekend, dat Heer WOLFERT, om JAN VAN AVENNES het ontkoomen ondoenlijk te maa-

maken, wel vijfduizend guldens hadt gespild, om de wegen somme met manschap, en de stroomen met vaartuigen te bezetten, welke op hem moesten passen.

De Henegouwer was niet vertrokken, of Heer WOLFERT, nu de handen ruim hebbende, wist alles naar zijnen zin te schikken. 'Er wierden, inderdaad, eenige Hollandsche en Zeeuwsche Edelen, en ook eenige Engelsche Heeren, tot 's Graaven Raaden benoemd; doch de klem des bewinds bleef in handen van VAN BORSELEN, die al wat hij begeerde, in den Raad wist door te drijven.

Ten blijke van den overheerschenden invloed, welken hij op den geest van den jongen Graave oeffende, kan, onder andere, dienen, zeker Geschrift, welk hij van hem wist te verkrijgen. Men zoude het eene *Akte van Konsulentschap* kunnen noemen. Plegtig en onder eede verbondt zich Graaf JAN bij dat Geschrift, „ in alles den raad van Heere WOL-„ FERT te zullen opvolgen, en hem te beschermen, indien „ hem hierom, of omdat hij zich tegen de Moorders van „ Graave FLORIS aankantte, eenig leed overkwam; mids Heer „ WOLFERT, van zijnen kant, beloofde, den Graave altoos „ naar zijne beste kennis te zullen raaden. Dit zoude duu-„ ren, tot op den tijd dat de Graaf den ouderdom van „ volle vijfentwintig jaaren zou bereikt hebben." Dit Geschrift, 't welk nog in weezen, en door den Hoogleeraar MATTHAEUS, in zijne *Analecta*, is in 't licht gegeeven, was geteekend op den dertigsten van April des Jaars 1297, op het Slot *Nyenrode*, nog heden bekend en in weezen, aan de rivier *de Vegt*, bij het Stichtsche dorp *Breukelen*.

Met zulk eene veelvermogende hulp gedekt, stelde nu Heer WOLFERT VAN BORSELEN zijner heerschzucht geene paalen. Niet slegts wierp hij zich op tot de hoogstgeduchte magt van hoofd van 's Graaven Raad; maar hij gedroeg zich, eerlang, als of 'er buiten hem geene leden van den Graaflijken Raad aanweezig waren. Zo geheel en volkomen vloog de jonge Graaf zelve van zijne hand, dat hij hem, door het gansche Land, met zich heenen voerde, en deedt beveelen, teekenen en zegelen, al wat hij goedvondt. Om daar toe de handen dies te ruimer te hebben, maakte hij eenen aan-

vang

vang, met nu den eenen, dan den anderen Edelman buiten de gewigtigste onderhandelingen te sluiten, en voleindigde zijn eerzuchtig ontwerp, door den eenen naa den anderen Heer buiten 's Graaven Raad te zetten. Edellieden van geen minder aanzien en vermogen, als Jonkheer DIRK VAN BREDERODE en JAN VAN RENESSE, Baljuw van *Zuidholland*, behoorden onder de geenen, welken Heer WOLFERT aldus den voet wist te ligten. Den laatstgemelden van eenen aanslag tegen den persoon van Graave JAN hebbende weeten verdagt te maaken, bewerkte hij, vervolgens, dat tegen hem een vonnis wierdt geveld, 't welk hem het Land ontzeide.

Nevens de heerschzucht paarde Heer WOLFERT de geldgierigheid. Naa den geheelen klem der Regeeringe aan zich te hebben getrokken, wist hij daar van zich meesterlijk te bedienen, om zich zelven en zijn geslagt met schatten te verrijken. Aldus verzon hij het middel, door eene huwelijksverbintenis, welke hij zelve aanging met de Vrouwe van *Voorne*, en door eene andere echtverbintenis, welke hij tusschen zijne Dogter uit een voorgaand huwelijk en den Zoon der Vrouwe van *Voorne* bewerkte, die Heerlijkheid in zijn Geslagt over te brengen. Naa alvoorens den Graave het vonnis van verbeurdverklaaring te hebben doen vellen over verscheidene adelijke goederen, deedt hij, vervolgens, eenigen dier goederen aan zich zelven opdraagen. De aanzienlijke Landen van *Woerden* en *Benskoop* behoorden onder de dus aangewonnene bezittingen. Om zich in het bezit der eerstgenoemde Heerlijkheid te handhaaven, deedt Heer WOLFERT, ten Noorden van den Rhijn, tusschen *Woerden* en *Harmelen*, eenen Burgt of Kasteel aanleggen. Volgens sommigen zou men, nog heden ten dage, van de Graften deezes Kasteels nog de overblijfzels vinden.

Van de zeer verderflijke uitwerkzelen eens onbepaalden invloeds van eenen Gunsteling op het hart van den Vorst en op de belangen van den Staat, leveren de Geschiedenissen een aantal der onlochenbaarste voorbeelden. De jonge en onervarene Graaf vermeerderde, door zijn eigen, het getal deezer voorbeelden. PHILIPS, Koning van *Frankrijk*, voerde thans den oorlog tegen GUY van *Vlaanderen*. Bijkans gelijk-

tij-

tijdig deeden beiden aanzoek bij den Graaf, om zich met ieder van hun te verbinden. Hadde men aan het gevoelen der meeste Raaden het oor geleend, zou het aanzoek van PHILIPS de overhand gehad hebben, als meest strookende met de belangen van den Lande. Ongelukkig hadt Heer WOLFERT, tegen den *Franschen* Koning, eenig misnoegen opgevat. Thans den kans schoon ziende om zijnen wraaklust te koelen, bewoog hij den Graaf, om de zijde van den *Vlaamschen* Graave te kiezen, en, in eigen persoon, ter zijner hulpe, den togt na *Vlaanderen* aan te neemen. Door de tusschenkomst van 's Graaven Schoonvader, Koning EDUARD van *Engeland*, wierdt, eerlang, de pels getroffen.

Geduurende de afweezigheid van Graave JAN, hadt Heer WOLFERT, met den Bisschop van *Utrecht*, een Verdrag van Vrede getroffen; 't welk, naa de wederkomst van den Graave uit den *Vlaamschen* krijg, door deezen wierdt bekragtigd. VAN BORSELEN hadt niet verzuimd, daar bij zijn eigen bijzonder voordeel te behartigen. Doch deeze vrede was van korten duur. De Bisschop hadt berouw van 't geen hij hadt belooft, en maakte zich gereed om de Hollanders, van nieuws, te beoorloogen. Heer WOLFERT hadt hier van niet de lucht gekreegen, of hij wist een verdrag te bewerken met DIRK VAN HERLAAR, *Heere van Amelde*, waar bij deeze zich verbondt, Graave JAN, tegen den Utrechtschen Bisschop, te zullen bijstaan. Daarenboven riedt BORSELEN den Graave, dat men zich van het *Slot te IJsselstein*, op de grenzen van *Utrecht* gelegen, behoorde te verzekeren. Niet vrugtloos was deeze raad. Graaf JAN deedt terstond Heirvaart beschrijven, en het Slot belegeren. Door de kloekmoedigheid van Vrouwe BAARTE, de dappere en kundige Echtgenoote van GYSBRECHT VAN YSSELSTEIN, welken het Slot toebehoorde, doch die zich thans aldaar bevondt, wierdt het Slot een jaar lang verdeedigd. Naa verloop van hetzelve ('t was in den Jaare 1298) viel het den Graave in handen; die het voorts, op deszelfs verzoek, aan Heere WOLFERT opdroeg.

Wankelende en onvast is akoos de stand des Gunstelings van eenen Vorst. Veelen, die hem omringen, zomtijds niet eer-

eerlijker van hart dan hij zelve, zijnen geluksftaat met eeni jaloersch oog befchouwende, befpieden zijn gedrag met duizend oogen, en verzuimen niet, 't geen zij daar in berispelijks ontmoeten, aan den dag te brengen, en zomtijds bij vergrooting uit te meeten. Niet onwaarfchijnlijk zal iet diergelijks, ten aanzien van Heere WOLFERT, hebben plaats gehad, om zijn verderf te bewerken. Daarenboven hebben wij reeds gezien, hoe hij, omtrent de middelen ter vermeerderinge van zijn aanzien en vermogen, niet zeer naauwgezet was.

De Koophandel van *Holland* en *Zeeland*, hoewel in zijnen leeftijd op verre na niet zo uitgebreid als in laatere tijden, begon, nogthans, mede zeer aanmerkelijk te bloeien. In een handeldrijvend Gewest is de vaste waarde der Geldfpecien een ftuk van de hoogfte aangelegenheid. In het fluiten van koop en verkoop ligt 'er den handelaar grootlijks aan gelegen, dat de geboodene of bedongene prijs worde afgemeeten naar eenen maatftok, welke zekere beftendigheid bezit, en niet, naar het grillig goeddunken, langer of korter kan gemaakt worden, naar gelange de perfoon, welke zich daartoe het vermogen aanmatigt, zulks mag geraaden vinden.

Heer WOLFERT, intusfchen, veelligt op den vasten grondflag der gunfte, in welke hij bij den Graaf ftondt, zich verlaatende, hadt, op zijn gezag, zich verftout, merkelijke verandering in de Munt te maaken. Groot nadeel leeden hier door zeer veele handeldrijvende Ingezeetenen, en ontftondt hier uit, in verfcheiden Steden, tegen hem een zo hooggaand misnoegen, dat men hem, tot loon zijner euveldaaden en wederregtelijkheden, eenen wreeden dood waardig oordeelde.

Men verkreeg, ten langen laatfte, hierin zijnen wensch. De gelegenheid en de omftandigheden, welke Heere WOLFERT VAN BORSELEN ten val en aan een rampzalig einde bragten, vinden wij aldus verhaald:

Dordrecht hadt, zo wel als andere Steden, bij Brieven van Koning WILLEM, Graave van *Holland*, het Voorregt verkreegen ,, dat de misdaaden, aldaar begaan, nergens anders, ,, en door niemant, dan door Schepenen der Stad, beregt ,, mogten worden." Mij is niet bekend, dat 'er ergens

Brie-

brieven, in welken dit, met zo veele woorden, geleezen wordt, voorhanden zijn; doch in een Handvest, door den zelfden Koning WILLEM, in 't Jaar 1252 gegeeven, worden geene andere dan *Scepenen* genoemd, om, *zelfs zonder hooger beroep, vonnis te vellen.* Ook wordt 'er duidelijk in verklaard, „ dat Schepenen blijven zouden in het Regt, „ waarin hunne Voorzaaten plagten te zijn:" welk Regt, naar alle waarschijnlijkheid, geen ander geweest is, dan het Regt, om misdaaden, te *Dordrecht* begaan, ook alleen aldaar, door Schepenen, te doen beregten. ALOUD, Baljuw van *Zuidholland*, aangezet door Heere WOLFERT, ondernam, in 't Jaar 1299, eene inbreuk op dit Voorregt te doen. Men hadt, te *Dordrecht*, eenige Misdaadigen in hegtenis, over welken de Baljuw *eene stille waarheid*, gelijk men toen sprak, *bezitten* wilde. De Schepens, oordeelende, dat hun dit Regt alleen toekwam, wilden 'er zich ook van bedienen: gelijk zij deeden. Naderhand beweerden zij, dat de Baljuw zelf zijne toestemming gegeeven hadt tot het geene zij gedaan hadden; hoewel deeze zulks ontkende. Terwijl de Schepens met de Regtsvordering bezig waren, kwam WOLFERD, van den Graave verzeld, te *Dordrecht.* Hij eischte terstond, dat hem de stukken van 't geding behandigd wierden, voorwendende, dat de zaak tot 's Graaven Regtbank behoorde. En indien de misdaad hoog Verraad geweest zij, gelijk zommigen willen, scheen WOLFERTS voorgeeven zo ongegrond niet, als men te *Dordrecht* waande. Doch waarin de misdaad der gevangenen bestaan hebbe, blijkt niet klaar. Zeker is 't, dat de Schepens de stukken weigerden over te leveren, ernstelijk beweerende, dat zulks met hunne Voorregten streedt. WOLFERT, hier over gestoord, dreigde de Schepens met de Gijzeling, en beval eenigen van hun den Graave te volgen, die, terstond hier op, over *Delft* na den *Haage* vertrok. Die Schepens, welken WOLFERT gebooden hadt te *Delft* te komen, liepen, om het voorstaan hunner Voorregten, meest bij hem in 't oog. Men oordeelde, hierom, te *Dordrecht*, dat zij niet onverzeld vertrekken moesten. Hun wierden, derhalven, een goed getal van Gemagtigden uit de Wethouderschap toegevoegd, zo dat zij, in 't ge-

't geheel, tien of twaalf fterk waren. JAN DE MOLENAAR en PIETER HEEREN TIELEMANS ZOON zijn de eenigften deezer Gemagtigden, welken men met naam en bijnaam genoemd vindt. Nog drie anderen, JAKOB, HEIN en PAUWELS, worden, naar het eenvoudig gebruik dier tijden, alleenlijk bij hunne voornaamen befchreeven; van welken drie, de twee laatften meest voor de Voorregten geyverd hadden. Ook bleeven zij te *Delft*, terwijl eenigen der anderen den Graave in *den Haage*, kwamen fpreeken. Naa dat zij hier eenigen tijd vertoefd hadden, alzo Graaf JAN, buiten WOLFERT, die eerst niet ten Hove was, geen befluit kon neemen, vroeg men hun naar de andere Afgevaardigden, in 't bijzonder naar HEIN en PAUWELS, die nog te *Delft* waren. Dit deedt hen vermoeden, dat men iet args met deezen twee voorhadt; die, hier van gewaarfchuwd, terftond na huis keerden. De Graaf en WOLFERT begaven zich ook, kort hier op, na *Delft*, waarfchijnlijk met oogmerk, om de twee ijveraars te doen vatten. Doch toen men vernam, dat zij vertrokken waren, wierdt 'er, voor de Delftfche Wethouderfchap, over 't gefchil gehandeld, niet zonder veel hevigheid van wederzijde. De Baljuw ALOUD boodt aan, in een Kampgevegt te willen treeden tegen elk, die 't met de Schepens hieldt. Doch die van *Delft* oordeelden, dat men der Steden Voorregten, aan den uitflag van een Kampgevegt, niet behoorde te waigen. Toen wendde men 't over eenen anderen boeg. HEIN en PAUWELS wierden in 't ongelijk gefteld, om dat zij den Graave niet hadden durven afwagten. Men kreet dit voor wederfpannigheid uit, en nam het zo euvel, dat de Graaf de Stad *Dordrecht* met zijne hoogfte ongenade dreigde, en verftoord na *den Haage* keerde.

De Afgevaardigden der laatstgenoemde Stad wederom t'huis gekomen zijnde, en verflag gedaan hebbende van 's Graaven bedreigingen, nam men dezelven zo zeer ter harte, dat men befloot, zich in ftaat van tegenweer te ftellen. Terftond wierden 'er vier Burger-Hoplieden gekooren. Men vaardigde Brieven af, aan alle de goede Steden van *Holland* en *Zeeland*, die gebeden werden, zich de zaak van *Dordrecht*, als eene gemeene zaak, te willen aantrekken. Kortom, men ver-

verzuimde niets, om zich tegen den Graave, of liever tegen Heere WOLFERD en den Baljuw ALOUD, sterk te maaken.

't Leedt niet lang, of de Stad wierdt belegerd. WOLFERD hadt voor, haar den toevoer af te snijden, en daar door tot onderwerping te brengen. WITTE VAN HAAMSTEDE wierdt, tegen zijnen dank, op 't Huis van *Putten* gelegd. NIKOLAAS VAN KATS lag beneden de Stad, te *Alblasserdam*, en hieldt Uitleggers op de *Merwe*, die de Vaart naar de Stad beletteden. De Baljuw ALOUD, wien 't Huis *Kraaijestein*, te *Slijdrecht*, boven *Dordrecht* gelegen, aanbevolen was, hadt den stroom met paalwerk belemmerd. Eene enkele Kogge, onder zijn bevel staande, bij nagt, ondernomen hebbende de Stad te naderen, verwekte zo veel opschudding onder de Burgerije, dat elk te wapen liep, en zo wel te water als te lande, ter Stad uit, na *Kraaijestein* toog. ALOUD, die toen niet op 't Huis was, mengde zich bedekttelijk onder den hoop, en hadt het geluk van onbekend te blijven, tot dat hij, voor 't Huis gekomen, zich omwendde, en met eenigen der zijnen, op de Burgers aanviel. Al wijkende geraakte hij over de Valbrug binnen 't Slot: bij welke gelegenheid, HEIN, de dappere voorvegter der Dordrechtsche Vrijheden, in 't water gedrongen wierdt. Eer men hem gered hadt, was de Valbrug wederom opgehaald. De Burgers, geen voorneemen hebbende, om 't Slot te winnen, keerden, schier zonder verlies, te rug. Doch van ALOUDS zijde waren 'er eenigen gesneuveld. Dit viel in 't laatst van Julij voor.

ALOUD van 't gebeurde aan Heere WOLFERD kennis gegeeven hebbende, besloot deeze, met den Graave, na *Zeeland* te vertrekken, en aldaar Heirvaart tegen *Dordrecht* te beschrijven. De Hollanders, hier de lucht van krijgende, en den Graaf ongaarne willende missen, sloegen aan 't morren tegen WOLFERD. Zijn Schoonzoon, GERARD VAN VOORNE, hadt, zo men wil, de koenheid van hem de vriendschap op te zeggen, indien hij den Graaf vervoerde. WOLFERD, ondertusschen bevroedende, hoe zeer hij bij de Hollanders in den haat geraakt was, agtte zich niet langer veilig in den *Haag*. Hij begaf zich, derhalven, op eenen nagt, van daar,

den Graaf, dien hij in alles naar zijne hand zetten kon, medevoerende. Om niet ligtelijk agterhaald te worden, deedt hij alle de bruggen agter zich afbreeken, rennende te post na *Schiedam*, van waar hij na *Zeeland* overfteeken wilde.

Doch het vervoeren des Graaven was zodra niet rugtbaar geworden, of 't Hof en 't gantfche Dorp *'s Graavenhage* was in oproer. De jonge Graavin kermde over 't verlies van haaren Echtgenoot, en verwekte zo veel medelijden in de Gemeente, dat veelen zich gereed maakten, om de vlugtenden te vervolgen. In weinige uuren, waren zij te *Vlaardingen*, en hier vernomen hebbende, dat de Graaf wel van land geftoken was; doch, door de ftilte, weinig vorderen kon, bragten zij al wat volk voeren kon, tot Booten en Visch-fchuiten toe, te water, en roeiden hem, met alle kragt, agter aan: terwijl zij de lucht, met luid roepen om hunnen Graave, vervulden. Haast hadt men hem ingehaald, en nog fpoediger bewoogen, om te rug te keeren. WOLFERD, die bij hem was, moest zich gevangen geeven, en wierdt, nevens zijne Huisvrouw, na *Delft* gevoerd, en op 't Steenhuis gelegd. Zijn Schoonzoon, GERARD VAN VOORNE, dien hij, met geweld, uit den *Hage* mede genomen hadt, verkreeg nu zijne vrijheid weder, die hij reeds verlooren rekende.

Graaf JAN hadt zich terftond na den *Hage* begeeven, zonder zich, zo ver men weet, om WOLFERD meer te bekommeren. De Delftfche Gemeente, met eenen bitteren haat tegen hem ingenomen, was ondertusfchen op de been gemaakt, en voor 't Steenhuis zamen gefchoold. Straks daar naa, ging 'er een kreet op: *Levert ons den Verrader, of wij fteeken 't Steenhuis in den brand.* Die van binnen, 't zij ze, zo wel als 't volk, WOLFERDS dood zogten, of, gelijk zij voorgaven, voor 's volks woede, bedugt waren, befloten hem, ontharnast, ter deure uit te ftooten: daar hij, voor de raazernij der verbitterde menigte bloot gefteld, in een' oogenblik, door duizend wonden, van 't leeven wierdt beroofd. Laatere Schrijvers melden, dat hij, uit de venfters van 't Steenhuis geworpen zijnde, op pieken gevangen, en vervolgens afgemaakt wierdt. Doch dit vindt men niet bij de oudften. Ook verhaalen zommigen, dat Graaf JAN VAN HENE-

GOU-

BOUWEN, WOLFERDS dood bewerkt zou hebben: waar van egter geen bewijs is. Meer blijk is 'er, dat 'er eenige voornaame Edelen, uit de huizen van *Duivenvoorde*, *Zandhorst*, *Haarlem* en anderen, handdaadig aan zijn geweest. Zij viel voor op den eersten Augustus des Jaars 1299.

Op het Artikel BORSELEN, in ons Achtste Deel hebben wij 's Mans naakoomelingschap vermeld.

Zie de *Vaderlandsche Kronijk* en *Historieschrijvers van dien tijd.*

WOLFERT VAN BORSELEN, Zoon van HENDRIK VAN BORSELEN, *Heere van Veere*, enz. en van eene Moeder uit den oudadelijken Huize van ELLEWOUTSDYK, was een Edelman van zeer aanzienlijk vermogen, en eigenaar van verscheiden Heerlijkheden: zodat hij geene zwaarigheid maakte, omtrent het doen van een huwelijksaanzoek bij eene Konings dogter, en in deeze aanzienlijke en hoogstvereerende verbintenisse zijn doelwit te bereiken. Op of omtrent het midden der Vijftiende Eeuwe moet dit zijn voorgevallen, en wierdt toen zijne Gemaalin MARIA, *Graavin van Bochane*, dogter van JAKOB DEN I, Koning van *Schotland*. In den Jaare 1451 baarde zij hem eenen Zoon, welke door KAREL, Graaf van Charolois, Zoon van Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE was ten Doop gehouden, en, naar zijnen naame, KAREL genoemd wierdt. 't Blijkt niet, dat Heer WOLFERT, geduurende het Graaflijk bewind, welk de gemelde KAREL, eerlang, in handen kreeg, eenige magt of aanzien heeft genooten, boven andere Edelen des Lands, welke nevens hem een zelfden rang bekleedden. Ridder zijnde van het Gulden Vlies, en, daarenboven, gelijk wij reeds aanmerkten, Heer van verscheiden Heerlijkheden, als van *Veere*, *Vlissingen*, *Westkapelle* en *Domburg*, zal hij, hoogstwaarschijnlijk, zitting in 's Graaven Raad, en alzo aandeel in 's Lands bewind gehad hebben. Veel hooger steeg zijn gezag, onder de regeering van KARELS dogter en opvolgster, Vrouwe MARIA VAN BOURGONDIE. Meer werks maakende van het handhaaven der Voorregten, den in-

gezeetenen grondwettig toebehoorende, verliet zij den Stadhouder van *Holland* en *Zeeland* van zijn ampt, en droeg hetzelve vervolgens op aan Heere WOLFERT, als zijnde eenen inboorling des Lands, hoedanig een, volgens den aart der zaake, en ook uit kragt van 's Lands bezworene regten, dien post moest bekleeden. Zijne aanstelling viel voor in den Jaare 1477.

De Hoekfche en Kabeljaauwfche onlusten stelden, omtrent deezen tijd, het Land in rep en roere. Gelijk dikmaals elders, ontstonden hier uit, te *Haarlem*, in den Jaare 1479, verfcheiden ongeregeldheden. Om den voortgang daar van te stuiten, deedt Heer WOLFERT, in het Voorjaar des gemelden jaars, eenen algemeenen Dagvaart der Edelen en Steden te *Rotterdam* befchrijven. Hij zelve kwam 'er binnen, met een klein gevolg. Doch de Baljuw, JAN VAN REIMERSWALE, vernomen hebbende dat 'er meer volks verwagt wierdt, vatte een vermoeden op, dat de Hoeksgezinden, met welke het de Stadhouder VAN BORSELEN hieldt, onder voorwendzel van Dagvaart te willen houden, zich van dit middel zouden willen bedienen, om zich van de Stad te verzekeren, als welke den Kabeljaauwsgezinden aanhang was toegedaan. Hierom bragt hij de Schutterij in de wapenen, deedt dezelve de Poorten bezetten, en hieldt alzo de Afgevaardigden buiten, van wegen *Dordrecht*, *Gouda* en andere Hoekfche Steden ter Dagvaart gezonden. Nog stouter was de stap, dien hij vervolgens deedt. Aan den Stadhouder VAN BORSELEN zondt hij bevel, om de Stad te ruimen. Hoewel deeze aan tafel zat, gunde hij hem den tijd niet om den maaltijd te voleindigen. De Stadhouder gehoorzaamde, begaf zich te fcheep, en stak na *Veere*, in *Zeeland*, over.

Van dien tijd af groeide allengskens, de verbittering tusfchen VAN BORSELEN en de Kabeljaauwfchen. Die van den laatstgemelden aanhang thans het onderfpit delvende, waren veelen hunner van hunne ampten en goederen ontzet, en voorts ten Lande uit gedreeven. Aan eenige Regenten van *Dordrecht*, *Gouda*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, en misfchien nog uit andere Steden, was zulks wedervaaren. Vergeefs hieldt men bij den Stadhouder aan, om herstel der verdreevenen.

nen. Zo sterk trok hij den streng der Hoeksgezinde partij, dat hij aan geenerhande aanzoeken het oor wilde leenen.

Ligt was het te voorzien, dat uit deeze gesteldheid van zaaken eenige daadlijkheden zouden voortspruiten. Eene zeer schadelijke ondervinding hier van hadt de Stadhouder zelve, omtrent het midden van den Zomer des bovengenoemden Jaars 1479. Eenigen zijner Dienaaren nevens anderen van Kabeljaauwsche Edelen, in eenen herberg zittende te drinken, waren in woorden gekoomen, die wel haast in verwijtingen en scheldnaamen verwandelden; wordende voorts gevolgd van slaan en andere daadlijkheden. In *'s Hage* bezat thans de Stadhouder VAN BORSELEN een zeer aanzienlijk Huis of Hof, zo als wij in het Achtste Deel deezes Woordenboeks, op bladzijde achthonderd drieëntwintig en de volgende vermeld hebben. 't Gebeurde dat de Valkeniers van den Stadhouder, 't eenigen tijde, uit dit Hof, met hakbussen en ander schietgeweer, op de Kabeljaauwschen vuur gaven. Voor het tegenwoordige booden de laatstgemelden geenen, althans geringen tegenstand. Misschien bevonden zij zich thans te onmagtig, om op eenen goeden uitslag van wederkeerige geweldpleeginge te kunnen hoopen. Althans vindt men aangeteekend, dat zij, uit de Steden *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en *Amsterdam*, een aanzienlijk getal Poorters ter hunner hulpe ontbooden. Met deeze versterkt, trokken zij, in geregelden optogt, na het Hof van den Stadhouder, belegerden hetzelve, en maakten 'er zich, bij verdrag, meester van. Thans begon de wraaklust te woeden, en aan des Stadhouders goederen de gewelddaadige hand te slaan. De plondergeest rustte niet, voor dat de beste have en huisgeraaden een prooi der vernielende hand was geworden. Hoewel, veelligt, lieden van niet veel aanziens de onmiddelijke uitvoerders van dit werk zullen geweest zijn, vindt men, nogthans, persoonen van den hoogsten rang genoemd, als de aandrijvers deezer wederwraake. Heer JAN VAN EGMOND, en de Heeren JAN en PHILIPS VAN WASSENAAR zouden, volgens zommigen, daar van de voornaamste hoofden geweest zijn.

De Stadhouder VAN BORSELEN bevondt zich, onder dit alles, te *Veere*. Aldaar hadt hij het gerugt van den ramp, zij-

zijner wooninge en bezittingen in *'s Hage* wedervaaren, niet vernomen, of hij was ſtraks op middelen bedagt, om zich daar van te wreeken, en zijn Hof te herwinnen. Ten dien einde vertrok hij, in allerijl, na *Holland*, en verzamelde aldaar, uit de *Hoekſche* Steden, onder welke wij *Dordrecht*, *Gouda* en *Schoonhoven*, genoemd vinden, gelijk ook uit het Sticht van *Utrecht*, een aanzienlijk leger, 't welk wij op wel zevenduizend man begroot vinden. *Rotterdam* vooraf hebbende bemagtigd, ſtelde hij die Stad tot eene algemeene verzamelplaats. Van daar trok hij, met zijn Leger, door *Delft* na *'s Graavenhage*, alwaar het hem gelukte niet ſlegts zijn Hof te heroveren, maar hij, daarenboven, de huizen der aanzienlijkſten van den aanhang der Kabeljaauwſchen deedt plonderen. Dit verrigt hebbende, keerde VAN BORSELEN te rug na *Rotterdam*. Doch op de bewaaring der ruste en openbaare veiligheid in *'s Hage* hadt hij geene behoorlijke ſchikkingen beraamd. Want naauwlijks hadt hij die Plaats verlaaten, of de Kabeljaauwſchen vertoonden zich op nieuw, en ſloegen, uit wederwraake, hunne verdervende handen aan de Huizen van verſcheiden Hoeksgezinde Heeren.

Onder dit alles, hoe veele blijken van zwakheid Heer WOLFERT, van tijd tot tijd, ook mogt vertoonen, ligt begreep hij, nogthans, dat het regt moest gehandhaafd worden, en dat *'s Graavenhage*, in de tegenwoordige geſteldheid van zaaken, daar toe geenzins de bevoegde plaats was. Hierom wierdt hij te raade, het Gerigtshof van daar na *Rotterdam* over te brengen. Ook verzamelden zich aldaar eenige Hoeksgezinde Raadsheeren, aan het hoofd van welke de Stadhouder, geduurende eenigen tijd, te regt zat, uitſpraak doende over zaaken, welke uit Hoekſche Steden voor zijnen Regtbank getrokken wierden. Ondanks dien maatregel was hij niet in ſtaat, om rust en goede orde te kunnen handhaaven. Hij zelve gevoelde zijne zwakheid. Na derhalven de bewaaring der Stad *Rotterdam* te hebben aanbevolen aan Jonkheere JORIS, *Bastaard van Brederode*, verliet hij *Holland*, om in zijne Stad *Veere*, verwijderd van het tooneel van zo veele opſchuddingen en partijſchappen, in gemak en veiligheid zijne nutteloozе dagen te ſlijten. Niet lang bleef hij,

ze-

zedert, in het bewind. Want de Hertog MAXIMILIAAN, gehuwd aan de Graavinne MARIA, in deeze Landen zijnde overgekoomen, om 'er de rust en goede orde te herftellen, naadat hem, door de Kabbeljaauwfche Edelen, zeer aanzienlijke Beden waren toegeftaan, offerde Heer WOLFERT VAN BORSELEN aan hun op, door hem van zijn Stadhouderfchap te verlaaten. In zijne Heerlijkheden fleet hij, zedert, zijnen leeftijd, tot in den Jaare 1487, wanneer de dood hem wegnam. Na het overlijden zijner eerfte Gemaalinne MARIA STUART, wiens Zoon jong overleedt, hertrouwde Heer WOLFERT met CHARLOTTE VAN MONTPENSIER, welke hem drie dogters baarde; eene van welke de Gemaalin wierdt van PHILIPS VAN BOURGONDIE, en eene andere van WALRAVEN VAN BREDERODE. Wij melden deeze echtverbintenisfen, om het aanzien en den luister des Geflagts van VAN BORSELEN, in dien tijd, onzen Leezeren te doen opmerken.

Zie REIGERSBERG, *Chronijk van Zeeland*, en andere *Vaderlandfche Historiefchrijvers.*

WOLFRAN, Bisfchop van *Sens*, in *Champagne*, was, in het begin der Achtfte Eeuwe, een der eerfte Apostelen of Geloofsverkondigers van den Christlijken Godsdienst in *Friesland*. Vernomen hebbende dat de Friefche Koning RADBOUD, tot nog toe in de Heidenfche begrippen geftaan hebbende, zich hadt verbonden om het Christlijk geloof te omhelzen, begaf hij zich te fcheep, in den mond der *Seine*, met oogmerk om na *Friesland* over te fteeken, om in dat gewest, aan den vermaarden Apostel WILLEBRORD, in het verkondigen der Euangelieleere, volgens de begrippen van dien tijd, de hand te bieden. Zeer veel opgangs maakte hij in dit godvrugtig werk. Een goed getal *Friezen* omhelsde het Geloof, en liet zich doopen. Men noemt, onder deeze Geloofsaankoomelingen, eenen eigen Zoon van Koning RADBOUD. De Vorst zelve flondt op het punt, om zich, door dien Kerkvoogd, den Christlijken Doop te laaten toedienen, in gevolge zij-

zijnen belofte bij het verbond, welk hij, onlangs, met zijnen overwinnaar, den Franschen Groothofmeester KAREL MARTEL, hadt geslooten. Een onvoorzigtig woord van WOLFRAN wederhieldt de volvoering der plegtigheid. Te *Hoogstwoude*, een Dorp in *Westfriesland*, of, gelijk andere Kronijkschrijvers verhaalen, te *Medenblik*, hadt men eene Doopvont gereed gemaakt. Het gantsche hofgezin was verzameld, om getuige te zijn van de gewijde verrigtinge. Met zijnen eenen voet stondt Koning RADBOUD reeds in de Doopvont, wanneer hij zich tot den Bisschop gewend hebbende, hem de vraag voorstelde; „ Van mijne Voorouders, mijn lieve Bis„ schop, wat gevoelen hebt gij? Zijn de meesten derzelven „ in het Paradijs, of in de Helle?" WOLFRAN, even als vóór en na hem, veele Godgeleerden, hier op zo onvoorzigtig als liefdeloos geantwoord hebbende, „ dat zekerlijk „ alle ongedoopten in de Helle waren," trok de Vorst zijnen voet te rug, zeggende „ liever met de menigte zijner „ Voorouderen in de Helle te willen zijn, dan met den ar„ men hoop der Christenen in het Paradijs." Gelukkiger slaagde de Kerkvoogd, vervolgens, bij veele Friezen, die, naar de begrippen van dien tijd, Christenen wierden, en, als een blijk van hunne Godsdienstijver, veele werktuigen der Afgoderije, ten dien tijde hier te Lande nog zeer algemeen, om verre haalden en vernielden. WOLFRAN keerde, eerlang, na zijn Sticht te rug.

Zie UBBO EMMIUS, *Rerum Frisicarum Lib.* IV.

WOLSUM, een der achtëntwintig Dorpen van de Friesche Grietenij *Wijmbritzeradeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Het ligt niet verre van de Vaart, welke van de Stad *Bolsward* na de *Nieuwezijl*, en vervolgens, door *Ylst*, na *Sneek* loopt. Het Dorpje is klein; in de algemeene belangen der Grietenije breugt het twintig Stemmen uit. Vijf Buurtjes behooren 'er onder *Wolsum*. Nevens die van het nabuurig

Dorp

Dorp *Westhem*, worden 'er de Hervormde Opgezeetenen door eenen zelfden Leeraar bediend.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

WOLTERS, (HENRIETTE VAN PEE) was de dogter van THEODORUS VAN PEE, beroemd' Hiftorie- en Pourtretfchilder te *Amfterdam*. Op den vijfden December des Jaars 1692 wierdt zij, in de gemelde Stad, gebooren. Onder het oog van haaren Vader wierdt zij tot de Schilderkunde opgeleid. In die edele kunst maakte zij zeer aanmerkelijke vorderingen. Het fchilderen in miniatuur, of in het klein, was de tak, op welken zij zich voornaamlijk toeleide, en zo groote vorderingen maakte, dat zij onder de voornaamfte Kunstfchilderesfen haarer Eeuwe geenen onvermaarden naam verworf. Haaren naam WOLTERS ontleende zij van haare echtverbintenisfe met HERMAN WOLTERS. Zij beleefde den ouderdom van bijkans negenënveertig jaaren; als zijnde op den derden October des Jaars 1741, hier ter Stede, overleeden.

Zie VAN GOOL, Deel II.

WOLVEGA, een fraai Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier de *Zevenwouden*, onder de Grietenij *Stellingwerf-Westeinde*, alwaar het, in rang van ftemminge, de negende plaats bekleed, en tweeënvijftig Stemmen uitbrengt. Het Dorp ligt zeer vermaaklijk, in eenen oord, alwaar men nu eens welig groeiend geboomte, dan vrugtbaare koornvelden, elders goede wei- en hooilanden aantreft. De weg uit *Friesland* na *Overysfel* loopt door *Wolvega*. De Kerk der Hervormden is een ruim en fraai gebouw, pronkende met een hoogen fpitzen Toren. Van binnen ontmoet men een fraai Orgel, deftige geftoelten en eenen reeks van Wapenborden, vooral aan het oudadelijk Geflagt van VAN HAREN behoorende. De Leeraar, welke hier, ten dienfte der Hervormden, het gewijde

 dienst-

dienstwerk verrigt, bedient tevens die Gezinte in de naburige Dorpjes *Sonnega*, *Nije-Lemmer* en *Nije-Holtwolde*. Men ontmoet 'er ook eene Statie van Roomschgezinden. Het Dorp is zeer geregeld aangelegd, zijnde gebouwd in een dubbele reij Huizen. Men ontmoet 'er, onder dezelve, welke de blijken vertoonen van den welvaart der bewooneren. De Kerk staat ten Noorden van deeze buurt. Niet verre van dezelve, ten Zuiden van den Rijdweg, staat de fraaie Huizing, toebehoorende aan het bovengemelde Geslagt van VAN HAREN, in het welk de waardigheid van Grietman van *Stellingwerf-Weststinde*, gedurende eenen langen reeks van jaaren, geweest is. Van eenen zwaren brand, welke, voor eenige jaaren, een goed gedeelte van het Gebouw in de assche leide, hebben wij elders gewag gemaakt. Men heeft de Huizing, zedert, veel fraaier, en in den hedendaagschen smaak, opgetimmerd, en door het uitbreiden der plantaadjen, den luister en het aanzien merkelijk vergroot. In het Oosten van *Wolvega* plagt, weleer, een niet min aanzienlijk, oud-adelijk gestigt te liggen, *Lijklama-State* genaamd, naar deszelfs stigter, RINKE VAN LYKLAMA, ten dien tijde Grietman van dit Deel. Het lag rondom in eene diepe Graft, en wierdt van uitgebreide beplantingen omringd. Voor ongeveer zestig jaaren heeft men het gestigt, om deszelfs bouwvalligheid, tot eene afbreuk verkogt.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; *Tegenw. Staat van Friesland*.

WOLZOGEN, (LUDOVICUS) een vermaard Geleerde der naastvoorgaande Eeuwe, afkomstig uit een buitenlandsch aanzienlijk Geslagt, 't welk, om de vervolgingen, ter zake van den Godsdienst, te ontwijken, in deeze Landen, en wel met name te *Amersfoort*, eene schuilplaats hadt gezogt. In die Stad wierdt onze WOLZOGEN gebooren; doch in welk jaar, vinden wij niet aangeteekend. Gewisselijk zal dit verscheiden jaaren vóór het midden der Zeventiende Eeuwe zijn voorgevallen, vermids hij, in den Jaare 1664, voor de tweedemaale

van

XXXIII.Dl. pl.I.

van standplaats verwisselde. Door zijnen Vader tot den predikdienst zijnde opgeleid, oeffende hij zich naarstiglijk in de Godgeleerdheid en daar mede vermaagschapte weetenschappen. Nadat hij tot Propenent was bevorderd, deedt WOLZOGEN, naar de gewoonte dier tijden, eene reize door verscheiden Gewesten van Europa, om ook de uitlandsche Hoogeschoolen te bezoeken, de beroemdste Geleerde Mannen van zijnen leeftijd in persoon te leeren kennen, en met hunne lessen zijn voordeel te doen. Dus bezogt hij *Frankrijk*, *Italie*, *Duitschland* en *Zwitserland*. In het laatstgemelde Gewest, aan het vermaarde Hoogeschool te *Geneve*, vertoefde hij langer, dan op eenig andere plaats, door hem bezogt.

Na zijne buitenlandsche reize volbragt te hebben, en in het Vaderland te rug gekeerd te zijn, wierdt WOLZOGEN beroepen tot Leeraar in de Walsche Gemeente te *Groningen*. Hoe lang hij aldaar den gewijden dienst hebbe waargenomen vinden wij niet vermeld. Van *Groningen* wierdt hij, in de zelfde hoedanigheid, verplaatst na *Middelburg*, in *Zeeland*. In deeze Stad vertoefde WOLZOGEN, tot in den Jaare 1664; wanneer hem de gelegenheid wierdt aangebooden, om nog van eenen anderen leerstoel, dan van den gewijde Kanzel, zijne verkreegene kundigheden zijnen natuurgenooten mede te deelen. De Opzieners der *Walsche* Gemeente te *Utrecht* verkoozen hem niet slegts tot hunnen Leeraar, maar de Verzorgers van het Hoogeschool, in die zelfde Stad, benoemden hem, daarenboven, tot Buitengewoon' Hoogleeraar in de Kerkelijke Geschiedenissen. Zes jaaren, of daar omtrent, bekleedde WOLZOGEN deezen dubbelen post. Intusschen was de roem zijner welspreekendheid en kunde overgewaaid na *Amsterdam*, en wierden Burgemeesteren dier Stad, als Verzorgers van het Doorluchtig School, in den Jaare 1670, te rade, WOLZOGEN te verzoeken, om als gewoon Hoogleeraar, even als te *Utrecht*, de Kerkelijke Geschiedenissen te onderwijzen. Tevens beklom hij hier, even als in de drie voorgaande standplaatzen, den predikstoel in de Walsche Gemeente. Twintig jaaren bekleedde WOLZOGEN, met veel lof, deezen dubbelen post, te *Amsterdam*. Hij overleedt op den dertiende November des Jaars 1690, en wierdt te *Utrecht* be-

begraaven. Hij heeft verfcheiden Geleerde Werken gefchreeven. Zijn *Orator Sacer* behelst verfcheiden nutte onderrigtinge, raakende de welfpreekendheid op den predikftoel. Voor 't overige was hij een ijverig voorftander der Wijsbegeerte van DESKARTES, en geraakte hij daar over in een hevigen pennettrijd, met den vermaarden Friefchen Hoogleeraar JOHANNES VAN DER WAAIJEN. Onder de hitte van het gefchilvoeren, liet hij zich eenige ftellingen ontvallen, welke van zommige heethoofdige Godgeleerden wierden opgevat, als riekten dezelve naar de *Sociniaanfche* Ketterij. Zelf wierden hem daar over onaangenaamheden aangedaan.

Tot de kennis der Godgeleerdheid en de Kerkelijke Gefchiedenisfen moet WOLZOGEN zijne oeffeningen niet bepaald hebben, maar zijne kunde zich daarenboven hebben uitgeftrekt tot zaaken, welke met het werk zijner roepinge niet in onmiddelijk verband ftonden. Ook moeten zijne vorderingen in de algemeene waereldwijsheid verre boven het gewoone peil verheven geweest zijn. Wij meenen 't een en ander te mogen afleiden uit het verhaal van den *Utrechtfchen* Hoogleeraar BURMAN, verzekerende, hoe hem, van goeder hand, was gebleeken, dat Burgemeesteren van *Amfterdam*, meermaalen, bij WOLZOGEN hadden aangedrongen, om zijne posten van Hoogleeraar aan het Doorluchtig School en van Leeraar der Walfche Gemeente neder te leggen; met belofte van het gewigtig ampt, van Penfionaris hunner Stad, aan hem te willen opdraagen; doch dat hij telkens deeze vereerende aanbieding op eene heufche wijze hadt van de hand geweezen. De aantijging van Socinianerij, WOLZOGEN aangewreeven, moet, derhalven, op de Amfterdamfche Burgemeesteren, ten zijnen opzigte, geen nadeeligen indruk gemaakt hebben.

Zie CASPARI BURMANNI *Trajectum Eruditum*.

WOMMELS, een Dorp, in *Friesland*, in het Kwartier van *Westergo*, in de Grietenij *Hennaarderadeel*, van welke het, hoewel onder het twaalftal van Dorpen, flegts het zevende in

in rang zijnde, en ook niet het grootste, als het Hoofddorp mag worden aangemerkt, vermids de Regtdag hier weeklijks wordt gehouden. *Wommels* ligt aan den Trekvaart, welke van *Leeuwarden* na *Bolsward* loopt. Het is een tamelijk groot Dorp, vooral wanneer men daar onder bevat de verscheiden uitbuurten, welke wijd en zijd verspreid liggen; onder andere eene derzelven op den afstand van wel vierhonderd Roeden van de Kerkbuurt. In overoude tijden lag in en onder *Wommels* een aanzienlijk getal Staten, of adelijke Huizen, doch die nu, al voor lang, hunnen luister en aanzien hebben verlooren in de gedaante van meer of min aanzienlijke Boerderijen. Eene enkele, van het groot getal, is 'er nog in weezen, in het Dorp, ten Oosten van de Kerk. De Grietman van deezen Deele houdt 'er, gewoonlijk, zijn verblijf. In den Jaare 1492 leedt *Wommels* een zeer zwaar verlies, door eenen geweldigen brand. WINSEMIUS verhaalt, hoe, ten zijnen leeftijde, onder de bijgeloovige Opgezeetenen zekere overlevering nog geloof vondt, inhoudende, dat de ramp, twee jaaren voor dat dezelve gebeurde, voorzien was door de Huislieden, in wier oog het geheele Dorp zich vertoonde, alsof het in vollen vlam stondt. Het Noorderlicht, of eenige andere verheveling, zal de onkundige menigte den bijgeloovigen waan hebben doen opvatten. Nog lang daar na hebben soortgelijke Voorteekens, meermaalen, geloof gevonden. Voor het overige bevat *Wommels* eenënveertig Stemgeregtigde Boerderijen. De Hervormde Leeraar deezer Plaatze neemt insgelijks in het nabuurig *Hijlaard* den predikdienst waar. Hij is lid der Klasfis van *Bolsward* en *Workum*. Vóór de verandering van Godsdienst hier te Lande, behoorde *Wommels* onder het Dekenschap van *Bolsward*, en hadt de Pastorij jaarlijks honderd, het Vikariesschap zeventig Goudguldens inkoomen. Daarenboven was 'er eene Prebende, welke insgelijks jaarlijks honderd Goudguldens opbragt.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS; en *Tegenw. Staat van Friesland.*

WOM-

WOMMELS, (CYPRIANUS STAPERT VAN) naar de plaats zijner geboorte, of, volgens het gebruik onder de Geleerde Mannen van zijnen leeftijd, met een verlatijnden uitgang VOMELIUS genaamd, aanschouwde het eerste leevenslicht in, of liever, nabij het zo aanstonds beschreeven Dorp, op de State *Stapert*, nu reeds voorlang, nevens andere adelijke gestigten, ten aanzien van de aloude gedaante, in eene gewoone Boerderij verdweenen, doch toenmaals de eigendom en bewoond van het aanzienlijk Geslagt van dien naam. Zijne geboorte viel voor in den Jaare 1515. De Pastoor der Plaatze onderwees hem in de gronden der Latijnsche taale. De jaaren der jongelingschap bereikt hebbende, bezogt hij, van tijd tot tijd, de Leerschoolen van *Gouda*, *Haarlem*, *Sneek* en *Groningen*. Onder dit alles openbaarde zich in VOMELIUS, al vroeg, eene ongemeene geschiktheid tot de Latijnsche Dichtkunde, en maakte hij, in de beoeffening daar van, zo ongemeene vorderingen, dat hij, van tijd tot tijd, Dichtstukken vervaardigde, doorzuld van trekken van edel vernuft en Klassische sieraaden.

De Regtsgeleerdheid was, intusschen, de hoofdzaak, tot welke hij wierdt opgeleid. Tot in de diepste geheimenissen dier wijdstrekkende weetenschap willende doordringen, bezogt hij verscheiden Hoogeschoolen, als die van *Wittenberg*, *Erfort*, *Keulen* en eindelijk *Leuven*. Zijnen langsten tijd vertoefde hij ter laatstgemelde Stede, als welker Hoogeschool, in dien tijd, en nog lang daar naa, in vermaardheid en aantal van beroemde Onderwijzers, boven de meeste Hoogeschoolen uitmuntte. Hier beklom hij, eerlang, den trap van Leeraar in de Regten; waar naa hem de Keurvorst van *Mentz* den vereerenden post opdroeg, om aan het Hoogeschool dier Stad, als gewoon Hoogleeraar, de Regtsgeleerdheid te onderwijzen. Daarenboven verkreeg hij, ten blijke van zijne ongemeene kunde en bekwaamheden, als *Assessor*, of Bijzitter, eene plaats in de Keizerlijke Rijkskamer te *Spiers*. Met geen geringen lof en ten algemeenen nutte bekleedde hij dien dubbelen post, gedaurende den tijd van vijftien jaaren. Behalven dien van grondige ervarenisse in veelerhande Weetenschappen, ging onzen Hoogleeraar de lof naa

van

van ongemeene gesprakzaamheid en uitgebreide goedwilligheid. VAN WOMMELS overleedt te *Spiers*, op den vijfden Maart des Jaars 1573, in het achtënvijftigste jaar zijns ouderdoms, en wierdt in de Sint-Jans-Kerk begraaven. Op zijn Graf leest men een Opschrift, door hem zelven gesteld, niet lang vóór zijn overlijden.

„ Hoc *Frisius* condor tumulo CYPRIANUS avita
„ VOMELIDUM à STAPERT gente domoque fatus.
„ Aonia lauri licet arte merebar honorem,
„ Est Astræa tamen plus dea culta mihi.
„ Testis erit magni præclara Academia, quæ me
„ Tradentem audivit civica jura frequens.
„ Testis erit camera simul Imperiale tribunal,
„ Quod colui Assessor per tria lustra Spiræ.
„ At hic, Christe, tuum supremum expecto tribunal,
„ Tu mihi non censor, sed pius esto pater."

Of de Hoogleeraar VOMELIUS over de Regtsgeleerdheid eenig geschrift hebbe in 't licht gegeeven, is ons niet gebleeken. Zijne dichtkundige Werken waren de volgende, allen in zijnen vroegeren leeftijd vervaardigd. De volgende zijn daar van de titels:

Sylvarum Libri III. *Erphord.* 1540.
Ode ad Deum Optimum Maximum pro tranquilliando Christiani Orbis statu. 1546.
Sylvarum Liber Quartus. *Erphord.* 1547.
Epitaphia celebrium aliquot Virorum Civitatis Madeburgensis.
Epicedium ad Carolum Quintum.

Daarenboven schreef hij nog een Werkje van gemengden inhoud, onder den titel:

Miscellaneorum liber unus. *Argent.* 1543.

Zie SWEERTII *Athenæ Belgicæ.*

Wom-

WONS, van ouds ook *Woldens* geheeten, is een Dorp in *Friesland*, in het Westerkwartier, onder de Grietenij van *Wonzeradeel*, welke van dit Dorp haaren naam ontleend heeft: waarschijnlijk, om reden, meent men, dat in of liever een weinig ten Zuiden van dit Dorp, in overoude tijden, het regt, onder den blaauwen hemel plagt gehandhaafd te worden, op eene plaats, welke nog heden, bij den naam van *Wonzerweerstal*, of, zo als de Opgezeetene dezelve heden, bij verkorting noemen, de *Weeren*, bekend is. *Wons* ligt, ongeveer een half uur gaans ten Noorden van het Vlek *Makkum*, niet onvermaaklijk, aan den Rijdweg, welke van daar na de Steden *Bolswerd*, *Franeker*, en, gelijk men 't noemt, binnen door, na *Harlingen* loopt. Het Dorp ligt op eene vrij aanmerkelijke hoogte, waarschijnlijk eene dier verhevenheden, hoedanige men, bij ouds, toen de Dijken in *Friesland* nog minder gemeen waren, in grooten getale plagt op te werpen, vooral op plaatzen, niet verre van de Zee gelegen, hoedanig het geval van *Wons* is, om daar door, tegen overstroomingen of hooge watervloeden zich eenigermaate te beveiligen. Aan den Oostkant is deeze verhevenheid inzonderheid aanmerkelijk. Voor 't overige is *Wons* een klein Dorp; nogthans draagt het, van wegen verscheiden kleine buurtjes, *Gojem*, *Hajem*, *Hiddem*, *Doinawier*, en anderen, daar onder behoorende, in de algemeene belangen der Grietenije, met eenëndertig Stemmen. De Kerk, hoewel klein, hebbende de gedaante van eenen Koepel, met een torentje voorzien, en staande op de grootste hoogte, maakt geene onaanzienlijke vertooning. De Predikant der Plaatze heeft, ten Westen van het gewijde Gestigt, eene niet onvermaaklijke wooning. Deeze verrigt tevens het heilige dienstwerk te *Engwier*, een klein Dorpje, een weinig, in het Zuidwesten, van daar gelegen. In 't Zuiden van dit Dorp ligt eene aanzienlijke Boerderij, zijnde eertijds geweest eene adelijke State. Eindelijk merken wij nog aan, dat de Kerk van dit Dorpje, in de Roomsche tijden, eene Parochiekerk geweest is, van welke de Proost der Kerke van ST. JAN, te *Utrecht*, jaarlijks zestien Schilden trok.

Zie SCHOTANUS, *Beschr. van Friesland.*

WONZERADEEL, eene Grietenij, in het Kwartier van *Friesland*, *Westergo* geheeten, naar het straks beschreevene Dorp *Wons*, gelijk wij boven aanmerkten, aldus genaamd. Indien 'er, in de Provincie *Friesland* eenige Grietenij zij, welke haar in uitgestrektheid, of in getal van Dorpen overtreft, in vermogen moeten alle de andere voor haar onderdoen, langs den Zeekant gerekend, ligt zij, na genoeg, in het midden der Provincie. Haare grenzen mogen aldus bepaald worden. Ten Noorden stoot zij tegen de Grietenijen *Franekeradeel* en *Barradeel*; ten Oosten aan de Grietenijen *Wijentzelzeradeel* en *Hennaarderadeel*; ten Zuiden insgelijks aan de eerste der twee laatstgemelde Grietenijen en aan het Regtsgebied der Stad *Workum*; en ten Westen aan de Zuiderzee. In de breedte beslaat zij dus, langs den Zeekant, tusschen de Steden *Harlingen* en *Workum*; eene uitgestrektheid van bijkans vijf uuren gaans. De lengte, van het Oost na het West, is niet eenerlei. Over de geheele oppervlakte ontmoet men zeer voortreffelijke Wei- en Bouwlanden. Geen voet droog lands, bijkans, vindt men 'er, die niet tot het een of ander deezer oogmerken kan gebruikt worden. Over 't geheel genomen zijn, egter, de landen, meest na het Noorden gelegen, de beste en vrugtbaarste.

Wonzeradeel wordt in twee deelen verdeeld, *Binnendijks*- en *Buitendijks*-*Wonzeradeel* genaamd, door middel van eenen binnenlandschen Dijk, de *Slagte* genaamd. Hij neemt zijnen aanvang bij den Zeedijk, ruim een half uur gaans van de Noordlijke grensscheiding, en doorloopt de Grietenij met verscheiden bogten, tot dat hij in de Grietenij *Wijmbritzeradeel* valt. Van de zevenëntwintig Dorpen, in welke *Wonzeradeel* verdeeld is, liggen dertien ten Westen, en even zo veele ten Oosten van de Slagtedijk; het zevenëntwintigste Dorp wordt van denzelven doorsneeden. Het eerstgemelde dertien- draagt den naam van Buitendijksche, het ander dat van Binnendijksche Dorpen. Over de aanleiding tot het liggen van deezen Dijk zijn de gevoelens der Oudheidkundigen verdeeld. Sommigen, in aanmerking neemende, dat *Wonzeradeel*, eertijds, door twee Grietmannen wierdt beheerd, zijn van oordeel dat deeze Dijk tot eene grensscheiding der

wederzijdsche regtsgebieden diende. Anderen houden het voor waarschijnlijker, dat men dien Dijk allereerst heeft aangelegd, om, bij het indringen van hooge vloeden, althans een gedeelte der Grietenije te beveiligen.

Langs den Zeekant wordt *Wonzeradeel* tegenwoordig, tegen de hooge vloeden der Zuiderzee beveiligd door een voortreffelijken Zeedijk, aan den buitenkant gesterkt met rijen paalen, welken tusschenruimte met puin- en keisteenen is gevuld, om alzo den slag van het aanklotzende water te breeken. Het gedeelte van dien Dijk, welk niet verre van de Stad *Harlingen* tot aan het Vlek *Makkum* loopt, wordt de *Vijfdeelen-dijk* genaamd, om dat vijf Grietenijen in deszelfs onderhoud moeten draagen. Het andere gedeelte des Dijks, strekkende tot nabij de Stad *Workum*, moet door *Wonzeradeel* alleen bekostigd worden. Draaglijker en minder kostbaar, dan van het ander, is het onderhoud van dit gedeelte, om dat de Dijk, hebbende voor zich een breed voorstrand liggen, aan de aanklotzende zeegolven minder aanstoots lijdt.

De menigvuldige Vaarten, welke deeze Grietenij doorsnijden, maaken de gemeenschap tusschen de Steden en Dorpen zeer gemaklijk. Behalven eenige van minder uitgebreidheid, vindt men 'er drie vrij uitgestrekte Meiren; zij zijn, het *Workummer*, het *Parregaaster-* en het *Makkummer-meir*. Door zeer kleine inhammen of tusschenruimten, zijn vooral de twee laatstgemelde, deeze Meiren van elkander afgescheiden. Behalven dat zij den binnenlandschen Scheepvaart en Koophandel bevorderen, geeven zij groot voordeel, door de menigte visch, vooral zeer voortreffelijke Baars, welke daar in gevangen wordt, en voor de Hollandsche niet behoeft te wijken.

Wonzeradeel bevat zevenëntwintig Dorpen, en dus, op eene na de meeste van alle de dertig Grietenijen in de geheele Provincie. Volgens hunnen rang in het stemmen, hoewel geenzins van hunne grootte of vermogen, zijn zij de volgende: *Arum*, *Allengawier*, *Burgwerd*, *Cornwerd*, *Dedgum*, *Exmorra*, *Engwier*, *Gaast*, *Terwoude*, *Grioenzerp*, *Hichtum*, *Hartwerd*, *Hierlum*, *Idzegahuizen*, *Kimswerd*,

Lol-

Lollum, *Longerhou*, *Makkum*, *Pingjum*, *Parrega*, *Pilaam*, *Schettens*, *Surich*, *Schraard*, *Tjerkwerd*; *Witmarsum* en *Wons*; als mede twee zo genaamde Kloosters, *Oudeklooster* en *Oegeklooster*. Met de Kloosters, die ieder vijf Stemmen hebben, brengen alle deeze Dorpen, in de gemeenschaplijke behandelingen der Grietenije, zeshonderd achtenveertig Stemmen uit.

Door vijftien Leeraaren worde de Hervormde Opgezeetenen deezer Grietenije bediend. Vier Doopsgezinde Vergaderplaatzen telt men 'er: te *Makkum*, *Pinggum*, *Arum* en *Witmarsum*. Men vindt 'er slegts eene Statie van Roomschgezinden, naamelijk te *Makkum*. De Opgezeetenen dier Gezinte, welke te verre van dit Vlek woonen, om 'er hunnen openbaare Godsdienst te kunnen verrigten, moeten, ten dien einde, zich na een der nabuurige Steden *Harlingen*, *Workum* of *Bolsward* begeeven. De laatstgemelde Stad wordt aan alle zijden van *Wonzeradeel* ingeslooten.

Het Wapen van *Wonzeradeel* is een Springend Hert met gebroken Hoorns. De aanleiding daartoe zou gegeeven hebben, zeker Hert, 't welk uit de nabuurige bosschen opgejaagen, door de Opgezeetenen deezer Grietenije gevangen wierdt, naadat het dier zijne Hoornen hadt gebroken.

Zie WINSEMIUS, *Kronijk van Friesland*; SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; *Tegenwoordige Staat*.

WORKUM; zie WOUDRICHEM.

WORKUM, eene Stad in *Friesland*, van ouds *Walderkum*, of *Waldrichum* genaamd, gelegen in het Westlijk gedeelte, aan de Zuiderzee, ruim een uur gaans ten Noorden van de Stad *Hindelopen*, en ruim vier uuren gaans ten Zuiden van de Stad *Harlingen*. Onder de elf Friesche Steden bekleedt zij, ter Vergaderinge van het Gewest, in rang de negende plaats. Bij den Oudheidkundigen ALTING ontmoeten wij,

aangaande den alouden toestand van *Workum*, het volgende berigt: „ WALDRICHEM, dus schrijft hij, is eene stadt in „ Vrieslandt, aan den rechter oever van den Ouden Vlie-„ stroom, aan Schippers en Overzeesche Handelaars, om de „ nabijheid des nieuwen boesems, vrij 't meeste bezocht en „ bewoont. Tot een teken van Oudtheidt strekt de andere „ stadt van den zelven naam, hoewel met dat onderscheijdt, „ dat ze op een anderen oort lagh, en nu al van de XIII „ eeuwe af, onder de golven onder haar oude benaminge, „ op dè zanden niet onbekent. Des naams oorsprongk (dus „ vervolgt ALTING) is de zelfde niet *Waldrichessem* aan de „ Merwe, en daar bij een en de zelfde verkortinge, van „ *Woudrichem* in *Workum* of *Warkum*. De stadt is met „ geene muuren bevest, ook kan ze niet bequamelijk om-„ vest worden: Vermits ze zeer weij nogh breedte, en eene „ onmatige lengte heeft. Zij wordt onder de steden, aan „ deeze zijde van de Lauwers gelegen, de IX in rang ge-„ stelt." Tot hier toe ALTING.

Wegens den oorsprong of de reden der benaaminge kunnen wij niets met zekerheid vermelden. Gelijk van de meeste Plaatzen, schuilt ook deeze in het duister. 'Er is 'er, die van gedagten zijn, dat, even gelijk het tegenwoordige *Stavoren* niet op den grond der van ouds dus genaamde Stad gelegen is, dit zelfde met opzicht van *Workum* zoude plaats hebben. 't Is, naamelijk, bekend, dat de uitgebreide waterplas, heden ten dage de *Zuidzee* genoemd, in overoude tijden, droog en vrugtbaar land was; zijnde bedekt met verscheiden bewoonde Dorpen en Plaatzen, thans onder den vloed bedolven, welker bewooners, bij het ontstaan van deezen Zeeboezem, meest Oostwaarts zijn geweeken. Met opzigt tot eenige Dorpen, weleer in het Noordwest van de Stad *Harlingen* gelegen, is dit eene bekende zaak. Even eens geldt dit aangaande het oude *Stavoren*, als zijnde hetzelve gebouwd geweest, veel nader aan de Stad *Enkhuizen*, op den eertijds vrugtbaare plek gronds, tusschen die Stad en het tegenwoordige *Stavoren*. Van hier dat sommige Oudheidkundigen van meeninge zijn, dat men het oude *Workum* moet zoeken op eene plaats, meer Westwaarts, op een aanmer-

merkelijken afſtand van de tegenwoordige vaste kust van *Friesland*. Maar tot welken tijd de afſcheiding moet gebragt worden, of wanneer de tegenwoordige Stad gebouwd zij, vinden wij niet vermeld. De aloude geſchiedenis der Stad ligt alzo in de duisternisſe der eeuwen bedolven. Veel heeft *Workum* geleeden, geduurende de rampzalige inlandſche verdeeldheden tusſchen de *Schieringer* en *Vetkoper*, welke, even als de twisten der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen *Holland*, 't eenigen tijde, *Friesland* in rep en roere ſtelden. Toen *Workum*, op het einde der Vijftiende Eeuwe, het met de *Vetkopers* hieldt, wierdt zij, door den Edelen JOUJAMA en de zijnen, aangetast en veroverd; waarom de Vetkoperſche hoofden, die zich daar binnen bevonden, zich genoodzaakt vonden, de plaats te ruimen, en elders eene veilige verblijfplaats te zoeken. Hoewel de burgerij, door deezen aanval, zwaare ontſteltenisſen leedt, ſchijnt zij, egter, met den ſchrik vrij geraakt te zijn, immers aan haare perſoonen en goederen, geen merkelijk nadeel te hebben geleeden. Dit wierdt geſpaard tot in den Jaare 1515. In de maand Maij diens jaars kwam de zo genaamde *Zwarte Hoop* de Stad vijandlijk overvallen, en rigtten 'er brandſtigtingen en veelerhande verwoestingen aan. Gelijken moedwil pleegde 'er, eenige dagen later, de Gelderſche Soldaaten, die, onder andere, de Kerk, van binnen, geheel en al uitbrandden. Men was 'er naauwlijks een weinig tot rust gekoomen, of die van den Bourgondiſche aanhang kwamen, in den volgenden Jaare 1516, de Stad overvallen. Doch hun verblijf was van korten duur. De befaamde GROOTE PIER, ſtedewaarts gerukt zijnde, deedt hun, met verhaaste ſchreden, de vlugt neemen. In den Jaare 1523 keerden de Bourgondiesgezinden te rug, verzekerden zich, van nieuws, van de Stad, en broken, onder andere verwoestingen, door hen aangerigt, den toren der Kerke, tot op het vierkant muurwerk, af, die voorheen, om zijne ongemeene hoogte, de ſchepen zelf tot in de Noordzee, tot eene baak plagt te verſtrekken. Zints dien tijd levert de Geſchiedenis der Stad niet veel merkwaardig op, tot in den Jaare 1787, wanneer zij, door bewerking der aanhangers van WILLEM VAN NASSAU, verſtrekte tot een tooneel van mishande-

delingen en plonderingen, meer dan eenige Stad van *Friesland*, en die nog heden menig eenen burger van die Stad aan dat vloekwaardig jaar, met afgrijzen doen te rug denken.

De Stad *Workum*, gelijk wij boven aanmerkten, ligt aan de Zuiderzee, hoewel zij, door een aanmerkelijk voorstrand, tusschen de Dijk en het Vaarwater der groote schepen, van dezelve, eenigermaate, is afgescheiden. Een naauwe doortogt, het *Zool* genaamd, hebbende, aan de eene zijde, het voorstrand, en, aan den anderen kant, den Zeedijk, opent de gemeenschap, voor groote schepen en kleine vaartuigen, met de gemelde Zuiderzee. Aan het begin diens naauwen vaarwaters ligt een zwaare Sluis, met een dubbelen Valbrug gedekt. De Stad zelve is in de lengte gebouwd, bestaande uit eene dubbele rij Huizen, strekkende genoegzaam in eene rechte lijn, van het Noordoost na het Zuidwest, ter lengte van bijkans een vierendeel uur gaans. Alleenlijk ontmoet men in het Noordoost een kleinen dwarsstreek, Zuidoostwaarts strekkende, hier ter stede bij den naam van het *Dwars-Noord* bekend. Straaten of uitbuurten heeft men 'er niet, dan eene enkele, in het Zuiden van de Lange Streek, op de hoogte van de Markt. Een water van geringe breedte doorloopt de geheele Stad, van het een einde tot het ander. Een wijder water, de *Wijmers* genaamd, strekt langs de agterzijde der huizen aan den Zuidkant, dienende tot een doortogt voor groote en kleinere schepen, door de Sluis na buiten of na binnen vaarende. Voor 't overige is de Stad geheel zonder Wallen of Vestingwerken. Niet verre van de Sluis meent men, evenwel, eenige merkteekens te bespeuren; welke zouden uitwijzen, dat aldaar, 't eenigen tijde, een Schans, of soortgelijke Versterking, zou gelegen hebben. Misschien zou men ook hier moeten zoeken eene der twee Poorten, van welke, naar het oordeel van zommige, de Stad eertijds voorzien was.

Genoegzaam in het midden van *Workum* verwijdert zich de dubbele streek Huizen tot een ruim en zeer aanzienlijk plein, rondom met Huizen bezet, en op hetwelk de Jaar- en Weekmarkten gehouden worden. Aan het Westeinde van dit Plein staat de *Groote Kerk*, bij haare eerste stigting, en ge-

geduurende de *Roomsche* tijde, aan de Heilige GEERTRUID toegewijd. Het is een zwaar, en, den tijd, in welken het gestigt wierdt, in aanmerking zijnde genomen, fraai Kruisgebouw, van aanmerkelijke hoogte. Behalven andere sieraaden, ontmoet men, van binnen, een fraai Orgel, het gewrogt van eenen Frieschen Kunstenaar, in den Jaare 1697, naar de plaats zijner geboorte, JAN HARMENSZ VAN BERLIKUM-genaamd. De Toren is niet onmiddelijk met de Kerk verbonden, maar staat van dezelve op eenen afstand van wel zestig voeten. Het is een zwaar en lomp gevaarte, als zijnde tamelijk dik, en niet meer dan zevenëntachtig voeten hoog. In de Historie der Stad hebben wij gezien, dat, door den moedwil der *Bourgondiers*, de hooge Spits wierdt afgebroken. Een laage Spits, in de gedaante van eenen Lantaarn, steekt thans ten platten dake uit. De verbandsteenen, welke nog tegenwoordig op de Oostlijke hoeken des Torens uitsteeken, doch zommigen denken, dat men, 't eenigen tijde, een voorneemen heeft gehad, om de tusschenruimte, tusschen den Toren en de Kerk, aan te vullen; doch dat geldgebrek de voldoening van dit voorneemen zou hebben doen staaken. Zelf wil men dat PHILIPS DE II, Koning van *Spanje*, door eene buitengewoone vergunning, den opbouw der Kerke bevorderlijk zou geweest zijn. De Hervormde Gemeente wordt door twee Leeraaren bediend. Zij zijn leden der Klassis van *Bolsward* en *Workum*.

Behalven de Groote, hadt men hier, eertijds, eene *Gasthuis-Kerk*. Tot voor omtrent veertig jaaren was de Toren daar van nog in weezen. Tegenwoordig dient het gebouw tot een Stads Pakhuis en Werk- of Spinhuis, voor zodanige onvermogenden, die onderstand behoeven, doch, egter, in staat zijn om eenig werk te kunnen verrigten. Een derde gewijd gestigt, weleer de *Kapelle* genaamd, vertoont nog de overblijfzels zijner aloude bestemminge, in het spits Torentje, welk ten dake uitsteekt. De Stads School wordt thans in dit gebouw gehouden; de Schoolmeester heeft 'er, daarenboven, zijne wooning.

Openbaare waereldlijke Gebouwen ontmoet men 'er geene, behalven het *Stadshuis*; het staat in den Zuidoosthoek van het Marktplein. Het is een deftig vierkant gebouw, in den hedendaagschen smaak getimmerd, van binnen voorzien van de noodige Vertrekken, berekend naar het oogmerk van zulk eene stigtinge. Men beklimt het Stadshuis langs eene vrij hoogen Trap of Opgang. Het benedenste gedeelte, gelijks-vloers, dient tot eene niet onaanzienlijke Herberg. Onder de Openbaare Gebouwen mag men ook nog tellen de Stads Waag, met den agtermuur met de Groote Kerk onmiddelijk verbonden. 'Er bloeide, van ouds, ter deezer Stede, een aanzienlijk adelijk Geslagt, INTIMA of INTHIEMA genaamd, 't welk de klem der Regeeringe in handen hadt. Het bewoonde een Huis, 't welk, met regt, den naam van Kasteel mogt draagen, en, 't eenigen tijde, diende om de Stad in bedwang te houden. Het Gebouw stondt ten Zuiden van de Kerk. Zints het uitsterven des Geslagts, en om de bouwvalligheid van het Gestigt, heeft men het, nu ongeveer zeventig jaaren geleeden, afgebroken.

Behalven de Hervormde, heeft men, te *Workum*, eene Gemeente van *Doopsgezinden*; die, hoewel niet te vergelijken bij 't geen zij voormaals plagt te weezen, nog heden vrij talrijk in ledemaaten is. Meer aanziens en eene duidelijker in 't oog loopende vertooning heeft de Vergaderplaats, dan de meesten van die Gezinte. Een weinig binnentwaarts ten Zuiden van den gemeenen weg staande, heeft het Gestigt aldaar twee deftige ingangen. Van binnen is het voorzien van twee Gaanderijen; iet zeldzaams in de Kerken der Doopsgezinden. Boven de veelal niet zeer hooge burgerwooningen, ziet men het gewijde gebouw zijn dak staatelijk verheffen. Aan éénen Leeraar is het werk der bedieninge toevertrouwd.

Eindelijk hebben 'er ook de *Roomschgezinden* eene Vergaderplaats, ten Noorden van het Oostlijk gedeelte der Stad; het is een fraai en zeer aanzienlijk gestigt, voor vijfëntwintig jaaren, of daar omtrent, gebouwd.

De Regeering van *Workum* bestondt, eertijds, uit acht

Bur-

Burgemeesteren en vierëntwintig Gemeenslieden of Vroedschappen. In den Jaare 1772 heeft WILLEM DE V het getal der eersten op vier, dat der laatstgemelden op twintig verminderd.

Grooter dan van eenige andere *Friesche* Stad, is de uitgestrektheid van het Grondgebied van *Workum*; men rekent dat het wel tweeduizend Morgens Lands beslaat. Bijkans een vierde gedeelte daar van ligt in het zo genaamde *Workummer-Nieuwland*; zijnde een ongedijkte Polder, ten Zuiden der Stad, na den kant van *Hindelopen*. Hoewel deeze eigendom merkelijke voordeelen aanbrenge, is de Stad, daartegen, met zwaare uitgaven belast, onder andere, met het onderhoud van een gedeelte des Zeedijks, ter wederzijden der Stad, ter lengte van iets meer dan vijfhonderdveertig Roeden. Een drukkende ramp trof den straks genoemden Polder, het *Workummer-Nieuwland*, door den geweldigen storm en hoogen Watervloed van de maand November des Jaars 1776. Om de geleedene schade, door den doorbraak in den Dijk van een aanmerkelijk getal Roeden, te herstellen, wierdt 'er eene somme van weinig minder dan tweemaalhonderdduizend guldens vereischt. Bij wijze van gifte wierdt die schade, uit de gemeene kas der Provincie, gedraagen met eene somme van ruim honderdduizend guldens.. Het overige moesten de Ingelanden bekostigen.

Het getal der Huizen binnen *Workum* wordt op ruim zeshonderd, en dat der Inwooneren op ongeveer drieduizend begroot. De Scheepsbouw en Zeevaart was, geruimen tijd, een aanmerkelijke tak van het bestaan der Ingezeetenen. In den Jaare 1781 wierdt het getal der Koffschippers, hier woonagtig, op zesënzestig begroot. Met het verval van den Scheepvaart, uit eenen zamenloop van bekende oorzaaken ontstaan, zal dit getal, hoogstwaarschijnlijk, zints dien tijd, niet weinig zijn verminderd. Daarenboven verschaffen de Pottebakkerijen hier niet weinig vertiers. Derzelver getal vinden wij op zeventien begroot. Niet zo veele ontmoet men in het overige gedeelte van het gantsche Gewest.

Het Wapen der Stad *Workum* is een Schild, bevattende, in de eene helft, een halven Arend, zwart op een gouden

 veld,

veld, en in de andere helft, drie Leliën, twee boven en een onder, in goud op een zwart veld, boven het Schild een gekroonden Helm, en eene Lelij daar boven.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; ALTING, *Notitia Germaniæ Inferioris*; HALMA, *Toneel*; *Tegenwoordige Staat van Friesland*, Deel XV.

WORMER, een aanzienlijk Dorp in *Kennemerland*, is gelegen, ongeveer een uur gaans ten Noorden van het Y, tusschen de Zaan en een drooggemaakt Meir, maar deeze plaats het *Wormermeir* genaamd, en ten Oosten van dezelve gelegen. De Zaan stroomt, op eenige afstand daar van, ten Westen. Het is een der oudste Dorpen van deezen oord, immers indien het waarheid zij, dat met het *Weromeri* of *Weromere*, in den alouden Blaffaart van de Goederen der *Utrechtsche* Kerke vermeld, ons hedendaagsch *Wormer* bedoeld worden. Dat, 't zij hier mede zo als het wil, dit bewijs aan zijne waarde of onwaarde gelaaten zijnde, een ander, 't welk geene tegenspraak lijdt, is 'er voorhanden, uit kragt van hetwelk *Wormer*, niet slegts nu meer dan vijfhonderd jaaren geleeden, een aanweezen moet gehad hebben, maar reeds eene plaats van aanmerkelijken bloei en welvaart geweest zijn. Men vindt, naamelijk, aangeteekend, dat die van *Wormer*, om hunne dapperheid, en in vergelding der hulpe, aan FLORIS DE V, Graave van *Holland* beweezen, van denzelven, in den Jaare 1280, een Handvest verkreegen, bij hetwelk aan dezelven vrijheid van Tollen wierdt toegestaan. 's Graaven Zoon, JAN DE I, bevestigde, zestien jaaren laater, dit zelfde voorregt. Geruimen tijd stonden de Ingezeetenen van dit Dorp, in alle Heirvaarten, ten dienste *met zestien Riemen*. Dit duurde tot in den Jaare 1399, wanneer zij, door welk toeval is ons niet gebleeken, onvermogende schijnen geworden te zijn om dien last te kunne draagen. Zeker is het, immers, dat Hertog ALBREGT dien onderstand op acht Rie-

Riemen verminderde; als mede, dat Hertog JAN VAN BRABAND, Echtgenoot van Vrouwe JAKOBA, in den Jaare 1422, dat getal nogmaals op de helft daar van gesteld heeft. Den afneemende bloei, in die vroege tijden, mogen wij, uit die verligting van onderstand, niet t'onregt afleiden.

Het Dorp *Wormer*, even gelijk de meeste plaatzen in dien oord, is in de lengte gebouwd, hebbende alleen eene enkele Buurt ter zijde. De lengte der streek, welke het eigenlijk Dorp uitmaakt, beslaat ongeveer zevenhonderdvijftig Roeden. De uitgestrektheid der Buurt vinden wij op honderdvijftig Roeden bepaald. Bij de algemeene opneeming, in den Jaare 1632 geschied, telde men 'er zeshonderdvierënvijftig Huizen, die op de Lijsten der Verpondinge gebragt wierden. Honderd jaaren laater ontdekte men, bij diergelijk eene optelling, eene vermindering van honderdeenënzestig Huizen, doch 'er stonden, behalven dezelve, drieëndertig Molens, tot onderscheidene oogmerken dienende. Zeventien jaaren daar na ontdekte men, van nieuws, eenige vermindering, niet alleen in het getal der Huizen, maar ook in dat der Molens. Het getal der eerstgenoemden was toen op vierhonderdzesënvijftig, dat der anderen op eenëndertig gedund. Volgens de opgave van den kundigen en naauwkeurigen Heere NICOLAAS STRUYK telde men 'er, in den Jaare 1742, in alles, zestienhonderdeenënzestig inwooners, zo Mannen en Vrouwen, als kinderen van beiderlei sexe.

Het Regthuis is het eenige openbaar waereldlijk Gebouw; ten zij men daar nevens voege eenen fraaie Toren, met eenen Ommegang en Klok voorzien, staande in het Westeinde van het Dorp. Hij voert den naam van Beschuit-toren. De reden dier benaaminge is, om dat men, in den tijd als de Beschuitbakkerij hier nog in haaren bloei was, den Klok op zeker uur in den avond plagt te trekken, tot een sein voor de Bakkers, om aan hetzelve, tot in den volgenden morgen, hunne Ovens niet te stooken. Uit voorzigtigheid, en ter verhoedinge van brand, in een Dorp, alwaar veele Huizen van hout gebouwd zijn, hadt men dit gebruik ingevoerd. Hoewel de reden, al voor lang, is opgehouden, heeft, egter, tot heden toe, immers tot voor weinige jaaren, dit gebruik stand gehouden.

De

De Kerk, welke bij de Hervormden wordt gebruikt, waar van de tijd der ſtigtinge ons niet is gebleeken, is een deftig gebouw; het rust op vierëntwintig Pilaaren. Behalven de gepaste geſtoelten, ziet men 'er een fraai Orgel, een ſtuk van merkelijke oudheid, naardien het al in den Jaare 1661 wierdt herſteld. De Toren, van eene aanmerkelijke hoogte, plagt vier Omgangen of Tranzen te hebben. Men heeft 'er eene Gemeente van Waterlandſche Doopsgezinden; zij is met die van het nabuurig *Jisp* vereenigd, en heeft met haar eenen Leeraar in gemeenſchap. Voorts is 'er ook eene Statie van Roomschgezinden.

Te *Wormer* woonden, eertijds, veele lieden, die zich met den ſcheepvaart geneerden, andere, die den landbouw waarnamen. Doch voornaamlijk was deeze plaats, al van ouds, om haare Beſchuitbakkerijen vermaard. In de aloude Kronijken van dien oord vindt men aangeteekend, dat ten tijde van den grootſten bloei, haar getal niet minder dan honderdënvijftig zou bedraagen hebben. Doch, reeds voor bijkans honderdënvijftig jaaren was dit getal op honderd verminderd. Volgens geloofwaardige berigten zouden deeze honderd Bakkers, te zamen, jaarlijks, voor veertigduizend Guldens aan Melk, en voor dertigduizend Guldens aan Gest verbezigd hebben. De penningen, welke zij voor het Gemeene Middel van het Gemaal des Lands op bragten, bedroeg insgelijks eene aanmerkelijke, daar aan evenredige ſomme. Men telde, in dien tijd, te *Wormer*, wel zeventig ſchepen, Ventſchuiten genaamd, welke de Beſchuit door alle de Zeven Vereenigde Provincien, zelf te *Hamburg* en elders ventierden. Zelf wierdt zij na de *Oost-* en de *Westindiën*, na *Braſil* en na andere afgelegene Gewesten des aardkloots verzonden. Tot groot nadeel van het Dorp, en door het verloop, waar aan alle menschlijke zaaken zijn blootgeſteld, is deeze bloeiende Neering, allengskens, dermaate verminderd, dat men, ten laatſte, in het gantſche Dorp, niet meer dan vier Bakkers telde, welke, om een beſtaan te hebben, zich genoodzaakt vonden, ook het bakken van Roggenbrood bij de hand te neemen. Volgens zommigen zou het verval deezer eertijds bloeiende en voordeelige Neeringe, in de mindere ſmaaklijk-

heid

heid der Beschuit, in latere dan in de vroegste dagen, moeten gezegt worden. De Zeildoekreederij, hoewel insgelijks sints geruimen tijd, in een deerlijk kwijnenden staat, heeft, zedert, de Beschuitbakkerij vervangen.

'T Lust ons, hier nevens te voegen, 't geen wij bij OPMEER, een' eertijds niet ongeagten Schrijver, aangaande *Wormer* en *Jisp*, welke, gelijk wij straks nader zien zullen, eertijds in naauwe gemeenschap stonden, vinden aangeteekend.

„ De *Wormer* en *Jisp* (dus schrijft hij) is een oude en „ magtige vrijheit van Kennemerlandt, en wordt van den „ vloedt de Zaan, en van drie zeer groote Meeren, als een „ eijlandt omringt. Het is gelegen dicht bij de Waterlan„ ders... De inwoonders zijn melkieters, houden veel van „ den arbeidt, zijn spraakzaam, vernuftig, openhartig in 't „ spreeken, en voorstanders van de gerechtigheit. Zij be„ zitten een broekachtige landsdouwen; dewelke met veele „ slooten doorsteeden is, en eene menigte van groote bees„ ten (Koeijen en Ossen) voedt. Deze landsdouwe weeten „ zij, door eene wonderlijke vernuftigheit, zodaanig toe te „ maken, dat ze ook smaakelijke tarwe en andere zoorten „ van koren voortbrengt. Zij baggeren het slijk uit den „ grondt der slooten, daar doen ze wat mist onder, en „ strooijen het over het gezaaij langs de kanten der slooten. „ In den Zomer bebouwen zij niet alleen het Land, maar „ ook de Zee: en geneeren zich dan met den Haringvangst. „ Maar 's Winters houdenze zich t'huijs, en maken goeden „ sier. Tweebak met boter en kaas, daar bij visch met „ Delftsche Moezelaar, is voor hun banket: hoewel dat ze „ ook groote liefhebbers zijn van razijnen, van vijgen, van „ appelen, nooten, en diergelijke snoeperij. Is de boeren „ eenvoudigheijt (dus gaat hij voort), en de oude vroom„ heijt noch ergens in wezen gebleeven, zoo moeten ze in „ dit hoekje van den aarbodem schuijlen; uit het welke niet „ alleen kloeke mannen, en die groote diensten aan 't ge„ meene best gedaan hebben, maar ook dappere vrouwluij„ den voortgekomen zijn." Tot hier toe OPMEER.

Wor-

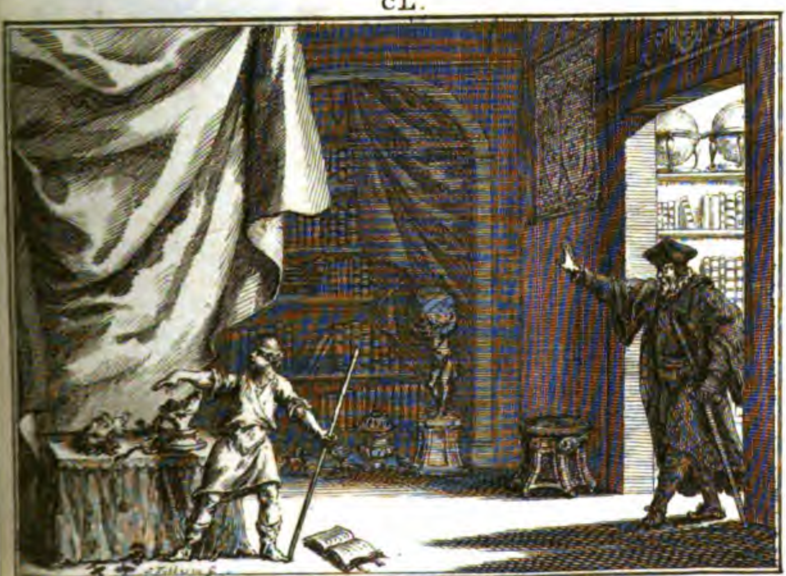
Wormer heeft eenige voornaame Mannen voortgebragt. Onder andere worden de volgende genoemd: ANTONIUS HOVÆUS, een vermaard Godgeleerde en Dichter, beklom den aanzienlijken en voordeeligen post van Abt van *Epternach*. Hij was een boezemvriend van den vermaarden KORNELIUS MUSIUS. Een hoogen rang, in het Gemeenebest der Letteren, bekleedden, daarenboven, twee andere inboorlingen van dit Dorp, te weeten, HENDRIK VAN WORMER en PIETER UBEL, met een verlatijnden naam, naar de gewoonte van zijnen leeftijd, PETRUS UBELIUS geheeten. Nog heeft *Wormer* voortgebragt eene Vrouw, niet vermaard door haare geleerdheid of verstand, maar om de veel edeler hoedanigheden van menschlievendheid, en onbezweekene aankleeving der begrippen, welke zij, volgens haar beste inzien, oordeelde, op den eenigen regel van Geloove, de gewijde Schriften, ten grondslag te hebben. Haar naam was GEERTRUYD ADRIAAN SIMONS *dogter*. Zij hadt eenen broeder, die het Priesterampt tot nog toe hadt bekleed; doch, omtrent de leerbegrippen, welke hij nu eenigen tijd hadt gepredikt, een ander inzien hebbende gekreegen, was hij daar door in merkelijke ongelegenheid geraakt. Hem ontbraken zelf de meest dringende leevensnoodwendigheden. Die toestand kwam ter ooren van zijne Zuster, en met een de plaats, alwaar hij zich onthieldt. Meer was 'er niet noodig om haar zusterlijk hart tot mededogen te wekken, en op middelen ter hulpbetooninge te doen bedagt zijn. Van den noodigen lijftogt voorzien, begeeft GEERTRUYD zich op reize. Gevorderd zijnde tot aan geene zijde van het Y, aan den kant van *Muiden*, verviel zij in handen van eene menigte doldriftige en baldaadige boeren. Onaangezien haare tedere sexe, en den staat van zwangerheid, waarin GEERTRUYD zich bevondt, verhomen hebbende dat zij den zo genaamde Kettersche Leere was toegedaan, deeden zij haar de schroomlijkste mishandelingen ondergaan, en hongen haar eindelijk, op aan eenen boom, te *Ypesloot*, een gehugt aan den Diemerdijk, een weinig ten Noorden van *Amsterdam*. Dit viel voor op den achtëntwintigsten Junij des Jaars 1573.

In-

De werken van Aristoteles te Parys, verbrand.

CL.

Dertigjaarige Arbeid van Albert de Groote, door zyn leerling Aquinas, vernield. Bladz. 100.

In den beginne der *Zestiende Eeuwe* wierdt *Workum* met het nabuurig *Jisp* tot één Schoutampt vereenigd, en, dienvolgens, na de invoering van de meer gezuiverde Geloofsbegrippen hier te Lande, de Gemeente op beide Dorpen in zo verre in een gesmolten, dat men haar van eene Leeraar voorzag, die op de beide plaatzen het gewijde dienstwerk moest verrigten. Dit viel voor in den Jaare 1578. Deeze vereeniging duurde tot in den Jaare 1603, wanneer elk der genoemde plaatzen haaren eigen afzonderlijken Leeraar bekwam. Acht jaaren later geschiedde de afzondering ook in het waereldlijke, en verkreeg elk Dorp zijnen eigen regtbank.

In gevolge deezer afscheidinge bestaat de Regeering van *Wormer* uit Schout twee Burgemeesteren, vijf Schepene en zeventien Vroedschappen, alle welken een Sekretaris is toegevoegd, die de onderscheidene Vergaderinge waarneemt. De Regenten, in den Jaare 1729, van de Graaflijkheid van *Holland*, de Ambagtsheerlijkheid gekogt hebbende, voor eene somme van zestiendduizend Guldens, stellen de gemelde Regenten, als Ambagtsheeren, zelve de Regeering, en vervullen de mindere bedieningen.

Zie W. O. LAMS *Handvesten van Kennemerland*; SOETEBOOM, *Saands Arcadia*; VAL. ANDREAS, *Athena Belgica*.

WORMERVEER, het Noordlijkste der vier Zaanlandsche dorpen, aan de Westzijde van de *Zaan* gelegen, slegts met eene kleine tusschenruimte van het Dorp *Zaandijk* gescheiden. Even als alle de overige Dorpen, is het in de lengte gebouwd, op eene uitgestrektheid van een klein half uur gaans. De gedaante van *Wormerveer* verschilt van die der overige belendende dorpen. Deeze bestaan, voor het meerengedeelte, uit eene dubbele reij Huizen, te midden van welke, langs een Binnenwater, de gemeene weg loopt. Te *Wormerveer*, daarentegen, ziet men slegts eene enkele reij, langs

langs welke de gemeene weg, onmiddelijk langs den boord des Zaanstrooms, zich heenen strekt. Hier en daar, aan de Westzijde der Plaatze, vindt men eenige Paden, met Huizen dicht betimmerd.

De naamsoorsprong van *Wormerveer* is ligtelijk naa te gaan. In een *Veer* of Overvaart van de Westzijde van den *Zaan*, na het tegenovergelegen, veel ouder Dorp *Wormer*, moet dezelve gezogt worden. Reeds in den aanvang der Zestiende Eeuwe vinden wij den naam van *Wormerveer* vermeld; men telde 'er toen slegts veertien of vijftien geringe huisjes, van Visschers bewoond, die, om de goede gelegenheid, tot het drijven van die neeringe, zich aldaar hadden neergezet. In het Dorp *Westzaanen* gingen deeze hunnen openbaaren Godsdienst verrigten. De afgelegenheid dier Plaatze, gevoegd bij het toeneemend getal der bewooneren, was oorzaak dat men zich ten Bisschoplijken Hove te *Utrecht* vervoegde, met het verzoek om bij hunne Huizen eene Kapél te mogen bouwen. De Pastoor van *Westzaanen*, inziende de redelijkheid der bede, zijn eigen belang ter zijde stellende, onderstemde dit verzoek. Met bewilliging des Bisschops FREDERIK VAN BADEN, verleende ook de Graaf van *Holland*, PHILIPS VAN BOURGONDIE, daar toe verlof. De grond, op welken, zedert, de Kerk en het School gestaan hebben, was de plaats, alwaar men het Bedehuisje bouwde.

Wormerveer, in getal van Huizen en bewooneren, allengskens toeneemende, bleef ook niet misbedeeld van de rampen en verwoestingen, welke de Spaansche Onlusten, geduurende, vooral, een goed gedeelte der laatste helft van de Zestiende Eeuwe, medesleepten. Men hadt hier van, inzonderheid, de droevige ervarenis, in den Winter des Jaars 1574. De Spanjaards, van *Assendelft* eenen keer na *Wormer* gedaan, en dat Dorp deerlijk hebbende uitgeplonderd, koelden, in hunnen terugtogt, hunnen wreeden euvelmoed op *Wormerveer*, 't welk zij in de assche leiden. Naa deezen ramp, en toen de tijden eenigzins bedaarder aanzien hadden verkreegen, maakte men wel haast, eenen aanvang met de herbouwing der Plaatze. In den Jaare 1613 telde men 'er vierëannegentig Huizen, welke, naa een tijdverloop van vijfentwintig

tig jaaren, tot honderdzeventig waren aangegroeid. Tegenwoordig vinden wij, volgens echte bescheiden, het getal der Huizen op driehonderdtweeëndertig begroot; zij worden bewoond van vierhonderdeenënnegentig huisgezinnen, bestaande, zo jongen als ouden, in alles uit ongeveer vijftienhonderdvijftig hoofden, boven de vier jaaren oud.

De *Gereformeerde Kerk* is het meest in 't oogloopende gebouw van *Wormerveer*. Zints het Jaar 1638 tot in den Jaare 1654, hadden de inwooners deezer Plaatze, de Hervormde Leere toegedaan, met die van het nabuurig *Zaandijk*, eenen Leeraar in gemeenschap. Zo om het toeneemend getal van bewooneren, als om den aangroeienden rijkdom, op de eene en andere plaatze, wierdt men, in het laatstgenoemde jaar, te raade, met wederzijdsch genoegen de uitwendige gemeenschap te breeken, en voor ieder Dorp eenen Leeraar te beroepen. In den Jaare 1638 wierdt van de Hervormde Kerke de eerste steen gelegd, door eenen JAN ALBWYNT. JACOBUS BORSTIUS, eerste Leeraar der vereenigde Gemeente, maakte, voor de eerste maal, gebruik van het gewijde gestigt, tot een godsdienstig oogmerk, op den zesëntwintigsten van de maand Julij des Jaars 1639. Van de drieënnegentig Kerkelijke Ledemaaten, uit welke, ten dien tijde, de Vereenigde Gemeente bestondt, woonden 'er achtëndertig te *Wormerveer*. Eene echte opgave volgende, mogen wij, terwijl wij dit schrijven, het getal op ruim vierhonderdvijftig begrooten. Een treffend bewijs van den toeneemende bloei der Plaatze. Bij den eersten aanleg vertoonde de Kerk een langwerpig gebouw, staande genoegzaam Oost en West, hebbende den Toren aan het Westeinde. Deeze gedaante behieldt het gewijde gestigt, tot in den Jaare 1767, wanneer men, om het toeneemend getal der Toehoorderen, welke dikmaals geene voegzaame plaats konden vinden, zich genoodzaakt vondt, het gebouw te vergrooten. Dit geschiedde door middel van eenen vleugel aan de Zuidzijde: waardoor het Gebouw thans de gedaante van eene halve Kruiskerk vertoont. Naar de oude wijze van Kerkversieringe, ontmoet men hier een goed aantal beschilderde glazen, met de Wapens van aanzienlijke persoonen en steden pronkende.

Het *Raadhuis*, 't welk nabij de Kerk staat, en in den Jaare 1735 gebouwd wierdt, hoewel het van binnen de vereischte gemakken heeft, maakt van buiten niet veele vertooning. Voorts ontmoet men 'er, in dien zelfden omtrek, het Dorpschool, met eene wooning voor den Schoolmeester, als mede een Huis voor den Leeraar der Hervormden.

Reeds van vroege tijden hadt men te *Wormerveer* twee Gemeente van Doopsgezinden; nog tot heden toe hebben zij aldaar stand gehouden. De eene behoort tot de *Waterlanders*, de andere tot de *Friezen*. De Vergaderplaats der *Waterlandsche* Doopsgezinden staat ten Noorden, niet verre van de Gereformeerde Kerk. Het getal der Ledemaaten zal thans om en bij de honderdzeventig bedraagen. Door een besoldigden Leeraar, van elders beroepen, worden zij thans bediend, in de plaats van zo genaamde Liefde-predikers, welke voorheen uit het midden der Broederschap plagten verkoozen te worden.

De Vergaderplaats der andere, de *Friesche Doopsgezinden* genaamd, staat een weinig ten Zuiden der Gereformeerde Kerk, omtrent in 't midden van het Dorp. In den Jaare 1644 wierdt de predikplaats gebouwd, en, negentig jaaren daar naa, herbouwd, en in haare tegenwoordige gedaante gebragt. Even als in de andere, plagt men hier, in vroegere tijden, Leeraars uit het midden der Broederschap, te verkiezen. Thans wordt de predikdienst waargenoomen door eenen besoldigden Leeraar, die aan het Kweekschool der Doopsgezinden te *Amsterdam*, vergaderende bij den Toren en het Lam, zijne bevordering heeft ontvangen. Volgens eene geloofwaardige opgave zou het getal der ledemaaten deezer Gemeente thans tweehonderdvijfëntwintig bedraagen.

Tweederlei *Roomschgezinden* ontmoet men te *Wormerveer*, welke 'er ieder eene Statie hebben. De eene, uit dus genoemde *Jansenisten* bestaande, is zeer gering; zij bestaat uit slegts zes of zeven huisgezinnen. Van hier dat zij geenen eige Priester hebben, maar door dien van het nabuurig *Krommenie*, nu en dan, bediend worden. —— Veel talrijker zijn de andere *Roomschgezinden*; men telt 'er weinig minder dan zestig huisgezinnen, en onder deeze eenigen van de vermo-

goed-

gesdfte en aanzienlijkfte inwooners der Plaatze. Tot in den aanvang des tegenwoordige jaars hadden zij geene Kerk, maar waren genoodzaakt, elders hunnen Openbaaren Godsdienst te gaan waarneemen. Met het begin des voorgaanden jaars maakten zij toeftel, om dit gebrek te vergoeden. In de maand Januarij des tegenwoordige jaars was het geftigt in zo verre voltooid, dat het, ter ftaatelijke godsdienstverrigtinge, plegtig wierdt ingezegend.

Drie *Wees- of Armenhuizen* telt men, zedert weinige jaaren, te *Wormerveer*. Voorheen, naamelijk, plagten de Opzieners der onderfcheidene Gezintheden, gelijk ook de Armevoogden, hunne Weeskinderen en bejaarde behoeftigen, ginds en elders, bij de burgers te befteeden. Dit hieldt ftand tot in den Jaare 1783. Diakenen der Gereformeerde Gemeente wierden, in het gemelde jaar, te raade, een afzonderlijk Huis aan te leggen, om in het zelve hunne Armen, geene Huiszittenden zijnde, nevens de behoeftige Weeskinderen te onderhouden. Zij huurden daar toe een Huis, en droegen het bewind daar over, en van de gehuisvesten, aan eenen Binnenvader en eene Binnenmoeder op. Bekrompen, intusfchen, was deeze wooning, naar gelange van het getal der inwooneren. Dit zag de Burger PIETER BALTUSZ, een Man van vermogen, en Burgemeester der Plaatze. Van hier dat hij aan Diakenen de edelmoedige aanbieding deedt van een Huis en Erve, om het in vollen eigendom te bezitten, mids hetzelve tot een Weeshuis wierdt bekwaam gemaakt. In de maand November des Jaars 1786 betrokken de Weeskinderen hunne nieuwe wooning.

Het nu verlaatene huis bleef daarom niet nutteloos. De Bezorgers der zo genaamde Gemeene of Dorpsarmen namen de verlaatene huisvesting over, met oogmerk om 'er hunne Armen in te plaatzen. Dit gefchiedde nog op den zelfden dag, op welken de voorgaande bewooners dit Huis hadden verlaaten.

De Diakenen der *Waterlandfche Doopsgezinde Gemeente*, overtuigd van de nuttigheid van dusdanig eene Stigtinge voor de behoeftigen, tot hunne Gezinte behoorende, volgden het

voorbeeld hunner dorpgenooten, in den Jaare 1790, door het aanleggen van een Wees- of Armenhuis.

Behalven de nu gemelde, ontmoet men nog eene Stigting te *Wormerveer*, tot een liefdaadig oogmerk bestemd. Dezelve draagt den naam van *het Blaauwhofje*, naar deszelfs stigter, den Burger DIRK BLAAUW, een Man van groot vermogen, en beroemd door zijne Papiermakerijen. Men telt in dit Hofje tweeëntwintig wooningen, welke, voor even zo veele huisgezinnen geschikt, verhuurd worden.

Wormerveer, in de Banne van *Westzaanen* gelegen, heeft, in de Regeering daar van, met *Zaandijk* en *Koog*, een vierde deel, en daar in, doorgaans, één Schepen en twee Vroedschappen; in het huishoudelijke van het Dorp worden zij als Burgemeesters aangemerkt.

Groot was het getal der Schippers, welke, in voorgaande dagen, hier plagten te woonen, en met koopmanschappen, voor eige rekening op *Groningerland*, *Friesland*, *Groningen*, *Overijssel*, *Zeeland*, *Braband*, *Vlaanderen* en andere gewesten voeren. Genoegzaam geheel heeft deeze handel opgehouden. Gehuurde schepen worden thans daar toe gebezigd. Schoon niet zo menigvuldig, als in vroegere tijden, vindt men 'er, egter, nog heden een vrij aanzienlijk aantal Molens, tot Olieslagerijen, Papiermakerijen, Pelderijen, Verfmaalerijen, en andere nutte oogmerken dienende. Ook heeft men 'er eilijk Stijfzelmakerijen. Terwijl de Koopman daar mede zijn voordeel doet, heeft 'er de arbeidsman een eerlijk bestaan van.

Zie *Beschrijving van de Zaanlandsche Dorpen*.

WOUDE (*Het Dorp*); zie *Wouw*.

WOUDE (*Het Huis te*); zie *Wouw*.

WOUDE, (*Huis te*) weleer eene Ridderhofstad, in het Ambagt van *Riederkerk*, in het gedeelte van *Zuidholland*, de *Riederwaard* genaamd. Van het Huis is thans geen blijk of spoor boven den grond meer zigtbaar. Uit de grondslagen, thans buitensdijks gelegen, en die, over 't kruis, eene wijdte van tusschen de veertig en vijftig voeten beslaan, heeft men kunnen ontdekken, dat het aloude gestigt, even gelijk de Burgt te *Leiden*, van eene ronde gedaante moet geweest zijn. HUGO MUYS VAN HOLY, Ridder, Ambagtsheer van de *Ketel* en *Spaland*, Schout, en vervolgens Burgemeester van *Dordrecht*, de naagedagtenis van het aloude, vernietigde Huis voor de vergeetelheid willende bewaaren, deedt, in den Jaare 1670, op de fondamenten van den voorgaanden, eenen Toren van louteren Duifsteen bouwen. De landerijen, tot het Kasteel behoorende, vinden wij op zeventig Morgens begroot. Behalven andere geslagten, hebben deeze landerijen, geruimen tijd, behoord aan het straks genoemde Dordrechtsche geslagt MUYS VAN HOLY.

WOUDE, (VAN DEN) weleer een zeer vermaard en vermogend Hollandsch Geslagt, doch nu, in het mannelijk oir, reeds zints den aanvang der thans loopende Eeuwe, uitgestorven. Het hieldt zijn verblijf in *Rijnland*, in den omtrek van *Leiden*. Vermits het Wapen deezes Geslagts het zelfde is met dat van *Woerden*, zijn veele Schrijvers van meeninge, dat die VAN DEN WOUDE van de Heeren VAN WOERDEN hunnen oorsprong ontleend hebben. Aanmerkelijk, hoewel niet geheel zonder voorbeeld, is het, dat de Heeren van dit Geslagt allen den naam van JACOB gevoerd hebben. Eigenaars zijnde van het Dorp *Esselikkerwoude*, heeft hetzelve den naam van *Jakobswoude* aangenomen.

Al van vroege herkomste moet dit Geslagt geweest zijn. Duidelijk blijkt dit, om dat JAKOB VAN DEN WOUDE, reeds zo vroeg als in den Jaare 1280 vermeld, *de Elfde* van dien naam geweest is. Hij hieldt zijn verblijf op het Huis te *Woude*. Met eene erfdogter van den Heere van *Warmond* in 't huwelijk zijnde getreeden, verliet hij het voorouderlijk verblijf, 't welk, zedert, geheel verviel, en begaf zich met

den woon na *Warmond*, waar van hij zedert den naam naast dien zijner Voorzaaten heeft gevoegd. Hij liet eenen Zoon na,

JAKOB VAN DEN WOUDE EN WARMOND, Ridder. Hij was medepligtig, immers medebewust aan den Moord van Graave FLORIS DEN V, en was, uit dien hoofde, genoodzaakt, nevens een aantal andere Edelen, des lands, den Vaderlandschen bodem te verlaaten. Door toegebragte hulp en betoonde dapperheid, tegen den Utrechtschen Bisschop, eenen vijand van Holland, geschraagd door magtige voorspraak, hernam hij de verlorene gunst, en verkreeg verlof om in zijne bezittingen te mogen wederkeeren. Dit viel voor in den Jaare 1303. Niet lang, egter, hadt hij genót van de herkreegene landwinning; hij overleedt nog in het zelfde jaar. Heer JAKOB was getrouwd met SOFIA, dogter van GERRIT VAN EGMONT en ELIZABETH VAN STRYEN, en wierdt, bij haar, Vader van

JAKOB VAN DEN WOUDE EN WARMOND, Ridder, die ter Echtgenoote hadt ELIZABETH VAN ZUYLEN VAN AANHOLT. Deeze, in den Jaare 1365, overleeden, en, nevens haaren Echtgenoot, te *Warmond* begraaven, hadt hem Vader gemaakt van de volgende kinderen:

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die volgt.

2. ELIZABETH, gehuwd aan JAN VAN EGMONT VAN MERESTEYN, welken zij kinderen gebaard heeft.

3. ALEID, getrouwd met JAN VAN ALKEMADE, Schildknaap, welke bij haar verscheiden kinderen heeft verwekt.

4. BEATRIX, wiens Echtgenoot geweest is GERRIT VAN OOSTERWYK, Schildknaap.

JAKOB VAN DEN WOUDE EN WARMOND, Ridder, boven genoemd, overleedt in den Jaare 1394. Hij is tweemaalen getrouwd geweest. Voor de eerste reize, in den Jaare 1346, tradt hij in het huwelijk met ELIZABETH VAN DER DOES, dogter van Heere DIRK VAN DER DOES, Schildknaap, en van CLEMENTIA VAN ZANDHORST. Vijftien jaaren duurde deeze echtverbintenis, doch wierdt met geene kinderen gezegend. Anderwerf verbondt hij zich in den echt, in den Jaare 1370, met Vrouwe FLORENTIA RUGGE, en verwekte bij deeze de volgende kinderen;

1. JA-

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die voor zijnen Vader overleedt.

2. JAN VAN DEN WOUDE EN WARMOND, die volgt.

3. DIRK, genaamd BOBKEL, overleeden in den Jaare 1407; hij tradt in 't huwelijk met Jonkvrouwe N. N. en verwekte bij haar,

WILLEMINA, welke de echtgenoote wierdt van JAN VAN HEEMSKERK VAN BEEKESTEYN.

4. MABELIA, getrouwd aan JAN VAN BEERT, uit Gelderland, doch bij hem kinderloos gestorven.

5. CLEMENTIA, die de huisvrouw wierdt van NIKOLAAS VAN TOORNENBURG, doch die insgelijks geene kinderen ter waereld heeft gebragt.

JAN VAN DEN WOUDE EN WARMOND, boven vermeld, als de tweede Zoon van Jakob van den Woude en Warmond en van Florentia Bugge, wierdt, in den Oorlog tegen de *Friezen*, in welken hij proeven gaf van zijne dapperheid, Ridder geslagen, in den Jaare 1396. Tot drie onderscheidene reizen, naamelijk in de Jaaren 1377, 1390 en 1394, was hij Hoogheemraad van Rhijnland. Om de waarde van het Dorp zijns verblijfs te vermeerderen, en tevens zijn eigen gezag te vergrooten, stelde hij, in den aanvang der Vijftiende Eeuwe, zijne poogingen te werk, en slaagde ook daar in gelukkig, om *Warmond* tot eene Hooge Heerlijkheid, en een onversterflijk Erfleen te doen verheffen. In den Jaare 1410 stigtte en begiftigde hij, te *Warmond*, een Klooster voor behoeftige adelijke Jonkvrouwen, welke volgens den derden regel van de Orde van den H. FRANCISCUS leefden. Van een godsdienstigen inborst moet Heer JAKOB geweest zijn. Want, behalven het nu gemelde, stigtte hij nog, drie jaaren daar naa, een Klooster van Reguliere Monniken van de Orde der Cistercienssen, ter plaatze, alwaar het Oude Slot van *Teylingen* lag, hem, door de Hertogen ALBERT en WILLEM VAN BEYEREN, ten dien einde, ten geschenke gegeeven. Door koop wierdt hij, in den Jaare 1416, eigenaars van de Heerlijkheid *Alkemade*. Heer JAN was, onzeker in welk jaar, in 't huwelijk getreeden met AGNES, dogter van Heere JAN VAN KRUYNINGEN, in *Zeeland*. Zij overleedt in den Jaare 1400; hij

hij zelve volgde haar ten grave, 's jaars naa dat hij eigenaar van *Alkemade* was geworden. Zijne kinderen waren:

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die volgt.

2. ADRIAAN, gehuwd aan JAN VAN HEEMSTEDE, Baljuw van *Kennemerland*.

JACOB VAN DEN WOUDE, WARMOND EN ALKEMADE, boven genoemd, nam ter huisvrouwe REINOUTJE VAN BRAKEL, van *Dordrecht*. Hij overleedt in den Jaare 1431, nalaatende de volgende kinderen:

1. JAKOB VAN DEN WOUDE, die volgt.

2. AGNES, die de echtgenoote wierdt van ADRIAAN VAN NAALTWYK, Zoone van ALBERT VAN NAALTWYK, Heere van Bergambacht.

3. JOHANNA, in den Jaaren 1497, ongehuwd, overleeden.

JAKOB VAN DEN WOUDE, WARMOND EN ALKEMADE, zo aanstonds vermeld, hadt zich in 't huwelijk begeeven met JOHANNA, dogter van Heere GERRIT VAN POELGEEST, Ridder, *Heere van Homade*. Heer JAKOB, zijnde het laatste mansoir van zijn Geslagt, overleedt in den Jaare 1503, nalaatende de volgende dogters:

1. REINOUTJE VAN DEN WOUDE, Vrouwe van den Woude en Warmond. Zij wierdt, in den Jaare 1477, in 't huwelijk verbonden met JAN VAN ROSSUM, *Heere van Zoelen*, in Gelderland, welken zij geene kinderen heeft gebaard.

2. JAKOBA, naa het overlijden van boven gemelde haare Zuster, *Vrouwe van den Woude en Warmond*. In den Jaare 1467 wierdt zij de Echtgenoote van GYSBERT, Zoone van ALBERT VAN RAAPHORST. Zij overleedt in den Jaare 1525, zonder kinderen naa te laaten.

3. MARIA VAN DEN WOUDE. Zij wierdt, in den Jaare 1484, in den echt verbonden met PHILIPS VAN MATENESSE, Zoon van JAN VAN MATENESSE en van WILLEMINA VAN ALKEMADE. In den Jaare 1488 overleedt zij in het kraambedde, nalaatende,

a. JAKOB VAN MATENESSE, in den Jaare 1515, zonder kinderen, overleeden.

b. MA-

b. MARIA VAN MATENESSE, door het overlijden van bovengemelde haare Moei JAKOBA VAN DEN WOUDE, geworden erfgenaame en *Vrouwe van den Woude en Warmond.* In den Jaare 1504 wierdt zij in den echt verbonden met JAN VAN DUYVENVOORDE, derden Zoone van ARENT VAN DUYVENVOORDE, Ridder, en van MARGARETA VAN YSSELSTEIN. Zij overleedt in den Jaare 1543, nalaatende veertien kinderen, wier naakoomelingen de Heerlijkheden en goederen van *Woude* en *Warmond* bezeeten hebben tot in het begin der thans loopende Eeuwe, wanneer eene Erfdogter van *Warmond*, door haar huwelijk met FERDINAND, Graave van Berlo, dezelve in een ander Geslagt heeft overgebragt.

Zie W. VAN GOUTHOEVEN, *Kronijk van Holland*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata.*

WOUDEN, of *Bosschen*, in het Latijn *Nemora*, *Luci* genaamd, waren, in overoude tijden, in de Vereenigde Gewesten, en daar aan grenzende Landen, veel menigvuldiger, dan in onze dagen. De menigte van Plaatzen en Dorpen, wier naamen met *Woud* beginnen of eindigen, kan daar van getuigenis draagen. Naar gelange der gewigtiger oogmerken, tot welke, van ouds, de *Wouden* of *Bosschen* dienden, wierden ze ook, bij onze Heidensche Voorzaaten, in grooter eere en waarde gehouden. Tweevoudig, naamelijk, was daar van het gebruik. Zij dienden, deels, tot plaatzen ter verrigtinge van den openbaaren Godsdienst; deels tot het houden van hunne Landdagen of Landschapsvergaderingen. Bij TACITUS ontmoeten wij, aangaande het eerstgemelde gebruik, het volgende berigt. Handelende over de Zeden der *Germaanen*, onder welke benaaming ook onze *Bataafsche* Voorouders begreepen worden, schrijft hij aldus: „ Zij wijden de duistere „ *Bosschen* en *Wouden*; en dat verborgen heiligdom noemen „ zij naar den naam van den eenen of anderen hunner Go„ den. Niet dan met de grootste eerbiedigheid beschouwen

„ zij dien gewijde plaatzen." Dicht beplante, donkere Wouden verstrekten alzo, ook den dappere Heidensche Batavieren, in de plaats van Kerken. Hoe weinig opgeklaard, voor 't overige, de denkbeelden dier volken, aangaande godsdienstige onderwerpen, ook mogen geweest zijn, verstandig, egter, en beschaamende voor zeer veele dus genaamde Christenen, is de reden, welke zij van die keuze hunner godsdienstige vergaderplaatzen gaven. Zij geloofden „ dat de „ Majesteit der Goden van te groote heerlijkheid was, dan „ dat dezelve tusschen wanden of muuren beslooten, of door „ beelden en gelijkenissen konde uitgedrukt worden." Voorts wierden deeze *Wouden* zo dicht geplant, dat tusschen de takken en bladeren der boomen het daglicht zich bezwaarlijk eenen doortogt konde baanen. Dit deeden zij met oogmerk, om, door middel der akelige stilte en zomberheid, in de gemoederen der godsdienstige vereerderen eenen heiligen schroom en eerbiedige vreeze te verwekken. In deeze agtbaare Wouden rigtten zij Altaaren van groene zoden op, en hielden de gewijde Gereedschappen bij de hand, om hunne Godheden Slagtoffers toe te brengen. Sierlijk en, naar zijne gewoonte, kragtig, wordt het een en ander, door den Ridderlijken Drossaart PIETER KORNELISZOON HOOFT, in zijnen *Bato*, geschetst, in de volgende dichtregels, alwaar hij eenen Batasschen Priester ZEGEMONDT aldus doet spreeken.

„ Ook zijn wij ongewoon, 't geen dat zich niet begrijpen
„ Van al de Wereldt laat, in Tempels te benijpen:
„ Maar wijen wel, tot eer der Heiligheên, in 't Woudt,
„ Een levendige Kerk van ongekorven hout,
„ 't Welk met zijn telgen, breede en Hemelhoge toppen
„ Het dartelmakendt licht bestaat den wegh te stoppen,
„ En stelt van binnen toe een akeligen dagh,
„ Die 't menschen hert bestelpt met ootmoedt en ontzagh."

Behalven het godsdienstig gebruik, dienden ook de *Wouden* tot Waereldlijken of Staatkundige oogmerken. Men hieldt,

hield, naamelijk, in dezelve de Landdagen, of zo genoemde Hagespraaken, in welke de voornaamsten of aanzienlijksten des Volks vergaderden, om gezamentlijk te raadpleegen over het verkiezen van eenen Overste of Heirvoogd, over de belangen van Staat en Oorlog, over het bijleggen van gereezene geschillen, of over het uitspreeken van gevelde Vonnissen. Hoewel, volgens haare uiterste bedoeling, tot waereldlijke oogmerken aangelegd, hadden, dikmaals, deeze Vergaderingen een godsdienstig aanzien, van wegen de plegtigheden, met welke zij geopend wierden, door het toebrengen van een offer aan de Godheid, aan welke het Woud gewijd was. Om voorshands den gelukkigen uitslag van het onderwerp der raadpleeginge te kunnen berekenen, gaf men, daarenboven, agt op het geschrei der Vogelen, of op de beweegingen, het loopen, staan of brieschen van een wit paerd, 't welk voorbedagtelijk, zonder dat hetzelve eenige last opgelegd, of eenige arbeid mogt gevergd worden, in deeze Wouden onderhouden wierdt.

't Was op den grond deezer zamenvoeginge van het staatkundige met de vereering der Goden, dat Keizer CLAUDIUS, in den Jaare 43 naa de geboorte van CHRISTUS, aan de Batavieren niet alleen het staatelijk verrigten van hunne Godsdienst in de heilige Wouden deedt verbieden, maar ook bevel gaf om eenigen dier gewijde plaatzen uit te rooien. De Keizer, naamelijk, was overtuigd, hoe de Batavieren, het juk der Romeinen met ongeduld torschende, en blaakende van heiligen ijver na herstel der verlorene vrijheid, dikmaals in hunne Wouden zamenkomsten hielden, in schijn om op hunne wijze de Godheden, die zij aanbaden, te verheerlijken, doch inderdaad om, ter afschuddinge van het Romeinsche dwangjuk, gepaste maatregels te beraamen.

Voor een overblijfzel deezer wijze van raadpleeginge in de gewijde Bosschen of *Wouden*, mogen wij, niet t'onregt, aanmerken het houden van het Gerigt onder den *Upstalboom*; 't welk, onder andere, en wel allerlaatst, schijnt plaats gehad te hebben te *Aurik*, in *Oostfriesland*, „ alwaar men" ('t zijn de woorden van den Oudheidkundigen J. L. HARKENROTH, in zijne *Oostvriesche Oorspronklijkheden*) „ op een „ ge-

„ gemeene lantdagh raadpleegde nopens zwaare zaaken van
„ Gemeenebest, bijzonder om de gemeene vrijheijt en vred
„ te onderhouden en raatslagen te neemen, of eenige gezwo
„ re rechters te bestellen in ieder landschap der zeven, toe
„ zoogenaamde, Zeelanden: wat hier besloten wierdt, wa
„ in 't algemeen op te volgen, wordende van de ouden *Placi*
„ *tum solemne* genoemt, dat is, een pligtelijk welgevallen,
„ te weeten van al het Vriesche Volk; want onder deeze
„ algemeene Upstalboomsche besluijten wierdt telkens geschre-
„ ven: *Ita placitum est. Alzo is ons welgevallen*, of daar
„ aan hangende tot meerder bevestiging; en in ieder landschap
„ wierden zodanige besluijten dan verder bekent gemaakt,
„ want

„ Hic quondam quid juris et æqui instituebant
„ Omnes telluris Frisiacæ proceres."

dat is:

„ Wat recht en billik was, wierdt hier weleer besloten,
„ Van Vrieslands gansche volk, door kleijnen en door grooten."

Niet eenerlei is de wijze, op welke deeze *Wouden* verdweenen zijn. Het doordringend licht der kennisse van eenen beter, dan den Heidenschen Godsdienst, moest het natuurlijk gevolg hebben, dat, met het verzaaken der Afgoderij, ook de plaatzen, aan haar geheiligd in mindere waarde wierden gehouden, en allengskens vervielen. De veelvuldige overstroomingen en hooge watervloeden, van zommige van welken onze aloude Kronijken gewaagen, zullen ook, ter verwoestingen dier Wouden, het hunne hebben toegebragt. Ter plaatze, alwaar eertijds deeze Boschen gestaan hebben, worden, nog heden ten dage, diep uit den grond, boomen, of gedeelten daar van, opgedolven. Ook mogen wij, gedeeltelijk, den ondergang van veele Boschen toeschrijven aan den toeneemende bloei van den Landbouw, waar door men eene

mo-

menigte landen, eertijds met boomen bedekt, in vrugtbaare Koornakkers of graszijke Weilanden heeft veranderd.

Zie TACITUS, *de Moribus Germanorum*; M. BRUERIUS, *de Populor. Veter. et Recent. Adorationibus*; CLUVERIUS; OUTHOF, *Verhaal der Watervloeden*, enz.

WOUDEN; (ZEVEN) zie ZEVENWOUDEN.

WOUDENBERG, Is eene aanzienlijke en uitgebreide Heerlijkheid, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, het *Eemland* genaamd, gelegen. Ten Oosten en ten Noorden ftoot zij het grondgebied der Provincie *Gelderland* en tegen de Heerlijkheid van *Renswoude*; ten Westen, tegen de *Amersfoortsche* Bergen; ten Zuiden wordt zij, door de Schoonderbeeksche Graft, gescheiden van de Vrije Heerlijkheden van *Maarsbergen*, *Zuilestein* en *Amerongen*. De gantsche uitgebreidheid der Heerlijkheid vinden wij begroot op eenentwintighonderd zevenënzeventig Morgens gronds. Volgens de opneeming, te werk gesteld in den Jaare 1748, telde men, in den Jaare 1748, in de Heerlijkheid *Woudenberg*, het Dorp van dien naam daar mede onder begreepen zijnde, tweehonderdënvijf Huizen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht*.

WOUDENBERG, een Dorp van dien naam, in het Zuidwestlijkst gedeelte der Heerlijkheid van dien naam, niet verre van de grensscheiding gelegen, anderhalf uur gaans ten Zuiden van de Stad *Amersfoort*, aan den weg, welke van *Utrecht* na het Geldersche Dorp *Scherpenzeel* loopt. Het Dorp, het getal van welks Huizen zeer aanmerkelijk is, ligt zeer vermaaklijk, te midden van hoog opgaand geboomte en uitgebreide bosschaadjen. Geduurende de onstuimige tijden, in wel-

welke de ingezeetenen der onderscheidene Gewesten tegen elkander openlijk den oorlog voerden, stondt *Woudenberg*, meer dan één, ten doele aan deerlijke verwoestingen. Na dat RUDOLF VAN DIEPHOLT, Bisschop van *Utrecht*, bijgestaan van die van de Provincie *Overijssel*, en de Steden *Utrecht* en *Amersfoort*, bij welke zich de Graaf VAN HOLY gevoegd hadt, in den aanvang des Jaars 1427, eenen geweldaadigen inval in de *Veluwe* hadt gedaan, met plonderingen en verwoestingen het geheele Land plat loopende, en Waereldlijke noch Geestlijke Gebouwen spaarende, nam Hertog ARNOLD VAN GELDER deswegen eene gestrenge wraak. Nevens andere Dorpen en Plaatzen moest het ook *Woudenberg* ontgelden. Al wat geen voorwerp was van de plonderzuchtige handen der Gelderfche soldaaten, wierdt een prooi der vlammen. Zeer veel hadt ook deeze Plaats te lijden in den Gelderschen en Bourgondischen Oorlog, voornaamlijk in den Jaare 1543, wanneer de befaamde Gelderfche Veldoverste MARTEN VAN ROSSEM, zich met zijn leger bij *Woudenberg* hebbende nedergeslagen, zich een geruimen tijd aldaar onthieldt; door plonderingen en het heffen van brandschattingen de Dorpelingen zodanig uitmergelende, dat verre het grootste getal van daar vertrok, om elders althans het leeven in veiligheid te bergen. De Kerk, welke van de Hervormde wordt gebruikt, zijnde een klein gestigt, staande rondom in het geboomte, en voorzien van een laagen Toren, met eene scherpe spits gedekt, wierdt, bij haare stigting, aan de H. CATHARINA gewijd. Behalven eene Vikarij, hadt men in dezelve ook eene Broederschap. Het gewijde Gestigt hadt, uit verscheiden goederen, een jaarlijksch inkoomen van drieënzestig guldens en zes stuivers. De Leeraar, welke de Hervormde Gemeente bedient, is Lid der Klassis van *Amersfoort*. ——— Ten Westen van *Woudenberg* ontmoet men een streek lands, het *Heetveld* genoemd, ook op de Kaarten aangeweezen. De grond daar van is schraal, eenigzins veenagtig. De opgezeetenen in den omtrek stikken 'er plaggen van, om dezelve in de plaats van Turf te branden. Ook strooien zij dezelve, des winters, op hunne beestenstallen, om door dit middel een grooter voorraad van Mest te bekoomen.

Zie *Utrechtsche Jaarboeken*.

Wou-

WOUDENBERG, (*Het Huis te*) was, in overoude tijden, een aanzienlijk Kasteel; het stondt in het Dorp van dien naam, een weinig ten Westen van de Kerk. Nog lang heeft men, in de brokken van muuren en Torens, daar van eenige overblijfzels gezien; doch dezelven zijn, reeds zedert een goed getal jaaren, opgeruimd en weggeeomen. Het Kasteel wierdt gebouwd, in den Jaare 1313, door JAN, den Tweeden van dien naam, zesden Heer van *Kuilenburg*. Hij gaf het ten geschenke aan zijnen Zoone, insgelijks JAN genaamd, die, vervolgens, naar zijnen eigendom, zich JAN VAN WOUDENBERG deedt noemen. Niet lang, intusschen, bleef hij eigenaar van het Slot; hij verkogt het, in den Jaare 1352, aan zijnen Neeve, Heer GYSBERT VAN ABKOUDE. Deeze handel was de grond van een onnatuurlijken, zeer hevigen twist. Heer JAN VAN WOUDENBERG, naamelijk, hadt eenen Zoon, wien zijns Vaders bedrijf grootlijks mishaagde. Trotsch van aart, en, daarenboven, door zijnen Neef, JAN VAN KUILENBURG, zijnde opgestookt, verzamelde hij, heimelijk, eenige manschap, overviel daar mede, in zekeren nacht, de Sterkte, maakte 'er zich meester van, en leide rondom dezelve nieuwe Versterkingen aan. In zijn oogmerk, evenwel, om hier mede zijns Vaders verkoop te vernietigen, wierdt hij te leur gesteld. Want GYSBREGT VAN ABKOUDE, met reden misnoegt over dit ontzetten van zijnen eigendom, en, om in zijn regt hersteld te worden, den weg der minzaamheid vrugtloos beproeft hebbende, bragt zijnen klagten te *Utrecht* ten Bisschoppelijken Hove, en verzogt JAN VAN ARKEL om zijnen veelvermogenden bijstand. De Kerkvoogd, aan dit verzoek, het oor leenende, deedt, in den Jaare 1353, eene sterke magt tegen het Kasteel optrekken, en voorts naar de wijze van oorlogvoeren van dien tijd, dezelve met allerlei stormtuig beschieten. Naa een beleg van zeventien weeken, gedunrende welke de belegerden veelerhande moeielijkheden hadden doorgestaan, moesten zij, door gebrek aan leevensmiddelen geperst, zich overgeeven. De bezettelingen gaven zich krijgsgevangen, en wierden niet ontslagen, zonder alvoorens, tot Losgeld, de penningen, welke Heer GYSBREGT VAN ABKOUDE voor het Slot hadt betaald, te hebben te rug gegeeven. De

Bis-

Bisschop deedt vervolgens het Kasteel sloopen; 't welk, zedert, niet wederom is opgebouwd. Dit niettegenstaande bleeven aan de puinhoopen nog eenige voorregten verknogt. Langen tijd genoot het Geslagt VAN RENESSE de vrugten dier voorregten. GERRIT VAN RENESSE wierdt, op den derden December des Jaars 1460, met het Gestigt, zodanig als het was, beleend. Niet vroeger dan na een tijdverloop van ruim twee Eeuwen kwam *Woudenberg* in een ander Geslagt, naamelijk dat van NASSAU; HENDRIK VAN NASSAU, *Heer van Ouwerkerk*, Veldmaarschalk van den Staat der Vereenigde Nederlanden, wierdt, uit hoofde van hetzelve, in den Jaare 1674, ter Vergaderinge van de Staaten des Landschaps van *Utrecht*, wegens het Lid der Ridderschap beschreeven; niettegenstaande *Woudenberg*, voor zo veel ons bekend is, nimmer door de Staaten van *Utrecht* voor eene Riddermaatige Hofstad is erkend geworden. De Zoon van HENDRIK VAN NASSAU, KORNELIS, *Graaf van Nassau*, aan wien het Slot, door zijnen Vader, was afgestaan, heeft, zedert, den titel van NASSAU WOUDENBERG aangenomen, en vervolgens dien zelfden titel op zijne naazaaten doen overgaan.

Zie BUCHELIUS *ad* HEDAM; *Utrechtsch Placaatboek*; S. VAN LEEUWEN, *Batavia Illustrata*.

WOUDSEND, in rang het zesde onder de achtentwintig Dorpen der Friesche Grietenije *Wijmbritzeradeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Het ontleent zijnen naam van deszelfs gelegenheid aan het einde van het Meir *Flieussen*; 't welk, zo als de aloude Kronijken ons verzekeren, eertijds een uitgebreid Woud of Bosch zou geweest zijn, in 't welk de Friesche Koningen zich met de Jagt plagten te verlustigen, doch 't geen naderhand, onzeker door welk toeval, in een uitgebreiden waterplas zou zijn veranderd geworden. *Woudsend* ligt, tusschen het gemelde en het Slooter Meir. In den Jaare 1337 wierdt hier een Karmeliter Klooster gestigt, aan de H. Moedermaagd MARIA gewijd. Volgens een Handschrift der

der Utrechtsche Kerke bezat het gewijde Gestigt het regt, om door eenen zijner Monniken de Pastorij der Kerke van Woudsend te doen bekleeden, welke honderd Goudguldens jaarlijks opbragt. Eene daar in bestelde Prebende hadt een jaarlijksch inkoomen van zestig gelijke Guldens. Bij het Klooster stonden twee sterke Stinzen, of versterkte Huizen; zij waren in de tijden der Beroerten gebouwd, het een door WYBE JARICHS *van Aktum*, het ander door BOKKE HARINXMA. Uit deeze huizen deedt men menig eenen aanval op de schepen, welke, door *Woudsend*, na de *Lemmer*, en vervolgens, over de Zuiderzee, na *Holland* en elders bestemd waren. In den Jaare 1523 deeden de *Bourgondiers*, onder het beleid van JAN VAN WASSENAAR, in het Klooster een Blokhuis bouwen, en daar in eene kloeke bezetting leggen, over welke het bevel aan Jonkheere DOUWE VAN BURMANIA was opgedraagen. Het oogmerk was, om de Geldersche Krijgsknegten, die in *Slooten* en *de Lemmer* bezetting hielden, hunne strooperijen te beletten. Van den juisten tijd des vervals en ondergangs, zo van het Klooster als van de overige Gestigten, ontmoeten wij geene aanteekening in 's Lands Kronijken.

In den Jaare 1660 wierdt te *Woudsend* eene nieuwe Kerk gebouwd. De Ingang pronkt met de Wapens van BURMANIA en JUCKEMA. Onder dezelve leest men de volgende Latijnsche dichtregels.

„ Cum Duco major Burmania rexerat annos
„ Praeturam tredecim, tunc sacra structa domus.
„ Filius en Duco Junior, cui quattuor anni,
„ Is primum laterem fundat et aptat opus.
„ Huic Eduarda fuit de stemmate Juckema mater,
„ Progeniem Claram Cambur ab arce gerens."

Volgens deeze regels zou de eerste steen, aan het gewijde gestigt, gelegd zijn door DUCO BURMANIA, vierjaarigen Zoon van den Grietman DUCO BURMANIA, die eene Vrouw uit het Geslagt van JUCKEMA tot Echtgenoote hadt.

Voorts is *Woudsend*, hoewel niet zeer groot in uitgebreidheid, een zeer welvarend Dorp. Reeds van ouds woonde 'er een groot getal Schippers, die met Turf en Hout op *Holland* voeren. Inzonderheid is *Woudsend*, in laatere tijden zeer vermaard geworden, door de menigte der schepen, voorval van, dus genoemde, *Friesche Koffen*, welke men aldaar heeft getimmerd, én die, als voor een gedeelte ook aldaar ter Plaatze aan inwoôners in eigendom toebehoorende, veelen hunner aanzienlijke rijkdommen hebben doen overwinnen; vooral geduurende den oorlog van *Frankrijk* met *Engeland*, van het Jaar 1756 tot in den Jaare 1764. Intusschen is ook het getal niet gering, welke, in laatere tijden, door de trouwloosheid der *Engelschen*, zeer aanmerkelijke nadeelen hebben geleeden. Vooral heeft *Woudsend*, ten aanzien van zijne Scheeps-Timmerwerven, met den aankleeve van dien, in de laatste jaaren gedeeld in het lot van andere Steden of Plaatzen, in verscheiden Gewesten des Lands. Door de belemmering van den Scheepvaart, heerscht nu eene doodsche stilte, alwaar men, nog onlangs, een groot gekrioel vernam. Niet gering is het getal der ingezeetenen, welke daar door van hun bestaan ontbloot zijn. Met dit alles zal *Woudsend* altoos eene soort van leeven behouden door den menigvuldige doortogt, zo van binnenslands vaarende schepen, als van dezulken, die uit de meer Noordlijke streeken van *Friesland*, door de haven van *de Eemmer*, over de Zuiderzee, na *Overijssel*, *Gelderland*, *Holland* en andere Gewesten zijn bestemd. Als een bijzonderheid, *Woudsend* betreffende, kunnen wij niet nalaaten aan te teekenen, dat dit Dorp het eenige is, in de Grietenij van *Wijmbritzeradeel*, met het regt van Boterwaage begiftigd; als mede dat hier, en op nog twee Dorpen, onder de achtëntwintig, eene Jaarmarkt wordt gehouden. Niet meer dan acht stemgeregtigde Boerderijen telt men onder dit Dorp. De Hervormde Leeraar der Plaatze is verpligt, van tijd tot tijd, het gewijde dienstwerk waar te neemen te *Indijk*, *Ypekolsga* en *Smallebrugge*, allen geringe Dorpjes, in den omtrek gelegen. Te *Woudsend* heeft men ook een Gemeente van *Doopsgezinden*; zij is de eenige in de meergemelde Grietenij, en wordt door éene Leeraar bediend.

diend. Eindelijk heeft men 'er eene Statie van Roomschgezinden.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; *Tegenwoordige Staat van Friesland.*

WOUDRICHEM, ook wel, bij verkorting, *Workom* genaamd, de eenige Stad in het gedeelte van Zuidholland, het *Land van Altena* geheeten, aan de Zuidzijde, of den flinker Oever van de Rivier de *Maaze*, een weinig beneden de Sterkte *Loevestein*, alwaar zich de *Waal* met de straks gemelde Rivier vereenigt. Wegens den oorsprong der benaaminge, even gelijk het geval is met opzigt tot veele andere Steden, loopen de Oudheidkundigen zeer wijd uit een. Wij hebben geenen lust, om ons over dit dorre en moeilijk te beslissen geschilstuk, uit te laaten. Liever verkiezen wij, na een kort berigt van de *Historie* van *Woudrichem* te hebben medegedeeld, de voornaamste merkwaardigheden der Stad te vermelden.

De eerste aanleg en oorsprong der Stad ligt in de duisternisse der eeuwen begraaven. Volgens zommigen zou zij reeds in den Jaare 1156 bekend, en toen al, nevens het omliggende land, de eigendom geweest zijn van het doorluchtig Geslagt der Graaven VAN HOORN, tot in den Jaare 1590; in welk jaar WALBURG VAN NYENAAR, Weduw van PHILIPS VAN MONTMORENCY, *Graave van Hoorn*, die, in den Jaare 1568, te *Brussel* openlijk onthalsd was, de Stad *Woudrichem*, nevens het Land van *Altena*, voor eene somme van tweeënnegentigduizend Guldens, aan de Staaten van *Holland*, heeft verkogt. De dichter J. NUYEN vermeldt deezen alouden eigendom in de volgende regels.

» Daar ligt aan de overzij des Waals, schuijn over Gorkom,
» Aan Brabant grenzende, en thans buijten Hollands, Workom:
» Maar niet te min het is aan Hollandt onderdaan,
» Waar over eerst de Graaf van Horen plagh te staan."

Wat 'er zij van deeze vroege oudheid, zeker is het dat *Woudrichem*, in den aanvang der Vijftiende Eeuwe, zo veel vermaardheids bezat, dat zij, in den twist, tusschen Hertog WILLEM VAN BEYEREN en Heer JAN VAN ARKEL, waardig wierdt gekeurd, om elkander, over en weder, daar van den eigendom te betwisten. De aanhangelingen des laatstgenoemden, de Stad, bij verrasfing, hebbende ingenomen, naa alvoorens de voornaamste tilbaare have te hebben geplonderd, leiden dezelve in koolen. Volgens onze aloude Kronijkschrijvers, hadden, in den Jaare 1233, DIRK, Heer van *Altena* en *Woudrichem*, en deszelfs Neef WILLEM VAN HOORN, het hoogste regt over de Stad en de Heerlijkheid, aan FLORIS DEN IV, Graave van *Holland*, overgedraagen. Omtrent zestig jaaren laater schijnt DIRK, *Graaf van Kleef*, over het Land van *Altena* en de Stad *Woudrichem* regt gehad te hebben. Althans vindt men aangeteekend, dat hij, in den Jaare 1290, in *'s Hage* zijnde verscheenen, aan FLORIS DEN V, *Graave van Holland*, zijnen Neeve, zijn regt over de Stad en Heerlijkheid opdroeg, en vervolgens aan hem den eed van getrouwheid deedt. In den Jaare 1418 diende *Woudrichem* tot eene plaatze van onderhandelinge, tusschen den Hertog van *Brabant* en Vrouwe JAKOBA aan de eene zijde, en Hertog JAN VAN BEYEREN aan den anderen kant, en wierdt aldaar de Vrede getroffen. Gedaurende den Oorlog, tusschen de *Gelderschen* en *Hollanders*, in het begin der Zestiende Eeuwe, wierdt *Woudrichem*, omtrent den afloop des Jaars 1511, of in den aanvang van den Jaare 1512, door de eerstgenoemden, bij verrasfing ingenomen. De Graaf VAN HOORN, die zich binnen de Stad bevondt, viel, bij die gelegenheid, in hunne handen, en herkreeg zijne vrijheid niet, dan ten koste van een aanzienlijk losgeld, zo voor hem zelven, als voor zijne onderzaaten. Tevens bedong hij, dat de *Gelderschen*, naa dat hij de penningen zoude betaald hebben, zouden verpligt zijn, de Stad te verlaaten; gelijk ook geschiedde. De Spaansche Veldmaarschalk CHIAPIN VITELLI, door den Landvoogd *Don* LOUIS DE REQUESENS, na Zuidholland gezonden, deedt, in den Jaare 1575, onder andere op *Woudrichem* eenen aanval, en naa de Stad, geruimen tijd, te hebben be-

beschooten, noodzaakte bij de Bezetting de plaats te verlaaten, en bragt haar aldus in de magt der Spanjaarden. Niet lang, intusschen, schijnen zij in de Stad vertoefd te hebben. Want, gelijk wij boven reeds ter loops hebben aangeteekend, in den Jaare 1590 wierden de Staaten van *Holland*, door koop, eigenaars van de Heerlijkheid der Stede *Woudrichem*, om dezelve vervolgens met *Holland* te vereenigen. De overdragt geschiedde voor Leenmannen der Graaflijkheid van *Holland*, op den tweeden October des gemelden jaars, met de van ouds gebruiklijke plegtigheid, bij dusdanige gelegenheden, van de overleveringe van eene Halm. Groot gevaar dreigde de Stad, negen jaaren daar naa, om in de handen der Spanjaarden van nieuws, te vervallen. CLAUDE LA BARLOTTE, een wakker Spaansch Krijgsbevelhebber, was de man, die het ontwerp hadt beraamd, om de Stad in eenen nacht, bij verrassing, te bemagtigen. Tot geluk der Stad, zammelde hij een poos met beraadslaan over de wijze, om zijn ontwerp te volvoeren. Eindelijk tot een bepaald besluit zijnde gekoomen, en na eene der Stads Poorten zich begeeven hebbende, die open stondt, wierdt hij slegts een oogenblik voorkoomen door eenen burger der Stad. Deeze, door den Torenwagter gewekt, ijlde na de Poort, sloot dezelve voor de Spanjaarden; en vervolgens de burgers gewekt hebbende, bragt hij wel haast de geheele Stad in rep en roere. Men wil dat LA BARLOTTE wel vijftienhonderd man bij zich hadt, veele van welken in boerengewaat verkleed waren, en korte roers onder hun gewaat verborgen hielden. Men weet, hoe eene burgerwooning te *Woudrichem*, eenige weinige oogenblikken, tot eene schuilplaats diende, met oogmerk om slegts van gewaat te verwisselen, voor den vermaarden HUGO DE GROOT, naa zijne berugte ontkooming uit den Staatskerker *Loevestein*. Niets bijzonder meldenswaardigs, is de Geschiedenis der Stad, is ons, zedert, in 's Lands Jaarboeken, voorgekoomen.

Thans gaan wij over tot eene meer bijzondere beschrijving van *Woudrichem*. De gedaante der Stad is genoegzaam vierkant. Zij ligt onmiddelijk aan de Rivier *de Merwe*. Volgens de hedendaagsche wijze is zij fraai versterkt, zijnde

 voor-

voorzien van een aarden Bolwerk, en eene diepe Graft, rondom welke eene goede Kontrefcharp gelegd is, insgelijks van eene Graft omringd. Men telt 'er drie Poorten. Eene derzelven loopt na de Landzijde; de tweede koomt uit op den Maasdijk, aan den kant van *Loevestein*; de derde heeft haaren uitgang op het Hoofd, bij de Haven; welk Hoofd, om reden dat de Rivier voor hetzelve eene onpeilbaare diepte heeft, met zeer zwaare kosten moet onderhouden worden.

Indien men aan het verhaal van zommigen moge geloof slaan, zou de Stad, eertijds, eene ongelijk grooter uitgestrektheid, dan tegenwoordig, gehad hebben. 'Er is 'er, naamelijk, die verzekeren, dat men, op eenen afstand van niet minder dan twee Snaphaanfchooten van de Stad, midden door het vlakke land, Slooten willende graaven, aldaar ontdekt heeft de grondslagen van huizen, welke, in voorgaande tijden, binnen de muuren der Stad begreepen geweest waren. Uit de gedaante van eenige huizen, welke men nu nog binnen *Woudrichem* ontmoet, is duidelijk af te leiden, dat dezelve, eertijds, vrij aanzienlijk moeten geweest zijn. Intusfchen blijkt het uit de optellingen, gedaan in de jaaren 1632 en 1732, dat, geduurende eene Eeuw, het getal der huizen eer toe- dan afgenomen was. Want, daar men bij de opneeming, in het eerstgemelde jaar, honderdzesënvijftig huizen telde, was, honderd jaaren laater, dit getal met twee vermeerderd. Doch van deeze stonden 'er negenëntwintig buiten de Stad, maar evenwel op derzelver grondgebied.

Uit het een en ander is ligtelijk na te gaan, dat men te *Woudrichem* niet veele Openbaare Gebouwen aantreft, en dat de zulken, welke 'er nog voorhanden zijn, niet veel aanziens of merkwaardigs vertoonen. Het Stadshuis is, even gelijk de Stad zelve, niet zeer groot. Volgens eene aloude afteekening, pronkte het, eertijds, met een vierkant Torentje. Doch het is, reeds zo lang geleeden, weggenomen, dat men geene lieden meer te *Woudrichem* aantreft, welke van dit uitwendig sieraad geheugenis draagen. Van meer aanziens is de Kerk der Hervormden. Indien 'er eenige waarheid zij aan eene oude overleveringe, moet de tijd der stigtinge tot de

de vroegste verkondiging van den Christlijken Godsdienst, hier te Lande, worden te rug gebragt. Volgens die Overlevering zou de eere der stigtinge moeten toegeweezen worden aan den H. SUIDBERTUS, die een reisgezel was van den befaamden WILLIBRORDUS, en in den Jaare 713 overleedt. Anderen, intusschen, zijn van oordeel, dat aan dit verhaal, met reden, geloof mag geweigerd worden. De Kerk is een groot en ruim gebouw. Evenredig aan het gewijde gestigt is de Toren, een zwaar vierkant gebouw, hoewel, tegenwoordig, van een zeer eenvoudig aanzien, en dus aanmerkelijk verschillende van de aloude gedaante; welke, volgens eene aloude Overlevering, een hoog opgaanden Spits vertoonde, die, zo als het berigt verder luidt, door de Spanjaarden wierdt weggeschooten. Zeker is het, dat het Gebouw, zedert, een kleine Spits ten dake uitstak. De vermaarde storm van de maand September des Jaars 1717 beroofde den Toren ook van dit sieraad, alzo hetzelve op het Dak der Kerke nederstortte, en aldaar een groot gat veroorzaakte. Onmagtig zijnde om die schade te vergoeden, uit de Kas der Stad, vervoegde men zich aan het Komptoir der Geestlijke goederen, en verkreeg van daar eenen onderstand van eenige honderden Guldens. Wat 'er van deeze penningen geworden zij, is ons niet gebleeken. Zeker is het, dat men dezelve, gelijk het voorneemen luidde, aan het herbouwen van den Spits niet besteed heeft, als zijnde de Toren, tot heden toe, daar van ontbloot gebleeven, en alleenlijk met een plat Dak dicht gemetzeld. Overeenkomstig met de grootte van Kerk en Toren, is de Klok van ongemeene zwaarte, doch, door eene groote scheur, wat het geluid aangaat, bedorven. Eén Predikant verrigt hier het gewijde dienstwerk; hij is Lid der Klassis van *Altena*.

Tot op den tijd der jongste Omwentelinge, bestondt de Regeering uit Baljuw, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen. Alle deezen was een Sekretaris toegevoegd. Reeds van ouds zondt *Woudrichem* Afgevaardigden ter Vergaderinge van het Gewest. Door meer dan ééne omstandigheid kwam dit, allengskens, in onbruik. Noodeloos is het aan te merken, dat, zints den gunstigen keer van zaken, de Stad zich

 zel-

zelve in de daadlijke uitoeffening van haar onvervreemdbaar regt herfteld heeft. Ten befluite merken wij nog aan, dat te *Woudrichem* drie vrije Jaarmarkten worden gehouden; die, egter, heden ten dage, van weinig belang zijn, in vergelijking van hetgeen zij, van ouds, plagten te weezen, toen de Heer van de Stad, of van den Lande van *Altena*, de Tollen der Goederen trok, welke van de Markten af en aan gevoerd wierden, en die, bij wijlen, geene onaanzienlijke fomme bedroegen.

Zie BOXHORN, *Theatrum Holland.* A. KEMP, *Befchrijving van Gorinchem*, enz.

WOUDT, of, zo als de meeste fchrijven, *Woud*, met *Hoog*, en *Woud-Harnasch*, is eene Ambagtsheerlijkheid, in *Delfsland*, aan de Stad *Delft* in eigendom behoorende. In haaren geheelen omvang bevat dezelve zeshonderdtweeënzeventig Morgens en driehonderdzevenëntachtig Roeden gronds. In deeze Heerlijkheid ligt een Dorpje, het *Woudt*, of ook wel, bij uitfteekendheid, het *Rijke Woudt* geheeten, op den afftand van ruim een' half uur gaans ten Zuidwesten van de Stad *Delft*. Niet onbevallig zingt de Dichter DANIEL VAN LIS van dit Dorp:

— — — — „ Het Rijke Woudt geheten,
„ Door zoo veel goederen en fchatten ongemeten,
„ Die elk aldaar bezat, doch naderhandt ook door
„ Den orelogh gedrukt, veranderde zijn gloor,
„ En wierdt, gelijk als nogh, die bijnaam nagelaten."

In het aanzienlijk Nederlandsch Geflagt van VAN DER BURCH bewaart men eene overlevering, welke de reden aanwijst, door welke men het Dorpje *'t Woudt* met den bijnaam van *het Rijke* gedoopt heeft. De Overlevering luidt aldus. AAM VAN DER BURCH, een der vroegfte Voorzaaten van het gemel-

AAM VAN DER BURCH EEN RIJK LANDMAN VAN 'T DORP WOUDT, VADER VAN 12 VOLWASSEN ZOONEN, BIEDT DEZELVE DEN GRAVE VAN HOLLAND AAN.—

melde Geslagt, was een welgesteld landman, en in het *Woudt* woonagtig. Deeze was Vader van twaalf Zoonen. Op zekeren tijd vernomen hebbende, dat de Graaf van *Holland*, wiens naam wij niet vermeld vinden, zijnen weg voorbij het Dorp zoude neemen, steeg te paerd, nevens zijne Zoonen, allen volwassen, en allen, naar de wijze des lands, fraai uitgedoscht, en reedt vervolgens den Graave te gemoet, welken hij zijne Zoonen aanboodt. De Graaf, verwonderd over deeze zeldzaame ontmoeting, en den waardigen Vader van een zo talrijk Kroost een blijk van zijn genoegen willende betoonen, vraagde hem, wat Voorregt hij voor zijn Dorp begeerde? *Geen ander Voorregt*, hernam daarop de onbaatzuchtige AAM VAN DER BUSCH, *dan dat wij eene vrije verkiezing van onzen eigen Pastoor mogen hebben.* In dit verzoek wierdt onmiddelijk, door den Graaf bewilligd. Niet aan die vroegste tijden bleef het genot van dit Voorregt bepaald. Want, in gevolge der Graaflijke vergunninge, zegt men, bezitten nog heden de Mans-Ledemaaten der Hervormde Gemeente het Voorregt, om hunnen eigen Leeraar te mogen beroepen, zonder dat zij daar toe, bij de Wethouderschap van *Delft*, zich om handopening of goedkeuring behoeven te vervoegen, zo als in de meeste, zo niet alle Ambagtsheerlijkheden, de gewoonte medebrengt. Van wegen het gering getal der Huizen en Inwooneren, ware het, bijkans, der moeite en kosten niet waardig, alhier eene Kerk te onderhouden, ware het niet om de menigte van omliggende Wooningen en Lustplaatzen, welker bewooners, in den Zomer, te *Woudt* hunnen openbaaren Godsdienst koomen waarneemen. Het Kerkje, hoewel klein, is, nogthans, een net gebouw, 't welk een spits Torentje ten Dake uitsteekt. De wooning van den Leeraar staat ten Oosten of ten agteren van de Kerk. De ligging is zeer vermaaklijk, van wegen de omringende vrugtbaare landsdouwe. De Kerkleeraar is Lid der Klassis van *Delft* en *Delfsland*.

Zie BLEISWYK, *Beschrijving van Delft.*

WOUTER VERHEE, gebooren te *Gouda*, omtrent het midden der Zestiende Eeuwe, of nog vroeger, en broeder van JAN VERHEE, Schepen van *Amsterdam*, hadt zich, om eene of andere reden, hem daar toe beweegende, met der woon na *Enkhuizen* begeeven. Uit 's Lands Geschiedenissen is bekend, hoe de Spanjaarden, zints den afval van verscheiden Nederlandsche Steden, na het uitbreken der onlusten, van tijd tot tijd, hunne poogingen te werk stelden, om in het bezit der verloorene steden herstelt te worden. VERHEE ondervondt hier van een bewijs, en zou, door zijne beschroomdheid, of liever lafhartigheid, bijkans de oorzaak zijn geworden van het gelukkig slaagen van eene der te werk gestelde poogingen. Het geval, 't welk wij, anderen ten voorbeelde, der opteekeninge wel waardig keuren vinden wij aldus verhaald.

Terwijl WOUTER VERHEE, te *Enkhuizen* woonde, verscheen aldaar, in den Jaare 1581, een inboorling van die Stad, koomende uit *Spanje*, alwaar hij Koning PHILIPS DEN II, gedunrende den tijd van meer dan twintig jaaren, als Lijfwagt, hadt gediend. Thans kwam hij in gemelde Stad, in schijn om eenen broeder, welken hij aldaar nog in leeven hadt, te bezoeken, doch in waarheid met een geheel ander oogmerk. Hij was, naamelijk, voorzien van brieven van het *Spaansche* Hof, opgevuld met schoone beloften, met toezegging van genade en vergeevinge aan allen, die zich aan den Spaanschen Koning wilden onderwerpen, en vervolgens medewerken, om *Enkhuizen* de Staatsche zijde te doen verlaaten en tot de gehoorzaamheid aan PHILIPS wederkeeren. Met deeze brieven liep de Hellebardier rond bij de zulken, omtrent welke hij meende zich van een goeden uitslag te kunnen verzekerd houden, en die, door hunnen invloed op anderen, of door hunne rijkdom, in de gelegenheid zich bevonden, om het bedoelde oogmerk te bevorderen. WOUTER VERHEE was een der zulken, bij welke de Spaanschgezinde Hollander, ten boven gemelden einde, aanzoek deedt. Ter goeder uure kreeg deeze den inval, om van het verleidend schrijven een afschrift te vervaardigen; doch hieldt het voor hem zelven, zonder daar van bij iemand eenig gewag te maaken, zo min om aanhang te winnen, als om den verraderschen Vaderlander te doen

be-

bekend worden, en de verdiende straffe te doen wegdragen.

Eenigen tijd naadat VERHEE agter het onheildreigend geheim was gekoomen, op reize gegaan zijnde, nam hij zijnen weg over *Haarlem*. Hier woonde thans de vermaarde DIRK VOLKERTSZOON KOORNHART, met welken hij, al zints langen tijd, gemeenzaame vriendschap hadt onderhouden. In het doortrekken van de gemelde Stad zijnen ouden vriend een bezoek geevende, en met hem over verscheiden onderwerpen, onder andere over den tegenwoordigen toestand van het jammerlijk geschokte Vaderland, in gesprek zijnde getreeden, deelde hij aan denzelven de gedaane ontdekking mede; onder uitdrukkelijke voorwaarde, evenwel, van het geheim zorgvuldig te moeten bewaaren, op dat niemand daar door in lijden mogt geraaken. Maar KOORNHART, zijnde een groote en getrouw liefhebber der Vaderlandsche Vrijheid, en, daarenboven, meer harts dan VERHEE in den boezem omdraagende, hadt niet deeze zaak tot in den grond doorzien, of hij voerde zijnen Vriend met eene edele fierheid en mannelijke rondborstigheid, te gemoete: „ Al waart gij mijn eigen broeder, „ ik zou niet nalaaten uwe ontdekking te openbaaren, ter „ plaatze alwaar het behoort. Ik weet, vervolgde hij, wat „ ik, uit kragt van mijnen Burgereed, aan mijn Vaderland „ verschuldigd ben." Vervolgens VERHEE de gevaarlijkheid en de schroomlijke gevolgen hebbende doen opmerken, voegde KOORNHART hem te gemoete, dat hij dien heimelijken handel aan de Wethouderschap van *Enkhuizen* hadt behooren aan te dienen; en vermits hij zulks niet gedaan hadt, hij zelve daarom van meening was, nog dien zelfden avond zich na *'sGraavenhage* te begeeven, om het stuk den Staaten, die thans vergaderd waren, bekend te maaken; ten einde deeze de noodige maatregels mogten beraamen, om den slinkschen toeleg, eer dezelve met 'er daad volvoerd wierdt, bij tijds te verijdelen. Op dat, egter, zijn aanbrengen, ter Staatsvergaderinge, niet als een louter opraapzel zoude aangezien worden, verzogt KOORNHART zijnen Vriend om het afschrift van den brief. Deeze, hetzelve thans niet bij zich hebbende, beloofde het, tegen den volgenden avond, met eenen

ver-

vertrouwden bode, te zullen zenden; onder voorwaarde, evenwel, gelijk voorheen, dat KOORNHART zorge zoude draagen, dat niemand deswegen eenig leed wedervoere. Hierop nam WOUTER VERHEE affcheid van zijnen Vriend, en zondt, volgens gemaakte affpraak, zo ras hij te *Enkhuizen* was te rug gekeerd, het gefchrift na *Haarlem*.

KOORNHART, intusfchen, van het gewigt der zaake doordrongen, en oordeelende, dat men op de ingewonnene kundfchap niet moest fluimeren, vertrok, nog dien zelfden nacht, naadat zijn Vriend van hem was gefcheiden, na *'s Graavenhage*, en gaf, reeds 's anderendaags, bij voorraad kennis van 't geen hem ter ooren was gekoomen, met belofte van zijn zeggen nader te zullen ftaaven, zo dra het beloofde affchrift tot hem zou gekoomen zijn. Dit gebeurde eerlang; en deedt KOORNHART vervolgens, door den Haarlemfchen Burgemeester VAN DER LAAN, het gefchrift ter Staatsvergaderinge inleveren. Naadat men hier de zaak rijpelijk overwoogen hadt, wierdt men te raade, met alle mogelijke geheimhouding, eenige foldaaten uit de Steden *Monnikendam* en *Edam* te ligten, en dezelve, in ftilte, na *Enkhuizen* te doen optrekken. Met deeze krijgsmagt de Stad bezet hebbende, ligtte men den verraaderlijken Hellebardier uit zijne wooning, en leide hem na de gevangenis; terwijl anderen, die men voor medepligtigen aanzag, in hunne huizen in verzekering genomen wierden. De vertrouwelijkheid van WOUTER VERHEE, en de Vaderlandlievende kloekhartigheid van DIRK VOLKERTSZOON KOORNHART bragten aldus te wege, dat het gevaar, om in de Spaanfche magt te vallen, voor het tegenwoordige, van *Enkhuizen* gelukkiglijk wierdt afgeweerd.

Zie *Befchrijving der Stad Enkhuizen*; als mede BOR, *Nederlandfche Oorlogen*.

Wou-

WOUTER, (FRANCISCUS) een der beroemde Kunstschilders der naastvoorgaande Eeuwe, wierdt, in het voorste gedeelte van dezelve, indien niet reeds vroeger, te *Lier*, in *Brabant*, gebooren. Landschappen, of Bosschen, van een behoorlijk lommer en aangenaame schaduwen afgewisseld, mogten met regt als de kragt van zijn Penseel worden aangemerkt. Intusschen was zijn Penseel niet geheel zuiver van wellustigheid. Want, nu eens ziet men, in 's Mans lommerrijke bosschen, eene naakte VENUS met haaren beminden ADONIS, elders minnekozerijen van Veldnimfen met geile Saters, dan wederom SIRINGA voor den bokpootigen PAN vlugtende. Grooten opgang, intusschen, maakten WOUTERS Schilderstukken, en wierden dezelve, door verloop des tijds, derwijze vermaard, dat zij hunnen Maaker de agting en gunst van Keizer FERDINAND DEN II deeden wegdraagen. Van hier dat hij, eenigen tijd, te *Weenen*, ten Keizerlijken Hove, doorbragt. In den Jaare 1637 deedt WOUTER eenen keer na *Engeland*, onder het gevolg van den Keizerlijken Afgezant, en vertoonde 'er insgelijks de gewrogten van zijn Kunstpenseel. Naa zijne Engelsche reize schijnt hij den dienst des Keizers te hebben verlaaten, om zich in zijne geboorteplaats met der woon neder te zetten. Nogthans wierdt hij, eerlang, te raade, om zich na *Antwerpen* te begeeven. Hier overleedt hij in den Jaare 1659.

Zie HOUBRAKEN.

WOUTERS. (KRYN) In allerlei beroepen, tot het waarneemen van welke lichaamssterkte wordt vereischt, heeft men, van tijd tot tijd, ingevoerd, eene menigte van handgreepen, welke gemak aanbrengen, en den tijd bekorten. Door gewoonte zijn ons die handgreepen gemeenzaam geworden. Tot de eerste uitvinding klimmen wij zelden op met onze nadenkende opmerking. Van hier dat wij even zelden eenen inval hebben van de overgroote moeilijkheden, met welke wij, zonder die handgreepen, zouden hebben te worstelen. Geen beroep is 'er, bijkans, in de beschaafde zamenleving, op welke

deeze

deeze aanmerking, in zeer veele opzigten, zich niet laat toepasfen. Het zo nuttig beroep, in veelvuldige opzigten, van den Scheepvaart, verkiezen wij thans tot een voorbeeld aan te voeren. Ieder, die ooit een Schip, van aanmerkelijke grootte, zo van Koopvaardij als van Oorlog, met eenige opmerking heeft befchouwd, is niet onkundig, dat de Masten niet uit één ftuk gemaakt zijn, maar uit twee, zomtijds meer ftukken, zijn zamengefteld. Daarenboven is 't eene bekende zaak, hoe het behoud der fchepen, wanneer zij, in Zee, van een zwaaren ftorm worden beloopen, dikmaals afhangt van de mogelijkheid om de Masten te kunnen verkorten, ten einde aldus de topzwaarte te verminderen, en de fchepen gemaklijker te doen werken tegen de woede der golven. Welverdiend van het menschdom is daarom de man, en zijn naam der vereeuwiginge waardig, die de tegenwoordige gedaante en inrigting der Masten van groote Schepen 't eerst heeft uitgevonden. Deeze was KRYN WOUTERSZ, gebooren te *Enkhuizen*, een Grootfchipper, en kloek en kundig Zeeman. Hij leefde omtrent het Jaar 1575. Tot in het gemelde jaar, hoewel de groote Masten uit twee ftukken waren zamengefteld, was het bovenfte gedeelte aan het onderftuk, door middel van dunne touwen, rondom hetzelve gewoeld, zodanig verbonden, dat de geheele Mast, in die gedaante, altoos moest overeinde blijven. 't Was KRYN WOUTERSZ, die het middel uitdagt, om de beide ftukken zodanig te vereenigen, dat men, in gevalle van nood, het bovenftuk kon wegneemen, door hetzelve te laaten doorfchieten, tot beneden op het Dek van het Schip.

Zie G. BRANDT, *Befchrijving van Enkhuizen.*

WOUTER KORNELISZOON VAN WAERDER was een dier Hervormde Leeraaren, welke, ten tijde van het *Dordrechtsche Sijnode*, of in gevolge der fchikkingen, aldaar beraamd, van hun ampt beroofd wierden, met verbod om voortaan, 't zij openlijk of heimelijk eenigen dienst te mogen waarneemen. On-

Ondanks dit wederregtelijk verbod, bleef hij in 't land, ginds en elders de zulken, die met hem in gevoelens zamenstemden, door zijne redenen tragtende te stigten. Niet lang naa dat hij deezen dienst hadt begonnen, wierdt hij, door de Direkteuren, na het Dorp *Warmond* gezonden. Hier woonde thans GYSBREGT JAKOBSZOON VAN DER KODDE, een der vermaarde broederen van dien naam, een van welke, WILLEM VAN DER KODDE, of GUILIELMUS CODDEUS genaamd, te *Leiden* den post van Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal hadt waargenomen. GYSBERT VAN DER KODDE was de persoon, welke als de eerste stigter van de Gezinte der *Kollegianten* moet worden aangemerkt. Omtrent den tijd van WOUTERS komst te *Warmond* hadt hij de gewoonte ingevoerd, bij mangel aan bevoegde Leeraaren, door onderlinge zamenspreekingen, elkander te stigten, om alzo den dienst van Leeraaren te kunnen ontbeeren. Zo sterk begon VAN DER KODDE, allengskens, voor deeze wijze van Openbaare Godsdienstoeffeninge te ijveren, dat hij, van tijd tot tijd, gesprekken voerde, uit hunnen aart geschikt, om de gemoederen van den dienst der Predikanten wendig te maaken, en hen te doen voorkoomen, alsof zij niets anders zogten, dan om zonder werken door de waereld te koomen, en van het zweet der gemeente te leeven.

WOUTER CORNELISZOON was de eerste Leeraar, omtrent welken hij deeze redekaveling te werk stelde. Eens en andermaal te *Warmond* gepredikt hebbende, toonde de Gemeente zich genegen, dat hij in zijnen dienst zoude voortgaan. GYSBREGT VAN DER KODDE bleef alleen thuis; en gevraagd zijnde na de reden zijner afzonderinge, gaf hij tot antwoord: „ Ik verstaa niet, dat een Predikant alleen in de Gemeente „ zal staan prediken en spreeken, al wat hij wil, en dat een „ ander, daar tegenwoordig zijnde, niet zou mogen mede „ spreeken." Anderen, door hem opgestookt, voerden de zelfde taal. WOUTER KORNELISZOON, zulks vernomen hebbende, zonder alvoorens de zaak met de Warmondsche broederschap te overleggen, toonde zich genegen om hun genoegen te geeven. *Weigeren ze daarom*, zeide hij tot iemand der broederschap, *in de Predikatie te koomen? Laaten ze vrij koo-*

koomen; en hebben ze iets te spreeken, laaten ze mede spreeken. Dit zeggen GYSBREGT VAN DER KODDE en zijnen aanhangeren zijnde aangediend, namen ze daar in genoegen; en verzogten, dat WOUTER CORNELISZOON, telkens naa dat hij zijne Leerrede zou geëindigd hebben, aan de Gemeente zoude zeggen, of vraagen, *Dat indien iemand, in de Vergadering tegenwoordig, iets hadt te zeggen of te spreeken, 't welk tot algemeene stigtinge konde dienen, deeze verzogt wierdt, het woord op te vatten.*

De Leeraar, zijnde een man van een inschikkelijken inborst, en gaarne zijnen medemenschen genoegen willende geeven, beloofde, zulk eene vraag aan de Gemeente te zullen voorstellen. Doch, eer nog de tijd om te prediken was verscheenen, wierdt hij daar over van eenigen der voornaamsten onder de Gemeente aangesproken; zij waren van oordeel, dat hij in zijne belofte te verre was gegaan. De andere, daar in geene zwaarigheid vindende, *Laaten ze mede spreeken*, zeide hij: *zo kan men hooren, wat ze te zeggen hebben.* Toen onderhieldt men hem met deeze of soortgelijke redenen: „ *Lieve* WOUTER, gij kent GYSBREGT nog niet regt, „ en bemerkt zo wel niet, als wij meenen te doen, wat hij „ en de zijnen met dat spreeken in de Gemeente voor hebben. Doch al ware het", gingen ze voort, „ dat ze met „ hun spreeken al wat beters voor hadden, dan wij meenen, „ ja al ware 't geheel goed en stigtelijk voor de Gemeente, „ nogthans behoort men, onzes bedunkens, alles met order „ te doen, inzonderheid in zulke tijden, als die wij beleeven. Zullen wij", vervolgden ze, „ juist hier te *Warmond* wat nieuws gaan invoeren, 't welk nergens in eenige „ Gemeente onder ons in gebruik is? Wij kunnen niet geraaden vinden, dat men dit hier beginne, zonder eerst aan „ de Direkteuren onzer Broederschap hier over te schrijven, „ en ons met hun te beraaden. Willen zij naa de Predikatie „ iets spreeken, laaten wij hen met geduld hooren. Maar", dus besflooten ze, „ wij kunnen niet geraaden vinden, dat „ gij telkens naa de Predikatie, met zulk vraagen, aan ieder „ vrijheid zult geeven, om aldaar te spreeken."

Woo-

WOUTER KORNELISZOON nam deeze aanspraak ter harte. Ligt kon hij bevroeden, dat hij te voorbaarig was geweest in het belooven, en, daar hij ten dienste der Gemeente predikte, niet bevoegd was, op zijne eigen hand, buiten derzelven toestemming, en in weerwil der voornaamste Leden, eene nieuwe en ongewoone orde van zaaken in te voeren. Derhalven van meening zijnde, dat het best ware, te rug te treeden, vervoegde hij zich bij VAN DER KODDE en de hunnen, dezelven aandienende, hoe eenigen der Warmondsche Gemeente zich bezwaard vonden over de belofte, aan hem gedaan; waarom hij verzogt, van zijne belofte, hoewel hij, wat hem zelven betrof, daar in geene zwaarigheid vondt, bij voorraad, te mogen ontslagen worden; en dat zij, dit niettegenstaande, onder zijn gehoor wilden koomen.

Hoewel de VAN DER KODDE, over dit opzeggen, hun ongenoegen betoonden, vervoegden zij zich, niettemin, ter plaatze, alwaar de Leerrede zou gehouden worden; den Leeraar laatende aanzeggen, dat indien hij zijne belofte wilde houden, zij de Vergadering zouden bijwoonen. Doch WOUTER CORNELISZOON liet hun hier op weeten, dat de overige leden der Gemeente in de voorgeslagene wijze van Godsdienstoeffeninge geen genoegen konden neemen, en verzogt hun, diensvolgens, andermaal, van zijne belofte te mogen ontslagen worden. Doch hier toe konden de gebroeders, nevens hunnen aanhang, niet besluiten. De Leeraar WOUTER CORNELISZOON VAN WAERDER, na zijne Leerrede volbragt te hebben, verliet *Warmond*; van zijn verder wedervaaren zijn ons geene aanteekeningen te vooren gekoomen.

Zie G. BRANDT, *Historie der Reformatie*, Deel IV.

WOUTERSWOUDE, anders ook wel *Wolterswoude* genoemd, in rang het tweede Dorp van de Friesche Grietenij *Dantumawolden*, in het Kwartier, *Oostergo* genaamd. Het ontleent zijnen naam van den Stigter, WOUTER geheeten, een man van groot vermogen, welke hier ter plaatze een Woud

of Bosch schijnt gehad te hebben, bij 't welk hij, vervolgens, eenige Huizen bouwde, die zeer tot een Dorp zijn aangegroeid. Nog andere Dorpen ontmoet men in de zelfde Grietenij, welker naamen in *Woude* eindigen, als, *Damwoude*, *Akkerwoude*, *Monmerwoude* en *Veenwoude*. *Wouterswoude* drie vierendeelen uurs gaan van *Dokkum* gelegen, niet verre van de Trekvaart, welke van de gemelde Stad na *Stroobosch* loopt; zeer vermaaklijk, midden in het geboomte, 't welk, niet verre van daar, bij *Rinsmageest*, zijn begin neemt. Niet verre van dit Dorp plagt, weleer, te liggen het Klooster *Tiere*, of *Onzen Lieve Vrouwe ten Berg*. Voorts wordt de Hervormde Gemeente te *Wouterswoude*, nevens die van *Dantumawoude* en *Driezum*, door éénen Leeraar bediend; hij is Lid der Klassis van *Dokkum*.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*.

WOUW, (*Het Dorp*) is gelegen in het Markgraafschap van *Bergen op den Zoom*, anderhalf uur gaans van de Stad van dien naam, aan het Water *de Vaart*, 't welk boven *Huijbergen*, uit de Heide voortkoomt. ARNOLD VAN HOVEN en zijne echtgenoote ELIZABETH, Heer en Vrouwe van *Breda*, verkogten, in den Jaare 1277, het Tienderegt, nevens het Patronaatschap van *Wouw*, aan de Abtdij van St. BERNARD; zodat hetzelve eene der zes Pastorijen wierdt, welke door de Abten van St. BERNARD begeeven wierden. Ook ontmoette men hier, weleer, een Nonnen-Klooster *St. Catrijnendaal te Wouw* genaamd, 't welk, door boven genoemden Heer en Vrouwe van *Breda*, in den Jaare 1279, met eenige goederen beschonken wierdt. *Wouw* is een groot en welbetimmerd Dorp, verre weg het voornaamste van het Kwartier. Het bevat de Gehugten van *Heerle*, *Oostlaar*, *Westlaar* en *Langendijk*. Over de menigte van Ingezeetenen, den Hervormden Godsdienst toegedaan, kan men oordeelen uit de grootte der Kerke, zijnde een deftig Kruisgebouw; waar van, egter, het voorste gedeelte, waar op een hooge

hooge Toren plagt te staan, geheel vervallen is. Men schijnt geen genoegzaam vermogen te hebben bezeeten, om, in de plaats van de hoog opgaande, een kleinen spits te bouwen. De Predikant der Plaatze neemt tevens den gewijden dienst waar in het nabuurig *Heerle*.

Zie CHRISTOPH. BUTKENS, *Troph. de Brabant*; J. LE ROY, *Notitia Marchionatus S. R.*

WOUW, (*Het Huis te*) was, weleer, een sterk en zeer ruim Kasteel, niet verre van het Dorp *Wouw* gelegen. Weleer plagten de Heere van *Bergen op den Zoom* hun verblijf op dit Huis te houden, gedunrende een groot gedeelte van den Zomer, van wegen deszelfs aangenaame ligginge en bekwaame gelegenheid tot de Jagt. In den aanvang der Zestiende Eeuwe hieldt de vermaarde DESIDERIUS ERASMUS, op verzoek en in de tegenwoordigheid van den Heere van *Bergen*, en van veele andere aanzienlijke en voornaame Mannen, op het *Huis te Wouw*, een mondgesprek met HENDRIK CORNELIS AGRIPPE, over de zo genaamde Magische of Toverkunsten; waarin de eerstgenoemde de onzekerheid en bedriegelijkheid dier kunsten, met kragt van redenen, betoogde. Gedurende den oorlig tusschen *Spanje* en de Vereenigde Gewesten, wierdt het *Huis te Wouw*, nu van den eenen, dan van den anderen, belegerd en bemagtigd. JAN VAN WITHEM, *Heer van Beersele*, zijnde in den Jaare 1581 Heer van *Wouw*, leverde het in handen des Hertogs VAN PARMA, op welken het, twee jaaren daar naa, door den Maarschalk VAN BIRON, ten behoeve der Staaten, wierdt heroverd. Het Kasteel verwisselde, eerlang, wederom van eigenaar. De Raad van Staaten hadt de Slotvoogdij gesteld in handen van zekeren Franschman, MARCHAND genaamd; een persoon, die den Staaten geen goed hart toedroeg, en zich nu van eene gelegenheid, hem aangeboden, bediende, om zijne kwaalijkgezindheid aan den dag te leggen, door het sluiten van een verdrag met den Hertog VAN PARMA, aan welken hij het Slot ver-

 kogt

kogt voor tienduizend guldens voor hem zelven, en drie maanden soldij voor zijne Krijgsbenden. De overdragt geschiedde op den zeventienden Januarij des Jaars 1587. Van dien tijd af verstrekte het Slot, geduurende verscheiden jaaren, tot eene schuilplaats voor Struikroovers, die niet alleen, ten platten Lande, veele schade deeden, maar ook de scheepvaart, tusschen *Holland* en *Zeeland*, merkelijk belemmerden. Prins MAURITS maakte hier aan een einde, in den Jaare 1606. Naa de bezetting, bestaande uit vijfëntachtig man, tot de overgave te hebben genoodzaakt, schonk hij het Slot aan zijnen Neeve HERMAN VAN DEN BERG, onder voorwaarde dat deeze eene volmaakte onzijdigheid bewaaren zoude. De overblijfzels van eenige ronde Torens en brokken van zwaar Muurwerk, zijn de eenige overblijfzels der aloude Heerlijkheid.

Zie J. LE ROY, *Notitia Marchionatur*; BOR, *Nederlandsche Oorlogen*.

WOUWER, (JOHAN DE) hoewel van geboorte geen Nederlander, ontvangt eene plaats in ons *Woordenboek*, om dat hij, met verscheiden Geleerden in ons Vaderland, in naauwe betrekking gestaan, en aldaar geruimen tijd heeft doorgebragt. Hij was gebooren te *Hamburg*, in den Jaare 1574. Om de vervolgingen, ter zaake van den Godsdienst te ontgaan, was zijn Vader, uit *Duitschland*, derwaarts geweeken. Genoegzaame bedrevenheid in de kennisse der geleerde taalen, in de schoolen zijner geboortestad, hebbende verkreegen, om tot hooger onderwijs te kunne gevorderd worden, vertrok WOUWER, in den Jaare 1592 na *Leiden*. Hier vertoefde hij geduurende den tijd van vijf jaaren, zettende zijne letteroeffeninge voort met groote naarstigheid, en met de vermaardste Mannen van het *Leidensche* Hoogeschool verbintenissen aangaande, welke, zijn leeven lang, nooit wierden afgebroken. De groote SCALIGER was een dier Lettervrienden. Naa verloop van het gemelde tijdperk deedt WOUWER eene reize door *Frankrijk*, alwaar hij met de beroemste Mannen

ina-

insgelijks kennis maakte. Vervolgens vertoefde hij twee jaare in *Italie*, vooral te *Rome*. Zeer gezien was hier WOUWER bij veelen van de hooge Geestlijkheid, ook bij sommige Kardinaalen; zelf hadt hij toegang tot den Prins, die hem met veele blijken van genegenheid ontving, zelf eene aanzienlijke Jaarwedde aanboodt, indien hij te *Rome* zijn bestendig verblijf wilde neemen. Doch hij wees dit van de hand.

Naa zijne wederkomst in zijn Vaderland, wierdt WOUWER Raad van den Graave van *Oostfriesland*. Deeze zondt hem, als zijnen Afgevaardigde, na *'s Graavenhage*, om met de Staaten der Vereenigde Gewesten, over eenige zaaken, het Graafschap en de wederzijdsche belangen betreffende, in onderhandeling te treeden. Naa deeze bezending, vertrok WOUWER, van wegen den Oostfrieschen Graaf, in de zelfde hoedanigheid na het Hof van JAN ADOLF, *Hertog van Holstein*. Zo veel genoegen vondt deeze Prins in WOUWER, dat hij hem onder eede deedt belooven, in Holsteinschen dienst te zullen treeden. WOUWER wierdt vervolgens aangesteld tot Raad van Hertoge JAN ADOLF, en daar naa tot Gouverneur van *Gottorp* bevorderd. Kortstondig, intusschen, was het genot van alle deeze gunstbetooningen. Hij verviel in eene kwijnende ziekte, welke, op den twaalfden Maart des Jaars 1612, een einde aan zijn leeven maakte. Ten blijke der agtinge, welke de Hertog hem hadt toegedraagen, liet hij 's Mans overblijfzels, in de Hoofdkerk van *Sleeswijk*, staatelijk ter aarde bestellen. WOUWER gaat de naam naa, dat hij zo zeer op roem gesteld was, dat hij, bij uitersten Wille, eene schikking hadt gemaakt, volgens welke, aan eenen ieder, die, naa zijn overlijden, eene Lijk- of Lofrede hieldt, een Legaat van zestig *Joachimen* moest worden uitgekeerd. Uit de Brieven van den berugten *Leidschen* Hoogleeraar DOMINICUS BAUDIUS blijkt niet onduidelijk, met hoe weinig opregtheids veelen dier Lofredenaaren zijn te werk gegaan.

Zie BAYLE, *Dictionaire Historique, Critique*, enz.

WOUWER, (JOAN DE) welke met den persoon, in het naastvoorgaande Artikel vermeld, niet moet verward worden, wierdt gebooren te *Antwerpen*, in den Jaare 1576. Even als zijn tijd- en naamgenoot, was hij een der meest beroemde letterhelden zijner Eeuwe. In het school der Jesuiten, ten dien tijde zeer vermaard, in zijne geboortestad, leide hij de eerste gronden der beschaavende Letterkunde. Het schoolstof hebbende afgeschud, vertrok hij na *Leuven*, om 'er te worden toevertrouwd aan het toezigt en onderwijs van den vermaarden LIPSIUS, ten wiens huize hij zelf zijnen intrek nam. Zo groot was de agting en het vertrouwen, welke deeze hooggeleerde man voor WOUWER opvatte, dat hij hem niet alleen tot Executeur of Uitvoerder van zijnen Uitersten Wille benoemde, maar hem, daarenboven, belaste met de zorge over de uitgave zijner Werken, welke hij, bij zijn overlijden, mogt nalaaten.

Na geruimen tijd vertoevens aan het *Leuvensche* Hoogeschool, ondernam WOUWER, volgens de vrij algemeen aangenomene gewoonte in zijnen leeftijd, eene buitenlandsche reize. Hij bezogt de voornaamste Hoogeschoolen in *Frankrijk*, *Spanje* en *Italie*, en maakte 'er kennis met de beroemdste Mannen, ginds en elders woonagtig. Drie jaaren besteedde hij aan deeze reize. Met grooten ijver oeffende hij zich, intusschen, in alle takken der Letterkunde, vooral in de Regtsgeleerde en daar mede vermaagschapte weetenschappen.

Doordien de roem zijner geleerdheid en kunde zijne wederkomst was vooruit geloopen, was WOUWE naauwlijks in zijn Vaderland te rug gekeerd, of de gewigtige en vereerende post van Raadsheer wierdt aan hem opgedraagen. De ijver en getrouwheid, met welke hij zich in dien post kweet, wikkelde hem, meer en meer, in de gunst en het vertrouwen der Landvoogdesse der Spaansche Nederlanden. Van hier dat men hem, eerlang, in de Kamer der Geldmiddelen en van den Staat van Oorlog plaatste. Intusschen vondt de Infante ISABELLA KLARA EUGENIA geraaden, een persoon van kunde, ervarenisse en vertrouwen na *Spanje* te zenden, tot het verrigten van eenige zaaken van de hoogste aangelegenheid. Haare keuze bepaalde zich, ter volvoeringe van

dien

den last, tot den Staatkundigen DE WOUWER. En, inderdaad, dat de Prinsesse, in het doen dier keuze, geenen onberaaden stap hadt gedaan, mogen besluiten uit het gedrag des Spaanschen Konings ten zijnen opzigte, als die hem, onder andere blijken van agtinge en genegenheid, met welke hij hem behandelde, met de Ridderorde van het Guldenvlies vereerde: eene eer- en gunstbetooning, welke aan geene anderen, dan aan lieden van den hoogsten rang, wordt geschonken.

DE WOUWER overleedt in den Jaare 1635. Onder het vlijtig en getrouw waarneemen zijner drukke amptverrigtingen, was hij zo spaarzaam omtrent zijnen tijd, dat hij, in de snipperuuren, welke hem daar van overschooten, niet slegts gelegenheid vondt om door gestadig leezen, oeffenen en overdenken, zijnen geest te beschaaven, en zijne kundigheden te vermeerderen, maar ook om eenige Werken zamen te stellen, en door den druk aan de geleerde waereld mede te deelen. Onder de Handschriften van zijnen Leermeester en Vriend LIPSIUS, welke zijnen zorge waren aanbevolen, bevondt zich ook een tweehonderdtal Brieven. Veelen waren in de verwagting, dat DE WOUWER deeze lettervrugten door den druk zou verspreid hebben. 't Zij de dood hem heeft verrast, 't zij andere bezigheden hem daar in hebben verhinderd, of welke andere belemmering daar van ook de reden moge geweest zijn, aan deeze verwagting heeft DE WOUWER niet beantwoord.

Zie BAYLE, *Dictionaire Historique, Critique*, enz.

WOUWERMAN, (JAN) Zoon van PAULUS WOUWERMAN, Kunstschilder te *Haarlem*, en broeder der twee WOUWERMANS, die in de volgende Artikelen zullen vermeld worden, wierdt gebooren te *Haarlem*, eene Stad, vermaard als de wieg en bakermat van de voornaamste Kunstenaaren, welke eenig Gewest of Stad heeft voortgebragt. Tot onderwijzer hadt hij zijnen Vader, onder wiens geleide hij zich voornaamlijk, op het landschapschilderen toeleide. Bij de kunst-

kundigen HOUBRAKEN ontmoeten wij, aangaande de manier van schilderen van onzen JAN WOUWERMAN, de volgende aanteekening: „ Te *Haarlem* (aldus laat hij zich hooren) bij „ L. VAN DER VINNE, heb ik een van zijne penseelwerken „ gezien, 't geen een bergachtig Landschap verbeeldde. Voor „ aan was een bruine voorgrondt, met ruijchte en onbe„ snoeijdt geboomte beplant, waar tegen zich 't verschiet „ klaar en helder gedaagt, als in een lage valeij, vertoonde. „ De voorgrondt inzonderheijt was geestig, brokkeligh, en „ in de eijge kleur geschildert, als men dezelve bij PHILIP „ (HOUBRAKEN doelt hier mede op den broeder van JAN, „ van welken wij vervolgens zullen spreeken) in zijnen „ vroegen tijdt ziet, toen hij de gronden wat eenkleuriger „ schilderd, dan naderhant." Uit dit berigt van HOUBRAKEN, welken, inderdaad, in dit slag van onderwerpen, de eere van een bevoegd Regter te zijn, niet kan ontzegd worden, hebben zommigen het gevolg afgeleid, dat JAN WOUWERMAN in de kunst het zeer verre zou gebragt hebben, indien niet, tot groot nadeel der edele schilderkunst, in den opgang zijner kunstoeffeninge, de dood hem hadde weggerukt. Van hier dat men, in de Verzamelingen der Kunstminnaaren, zelden de gewrogten van zijn veelbeloovend penseel ontmoet. JAN WOUWERMAN overleedt in den Jaare 1666.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Konstschilders.*

WOUWERMAN, (PIETER) insgelijks de Zoon van PAULUS, en onder broeder van den boven vermelden, oeffende zich insgelijks in de schilderkunst. Ware hij even mild bedeeld geweest met vernuft en den geest der uitvindinge, als met eene ongewoone maate van naarstigheid en onvermoeiden vlijt, zeer verre zoude hij het in de schilderkunst gebragt hebben. Zijnen onder broeder PHILIPS, van welken in het volgende Artikel zal gesproken worden, zag hij, in de behandeling van het penseel, met reuzenstappen na de volmaaktheid streeven. Hij zag en erkende deeze meerderheid. Te

goed,

goedaartig was hij van inborst, dan dat die meerderheid in hem de afgunst zoude gaande maken. Alleen diende zij hem tot eenen ſnikkel, om hem van verre na te volgen. Op hem mogt daarom de Spreuk worden toegepast,

„ Ut deſint vires, tamen eſt laudanda voluntas."

dat is,

„ Daar magt ontbreekt, moet de goede wil geloofd worden."

Met dit alles willen wij geenzins te kennen geeven, alsof het PIETER WOUWERMAN aan alle kunstvermaardheid mangelde. Integendeel, bevoegde Regters zijn van oordeel, dat hij, in het behandelen van dat gedeelte der kunst, welk hij, ter zijner beoeffeninge, hadt gekoozen, geene geringe vorderingen maakte. In waarheid kan van hem getuigd worden, dat zijne afbeeldingen van Stalletjes, Pleisterplaatzen bij Herbergen, en wel inzonderheid en bovenal zijne Valkenjagten te paerd, met Mannetjes en Vrouwetjes geſtoffeerd, aangenaam en bevallig zijn, de Paerdtjes en Beeldtjes wel geteekend, uitvoerig, en met eene genoegzaame maate van naauwkeurigheid geſchilderd. Alleenlijk moet als een weezenlijk gebrek in zijne Stukjes worden opgemerkt, dat ze niet kragtig, los en teekenagtig genoeg getoetst zijn. PIETER WOUWERMAN naamelijk bewandelde den gewoonen weg, waar door hij, in den grooten hoop der Kunstſchilders, als verdronken wierdt. Van hier dat wij, ten zijnen opzigte, geene verdere leevensbijzonderheden vermeld vinden, zelf niet het jaar, in 't welk hij overleeden is.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederl. Kunstſchilders.*

WOUWERMAN, (PHILIPS) wierdt gebooren te *Haarlem*, in het Jaar 1620. Zijn Vader, PAULUS WOUWERMAN genaamd, was een Historie-Schilder, doch van geringe soort, en bij dezen was het, dat onze Kunstenaar de eerste beginzelen der Teken- en Schilderkunde leerde, gelijk hij van denzelven daar toe de eerste lust hadt ingezogen. Doch binnen korten tijd zo verre gevorderd zijnde, dat hij de lessen zijns Vaders ontbeeren konde, ging hij op zijne eigene wieken drijven, zonder van iemand anders, zo verre bekend is, eenig onderwijs te hebben genoten.

Gelukkig was het voor onzen Schilder, dat hij, bijna van den beginne af dat hij zijne kunst begeerde te oeffenen, zodanige Beschermheeren aantrof, welke zijn werk op den regten prijs wisten te stellen, en tevens edelmoedig genoeg waren, om het zelve naa waarde te betaalen; hier door wierdt de ijver van den jongen Schilder ontstoken, en zijne windingrijke geest meer en meer aangezet.

De voorwerpen, waar aan de Heer WOUWERMAN gewoonelijk zijnen arbeid besteedde, waren zeer verscheiden, en het verschil der tekening, orde en schikking van dezelfde voorwerpen zo onbegrijpelijk kunstig, en veelerlei, dat het de verwondering van de grootste kenners wegdroeg. Dit munt bijzonderlijk uit in zijn Jagten, Pleisterplaatzen, Pikeurbaanen, Veldslagen, Strooperijen, Paardemarkten, en wat dies meer zij; van welke het een kunststuk nimmer aan het ander gelijk is, en waar in men, schoon honderd maalen veranderde, een aanmerkelijk verschil vindt, zelfs in de kleinste bijwerken, als Voorgronden, Boomen, Luchten, enz. Daarenboven wist hij alle zijne stukken zo verstandiglijk, en in den natuurlijken aart, te verbeelden, dat men met den eersten opslag zien kon, wat de beelden wilden zeggen, en, in het schikken van bijzondere gevallen, de zeldzaamste hartstochten zo konstiglijk uit te drukken, alsof hij dagelijks ooggetuige ware geweest van de ontmoetingen welke hij in het tafereel bragt. In zijne strooperijen, bij voorbeeld, en in de plonderingen van Boeredorpen en Gehuchten, beeldde hij den moodzugtigen moedwil der soldaaten, en den doodelij-

lijken schrik en vreeze der overrompelde Landlieden, zo natuurlijk af, dat de zielen der Aanschouwers, getroffen door de zo konstig naar het leven geschilderde rampen dier ongelukkigen, in dezelve deel namen, alsof zij in het midden dier treurspelen tegenwoordig waren.

Wij zullen ons niet ophouden met eene omstandige beschrijving te geeven van alle die heerlijke Tafereelen, welke door gantsch Europa verspreid, en bij de kenners in de hoogste achting zijn, maar liever het geene hem bijzonder raakt voorstellen, zo verre men met zekerheid dien aangaande iets uit den nacht van gissingen heeft weeten op te delven.

't Gaat zeer ongelijk omtrent de berigten van zaken, die in het leven van zommige groote Mannen zijn voorgevallen. Van eenigen, schoon zeer beroemd, weet men dikwijls niets anders te ontdekken, dan dat zij leefden, uitmuntende zaaken voortbragten en stierven; van anderen, wier naamen naauwlijks verdienen der vergetelheit onttrokken te worden, zijn zelfs de kleinste beuzelingen bekend, die tot verveelens toe overal worden verspreid en aangehaald. Zo gaat het, de groote man, onverschillig of hij bij het gemeen eene luisterrijke vertooning maakt, houdt zich op in zijne kamer, en werkt in stilte tot nut der maatschappije en tot staaving van zijnen roem bij de verstandigen, terwijl de dwaas zich op het toneel der waereld rond laat voeren, en zijne achting poogt te vestigen op de tong van het praatziek gemeen.

Dus ging het ook met den grooten PHILIP WOUWERMAN. Zommige zeggen, dat hij zich in den echt begaf en eenen Zoon naa liet, welke zich ook in de Schilderkunst oeffende; en dat hij, bevreesd zijnde dat zich deeze, wanneer hij eenmaal van zijne schoone Tekeningen en Modellen meester zoude zijn, tot luiheid begeeven zoude, op zijn sterfbed beval, dezelve alle aan het vuur op te offeren, op dat zijn Zoon dus genoodzaakt zoude worden zelf te ijveren.

Andere, misschien even onzeker, spreeken van dien Zoon niet, maar stellen, dat hij in onmin leefde met zijnen Broeder PIETER WOUWERMAN, en dat hij dit beval gaf, dewijl hij niet wilde dat deeze schoone vruchten van zijnen ijver en kunst in deszelfs handen zouden vervallen.

An-

Andere wederom beweeren, dat de reden, waarom onze Schilder geboodt alle zijne rekeningen nog bij zijn leven te verbranden, deze was, om dat zij niet de zijne, maar van andere meesters waren. Dit laatste schijnt de waarheid te zijn, doch op dat men de oorzaak, welke hier toe aanleiding heeft gegeeven, weeten moge, zullen wij dezelve een weinig van nader bij onderzoeken.

Wanneer de Gelukzon van PHILIP WOUWERMAN begon te rijzen, begon daarentegen die van VAN LAAR, welken men *Bamboots* noemde, en met groot regt onder de beroemdste Schilders tellen kan, te daalen, niet zo zeer om dat de kunst van den eersten zo verre boven dien van den laatsten uitmuntte, maar om dat WOUWERMAN genoeg was vermogende vrienden te hebben, welke zijn werk wisten aan den man te helpen, daar de behoeftige *Bamboots* van alle Beschermengels ontbloot was. Deeze daar en boven in ongenade zijnde vervallen bij de Kunstkoopers, om dat hij zijne schilderijen niet voor eenen geringen prijs geeven wilde, zogten zij, zo veel mogelijk, dezelve te drukken, waar in zij, door het verheffen van WOUWERMAN, niet dan te wel voor den ongelukkigen Schilder slaagden.

Hier toe hadt veel aanleiding gegeeven, dat de Kunstkooper JAN DE WIT aan VAN LAAR tweehonderd guldens hadt geboden voor een stuk van zijn maakzel, waar voor hem de Schilder, als schattende dat stuk grooter van waarde, bedankt hadt, en hem hadt afgewezen.

De Kunstkooper vertoornd wette zijn verstand om den Schilder deeze weigering betaald te zetten, en bestelde ten dien einde aan onzen WOUWERMAN een diergelijk voorwerp als het stuk van *Bamboots* bevatte. Het welk voltooid zijnde, bragt de Kunstkooper al de Liefhebbers welke hij vinden kon ten huize van den Schilder, prijzende het tafereel van deezen verre boven dat van *Bamboots*, gebruikende dikwijls deeze woorden: „ Zie daar, Heeren! dat is een stuk; „ men behoeft naar geene Roomsche Schilders te loopen, „ als men zulke kunst kan bekoomen bij de Nederlandsche „ Kunstschilders." Waar door de achting van WOUWERMAN zeer veel aanwon, ten koste van den armen VAN LAAR, welke

ke zich deeze vernedering zodanig aantrok, dat hij van hartzeer ſtierf.

Naauwelijks hadt de wraakgierige Kunstkooper gehoord, dat deze Schilder geſtorven was, of hij begaf zich terſtond naar het Sterfhuis, alwaar hij, voor eene geringe ſom, zich van alle deszelfs ſchetzen, teekeningen en prenten meester maakte, welke hij wederom vervolgens aan den Heer WOUWERMAN over deedt, die zich van dien ſchat meesterlijk wist te bedienen. En deeze waren nu die zelfde teekeningen, welke onze Schilder voor zijn ſterven liet verbranden, op dat hem niemand van eenige dieverij, na zijn overlijden, zoude kunnen beſchuldigen.

Onze Kunſtenaar rekte ook zijnen levensdraad niet lang, als zijnde in den Jaare 1668, in het achtenveertigſte zijns ouderdoms, overleeden, niet zonder door het geluk aanmerkelijk bevoordeeld te zijn; 't welk blijkt uit het geene daaromtrent van hem verhaald wordt, als hebbende zijne Dochter, welke hij aan den Konst-Schilder H. DE FROMANTJOU uithuwelijkte, eene bruidſchat van twintigduizend guldens mede gegeeven.

Zie A. HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederl. Konstſchilders.*

WOUWBRUGGE, is het eigenlijke en eenige Dorp in de Heerlijkheid *Esſelikerwoude*, in het gedeelte van Zuidholland, *Rhynland* genaamd, gelegen. Het Dorp is ter wederzijde van de *Woudwatering* getimmerd. Over deeze plagt, in overoude tijden, een Brug te leggen, doch die, volgens eene ſchriftlijke vergunning van Dijkgraave en Heemraaden van *Rhijnland*, gedagteekend op den twintigſten Augustus des Jaars 1505, reeds is weggenomen. In deezen *Burg*, als mede in het woord *Woude*, de algemeene benaaming der Ambagtsheerlijkheid, moet de naamsreden van dit Dorp gezogt worden. De Kerk van *Wouwbrugge*, hoewel klein, is nogthans een fraai en zindelijk gebouw, met een ſpitzen Toren pronkende. Naar de meening van zommigen, zou de ſtigting tusſchen de Jaaren 1650 en 1660 moeten zijn voorgevallen.

De

De Hervormde Leeraar der Plaatze is Lid der Klasfis van *Leiden en Neder-Rhijnland.* Door zijne ligging is *Wouwbrugge* een zeer vermaaklijk en leevendig Dorp, van wegen den veelvuldigen doortogt van allerlei fchepen, zo grooten als kleinen, onder anderen de zulken, welke, binnen door, over het Haarlemmermeir na *Gouda* en na *de Maas*, en, langs dien weg, na andere Gewesten, zijn bestemd. *Wouwbrugge* is hierom eene neeringrijke plaats, en bevat een goed getal zindelijk betimmerde Huizen en welvaarende Ingezeetenen. — Naar het getuigenis van zommige Historiefchrijvers, zoude, ook in de nabuurfchap van *Wouwbrugge*, allereerst in deeze Gewesten, de Hervormde Leere zijn gepredikt worden. De perfoon, welke tot die stoute onderneeming, eene genoegzaame maate van kloekheid van geest bezat, was, volgens zommigen, PETRUS GABRIEL, een *Vlaming*, of, volgens anderen, JAN ARENDSZOON MANDEMAKER, van *Alkmaar*; welken wij, ter zijner plaatze in ons *Woordenboek*, op een afzonderlijk Artikel, nader hebben leeren kennen.

Zie A. COMRIE, *Eigenfchappen des Geloofs*; *Tegenw. Staat van Holland.*

WOUWEREN, (CHRISTIAAN VAN DEN) was een dier onrustige en muitzieke Leeraren, die, hun gewigtig ampt misbruikende, in stede van zich te bepaalen bij de prediking van het Euangelium, 't welk niets dan vrede ademt, twist en onmin zaaien, en de gemoederen, welke zij moesten ter nederzetten, al meer en meer gaande maaken; tot groot nadeel der onderlinge zamenleevinge, welker belangen zij niet fchroomen, aan hunne eer- en staatzuchtige bedoelingen op te offeren. Eenige duizenden Brabanders en Vlamingen, uit hun eigen Vaderland geweeken, ter zaake van den Godsdienst, te *Leiden* eene veilige fchuilplaats gezogt, en, onder fchut en fcherm van de Regeeringe der Stad gevonden hebbende, was naauwlijks aldaar gevestigd, of zij staken zich in zaken, bij welke zij geen belang hadden; onder fchijn van ijver

ijver voor het waare geloof hunner woelzieken geest den ruime teugel vierende. LEICESTER, zendeling der Koninginne van *Engeland*, een Land, van 't welk den Vereenigde Gewesten nimmer bijkans iet anders dan ach en wee is wedervaaren, bemoeide zich niet flegts met zaaken, het tijdlijk bestuur betreffende, maar ook, den huichelaar telkens uithangende, met den toestand der Nederlandsche Kerke. De Predikanten zogt hij aan zich te verbinden, om, door den invloed, welken deeze, veelal, op de gemeente hebben, zijn gezag te schraagen, en, al verder en verder, uit te breiden. De Regeering van *Leiden*, onder andere, verzette zich, met pligtmaatige ernst, tegen de wederregtelijke inkruipingen van den Engelsman. Hier tegen verzetteden zich eenige woelzieke geesten, de burgers van *Leiden*, onder de hand, opstookende. CHRISTIAAN VAN DEN WOUWEREN, Predikant der Plaatze, was een der voornaamste Belhamels. Nevens zijne medestanders nam hij het den *Leidensche* Regenten euvel af, dat zij LEICESTER wederstreefd hadden in zijne pooging, om een Sijnode te beroepen. Dier zelfde Wethouderschap leide zij ten laste, dat zij zekeren Leeraar de hand boven 't hoofd hieldt, welke de koenheid hadt gehad, openlijk van den predikstoel te beweren, „ dat de Heeren van *Leiden*, aan den „ Spanjaard en den Franschman wederstand hebbende kunnen „ bieden, ook wel weg zouden weeten met den Engelsman." VAN DEN WOUWEREN leedt, eerlang, de verdiende straffe zijner wederspannigheid. Onder de vergiffenisse, welke, uit naam van Prinse MAURITS, van den Raadshuize van *Leiden* wierdt afgekondigd, was hij niet mede begreepen. Nevens zijn ampt, moest hij ook het Land verlaaten.

Zie P. C. HOOFT, *Nederl. Historien*; BOR, *Nederl. Oorlogen*; JAN WAGENAAR, *Vaderl. Historie.*

WUR-

WULPENBURG. Onder deeze benaaming, onzeker van waar dezelve haaren oorsprong ontleend hebbe, ontmoeten wij een deftig Gebouw, ten platten Lande, op het Zeeuwsche Eiland *Walcheren*, niet verre van de Stad *Veere*. Het is een regelmaatig vierkant, hebbende ter wederzijden eenen vleugel. De plantaadjen zijn zeer uitgebreid, en zommige Dreeven of Laanen van eene uitgebreidheid, dat het oog derzelven einden niet kan bereiken. Huis, Boschen, Boomgaarden, Zaai- en Weilanden; alles te zamen genomen, beslaat eene ruimte van honderdvijfënzeventig Gemeten. Nu ruim eene Eeuw geleeden was het Gestigt de eigendom van een Lid des aanzienlijken Zeeuwsche Geslagts van REIGERSBERGEN; Geslagt, welk, al bezat, het geene andere verdiensten, zich den onuitwischbaare naagedagtenisse van alle vijanden van geweld en verkragtinge der geregtigheid, en van alle vrienden van Vrijheid en Verdraagzaamheid heeft aanbevolen, om dat het eene zo schrandere als kloekhartige Vrouwe, als den grooten HUIG DE GROOT Echtgenoote; MARIA VAN REIGERSBERGEN heeft voortgebragt.

Zie SMALLEGANG, *Kronijk van Zeeland*; M. GARGON, *Walchersche Arkadia*.

WULVEN, (*De Heerlijkheid*) is gelegen in het Overkwartier des Stichts van *Utrecht*, ten Oosten van de Heerlijkheid *Heemstede*. *Wulven* is eene Ambagtsheerlijkheid; in haaren omvang en uitgestrektheid beslaat zij driehonderdachtenvijftig Morgens honderddrieënzeventig Roeden gronds. Volgens de jongstvoorgaande opneeming zoude men, binnen de Heerlijkheid, niet meer dan acht Huizen tellen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Utrecht*.

WUL-

WULVEN, (*Huis te*) is een van ouds bekend, in de zo even vermelde Ambagtsheerlijkheid gelegen gestigt, en nu reeds voorlang onder de Riddermaatige Hofstede van het Gewest gerekend, te weeten, zints het besluit der Staaten van den zevenëntwintigsten October des Jaars 1536; dag, op welken benevens dit, nog veele andere Landheeren in de Provincie *Utrecht* tot dien zelfden rang verheven wierden. Volgens HEDA zou dit Slot zijnen naam ontleend hebben van *Wolven*; hij noemt het *Castrum Luporum*, Wolvennest. Doch volgens anderen zou men, met meer regt, den naamsoorsprong in het woord *Golven* moeten zoeken; voor bewijs hier van aanvoerende, dat de VAN DER HORSTEN, STERKENBURGEN, HARDENBERGEN, HINDERSTEYNEN, OUDEGEYNEN, ERMSTEDEN en anderen, allen afstammelingen van de Heeren VAN WULVEN, Golven of Zeebaaren, hoewel met eenige verandering van kleuren, in hunne Wapenschilden, gevoerd hebben.

'Er is 'er, die van meeninge zijn, dat het *Huis te Wulven* reeds in het begin der Dertiende Eeuwe bekend zou geweest zijn. Geduurende de tijden der rampzalige onkunde in de gewigtigste van alle kundigheden, de kennis van den Godsdienst, ontving het *Huis te Wulven*, van tijd tot tijd, een sterken toeloop van misleide vereerders van afgestorvene Heiligen. Men verhaalde, en het vondt geloof bij veelen, dat binnen de Muuren van dit Kasteel een wonderdoend beeld der Moedermaagd bewaard wierdt. Naa het aanbreeken van den dageraat eenen meer verlichte kennisse heeft men het Beeld van zijne aloude standplaats weggenomen, en overgebragt in de Stad *Utrecht*, alwaar men het, nog langen tijd, bewaard heeft.

Even als alle andere Huizen van aanmerkelijke sterkte, heeft het *Huis te Wulven* verscheiden lotverwisselingen ondergaan; wordende nu eens, voor een gedeelte, gesloopt, en vervolgens wederom opgebouwd. Dus vinden wij vermeld, dat *Wulven*, in den Jaare 1346, door den Utrechtschen Bisschop JAN VAN ARKEL, wierdt verwoest, om dat de toenmaalige bezitter, Heer ERNST VAN WULVEN, gerugsteund door verscheiden andere Stichtsche en Hollandsche Edelen

len en Grooten tegen hem hadt aangespannen. Volgens de aloude Kronijken, zou, reeds geruimen tijd vóór het einde der Veertiende Eeuwe, eene Erfdogter van gemelden Heere ERNST, door haar huwelijk het *Huis te Wulven* hebben overgebragt in het Geslagt van LOKHORST, en haar Zoon HERMAN VAN LOKHORST den toenaam van WULVEN hebben aangenomen. Deeze hadt eene dogter, welke, in den Jaare 1393, in het huwelijk tradt met BALTHAZER VAN BUREN, *Heere van Reigersfoort*; wiens Erfdogter, LUTGARD VAN BUREN genaamd, naa het overlijden van haaren Vader, Vrouwe van *Wulven* en *Amelisweert* zijnde geworden, zich in den echt begaf met JAN VAN RENESSE, Ridder. Het Geslagt van RENESSE kwam aldus in het bezit van het Huis en de daar toe behoorende Heerlijkheid. Heer JAN verwekte eenen Zoon, insgelijks JAN genaamd. Doch vermits deeze, door aanhoudende ziekte en ongesteldheid van lichaam, zich buiten de mogelijkheid bevondt om zijn geslagt voort te planten, bewoog hij, naa het overlijden van zijne Moeder, zijnen Vader tot het aangaan van een tweede huwelijk; ten welken einde hij het Huis en de Heerlijkheid aan hem overdroeg. JAN VAN RENESSE, *de Oude*, verbondt zich dan andermaal in den echt, met MARGARETA, dogter van GERRIT, *Heere van Kuilenburg*, en verwekte bij dezelve, behalven nog andere kinderen, JAN, *Heer van Wulven*; welke, op zijne beurt, eene echtverbintenis aanging met ALRID, Erfdogter van ADRIAAN FREYS VAN KUINRE, Heere van *Wulp*, *Urk* en *Emeloort*; bij welke hij, behalven andere kinderen, Vader wierdt van ADRIAAN en JAN VAN RENESSE, den eenen naa den anderen *Heeren van Wulven*. De Kleinzoon des laatstgenoemde, insgelijks JAN genaamd, die tot Moeder hadt gehad MARGARETA VAN RENESSE VAN ELDEREN, en ter Echtgenoote hadt genomen HESTER VAN HATTUM, verkogt de Heerlijkheid en het Huis te *Wulven* aan WOUTER VAN OUDSHOORN, *Heere van Krajestein*. Deeze, zijnde een man van zeer aanzienlijke middelen, maakte zeer aanmerkelijke verbeteringen aan het Slot, en vernieuwde het bijkans geheel. Hij liet eene dogter na, MACHTELT VAN OUTSHOORN, gehuwd aan ANDRIES BOCHART. In den aanvang der jongstvoorgaande Eeuwe hadt wou-

Buondelmonti om 't verlaten van eene Dame, vermoord.

CLII.

Corso Donati met zyn aanhang, gebannen. Bladz. 160.

WOUTER VAN OUTSHOORN den eigendom verkreegen, voor de fomme van zesëndertigduizend guldens. Uit de handen van ANDRIES BOCHART kwam *Wulven*, bij verkoop, in die van PHILIBERT VAN TUYL VAN SEROOSKERKE, Heere van *Serooskerke*, *Moerment*, *Stavenisse*, Burggraave van *Zeeland*, Raad en Kerkmeester Generaal der Provincie *Zeeland* Bewester-Schelde, en vervolgens Gouverneur van *Bergen op den Zoom*. De Zoon en Opvolger van deezen, in het bezit van *Wulven*, was HIERONYMUS VAN TUYL VAN SEROOSKERKE; die wederom tot erfgenaam hadt Jonkheer PHILIBERT VAN TUYL VAN SEROOSKERKE. De eerste van zijn Geslagt was deeze, welke, van wegen het Huis te *Wulven*, in de Ridderschap des Lands van *Utrecht* wierdt beschreeven. Dit gebeurde in den Jaare 1640. Bij zijn overlijden, 't welk voorviel in den Jaare 1661, liet hij eenen Zoon naa, HIERONYMUS genaamd, *Heer van Serooskerke en Wulven*. In den Jaare 1667 nam hij, van wegen het meergemelde Huis, zitting in de Ridderschap van *Utrecht*. Tot echtgenoote hadt hij genomen ANNA VAN RENESSE VAN MOERMONT; bij welke hij verscheiden kinderen verwekte, onder andere eenen Zoon en Opvolger PHILIBERT VAN TUYL VAN SEROOSKERKE; naa zijns Vaders overlijden, voorgevallen in den Jaare 1677, *Heer van Wulven*. Negentien jaaren bleef hij in het bezit van Heerlijkheid en Huis. Naa verloop daar van verkogt hij zijn regt, in den Jaare 1696, aan PIETER BRAGET DE BRAGARD, Heere van *Bonnefont*; welke het, op zijne beurt, bij verkoop, overdroeg, in den Jaare 1719, aan HENRIK VAN DER GRAAF DE VAPOUR, welke, op den achtëntwintigsten October des Jaars 1724, 'er mede beleend wierdt.

De Heerlijkheid en het Huis te *Wulven* zijn, tot hier toe, leenroerig geweest aan de Graaflijkheid van *Holland*. Zints de Omwenteling heeft men, even als ten aanzien van alle andere Heerlijkheden, ook hier omtrent andere schikkingen beraamd. Uitwendig heeft het *Huis te Wulven* niet veel aanziens. In zijne hoogte en zwaar Muurwerk vertoont het, nog heden, de merkteekens van zijnen slouden luister. De wijde Graften, binnen welke het beslooten ligt, draagen getuigenis van deszelfs voormaalige sterkte. Het hoog ge-

boomte draagt de kenmerken van de uitgebreide plantaadjen, van welke het gestigt, eertijds, is omringd geweest.

Zie A. BUCHELIUS, *Not. ad Hedam*; SMALLEGANGE, *Kronijk van Zee*. *Utrechtsch Placaatboek*.

WULVENHORST, eene Ambagtsheerlijkheid, met eene daar in gelegene Lusthoeve van den zelfden naam, in het Land van *Montfoort*, het vierde Maarschalksampt der Provincie van *Utrecht*, aan de *Lange Linschooten*, boven en beneden de Stad *Woerden* haaren oorsprong neemende uit den Ouden Rhijn, en van daar, langs *Wulvenhorst*, het Dorp *Linschoten*, *de Huizer*, *de Nes* en *Linschoten*, en door het Steedtje *Oudewater* zijnde voortgeloopen, zich ontlastende in den Ysselstroom. De Heerlijkheid *Wulvenhorst*, die van *Kromwijk* en *de Haar* of *Linschoter Haar* daar onder begreepen zijnde, vinden wij op eene uitgebreidheid van driehonderdzevenëntachtig Morgens begroot. In den Jaare 1748 telde men, binnen deeze uitgestrektheid, acht Huizen. De beroemde Nederlandsche Dichter LAURENS BAKE was, ten eenigen tijde, eigenaar van deeze Heerlijkheid. Voor meer dan vierhonderd jaaren pronkte de Heerlijkheid *Wulvenhorst* met een zeer sterk, aanzienlijk en fraai Kasteel. ALBERT VAN BEYEREN, Ruwaart van *Holland*, in den Jaare 1374. met AREND VAN HOORN, Bisschop van *Utrecht*, in oorlog ingewikkeld, en met eene talrijke Vloot de Lek zijnde opgevaaren, veroverde het *Huis te Wulvenhorst*, en leide het voorts in kooien. Tegenwoordig vertoont het de gedaante van een fraai Landhuis, of Lustplaatze, in den hedendaagsche smaak gebouwd. Men ontmoet het gestigt, nevens zijne plantaadjen, aan den Dijk, bij *Polanen*.

M. VOSSIUS, *Jaarboeken*; SLICHTENHORST, *Geldersche Geschiedenissen*; *Historie van 't Utrechtsche Bisdom*, enz.

WY-

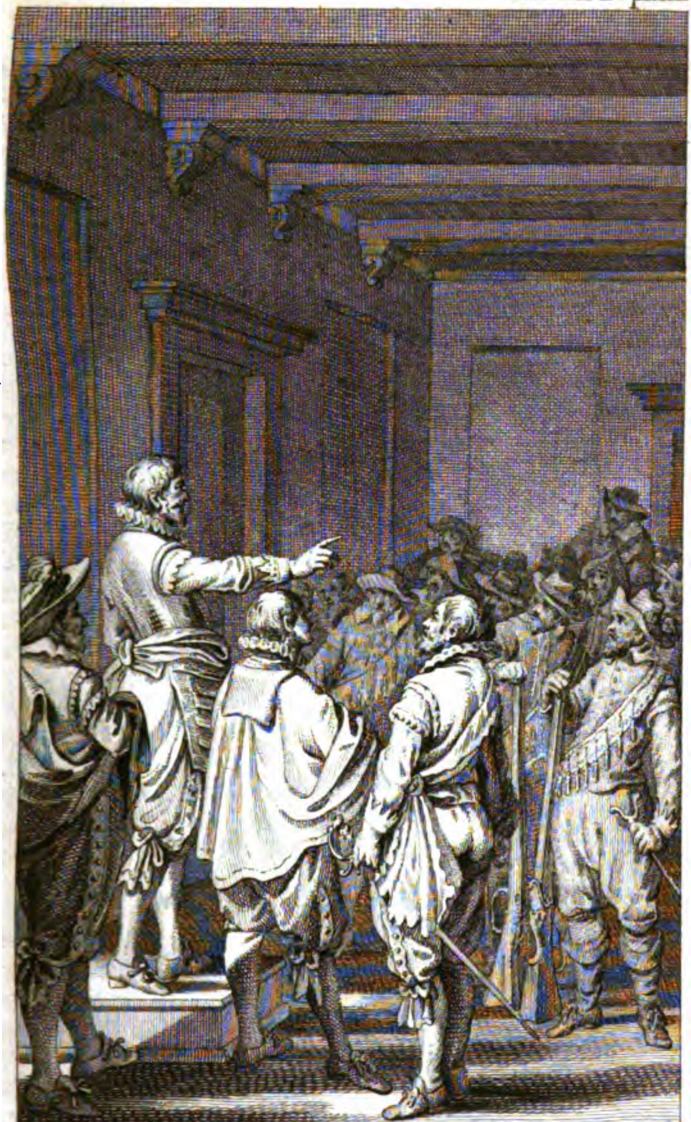
WYBOUT RIPPERDA. 't Lust ons, deezen dapperen Vaderlander, en diens bedrijf, bij eene zeer gewigtige gelegenheid gehouden, in een afzonderlijk Artikel van ons *Woordenboek* te vermelden, niettegenstaande wij flegts eene enkele daad van hem vermeld vinden; welke, evenwel, mogen wij, bij hoogstwaarschijnlijke gisfing vastftellen, veele andere, van gelijken ftempel, ten gevolge zal gehad hebben.

Van geboorte was hij een *Fries*, doch hadt zich, met der woon, na *Haarlem* begeeven. Hier bekleedde hij den post van Overfte der Stad; in den Jaare 1572, wanneer deeze Stad met een beleg door de Spanjaards wierdt bedreigd. Eer nog dit beleg ondernomen wierdt, toonde zich de Wethouderfchap genegen, om, door onderhandeling, den dreigenden ftorm, met den fchrik, te doen overdrijven. *Don* FREDERIK, Zoon des Hertogs VAN ALVA, bevondt zich te *Amfterdam*. Derwaarts vertrokken, volgens keuze der Haarlemfche Vroedfchap, Jonkheer CHRISTOFFEL VAN SCHAGEN, DIRK DE VRIES, Oud-Burgemeester, en Mr. ADRIAAN VAN ASSENDELFT, Penfionaris, om met den Spanjaard in onderhandeling te treeden. RADBOUT RIPPERDA hadt hier van de lucht niet gekreegen, of een vuur van edel misnoegen, over deezen flaauwhartigen ftap, ontvlamde in zijnen boezem, en wierdt hij voorts te raade, eenen maatregel te beraamen, welken hij dienstig oordeelde, om de uitwerkzels van het bedrijf der Wethouderfchap te verijdelen. WYBOUT erkende de oppermagt des Volks, en ftondt in het gevoelen, op de onvervreemdbaare Regten van den Burger gegrond, dat, zonder diens bewilliging, geen verbond of affpraak, door de tijdelijke Beftuurders aangegaan, eenige kragt of gezag heeft. Hij kende, daarenboven, de trouwloosheid van den Spanjaard; de ervarenis hadt hem geleerd, hoe deeze de heilige verbintenis van den Eed voor een fpel aanziet, wanneer hij, meer bij het fchenden dan bij het houden van zijn woord, zijne rekening kan vinden.

Tegen twee uuren naa den middag de Schutters en andere Burgers van *Haarlem*, in den Nieuwen Doele hebbende bij een geroepen, en Jonkheer LOUDESLOF VAN BREDERODE, den Schout ADRIAAN VAN DORT, nevens eenen GERRIT STUYVER

verzogt tot het bijwoonen der Vergaderinge, deedt hij aldaar eene aanspraak tot de zamengevloeide menigte, waar in het Vaderlandsch hart zich ontlastte in eene taal, vol van edele grootmoedigheid. 't Zij ons geoorlofd, den wakkeren Overste, door den mond van den Ridderlijken Drost en Historieschrijver PIETER CORNELISZOON HOOFT, op dit papier te doen spreeken. In de vastgespierde taal luidt die Rede aldus;
„ Het waar, manhafte Burghers, uwer vroomheit en deftigheit te kort gedaan, zoo ik u pooghde t'onderrichten, wat het in heeft, den vloek Gods, tot borghe van menschen belofte, te stellen. En 't is zoo wel den minste als den meeste bekent, hoe pleghtigh de Majestraat deezer steede gezwooren heeft, in geen' handeling met den Spanjaardt te treeden, buijten weeten van mij en de zeeven Hoofthopluijden. 'T heeft haar echter gelieft, zonder iemandt van ons te kennen, in een stuk, daar billijk 't gevoelen der gansche gemeente op te hoonen stond, gezanten ter sluijk uit te schikken, en vergiffenis van plichtpleeghing te verzoeken. Ende blijkt nu, hoe losslijk men op luijden bouwt, die, met schoorvoeten, tot de goede zaake geschreeden zijn: dewijl zij hunnen grondt oopenbaaren, en met vollen run naa den vijandt toejaaghen, zoo ras maar als zijn trom, op 't uijterst onzer grenzen gehoort wordt. Jonker CHRISTOFFEL, Burgermeester DE VRIES, en ASSENDELFT zijn heenen, om der Spaansche opgeblaazenheit té voet te vallen, zich vroedtmaakende zulk een' hoomoedt, met smeeken, te vellen. Zoo onze lot meêbrengt, die eeuwe te leeven, daar men den eedt voor spel houdt, en zoo lichtveijrdelijk de schup geeven magh aan verbondt, met Stadthouder en Staaten gemaakt; ten minste moesten zij hun' eijghe welvaart niet vergeeten hebben, nochte wat die van Mechele, Zutven, Naarde, weedervaaren is. Maar (dus vervolgt de Overste WYBOUT) men brengt fraije brieven van d'Amsterdammer Wethouders, en den Pastoor van 't Bagijnhof te voorschijn, die de middelen in de mouw hebben, om wolven in lammeren te veranderen, en van oovervloedighe genaade, en goedertierenheit, opgeeven. Voorwaar, (dus gaat de

„ Over-

WIJBOUT RIPPERDA, DOET EEN VADERLANDSCHE AAN= SPRAAK AAN DE BURGERS, EN SCHUTTERIJ VAN HAARLEM.

„ Overste voort) is 'er ijemandt zoo zinneloos, die zich
„ dien hoonigh laat om den mondt smeeren, en zich daar-
„ aan vergaapen kan, in mij zal 't niet koomen, dat men
„ zich vaijligher op het zeggen van d'Amsterdamsche lijfeij-
„ ghens des dwingelands, oft op een' verloopen paap, magh
„ verlaaten, dan op het woordt van ROMERO, daar zich de
„ Naarders meê bewaart waanden. Beijdt? (zo luidde zijne
„ opbeurende waarschuwing) beeter, in 't betrachten van
„ eer en eedt, tot den uitersten snikaadems, tot de laatste
„ drup bloeds, voor de vrijheit der steede, gevochten; dan
„ zich willigh in slaavernij geworpen, en de verfoeijde ziel,
„ onder duijzenderleij dartelheit, hoon, en quellaadje der
„ Spaansche moedwil, verlooren. Dit (dus besloot de Over-
„ ste) dit's 't opzet van een' Vries. Hollandt plagh ook man-
„ nen te fokken; en mij verlangt te hooren, hoe 't de Haar-
„ lemmer harten verstaan." Geene woorden in de lucht ge-
smeeten waren deeze van den dapperen en vrijen Fries.
„ Deeze", opdat wij, nogmaals met de woorden van den
Drossaart, de uitwerking der aanspraake op de zamengekoo-
mene gemeente voordraagen, „ deeze, en gelijke reedenen
„ zette hij met brandende ooghen, stijve kaaken, om 't eijn-
„ de der zaale te beroepen, derwijze, uit, dat ook de
„ vroeden en achterdochtighen, ten hooghste ontroert wer-
„ den: en 't meeste deel, luijder stemme, verklaarde, ge-
„ reedt te zijn, hals, haave, voor de Vrijheit des Vaader-
„ lands, onder zoo rustigh een' Ooverste te waaghen. Naa
„ 't welke, aangenoomen met dankbaaren heughlijk gelaat,
„ elk, ontslooten door beweeghenis, den anderen tot stant-
„ vastigheit aantrooste; en de zaamening scheijdde." Gewis-
selijk zal de Overste WYBOUT, geduurende het beleg, waar
mede *Haarlem*, kort daar naa, benaauwd wierdt, proeven
van dapperheid, zijner taale waardig, gegeeven hebben. Tot
ons leedweezen, onder het stilzwijgen der Historieschrijvers,
kunnen wij 's Mans heldendaaden niet bij de stukken opnoe-
men. Ook kan hij, in de verdeediging der Stad, een spoe-
dig einde van zijn leeven gevonden hebben.

Zie P. C. HOOFT, *Nederl. Historien*, B.
VII. bl. 293, 294.

WYDAARS. Bij deezen naam is, in de Provincie *Zeeland*, bekend, een stroom of water, door welke de *Nieuwe Zijpe*, aan de Oostzijde van het Eiland *Duiveland*, in de *Kramer* uitloopt.

Zie *Tegenwoordige Staat van Zeeland*.

WYK; zie BEVERWYK.

WYK. Bij deezen naam is bekend een gedeelte van de Stad *Maastricht*, waar mede het, door middel van een zwaaren Brug, van negen Boogen, over de rivier de Maas geslagen, vereenigd is. Onder de Latijnsche benaaming van *Vicus*, is *Wijk*, reeds in de Negende Eeuwe, bekend geweest. De Wal van dit gedeelte der Stad *Maastricht* beslaat iets meer dan een vierendeel uur gaans in zijnen omtrek, en is van drie vaste Bolwerken voorzien. Binnen *Wijk* ontmoet men twee voornaame of hoofd-, en verscheiden mindere Straaten. Men zie verder 't geen wij reeds in het Tweeëntwintigste Deel deezes *Woordenboeks*, op het Artikel MAASTRICHT, gezegd hebben.

Zie ALTING, *Notit. Germaniæ Inferioris*.

WYK, is eene Ambagtsheerlijkheid en Dorp, in het gedeelte van *Zuidholland*, het *Land van Heusden* genaamd, ten Noorden der Stad van dien naam gelegen. Volgens sommigen zou de overstrooming van de Maas, toen dezelve nog onbedijkt lag, aanleiding hebben gegeeven tot het bouwen van het Huis op den Berg; en dat vervolgens, rondom hetzelve, andere Huizen zouden getimmerd zijn; die tot een Dorp zijnde aangegroeid, aan het zelve den naam van *Wijk* gaven, om daar mede het oogmerk der bouwinge aan te dui-

duiden. Schoon het waarheid is, dat het opwerpen van hoogten, als wijkplaatzen tegen overstroomingen, van ouds, in vrij algemeen gebruik geweest zijn, vooral in *Friesland*, en ook in zommige oorden van *Holland*, twijfelt men, egter, of deeze naamsreden op *Wijk* kan worden toegepast.

Wat hier van zij, de Ambagtsheerlijkheid *Wijk* is van aanmerkelijke uitgebreidheid, en van merkelijk gewigt voor haaren eigenaar en de bewooners, van wegen den vrugtbaaren grond, welken men, genoegzaam door het geheele Distrikt, aantreft. Het getal van Huizen, zo in het Dorp als elders, zal om en bij de honderddertig bedraagen. Het Dorp *Wijk* is een van de grootsten in den Lande van *Heusden*, en zeer vermaaklijk door zijne aangenaame ligging, te midden van hoog opgaand geboomte. De Kerk is een deftig gebouw, pronkende met een hoogen spitzen Toren. De Hervormde Gemeente heeft hier haaren eigen afzonderlijke Leeraar. De aloude Kronijken laaten geenen twijfel over, aangaande het voorneemen, welk men, nu reeds lang geleeden, hadt opgevat om het Dorp *Wijk* tot eene Stad te maaken. Inderdaad hadt men reeds, ter volvoeringe van dit voorneemen, een ontwerp gemaakt. Ten bewijze hier van kunnen dienen de benaaming en de Rooijing van verscheiden Straaten, welke men voorneemens was aan te leggen. Intusschen, door opkoomende beletzels van verscheiden aart, welke het onmogelijkheid der bereikinge van het vastgestelde oogmerk deeden zien, heeft men zich genoodzaakt gevonden, dit Ontwerp te laaten steeken. Het Geslagt VAN WYK, eigenaars der Heerlijkheid en van het *Huis op den Berg*, is zeer vermaard in 's Lands aloude Geschiedenissen.

Voorts ontmoet men, in de Ambagtsheerlijkheid *Wijk*, verscheiden adelijke Huizen en Kasteelen; zommigen van welke, egter, in hunne puinhoopen slegts eenige flaauwe overblijfzels en kenmerken vertoonen van hunnen alouden luister. Dit, onder andere, is het geval van het *Huis op den Berg*, waar van slegts eenige dikke Puinbrokken zijn overgebleeven. Een felle brand bragt hetzelve tot dien staat van vernederinge. Even eens, wat den vervallenen toestand aangaat, is het gelegen met het van ouds beroemde *Monniken-*

kenhof, dus genaamd, deels om zijnen voormaaligen luister, welke het met den bijnaam van *Hof* deedt praalen; deels om dat het ter woonplaatze diende voor eenige Leden der befaamde Orde van de *Tempelieren*. Zij hielden alhier hun verblijf tot in den Jaare 1313, wanneer zij, eenen enkelen uitgezonderd, die, tot zijn geluk, thans buiten het Klooster vertoefde, in eenen zelfden nacht, gelijk op veele andere plaatzen gebeurde, op bevel van den Roomschen Bisschop CLEMENS DEN V, gedood wierden; 't welk, zo als bekend is, de vernietiging hunner Orde ten gevolge hadt. Behalven deeze, ontmoet men nog in het Ambagt *Wijk*, de Huizen of Kasteelen *Wijkerstein*, *Eikenstein* en *Kraanenburg*, gemeenlijk, hoewel t'onregt, *Kroonenburg* geheeten.

Zie GOUDHOVEN, *Kronijk*; OUDENHOVEN, *Beschrijving van het Land van Heusden*; HALMA, enz.

WYK AAN 'T DUIN, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte van Noordholland, het *Baljuwschap van Blois* genaamd. Het Distrikt grenst ten Noorden aan de Ban van *Heemskerk*, en ten Zuiden aan het Wijker-meir, de Stede *Beverwijk* en de Ban van *Velzen*. Volgens de Quohieren der Verpondingen bevat de Ambagtsheerlijkheid, in haaren omvang, zeshonderdnegenënzestig Morgens, honderdvierënnegentig Roeden gronds. Men ontmoet 'er geen Kerkdorp. Van het getal der Huizen, ginds en elders verspreid, ontmoeten wij geene naauwkeurige opgave. — In het Ambagt *Wijk aan 't Duin* ligt het vermaarde Adelijk Huis, *Adrichem* genaamd. 'Er is 'er, die meenen dat *Adrichem* reeds voor meer dan duizend jaaren zou bekend geweest zijn, en in eenen Brief van KAREL, Groothofmeester van *Frankrijk*, als zodanig vermeld. Naar 't voorbeeld van veele andere oudadelijke Kasteelen, stondt *Adrichem*, meer dan eens, ten doele aan de vernielende hand van alverwoestende Oorlogen. Dus wierdt het, een weinig naa het midden der Dertiende Eeuwe, door de *Kennemers*, of, gelijk andere Kronijken willen,

len, door de *Friezen*, verdelgd. Geruimen tijd, zelf eenige Eeuwen, schijnt het, zedert, niet veel beter dan een puinhoop geweest te zijn. Immers leest men, dat het Gestigt, omtrent het midden der Zestiende Eeuwe, herbouwd wierdt. Van tijd tot tijd heeft men, aan het Gestigt, merkelijke veranderingen en verbeteringen gemaakt. De tegenwoordige eigenaar, Ridder VAN KINSBERGEN, onderhoudt het gebouw en de beplantingen in eene juiste orde. — De *Heeren van Adrichem* zijn vermaard in 's Lands Geschiedenissen. Den volgreeks van dat Geslagt hebben wij reeds op eene andere plaats vermeld. De Leezer kan dien vinden in het Eerste Deel, op bladz. 345 en vervolgens, van ons *Woordenboek*.

Zie AMIDS *Schatkamer*; BROUËRIUS, *Zegepralend Kennemerland*.

WYK BY DUURSTEDE, meest *Wijk te Duurstede* genaamd, de vierde Stad in rang van de stemmende Steden der Provincie van *Utrecht*, ligt aan den Rhijn, ter plaatze daar deeze Rivier den naam van Lek aanneemt, of liever daar de Lek van ouds uit den Rhijn gegraaven geworden is, vier uuren gaans beneden *Rhenen*, en ruim twee uuren boven *Kuilenburg*, in eenen lustigen oord, en rondsom in boomgaarden; 't welk aan de Stad, inzonderheid van de overzijde der Riviere, een zeer bekoorlijk aanzien geeft. Ook is zij, van binnen, sierlijk met boomen bezet. Bij *Wijk te Duurstede* is, al voor vaele Eeuwen, tot voorkoominge van de overstroomingen, die, dikwils, door het hooge water des Rhijns, veroorzaakt wierden, een Dam in de Rivier gelegd. De Bisschop van *Utrecht* en de Graaven van *Holland*, *Gelder* en *Kleeve*, hadden allen, meer of min, belang, of bij de behoudenis, of bij het wegneemen van deezen Dam. Doch Keizer FREDRIK DE I bemiddelde, in 't Jaar 1165, eene overeenkomst tusschen deeze vier Mogendheden, waarbij, onder anderen, bedongen wierdt „ dat de Dam, in den Rhijn bij „ *Wijk te Duurstede*, in overoude tijden gelegd, nimmer „ weggenomen, maar altoos in den zelfden staat onderhou-

„ den

„ den zou worden." Ook ligt deeze Dam hier nog tegenwoordig, zo veel men naa gaan kan, op dezelfde plaats, waar hij van ouds gelegd is. Digt bij de Stad ſtaat een Runmolen.

De Stad is rondsom omringd met oude muuren. Zij heeft drie poorten, eene naa den kant van *Utrecht*, die zeer oud en met Toorentjes verſierd is, en twee aan den kant van de Lek, behalven eene Waterpoort aan dezelfde rivier, eenen uitgang met eene brug aan den Krommen Rhijn, en nog een' uitgang met eene brug naar 't oude Slot of Kasteel, welk eene vijfhoekige gedaante en drie heele en twee halve Bolwerken plagt te hebben. Het ſtaat in 't Zuidwesten der Stad, wordt thans niet bewoond, en is voor 't grootſte gedeelte zeer vervallen. De Toorens, die nog gedeeltelijk overgebleeven zijn, en een van welken, die twee ſpitzen heeft, tamelijk wel onderhouden wordt, draagen nog teekens van de ſterkte en ſchoonheid van dit Kasteel. Een der Regenten heeft het in erfpagt om tien ſtuivers 's jaars. De Stad onderhoudt een der Toorens, in gevolge van eene overeenkomst met 's Lands Staaten van den dertienden Junij des Jaars 1727, waar tegen haar de weide rondsom 't Kasteel afgeſtaan is, die haar veertig guldens 's jaars opbrengt. De Staaten plagten een' Kastelein van 't Kasteel te ſtellen, wiens wedde in 't Jaar 1677 van achtëndertig tot vijftig guldens ter maand verhoogd wierdt. Doch zedert langen tijd heeft men geen' Kastelein meer te *Wijk* gehad.

Wijk te Duurſtede is de oudſte Stad van *'t Stigt*, en eene der oudſten van de Vereenigde Provinciën. TACITUS gewaagt, in 't Verhaal van den oorlog tusſchen CLAUDIUS CIVILIS en de Romeinen, die in 't Jaar 70 van de gemeene tijdrekening voorviel, van eene Plaats, die hij *Batavodurum* noemt, en in het Eiland der Batavieren plaatst. 't Is veelen en ook mij waarſchijnlijk, dat het *Batavodurum*, welk men het *Durum der Batavieren* zou kunnen overzetten, ons *Wijk te Duurſtede* geweest zij, welk ook, ter linkerzijde des Rhijns, dat is, in 't Eiland der Batavieren plagt te liggen, en nog liggen zou, zo de ſtroom, door 't graaven van de Lek, en door 't verſtoppen van den uitloop bij *Katwijk*, niet

niet t'eenemaal van loop veranderd was. In 't woord *Batavodurum*, vindt men het zelfde zaakelijk of worteldeel, als in *Duurstede*: en TACITUS geeft ook aan zijn *Batavodurum* den naam van *Vicus* of *Wijk*. De betekenis van dit Worteldeel *Dur* is niet moeilijk te vinden. Men verstondt 'er, in 't Oud Keltisch, 't welk hier en hieromtrent de Landtaal was, *water* door, zo dat *Durstede* of *Duurstede* zo veel zegt als *Stad* of *Plaats aan 't water*. In 't Latijn der Middeleeuwe, wierdt hier van *Dorestadum* en *Dorestatum* gemaakt; welke naam, eigenlijkst, op het Kasteel gepast wierdt. De Stad of Stede is ook, dikwils, in oude Schriften, bij den naam van *Wijk*, van het Kasteel *Duurstede* onderscheiden, en hierom, in laatere tijden, en nog tegenwoordig, *Wijk te Duurstede* of *Wijk bij Duurstede*, welk zo veel zegt als *de Stad Wijk bij het Kasteel Duurstede*, genoemd geworden.

De Plaats, welke wij beschrijven, schijnt, reeds in de Zevende Eeuwe, eene voornaame Koopstad geweest te zijn, zo zij het anders is, van welke men, onder den naam van *Wicus portus*, dat is, de *Haven Wijk*, in eenen Brief van Koning DAGOBERT DEN I van, den Jaare 630, gewaagd vindt. Zeker is 't, dat de Stad toen reeds van eenig aanzien was, om dat de Frankische Koningen, die 't hoog gebied over een groot gedeelte deezer Landen hadden, aldaar, omtrent dien tijd, en zedert, geld gemunt hebben. In 't Jaar 697, overwon PIPYN, Groothofmeester van *Frankrijk*, den Frieschen Koning RADBOUD, nabij de *Vesting Dorestate* [*Castro Dorestate*]. Ten tijde van KAREL DEN GROOTEN, wierdt 'er reeds een Tol te *Duurstede* geheeven. De Stad stondt toen onder de bescherming der Bisschoppen van *Utrecht*. Keizer LODEWYK DE VROOME gaf, in 't Jaar 826, *Wijk te Duurstede* [*Vicum Dorestatum*] aan den verdreeven Deenschen Vorst HERIOLD en deszelfs Broeder RORUK ter leen. Doch 't leedt maar tot in 't Jaar 834, toen de Stad, die in oude Schriften nu reeds den naam van *Koopstad* [*Emporium*] draagt, door de Deenen, waarschijnlijk uit haat tegen HERIOLD, overvallen en plat gebrand wierdt. In de twee volgende jaaren, hervatte de woeste Landaart den togt, in welken

ken *Duurstede*, ten tweeden en ten derden maale, geplonderd wierdt. In 't Jaar 837 kwamen zij wederom in de Stad, de ingezetenen tot het betaalen eener aanzienlijke brandschatting noodzaakende. Bij eene rijksverdeeling van den Jaare 839, tusschen LOTHARIUS en KAREL, twee Zoonen van Keizer LODEWYK, wierdt *Duurstede* den eersten toegeweezen. *Duurstede* wierdt, in 't Jaar 847, wederom overmeesterd door de Deenen: welker geduurige invallen, eindelijk, de trouw van HERIOLD, hunnen Landsman, die met *Duurstede* beleend was, verdagt maakten bij de Markgraaven des Keizers, die hem overvielen en van 't leeven beroofden. Van deezen eersten bekenden Heere van *Duurstede* zijn nog munten voor handen, die aldaar geslaagen zijn, en op welken de naam van *Vicus* of *Wijk* te leezen is. RORUK, Broeder van HERIOLD, niet minder verdagt dan deeze, was in hegtenis genomen, op 's Keizers bevel; doch hij ontvloodt uit den Kerker, verzamelde eenige schepen, en voer 'er den Rhijn mede op; waar naa hij zich, in of omtrent het Jaar 850, meester maakte van *Duurstede*, welke Keizer LOTHARIUS hem, zedert, afstaan moest. Een aanslag van RORUK, om deel aan de Regeering van *Deenemarke*, zijn Vaderland, te verkrijgen, verbitterde zijne partijen in dat Rijk derwijze tegen hem, dat zij, in 't Jaar 857, wederom eenen inval in *Duurstede* deeden. In 't Jaar 863 wierdt de togt hervat. Een goed getal *Friesche* Kooplieden, gelijk ze genoemd worden, die zich met hunne waaren binnen *Duurstede* geborgen hadden, wierdt toen gevangen genomen, en de Stad deerlijk geplonderd. RORUK bewoog, egter, zijne Landslieden eerlang, tot het verlaaten der Stad. RORUK, zich zedert gehaat gemaakt hebbende bij de Landzaaten, en bij Keizer LOTHARIUS, wierdt, in 't Jaar 867, ten Lande uit gejaagd, en sneuvelde, zo men wil, eenige jaaren laater, in een gevegt. In 't Jaar 949, schonk Keizer OTTO DE I, op 't verzoek van Bisschop BALDRIK, de tollen en andere Heerenregten in de Stad, die eertijds *Dorstads*, en toen *Wijk* genoemd wierdt, en in alle de overige plaatzen, van die Stad af tot aan zee toe, aan de Utrechtsche Kerke. Het verstoppen van den Rhijnmond bij *Katwijk*, en het stigten van *Thiel* aan de

Waa-

Waale, en van *Dordrecht*, aan de Merwe, gaf, eerlang, gelegenheid, dat de Koophandel van *Wijk te Duurstede* eenigzins verliep, die gedeeltelijk na *Thiel*, doch grootendeels na *Dordrecht* schijnt geweeken te zijn. Maar hier uit ontstondt ook, dat *Wijk te Duurstede* minder van de aanvallen der Noordsche volken te lijden hadt dan te vooren. Men vindt niet, dat 'er, voor het Jaar 1010, een nieuwe aanslag op *Wijk* gesmeed wierdt. Doch deeze aanslag schijnt mislukt te zijn. En naa dien tijd, leest men niet meer van eenigen Noordschen inval in deeze Landen. 't Kasteel *Duurstede* is, in laater tijd, even als andere Stigtsche Sloten, te bewaaren gegeeven aan de Graaven VAN BENTHEM, die 't aan de Heeren van *Abkoude* ter leen hebben opgedraagen. GYSBRECHT, *Heer van Abkoude*, verhief, in 't Jaar 1300, *zijnen Dorpe tot Wijk*, tot een Poorte of Stad: hoewel men reden heeft om te twijfelen, of hij hier toe, zonder verlof zijns Leenheers, regt gehad hebbe. In 't Jaar 1328, stondt, JAN, *Graaf van Benthem*, zijn regt op *Duurstede* af aan Bisschop JAN VAN DIEST, die, ten zelfden tijde, door ZWEDER, *Heer van Abkoude*, voor Leenheer erkend wierdt. Ook is het Slot te *Duurstede* altoos gerekend onder de open Sloten van het Stigt, waar toe de Bisschoppen vrijen toegang hadden. Die van *Wijk* verkreegen, in 't Jaar 1341, van WILLEM DEN IV, *Graave van Holland*, tolvrijheid door *Holland* en *Zeeland*, behalven van goederen, die zij op den stroom koopen zouden. Voorts moesten zij hun Zout te *Dordrecht* koopen, en het niet verkoopen beneden *Keulen* en *Venlo*. WILLEM, *Heer van Wijk te Duurstede* en *Abkoude*, overleeden zijnde, stelde zijns Broeders Zoon, JAKOB VAN GAASBEEK, zich, omtrent den Jaare 1407, in 't bezit van deeze Heerlijkheden; waar in hij, door Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, gehandhaafd wierdt tegen JAN VAN BREDERODE, die met eene Dogter van Heere WILLEM gehuwd was, en hem het regt tot de Heerlijkheden betwistte, onaangezien hij, zo wel als zijne Vrouw, den Geestelijken staat omhelsd hadt. Heer JAKOB beloofde, in 't Jaar 1412, dat hij, uit zijn Slot te *Wijk*, geenen oorlog aanvangen zou, dan *bij wille ende consent des Bisschops, zijns Genedichs Heeren, synre nacome-*

melingen ende fyns Gestichts van Utrecht. Doch hij hieldt deeze belofte kwalijk, zig inwikkelende in den oorlog, die Hertog JAN VAN BEYEREN tegen Bisschop FREDRIK en de Stigtschen ondernomen hadt. Heer JAKOB hieldt de zijde van Hertog JAN; doch wierdt begreepen in de Vrede, die in 't Jaar 1422 getroffen wierdt. In 't Jaar 1447, spande hij wederom aan met de Stad *Utrecht* tegen Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOUT. Twee jaaren laater wierdt hij, in een gevegt te *Utrecht*, gevangen genomen, en niet geslaakt, dan naa dat hij de Heerlijkheden *Duurstede* en *Abkoude* hadt afgestaan aan 't Stigt, de inkomsten derzelven alleenlijk aan zich behoudende, zo lang hij leefde, en bij den afstand twaalfduizend guldens eens van de Staaten des Gestigts voor zich bedingende. De Bisschop verklaarde, van toen af, de Stede van *Wijk*, die zo lang eene bijzondere Heerlijkheid geweest was, voor een Lid des Gestigts van *Utrecht*, gelijk de andere Steden waren: te gelijk den Brief bevestigende, waar bij GYSBRECHT van *Abkoude* de Plaats, in 't Jaar 1300, tot eene Stad verheeven hadt. JAN VAN RENESSE VAN WULVEN, die Heere JAKOB in den bloede bestondt, stondt, ten zelfden tijde, af van allen regt, welk hij, naa 't afsterven van Heere JAKOB, op de Heerlijkheden van *Wijk te Duurstede* en *Abkoude* zou kunnen voorwenden te hebben. Heer JAKOB overleedt in 't Jaar 1459. ANTONY, Bastaard van BOURGONDIE, Broeder van Bisschop DAVID, beweerde toen, dat hij eigenaar dier inkomsten geworden was, uit hoofde eener heimelijke overeenkomst met den overleeden Heere. Hij hieldt zich op 't Kasteel te *Duurstede*, welk hij niet ruimen wilde, dan naa dat hem twaalfduizend guldens, door 's Lands Staaten, betaald waren: 't welk in 't Jaar 1472 geschiedde. De Stad *Wijk*, in 't Jaar 1479, door die van *Utrecht*, op eene Dagvaart te *Keten* ontbooden zijnde, vondt niet goed te verschijnen. Men zogt haar te beweegen tot een Verdrag tegen Bisschop DAVID, waar toe zij niet verstaan kon. Ook was de Bisschop de Stad genegen. Het Kasteel is, ten deezen tijde en zedert, de gewoonlijke verblijfplaats geweest der Bisschoppen DAVID en FILIPS VAN BOURGONDIE, die beide te *Wijk te Duurstede* overleeden en begraaven zijn.

Bis-

Bisfchop FILIPS heeft het Kasteel, omtrent den Jaare 1520, veel verbeterd en verfierd. Op den drieëntwintigsten November des Jaars 1528, nam de Regeering van *Wijk* Keizer KAREL DEN V voor Heere aan; onder voorwaarde, „ dat zij „ nog tot Maart des volgenden jaars aan den Bisfchop van „ *Utrecht* gehoorzaam blijven zou, zo deeze zo lang zij- „ nen zetel behielde binnen 't Bisdom." De Stad nam, in Junij des Jaars 1672, ook vrije hoede van de Franfchen, die haar, in November des volgenden jaars, wederom verlieten.

Wijk te Duurftede moet tegenwoordig veel kleiner zijn dan het oudtijds geweest is, indien 'er, voor dat de Stad door de Deenen verwoest wierdt, dertig, of, volgens anderen, vijftig, vierënvijftig of vijfënvijftig Kerfpelkerken in geweest zijn. Doch dit is geheel ongelooflijk. In de Negende Eeuwe, waren 'er, waarfchijnlijk, in alle de nu Vereenigde Provincien, geene vijfëntwintig Kerken. Nogthans getuigt een oud Schrijver, dat 'er te *Duurftede* veele Kerken waren. 't Is dan zeer te vermoeden, dat de Deenfche verwoestingen en 't verminderen van den Koophandel 't getal der Kerken en Huizen in de Stad zal hebben doen afneemen; fchoon men 'er nog tegenwoordig eenige deftige gebouwen heeft. Men heeft 'er, in 't Jaar 1748, tweehonderd zesënzestig huisgezinnen geteld. 't Getal der ingezeetenen wordt op omtrent tweeëntwintighonderd begroot.

De Markt te *Wijk te Duurftede* is vrij aanzienlijk en met fchoone boomen bezet. Men houdt hier, behalve de Weekmarkt, twee Paardemarkten, des Woensdags voor St. JORIS of voor den drieëntwintigsten April, en op den zestienden Junij. De paarden, die op dezelve te koop gebragt worden, zijn vrij van 't Veer voor de Stad. De vrijheid, of het vrijgeleide voor buitenlieden, duurt, volgens het Privilegie van Heere GYSBRECHT van den Jaare 1300, drie dagen voor en drie dagen na den marktdag. Voorts, is 'er eene magere Beestenmarkt, die den eersten Woensdag in April, en eenige volgende Woensdagen gehouden wordt; en eene vette Beestenmarkt, die den eersten Woensdag na St. VICTOR, of na den tienden Oktober, en de twee volgende Woensda-

gen wordt gehouden. De Jaarmarkt of Kermis valt veertien dagen na de *Utrechtsche*, die den tweeden Maandag in Julij begint.

Het Stadhuis te *Wijk* is een fraai nieuwerwetsch gebouw van drie verdiepingen. Het heeft een fierlijk Koepelkoorentje. De ingang is in 't midden van den voorgevel. Boven denzelven is een uitsteekende Kap of Verdek. Men komt 'er in, langs eenen deftigen dubbelen trap. Het Stadhuis staat nevens den Tooren der Kerke, aan de Markt, op welke twee Waterputten staan, tot gerijf der ingezeetenen.

De Kerk deezer Stad, een kruisgebouw, is tamelijk groot, en schijnt nog grooter geweest te zijn, naardien het kruis, aan 't einde der Kerke is; waar agter het Koor schijnt afgebroken te zijn. De Tooren heeft geen Spits; doch uit de geweldige dikte van den stomp, is af te neemen dat hij zeer hoog geweest moet zijn, zo hij ooit regelmaatig opgetrokken geweest is. De Uurwijzers zijn geplaatst aan eenen der hoeken van den stomp, daar nog een klein spitsje met een Windwijzer opgezet is. Wat grooter Spits staat op het kruis der Kerke. Zij was van ouds de Kerspelkerk van *Wijk*. Men weet niet, wanneer zij gestigt zij. Doch zij is wel eer aan den Heiligen JOANNES *den Dooper* toegewijd geweest. GYSBRECHT, Heer van *Wijk te Duurstede* en *Abkoude*, heeft 'er, in 't Jaar 1366, een Kapittel van twaalf Kanonniken ingestigt. Ook zijn 'er, in laater tijd, een goed getal van Vicarijen aan besproken. Het Kapittel van St. JAN te *Wijk* is nog in wezen, en bestaat nu uit een Deken en tien Kanonniken, een van welken ook Secretaris en Rentmeester is. De Kerkmeesters, die 't bewind over het Kerkgebouw en de Kerkgoederen plagten te hebben, waren, al bij eene Ordonnantie van Koning FILIPS DEN II van den negentienden September des Jaars 1567, verpligt geworden om van hunne bestiering, jaarlijks, rekening te doen aan den Magistraat. Tegenwoordig, is 'er maar een Kerkmeester, die te gelijk Pot of Armmeester is. Buiten de Stad, op 't oude Kerkhof, plagt nog eene Kapel te staan, die in 't Jaar 1586 afgebroken is. De Gemeente te *Wijk* wordt bediend door twee Predikanten, die tot de Klassis van *Rhenen* en *Wijk* behooren.

Het

Het Gasthuis te *Wijk* is vrij aanzienlijk. Het heeft eene ruime Voorplaats, en eene sierlijke Buitenpoort. Ook pronkt het met een net Toorentje. Omtrent het Jaar 1732, kon dit Gasthuis nog eenëntwintig, en in 't Jaar 1748 niet meer dan acht oude Lieden onderhouden. Een Rentmeester uit de Regeeringe heeft 'er 't bewind over. Voor deezen is 'er te *Wijk* een Klooster van adelijke Jongvrouwen geweest, en een ander van Reguliere Nonnen, die beide, al voor lang, verdweenen zijn.

De Schutterij van *Wijk* plagt zich, van ouds, jaarlijks, op eenen vastgestelden dag, te oefenen in 't schieten met de booge. Men vindt, dat Bisschop HENRIK VAN BEIEREN en FLORIS, *Graaf van Buuren*, in 't Jaar 1527, deeze liefhebberij hebben bijgewoond, en dat de Bisschop toen de prijs gewonnen heeft. De Schutterij wordt thans verdeeld in twee Kompagniën, de oude en de nieuwe Stad genoemd, welken ieder onder haare Kapiteinen en mindere Bevelhebberen staan.

De Koophandel, die in de Negende Eeuwe zo zeer plagt te bloeijen te *Wijk te Duurstede*, is zedert t'eenemaal vervallen, en tegenwoordig bijna geheel verdweenen. Rondsom de Stad, zijn eenige Wei- en Bouwlanden, met welken te bearbeiden veele ingezeetenen zich geneeren.

De Stad *Wijk* heeft van haare Heeren en van de Bisschoppen van *Utrecht*, van ouds, ook eenige Voorregten verkreegen. Heer GYSBRECHT heeft haar, in 't Jaar 1360, van alle schatting vrij verklaard, met naame van 't regt van *Keurmede*, volgens welk, 't beste pand der overleedenen aan den Heer vervalt. Bisschop RUDOLF heeft dit voorregt, in 't Jaar 1449, bevestigd, en de ingezeetenen te gelijk van alle Tollen in 't Stigt vrij verklaard. De Stad wierdt, nevens *Amersfoort* en *Montfoort*, ontheeven van het Huisgeld, welk, in 't Jaar 1532, in 't Stigt geheeven wierdt. Ten tijde van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIE, is hier een tol gelegd, die voorheen te *Rhenen* gelegen hadt, werwaards hij, volgens eene schikking van den Jaare 1477, wederom gebragt moest worden: 't welk egter agtergebleeven, of maar voor korten tijd geschied is, alzo men dien, in de volgende eeuwe, al wederom te *Wijk te Duurstede* ontvangen heeft; gelijk nog

tegenwoordig geschiedt. Een der Burgemeesteren is 'er gewoonlijk Ontvanger van. De Bisschoppen DAVID en FILIPS VAN BOURGONDIE hebben ook eene Munt te *Wijk* gehad, waar naa zekere straat den naam van *Muntstraat*, tot heden toe, behouden heeft.

Tot op den tijd der jongste Omwentelinge bestondt de Regeering van *Wijk bij Duurstede* uit een Schout, twee Burgemeesteren, zeven Schepenen en tien Raaden. De laatstgenoemde, te gader met de Burgemeesteren maakte de Vroedschap uit, en waren bevoegd om over zaaken, de Stad of het algemeene Land betreffende, te raadpleegen en te besluiten. Behalven dit, was 'er nog een ander Kollegie; het bestondt uit den Schout, de twee Burgemeesters en zeven Schepens uit de Raaden; zij maakten het Geregt uit; alle Regtszaaken moesten voor hetzelve gebragt worden. Eene meer bestaanbaare en regelmaatige, zal nu ook eerlang deeze gebrekkige orde van zaaken vervangen hebben.

Zie ALTING, *Notitia German. Inferior.*; TACITUS; HEDA, BURMAN, *Utr. Jaarboeken*, en zeer veele andere Schrijvers.

WYK OP ZEE, naar zijne gelegenheid dus genoemd, in onderscheiding van *Wijk aan 't Duin*, een Ambagt of Regtsban, nevens een Dorp van gelijken naame, in Noord-Kennemerland, onder het Baljuwschap van *Blois*, ter plaatze alwaar het vaste Land der Provincie *Holland* op zijn smalst is, te weeten, tusschen de Noordzee en het Beverwijkermeir. Beuzelagtig, misschien, is de gissing van zommigen, die meenen dat *Wijk* zijnen naam zou ontleend hebben van het besluit van eenige bewooners van *Haarlem* en andere plaatzen, welke, in den Landbouw of in den Koophandel geen genoegzaam bestaan kunnende vinden, zouden te raade zijn geworden, derwaarts de wijk te neemen, met oogmerk om met de Visscherij in de Noordzee den kost te winnen.

Vol-

Volgens de Lijsten van Verpondingen zou het Ambagt *Wijk op Zee* niet meer dan eenënveertig Morgens en twintig Roeden gronds beslaan. Het Dorp is reeds lang bekend geweest. Dus leest men, onder andere, dat, in den Jaare 1489, *Wijk* door eenige Zeeroovers overvallen zijnde, hetzelve daar bij merkelijk nadeel leedt; wordende den Opgezeetenen eene brandschatting van driehonderd guldens afgeperst. De twee volgende mogen als opteekenenswaardige voorvallen worden te boek gesteld. In den Jaare 1531 wierdt alhier, in een zwaaren storm, tegen het strand opgespoeld een doode Walvisch. In zijne geheele lengte besloeg hij vijfënzeventig voeten. Bij meeting bevondt men aan zijnen staart eene braedte van zestien voeten. Diergelijk een voorval gebeurde hier, doch thans met een leevenden Walvisch, op den twintigsten December des Jaars 1601. In zijne lengte besloeg het Waterdier ruim zestig, in zijne dikte zesëndertig, in de hoogte veertien voeten. De Bek besloeg eene wijdte van twaalf voeten.

Het Dorp *Wijk* bevat, naar de gelegenheid der Plaatze, een goed aantal Huizen. Volgens echte bescheiden was het getal, sints den Jaare 1632 tot honderd jaaren laater, van honderdveertien tot honderdnegenënvijftig Huizen aangegroid. De Kerk, welke, bij haare stigting, aan den H. ODULPHUS wierdt toegewijd, was eertijds een aanzienlijk gebouw, van een hoog Koor voorzien, en met een sterken vierkanten Toren pronkende. Doch het agterste gedeelte is reeds voor lang ingestort. In den Jaare 1600 beriep men hier den eersten Leeraar ten dienste der Hervormde inwooneren. Hij is Lid der Klassis van *Haarlem*.

Wijk, hoewel, voornaamlijk, door Visschers bewoond, heeft, nogthans, eenen braaven Kunstenaar voortgebragt. Deeze was RYK AARTSZOON, gemeenlijk in de wandeling RYK MET DE STELT genaamd. Zijn Vader was een gemeen Visscher. RYK, in zijne jonkheid, het ongeluk hebbende gehad om zijn been te branden, viel in de handen eens onervarenen Wondheelers; welke hem dermaate mishandelde, dat zijn been moest worden afgezet, en een houten of Stelt daar van de plaats vervangen. In deezen ongelukkigen toestand veel

 ledi-

ledigen tijd hebbende, beving hem eene zeer sterke trek tot de Schilderkunst; met grooten vlijt begon hij dezelve te beoeffenen, eerst door middel van Houtskoolen, met welke hij den Schoorsteen en de witte Muuren begon te betrekken. Naderhand van elders eenig onderwijs hebbende bekoomen, maakte RYK zo groote vorderingen, dat op de Lijst der Kunstschilders zijner Eeuwe zijn naam wierdt aangeschreeven. Hij voerde ten zinspreuke: „ Ik ben Rijk en Welgesteld"; doelende op zijnen naam RYK, en op zijnen *Stelt*, die hem in de plaats van een been verstrekte.

Zie ZOETEBOOM, *Zaanlandsche Arkadia*; AMPZING, *Beschrijving van Haarlem*.

WYK, (JAN) de Zoon van den Konstenaar, welken wij, in het volgende Artikel, zullen doen kennen, wierdt gebooren te *Haarlem*; Stad, welke de eere geniet, voor veele Kunstschilders tot Moeder gediend te hebben. Na alvoorens de gronden der kunst onder zijns Vaders oog geleid te hebben, schijnt JAN WYK, al vroeg, zich met der woon na *Engeland* te hebben begeeven. Te *Londen* tradt hij in 't huwelijk, en eindigde 'er ook zijne dagen. De voornaame sterkte van zijn Penseel bestondt in het schilderen van Veldslagen. Daarenboven schilderde hij ook Jagtpartijen te paerd, doch inzonderheid Hertejagten. 't Is eene bekende zaak, dat JAN WYK het leevensgroote paerd, waar op het Beeld van den vermaarden Krijgsheld FREDERIK, *Hertog van Schomberg*, zit, nevens het plan van den Veldslag in 't verschiet ('t welk door J. SMIT kunstig geschraapt, in prent uitgaat) ten dienste van GODFRIED KNELLER, welke alleenlijk de Afbeelding van de gemelden Hertog VAN SCHOMBERG gemaakt heeft, geschilderd en daar mede, bij alle Kunst- en Prentekenners, geen kleinen roem behaald heeft. Het jaar des overlijdens, noch ook de ouderdom van JAN WYK, is ons niet gebleeken.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg*.

WYK,

WYK, (THOMAS) de Vader van den straks genoemden JAN WYK, wierdt gebooren te *Haarlem*, in den Jaare 1616. In zijne jongelingschap deedt hij eene reize door *Italie*, en bestudeerde aldaar niet slegts de Natuur, maar ook de gewrogten der Kunst, en die heerlijke meesterstukken, welke dat Gewest in zo verbaazenden overvloed bevat. Van hier dat men in zijne Penseelwerken, zints zijne wederkomst in het Vaderland vervaardigd, met bewonderende goedkeuring aanschouwt Italiaansche Zeehavens, vol gewoel van beeldjes, koopmanschappen, schepen en andere voorwerpen. Voorts Romeinsche Markten, vertoonende eenen potzigen Kwakzalver, met alle zijne gaapende toekijkers, Poetsemakers, Gochelaars, Fruit- en Groente-stalletjes; en agter dit alles, in het verschiet, groote gebouwen, pragtige paleizen en heerlijke kerken. Daarenboven verstondt hij meesterlijk de kunst, om Zeestranden te verbeelden, gestoffeerd met vrouwtjes, die de visch, in korven, op hunne hoofden, of anderzins, na Stad en Markt torschen. Op andere tijden vertoonde THOMAS WYK, door middel van zijn Kunstpenseel, Laboratorien, of Goudmakerijen, nevens derzelver fournuizen, kroezen, pannen, glazen, en verder eene onberekenbaare menigte van gereedschappen, tot de Goudstokerij behoorende. Naar het oordeel van des kundigen, waren alle deeze voorwerpen zo geestig door den Kunstschilder verzonnen, zo kunstig geschikt, vast geteekend, net, gloeiende en toetzande geschilderd, dat zij veel hooger prijs waardig zijn, dan heden ten dage, veelal, voor dezelve wordt besteed. 's Mans kunstvermogen bepaalde zich niet bij het Penseel. Door eene hem bijzonder eigene wijze van etzen in het Koper, heeft hij den minnaaren van prentverzamelingen eenige weinige staalen van zijn vernuft nagelaaten. De braave Kunstschilder THOMAS WYK overleedt, in zijne geboortestad, in den Jaare 1686, den goeden ouderdom van zeventig jaaren bereikt hebbende. Behalven den boven gemelden Zoon JAN, heeft hij, onzes weetens, geene andere kinderen nagelaaten.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg*.

WYKEL, door zommigen *Wijckel* gespeld, in rang het eerste Dorp, in de Friesche Grietenij *Gaasterland*, behoorende onder het Kwartier van *Zevenwouden*. Het ligt niet verre van de Stad *Sloten*. *Wijkel* is een der oudste Dorpen, in dit gedeelte van het Gewest. Geduurende de Onlusten, welke, onder den naam van den tweespalt der *Schieringers* en *Vetkoopers*, de Provincie zo jammerlijk beroerden, hadt het, meer dan eens, de ondervinding van dien vernielenden Burgerkrijg. Van de uitersten der woede, tot welke men, in dien jammerzaligen tijd, zomtijds oversloeg, leverde het Jaar 1428 een allerbeklaagenswaardigs voorbeeld op. In den tweespalt hieldt *Wijkel* zich aan de zijde der *Vetkoopers*, en was, onder andere, de Pastoor der Plaatze een ijverig Voorstander van dien aanhang. De *Schieringers*, in het gemelde jaar, zich verzekerd hebbende van het Dorp, namen Heer PIETER, (deeze was de naam des Pastoors) en bragten hem verscheiden wonden toe. Flaauw door pijn en verlies van bloed, en half zieltoogende, sleepten hierop de woedende soldaaten den rampzaligen na het nabuurig Dorp *Sondel*, alwaar zijn Zoon AKKO zijn verblijf hieldt op een Stins of versterkt Kasteel, welk hij aldaar in eigendom bezat. De wreedaarts, de Sterkte genaderd zijnde, riepen den bewooner toe, dat in gevalle hij niet afliet van de verdeediging van het Slot, zij hem den gevoeligen neep zouden toebrengen, door zijnen Vader van hunne handen den jongsten slag te zien ontvangen. Hachelijk stondt thans de keuze voor Heere AKKO. Hier griefde hem het vooruitzigt, door het afslaan van den gedaanen eisch, zijns Vaders dood te zullen verhaasten. Aan de andere zijde konde hij ligtelijk gissen, wat hem zelven boven 't hoofd hing, indien hij aan de opeisching van zijn Slot voldeedt. Liefde tot zijnen Vader zou, in deezen tweestrijd, de schaal hebben doen overslaan tot het besluit ter overgave, hadde niet het bedrijf van Heere PIETER zelven de zaak eenen anderen keer doen neemen. Alle zijne kragten, welke hem nog waren overgebleeven, hebbende bij een verzameld, riep hij zijnen Zoone toe, dat hij zijnen post moest verdeedigen. Wat hem zelven betrof, aan zijne zwakheid gevoelde hij, dat, ook zonder de tusschenkomst

van

van verder geweld, zijn leeven spoedig zoude afloopen. Naauwlijks hadden de geweldenaars dit woord gehoord, of zij gaven den veegen lijder den jongsten slag. Heer AKKO, intusschen, door dit rampzalig schouwspel, in arren woede ontstooken, en zijnen moed gescherpt hebbende, deedt, met de zijnen, eenen uitval buiten de Stad, verdreef de moordenaars, agterhaalde 'er eenigen van, en offerde dezelve aan zijne wederwraake. Zestig jaaren naa dit bedrijf was *Wijkel* van partij gewisseld, en door geweld gebragt in de handen der *Schieringers*. UGE GALEMA, een vermogend Edelman, bevondt zich thans aan het hoofd der *Vetkoopers*. Deeze, eene bende zijner aanhangelingen hebbende verzameld, deedt eenen aanval op het Dorp, maakte 'er zich meester van, rigtte 'er veelerhande verwoestingen aan, en leide het, eindelijk, in kooien.

De Kerk van *Wijkel* was, eertijds, een aanzienlijk gebouw. Door het een of ander toeval ontstondt 'er brand in hetzelve, welke met geheele middenvak, tusschen den Toren en het Koor, in een puinhoop veranderde. Het Koor, nog groot genoeg zijnde om de gewoone toehoorders te bevatten, diende hetzelve, zedert, tot eene plaats ter openbaare Godsdienstoeffeninge, wanneer men te raade wierdt, alles af te breeken, en eene geheel nieuwe Kerk te bouwen; zo als ook met 'er daad geschied is. De Toren is een zwaar gebouw, met een scherp toeloopende, in de gedaante van een huisdak, gedekt; hoedanige Kerktorens men, in de Provincie *Friesland*, in menigte aantreft. Geen gering sieraad ontleent de Kerk van *Wijkel* van de fraaie Grafstombe, onder welke bewaard worden de stoffelijke overblijfzels van den dapperen en krijgskundigen Generaal MENNO, *Baron van Coehoorn*, welke, in tijden van vrede, op eene fraaie Lustplaats, in de nabuurschap van *Wijkel*, zijn gewoon verblijf plagt te houden, en aldaar heeft ontworpe die vernuftige plannen, ter verbeteringe vooral van den Vestingbouw, welke zijnen naam aan eene onvergeetbaare naagedagtenisse gewijd hebben. Van het leeven en de bedrijven des doorluchtigen Helds hebben wij een uitvoerig verslag medegedeeld in ons *Woordenboek*, in het Tiende Deel, bladz. 366 enz. De Hervormden te

Wijkel hebben hunnen eigen afzonderlijken Leeraar, welke tot de Klassis van *Sneek* behoort. Merkwaardig is het, dat bijkans het vierde gedeelte van het welvaarende Vlek *Balk*, een weinig van daar gelegen, onder *Wijkel* behoort. Ten slot teekenen wij nog aan, dat dit Dorp, in de algemeene belangen der Grietenije, drieënvijftig Stemmen uitbrengt.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Kronijken van Friesland*; *Tegenwoordige Staat*, enz.

WYKER-MEIR, hoewel onmiddelijke gemeenschap hebbende met het *Te*, wordt, nogthans, als een afzonderlijk water aangemerkt, en kan als een Inham daar van beschouwd worden. Het Meir ligt tusschen de Bannen van *Velzen*, ten Zuiden, van *Beverwijk*, ten Westen, van *Assendelft*, ten Noorden, ingeslooten. In overoude tijden was het Meir veel grooter dan tegenwoordig; het plagt zich tot op eenen kleinen afstand van de Stede *Beverwijk* uit te strekken. Door verzanding en opspoeling van Slibber is die afstand, van tijd tot tijd, merkelijk grooter geworden: zo dat men zich heeft genoodzaakt gevonden, door het dus aangespoelde Land eenen Vaart te graaven, voor de Schepen, na de *Beverwijk*, of van daar elders heenen bestemd. Men vindt elders aangeteekend, dat, in den Jaare 1702, in het Wijker-Meir, niet verre van den *Assendelftschen* Dijk, een leevende Schelppad wierdt gevangen, welke weinig minder dan vijfhonderd ponden woog.

Zie G. SCHOEMAKER op CL. BRUIN, *Noordhollandsche Arkadia*.

WYMBRITZERADEEL, in rang de zevende Grietenij, in het Kwartier der Provincie *Friesland*, *Westergo* genaamd. Volgens zommigen zou *Wagenbruggeradeel* de aloude en oorspronk-

spronklijke benaaming geweest zijn. Een binnenlandsche Dijk, bij den naame van de *Hemdijk* bekend, verdeelt deeze Grietenij in twee deelen, het *Binnendijkster*, en het *Buitendijkster Deel* genaamd. Zeer veel water, zo aan Meiren, Poelen als Vaarten en Slooten, ontmoet men in deeze Grietenij, voornaamlijk in het Buitendijkster Deel. Niet geheel nutteloos zijn deeze wateren. Want terwijl zommigen overvloed van allerhanden welsmaakenden Visch opleveren, dienen andere ter begunstiginge van den binnanlandschen Koophandel en Scheepvaart. Bouwlanden ontmoet men bijkans niet in deeze Grietenij, maar, in vergoeding daar van, vooral in het Binnendijkster Deel, uitmuntende Weilanden, overal, in den Zomertijd, als bezaaid met Koebeesten, welke de uitmuntende Friesche Boter geeven, welke, bij duizenden van Vaten, jaarlijks, na de vermaarde Sneeker Weekmarkt wordt gevoerd.

De talrijkste in Dorpen in *Wijmbritzeradeel* van alle de Friesche Grietenijen; men telt ze 'er ten getale van achtëntwintig. Veertien daar van liggen Binnens-, en even zo veele Buitensdijks. Allen te zamen volgen elkander in deezen rang: *Oppenhuizen*, *Uitwellingerga*, *Jortryp*, *Hommerts*, *Smallebrugge*, *Woudsend*, *Ipekolsga* of *Epekolsga*, *Indyk*, *Heeg*, *Gaastmeer*, *Nieuw-* of *Nyhuizen*, *Zandfirde* of *Zandvoord*, *Oudega* of *Oldega*, *Idsega* of *Idzinga*, *Oosthem*, *Abbega*, *Westhem*, *Wolsum*, *Nieuwland*, *Folsgara*, *Tjallehuizum*, *Tsbrechtum*, *Tirns*, *Scharnegoutum*, *Gojinga*, *Lojinga*, *Gaauw* en *Offingawier*. Gezamentlijk brengen deeze Dorpen vijfhonderdzesënzeventig Stemmen uit. Twaalf Leeraaren verrigten het gewijde dienstwerk, ten behoeve der Hervormde In- en Opgezeetene. Eéne Doopsgezinde Gemeente heeft men 'er slegts, en twee Statien van Roomsch-Katholijken. Nog moeten wij aanmerken, dat *Wymbritzeradeel*, even gelijk wij, ten aanzien der Grientenije van *Wonseradeel*, hebben aangemerkt, in vroegere dagen door twee Grietmannen wierdt bestuurd. De eene voerde het bewind over het *Binnen-*, de andere over het *Buitendykster Deel*.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS; *Tegenwoordige Staat*, enz.

Wy-

Wynaldum, gemeenlijk *Wijnaam* genaamd, is, in rang, het zevende Dorp der Friesche Grietenije *Barradeel*, in het Kwartier van *Westergo*. Het Dorp ligt ongeveer een uur gaans in het Zuidoosten van de Stad *Harlingen*, niet verre van het *Stroompje*, *de Kied* genaamd, 't welk, op eenigen afstand, voorbij hetzelve loopende, in deezen oord van het Gewest, tot eene dienstige waterloozing verstrekt, door eene Zijl of Sluis, *Roptazijl* geheeten, zich in de Zuiderzee ontlastende. Voor zevenëntwintig Stemmen staat *Wijnaldum*, onder de Stemgeregtigden, aangeschreeven. Het Dorp is van middelmaatige uitgebreidheid. Geduurende de Roomsche tijden behoorde het onder het Dekenschap van *Franekeradeel*. Het hadt eene Parochiekerk, die honderd Goudguldens, een Vikarisschap, 't welk negentig, en eene Prebende, die *zestig* Goudguldens opbragt. Boven en behalven alle deeze opkomsten, trok 'er de Proost van St. JAN, te *Utrecht*, twaalf Schilden van. De Kerk, bij haare eerste stigting, waar van wij den tijd niet vermeld vinden, aan den Heiligen ANDRIES gewijd, is niet zeer groot; zij pronkt met een fraai spits Torentje. Zij wordt door eenen afzonderlijken Leeraar, ten behoeve der Hervormden, bediend. Deeze is Lid der Klassis van *Franeker*. Bij ouds stonden in en om *Wijnaldum*, verscheiden adelijke Staten, als *Oudehuis*, *Nyehuis*, *Swingma*- en *Tjiststma State*. Even gelijk het gegaan is met veele andere soortgelijke Staten, zijn ook deeze, al voor lang, in meer of minder aanzienlijke Boerderijen veranderd. In de Provincie *Friesland* ontmoet men, ginds en elders, Landerijen, onder den naam van *Leenen* bekend. De oorspronklijke inrigting daar van schijnt te weezen, om de opkomsten te doen dienen ter bevorderinge van de letteroeffeningen van iemand, welke tot Leeraar onder de Hervormden wordt opgeleid. Zodanig een Leen ontmoet men ook te *Wijnaldum*, naar den naam des Maakers, *Jan Haukema-Leen* genaamd. Het beslaat zestien Morgens Lands, bij *Wijnaldum* gelegen. In het Dorp staat, daarenboven, een Huis, welk daar toe behoort. In het begin der voorgaande Eeuwe, over dit Leen, eenig geschil ontstaan zijnde, hieldt, bij de geregtelijke uitspraak van den Hove van het Gewest,

de

de volgende plegtigheid in agt genomen. De Gedoemden, nevens de Triumphanten, op den grond van *Haukema-Leen* geleid zijnde, wierdt, uit ieder Perceel, een Kluit of Zoode gestoken, en voorts dezelve den laatstgenoemde, ten blijke van wettigen eigendom, ter hand gesteld.

Zie SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; *Oudheden van Friesland*.

WYNANDSZOON. (KORNELIS) Ongaarne verzuimen wij eene gelegenheid, om bij de naakomelingschap te herinneren of bekend te doen worden, zodanige perfoonen, die zich verdienstelijk gemaakt hebben, door hunne kloeke, hoewel, somtijds, ongelukkig slaagende pogingen, ter bewerkinge van godsdienstige of burgerlijke vrijheid, in de rampzalige tijden, toen het menschdom van deeze edele panden, tegen allen regt en reden, was beroofd. KORNELIS WYNANDSZOON was een dier verdienstelijke Mannen. Men weet, hoe, in den Jaare 1567, te *Amsterdam*, ten behoeve der Hervormden, zeker Verdrag met de Landvoogdesse was ontworpen, bij hetwelk aan dezelven eenige vrijheid van openbaare Godsdienstoeffeninge wierdt toegestaan. Om het Verdrag zijn volle beslag te doen bekoomen, vondt men geraaden, eenige Afgevaardigden na *Brussel* te zenden. De keuze daar toe viel op twee Leden der Wethouderschap, en twee anderen uit den Burgerstand. Een van deeze was, KORNELIS WYNANDSZOON. Men mag daar uit, niet t'onregt, besluiten, deels dat hij, door zijnen rijkdom en vermogen, in den amptelooze staat, eene aanzienlijke plaats zal bekleed hebben, deels dat hij een ijverig voorstander der Hervormde Leere, en alzo van vrijheid van Godsdienst, en Geweeten, zal geweest zijn. Gezamentlijk zouden zij zich ten Hoven vervoegen, om aldaar met de Landvoogdesse te handelen; en, naa aldaar hunne zaaken verrigt te hebben, over *Antwerpen* de terugreize na *Amsterdam* aanneemen, met oogmerk om, in de eerstgenoemde Stad, alwaar de Prins VAN ORANJE zich bevondt, verslag te doen van hunne verrigtingen. Naar hunne

ne beste vermogens kweet zich WYNANDSZOON, nevens zijnen Medeburger JAN WILLEMSZOON WYNGAARD, zich van zijnen pligt. Ten uiterste trouwloos, intusschen, was het gedrag hunner Medeafgevaardigden, de Leden der Wethouderschap. Niet alleen handelden zij afzonderlijk en zonder kennis der anderen ten Hove, maar vertrokken ook in stilte uit *Brussel*, zonder, daarenboven, zo als de afspraak luide, den Prins VAN ORANJE te *Antwerpen* te begroeten, of eenig verslag hunner wedervaaringen te doen toekoomen. Naa al wat in zijn vermogen was te hebben aangewend, ter bereikinge van het doelwit zijner reize, keerde KORNELIS WYNANDSZOON, nevens den anderen, eerlang te rug na *Amsterdam*, hebbende het hart vervuld met edele verontwaardiging over het gedrag der Amsterdamsche Volksvertegenwoordigers, en het gemoed bezwaard, door angstige vreeze voor de rampzaligheden, welke den Voorstanderen der meer gezuiverde Leere boven 't hoofd hingen.

Zie de *Aanteekeningen van* LAURENS JAKOBSZOON REAAL, *bij* G. BRANDT, *Historie der Reformatie.*

WYNBERGEN. (*Het Geslagt van*) In gevolge der wet, welke hij, bij het ontwerpen van het plan onzes Woordenboeks, ons hadden voorgeschreeven, om onze aloude en aanzienlijke Vaderlandsche Geslagten, in derzelver oorsprong en voortgang, te doen bekend worden, mogen wij het Geslagt van WYNBERGEN niet onaangeroerd voorbijgaan. Het schijnt zijnen oorsprong ontleend te hebben uit *Frankenland*, en aldaar, reeds vóór het midden der Tiende Eeuwe, in eere en aanzien geweest te zijn. Zeker is het, dat reeds in den Jaare 948, in de Registers der Tournooien en der Ridderschap diens Gewests, de naam van WYNBERGEN staat vermeld. Daarenboven ontmoet men dien naam in de Domstichten van verscheiden Kerken, als die van *Hildesheim*, *Luik* en *Utrecht*. Door verloop des tijds schijnt zich het Geslagt voornaamlijk in *Gelderland* te hebben gevestigd, reeds voor het

het begin der Twaalfde Eeuwe; wordende, op den Jaare 1105, zekere GERBRAND VAN WYNBERGEN vermeld, als hebbende, nevens anderen, eenen Brief ten behoeve der Kerke van *Zutfen* bezegeld.

Intusschen verliep 'er nog een zeer geruime tijd, eer dit Geslagt zo veel vastheids en bestendigheids hadt bekoomen, dat een aaneengeschakelde Lijst daar van tot de naakomelingschap is overhandigd. 'Er lag een heerlijk goed in *Gelderland*, *Wynbergen* geheeten. Met SWEER VAN WYNBERGEN, die in den Jaare 1326, daar mede wierdt beleend, neemt de Geslagtlijst eenen aanvang; en moet hij aldus als de bekende Stamvader der veelvuldige naakomelingen worden aangemerkt. Hij was bekleed met de Ridderlijke waardigheid. SWEER liet eenen Zoon na, met naame

SYWARD VAN WYNBERGEN, Ridder. REINHOLD, Hertog van *Gelder* en Graaf van *Zutfen*, beleende hem, in den Jaare 1342, met het goed te *Wynbergen*, welk hij van zijnen Vader hadt geërfd. Bij zijne huisvrouw N. N. verwekte hij twee Zoone:

1. SWEDER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. WILLEM VAN WYNBERGEN, wiens naakomelingen, aan die van zijnen broeder, zullen vermeld worden.

SWEDER VAN WYNBERGEN, wierdt, in den Jaare 1365, beleend met het goed te Wijnbergen. In den Jaare 1380 tradt hij in het huwelijk met ELIZABETH VAN DORTH, dogter van Henrik, Heere van Dorth, en van Vrouwe Anna van Keppel. Zeventien jaaren duurde deeze echtverbintenis; door zijnen dood wierdt dezelve in den Jaare 1397 verbroken. Zijne Weduw volgde hem in het graf, in den Jaare 1412. Beiden wierden in de Groote Kerk te Montfoort begraaven. Hunne kinderen waren:

1. SYWARD VAN WYNGAARD, die volgt.

2. *Lutgarde van Wijnbergen*, die, nevens anderen, het haare heeft toegebragt tot het stigten van het St. Katrijnen-Klooster, agter *Syward van Wynbergens* huis, staande binnen Harderwijk. Zij is ongehuwd overleeden.

SY-

SYWARD VAN WYNBERGEN, ontving, in de Jaaren 1402 en 1410, te leen, het goed Wijnbergen, met deszelfs toebehooren, gelegen in het Graafschap Zutfen, in het Kerspel van Doetichem. Zijne Echtgenoote was N. N. KREYNCK, en hij bij haar Vader van

SWEDER VAN WYNBERGEN, Ridder. Met het goed Wijnbergen wierdt hij in den Jaare 1435 verlijd. Bij zijne huisvrouwe N. VAN MEECKEREN verwekte hij de vier volgende kinderen.

1. SYWART VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Willem van Wynbergen.*

3. *Andriesse van Wynbergen*, getrouwd met *Peter van Appelthern*, Zoone van Reinier van Appelthern en Agnes van Meekeren.

4. *Assuera van Wynbergen*, getrouwd met *Arent van Boccoop*, Zoone van Arent van Boccoop, Burgemeester van Harderwijk.

SYWART VAN WYNBERGEN, Ridder, verlijd met het goed Wijnbergen, de Visscherijen en verdere onderhoorigheden, in de Jaaren 1452 en 1465, nam ter huisvrouwe MARGARETA VAN DOORNIK, en wierdt bij haar, Vader van

1. *Sweder van Wynbergen*, in den Jaare 1501 met het goed Wijnbergen verlijd, en met welken, als zijnde kinderloos overleeden, deeze tak in het mannelijk oir is uitgestorven.

2. *Engel van Wynbergen*, naa haars broeders aflijvigheid met het goed Wijnbergen verlijd, wierdt de Echtgenoote van *Jan van Voorst*. Van korten duur was deeze Echtverbintenis. Zij overleedt zonder kinderen nog bij het leeven van haare Moeder; aan welke, vervolgens, het goed te Wijnbergen kwam. Deeze, begeerende dat dit goed tot den ouden Stam van 't Geslagt van Wijnbergen zou wederkeeren, droeg de eene helft daar van over op SWEER VAN WYNBERGEN, en de andere helft op diens broeder JOHAN VAN WYNBERGEN, om door ieder hunner als een bijzonder Leen bezeeten te worden. Dit viel voor in den Jaare 1522.

Thans

Thans volgen de afstammelingen van WILLEM VAN WYNBERGEN, boven genoemd, als tweeden Zoone van SYWARD VAN WYNBERGEN.

WILLEM VAN WYNBERGEN, de tweede Zoon van *Syward van Wynbergen*, reeds vermeld, koomt voor op het Jaar 1379, als Richter van de Veluwe. In den Jaare 1374 tradt hij in 't huwelijk met AGNES VAN RUYTENBERG, en overleedt in den Jaare 1382; wordende vervolgens te Montfoort, in de Hoofdkerk, begraaven, alwaar men nog heden zijnen Grafsteen ontmoet. Twee kinderen waren hem gebooren:

1. *Albert van Wynbergen*, die, nevens verscheiden Edelen, het zijne toebragt tot het stigten van het adelijk Klooster der Reguliere Kannunniken te Windesheim, bij Zwol; waar van hij eerst tot Superieur, en vervolgens tot Abt wierdt bevestigd.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, die aanstonds volgt.

JOHAN VAN WYNBERGEN, op het Jaar 1389 vermeld, verwekte bij N. N. eenen Zoon,

WILLEM VAN WYNBERGEN, die, naa dat hij, in den Jaare 1445, met THEODORA VAN MERKEREN, in den echt was getreeden, verscheen is, in den Jaare 1456 en vervolgens, onder de Ridderschap, op de Gerichten van de Veluwe. Hij heeft vijf kinderen naagelaaten.

1. ZWEDER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, die insgelijks zal volgen.

3. *N. N. van Wynbergen*, en op het Jaar 1513 vermeld.

4. *N. N. van Wynbergen*, de echtgenoote van *Gerrit van Speulde*, op het Jaar 1480 vermeld.

5. *Geertruid van Wynbergen*, gehuwd met *Reinier van Wenckum*, op het Jaar 1512 genoemd.

ZWEDER VAN WYNBERGEN, boven genoemd, verscheen, in den Jaare 1515, onder de Ridderschap, op de Gerichten van de Veluwe. Tweemaalen is hij getrouwd geweest, en heeft in beide huwelijken kinderen verwekt. Zijne eerste huisvrouw, *Geertruid van Heerde* genaamd, baarde hem de volgende kinderen:

1. *Aelt van Wynbergen.*

2. *Margareta van Wynbergen*, getrouwd met *Antony van Zuylen van Nyvelt.*

3. *Geertruid van Wynbergen*, die tweemaalen is getrouwd geweest: eerst met *Willem van Hocman*, en voor de tweede maal met *Casyn van der Hell.*

Weduwenaar zijn geworden, nam ZWEDER VAN WYNBERGEN voor zijne tweede Echtgenoote JUDITH VAN LAER TOT LAERWOLDE, bij welke hij Vader wierdt van de volgende vijf kinderen.

4. *Hademan van Wynbergen*, ongetrouwd gestorven. In den Jaare 1504 wordt hij als leevende vermeld.

5. *Tydo van Wynbergen*, insgelijks ongehuwd overleeden, en op het zelfde jaar als zijn broeder, als nog in leevenden lijve geweest zijnde, vermeld.

6. *Klaasje van Wynbergen*, de Echtgenoote geworden van *Willem van Averenk.*

7. JUDITH VAN WYNBERGEN, in het huwelijk getreeden met haaren Neef WILLEN VAN WYNBERGEN Johanszoon, die vervolgens zal vermeld worden.

8. *Geertruid van Wynbergen*, getrouwd met *N. N. van Twickelo.*

JOHAN VAN WYNBERGEN, boven genoemd, als de tweede Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en THEODORA VAN MERCKEREN. 't Was deeze, welken wij boven reeds vermeld hebben, als zijnde, door het kinderloos overlijden van *Sywart van Wynbergen*, en door overdragt van diens Weduwe, voor de helft eigenaar geworden van het goed van Wijnbergen. GOLDE VAN BLARINCKHORST, welke hij ter huisvrouwe nam, baarde hem drie Zoonen en eene Dochter, te weeten:

1. SYWART VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, zal insgelijks volgen.

3. *Zweer van Wynbergen*, ongehuwd overleeden, in den Jaare 1522.

4. *Christina van Wynbergen*, getrouwd met Roderik de Wolff. Zij wordt, als leevende, in den Jaare 1523, vermeld.

Sy-

STWART VAN WYNBERGEN, boven genoemd, leefde nog in den Jaare 1504. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw was N. N. *van Boekhorst*, de andere N. N. *van Henculum*. Twee Zoonen hebben hem overleefd:

1. *Willem van Wynbergen*, Kommandeur te Woerden, in den Jaare 1540. Van hem vinden wij geene naakomelingen vermeld.

2. JOHAN VAN WYNBERGEN, die aanstonds volgt.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, wordt tweemaalen, als in leevenden lijve, vermeld: eerst op het Jaar 1523, en vervolgens op het Jaar 1543. WENDELE TEN BUSCH, zijne Echtgenoote, maakte hem Vader van de volgende kinderen.

1. *Gerarda van Wynbergen*, getrouwd met *Wolter van Brienen*.

2. *Lubbe van Wynbergen*, de Echtgenoote geworden van *Egbert Rengers ter Arentshorst*.

3. *Johanna van Wynbergen*, gehuwd aan *Rutger van Haarsolte*, Burgemeester van Harderwijk, en een der Gezanten, welke, in den Jaare 1585, van wegen de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden, na Engeland vertrokken, om aan Koninginne ELIZABETH de opperheerschappij over de Vereenigde Gewesten op te draagen.

JOHAN VAN WYNBERGEN, boven genaamd, als de tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en GOLDE VAN BLARINCKHORST, in den Jaare 1529 in het huwelijk getreeden met ARNOLDA MOM, wierdt in het Familiegraf te Montfoort begraaven, nalaatende de volgende Zoonen.

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. WICHMAN VAN WYNBERGEN, volgt insgelijks.

3. ZWEER VAN WYNBERGEN, van welken insgelijks hier naa zal gesproken worden.

4 WILLEM VAN WYNBERGEN, welken wij, naa zijne broeders, zullen vermelden.

JOHAN VAN WYNBERGEN, de oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en *Arnolda Mom*, verscheen, in den Jaare 1536, in de Ridderschap van de Veluwe, en tradt, in den

Jaare 1540, in 't huwelijk met AALTJE DRUNNINCZ, die hem de volgende kinderen baarde

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.
2. SYBERT VAN WYNBERGEN, volgt insgelijks.
3. *Alyt van Wynbergen*, getrouwd met *Gerrit van Beinhem*.
4. AARNT VAN WYNBERGEN, zal insgelijks volgen.
5. WICHMAN VAN WYNBERGEN, van welken ook in het vervolg zal gesproken worden.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, als de oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en AALTJE DRUNNINCZ, tradt in den echt met WILLEMINA VAN DER HELL, en wierdt bij haar Vader van de volgende kinderen.

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.
2. *Aarnt van Wynbergen*, ongetrouwd overleeden.
3. *Willemina van Wynbergen*, de echtgenoote geworden van *Gosen van Ommeren*, Schout te Eede.

JOHAN VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, de oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en WILLEMINA VAN DER HELL, was Burgemeester te Amersfoort. Zijne Echtgenoote was JUDITH VAN WYNBERGEN, Dogter van zijnen vollen Neeve *Herman van Wynbergen*, welken wij vervolgens zullen noemen. Zeven kinderen waren de vrugt deezer Echtverbintenisse.

1. *Johan van Wynbergen*.
2. *Wichmoet van Wynbergen*, getrouwd met *Alexander van Doyenborch van Roetert*.
3. *Aarnt van Wynbergen*.
4. *Machtelt van Wynbergen*.
5. Een Zoon N. N.
6. *Johanna van Wynbergen*.
7. *Alexander van Wynbergen*.

SYBERT VAN WYNBERGEN, voorheen genoemd, als de tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en AALTJE DOUNNINCZ, wierdt, in den Jaare 1596, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw was WOLTERA VAN BRIENEN, met welke hij in den Jaare 1589 in den echt tradt; de andere, *Lucretia*

van

van Essen. Het laatste huwelijk was kinderloos, maar het eerste met twee kinderen gezegend:

1. WOLTER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Johan van Wynbergen*, Vrijheer van Horssen tot Oldenaller. Hij wierdt gebooren in den Jaare 1590. Door eene natuurlijke zucht tot het Krijgsleeven genoopt, tradt hij, van tijd tot tijd, in dienst van verscheiden buitenlandsche Mogendheden, om door het vermeerderen van kundigheden en ervarenisse, zich tot den dienst van zijn Vaderland, meer en meer bekwaam te maaken. Dus bezogt hij het Hof des Hertogs van Mantua; verkeerde in het Leger der Venetiaanen; en bezogt, vervolgens, de Hoven der Koningen van Zweden en Deenemarken. Onder het bewind van drie agtervolgende Stadhouders der Vereenigde Gewesten, MAURITS, FREDERIK HENRIK en WILLEM DEN II, voerde hij krijgsbevel; eerst als Kommandeur van Rhijnberg, vervolgens in de hoedanigheid van Gouverneur van Sluis in Vlaanderen, en eindelijk als Gouverneur van 's Hertogenbosch. Hij tradt in 't huwelijk met *Cornelia van Welderen*, Dogter van Aarnt van Welderen, Bruggraave van Nijmegen. Kinderloos overleedt hij, in den Jaare 1658, in den ouderdom van achtënzestig jaaren, en wierdt in 's Hertogenbosch begraaven. Op zijne Graftombe deeden de Erfgenaamen het volgende Opschrift stellen:

Hic situs est Nobilissimus et Streunissimus

JOHANNES à WYNBERGEN,

Dominus in Horssen et Oldenaller, qui cum virtutum et militiæ tyrocinia in Mantuæ et Venetum Ducum, Daniæ et Sueciæ Regum aula, Castris posuisset, caeteram aetatem patriae Martis Theatro, tribus ordine Auriacis Princip. impendit; sub Mauritio Centurionatu functus; Chiliarcham et Rheneber-

kæ Præfectum, Fred. Henricus Slusarum et subjectæ ei Flandriæ Wilhelmus II. esse jussit. Sylvæducis et Tetrarchiæ illius Gubernator. Ordinum Foederat. decreto renunciatus est. Ita post illustratam gentis suæ splendidam nobilitatem, quod Mocka, Diesta, Breda, Kempena, Strale, Griethusa, etc. testantur, tandem a Ter Maximo Imperatore lectus emigravit Neomagi CIↃ IↃC. LVIII. ætatis LXVIII. Haeredes H. M. B. M. P.

WOLTER VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van SYBERT VAN WYNBERGEN en van WOLTERA VAN BRIENEN, tradt, in den Jaare 1623, in het huwelijk met JUDITH VAN DEN CLOOSTER VAN DER MEIJERBRUGGE, en verwekte bij haar de drie volgende kinderen.

1. *Sibert van Wynbergen*, Heer van Oldenaller. Hij was Burgemeester van Harderwijk, en Curator van het Hoogeschool der Provincie Gelderland, in de gemelde Stad. In den Jaare 1655 wierdt hij verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, bekleedde den post van Ordinaris Gedeputeerde van dat Kwartier, en hadt, van wegen de Provincie Gelderland, eenen langen reeks van jaaren, zitting in de Vergadering van hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden. Hij overleedt, zonder ooit in het huwelijk verbonden geweest te zijn, in den Jaare 1703.

2. DITMER VAN WYNBERGEN, die volgt.

3. *Geertruid van Wynbergen*, getrouwd met *Herman van Delen tot Bockhorst*, Ontvanger Generaal van het Kwartier van de Veluwe.

DITMER VAN WYNBERGEN, Vrijheer van Horssem tot beide Pollen en Beukelo, tweede Zoon van WOLTER VAN WYNBERGEN en JUDITH VAN DEN CLOOSTER, was Generaal Majoor, en Kolonel van het Geldersche Regiment Fusiliers, en Gouverneur van Bergen op den Zoom. Voorheen was hij geweest Gouverneur van Rees, ten tijde als deeze Stad door de Franschen in den Jaare 1672 wierdt belegerd; aan welken hij

zo

zo kloeken tegenstand boodt, dat de belegeraars, niet dan na het aanwenden van de uiterste poogingen, de Plaats bemagtigden. Geduurende het beleg van Namen, in den Jaare 1692, voerde hij het bevel over de Troepen der Vereenigde Gewesten binnen die Stad. In den Jaare 1669 tradt hij in 't huwelijk met ANNA VAN APPELTHORN, Dogter van Joseph van Appelthorn tot den Poll, en van Anna van Haersolte tot Yrst. Niet meer dan één Zoon was de vrugt deezer echtverbintenisse, te weeten,

WOLTER JOSEPH VAN WYNBERGEN, Vrijheer van Horssen, tot de beide Pollen, gebooren in den Jaare 1671. Hij tradt in 't huwelijk, in den Jaare 1696, met ELSABE GEERTRUIT VAN RENSSEN, en wierdt, bij dezelve, Vader van de volgende kinderen:

1. DITMER VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Siward Johan van Wijnbergen*, Heer van Zeeburg. In 't eerst volgde hij den Krijg, en diende den Staat als Kapitein. Vervolgens den Krijgsdienst hebbende verlaaten, nam hij deel aan het landbestuur, en wierdt, in den Jaare 1726, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe. Hij is ongehuwd, immers zonder kinderen, overleeden.

3. *Anna Geertruid van Wijnbergen*.

DITMER VAN WYNBERGEN, Heer van beide Pollen, oudste Zoon van WOLTER JOSEPH VAN WYNBERGEN, gebooren in den Jaare 1697, wierdt, in den Jaare 1719, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en nam vervolgens, van wegen de gemelde Ridderschap, zitting in het Kollegie van Gedeputeerde Staaten van het straks genoemde Kwartier; van waar hij ter Algemeene Staatsvergaderinge der Vereenigde Gewesten wierdt afgevaardigd. In den Jaare 1722 tradt hij in 't huwelijk met ANNA ELIZABETH SCHIMMELPENNINCK, bij welke hij de volgende kinderen verwekte.

1. *Woltera Geertruid van Wijnbergen*, gebooren in den Jaare 1723.

2. *Albertina Geertruid van Wijnbergen*, gebooren in den Jaare 1724.

3. *Wolter Joseph van Wijnbergen*, gebooren in den Jaare 1727, doch reeds in den ouderdom van zes weeken overleeden.

4. *Wolter Joseph van Wynbergen*, gebooren in de maand December des *Jaars* 1728, insgelijks in zijne vroege jeugd, te weeten, nog geene twee jaaren bereikt hebbende, gestorven.

Aarnt van wynbergen, reeds boven genoemd, als de derde Zoon van johan van wynbergen en aaltje drunnincz, nam ter Vrouwe macheltt maitensen, en verwekte bij haar éénen Zoon, te weeten,

Herman van wynbergen, gehuwd met agnes schimmelpenninck van der oye. Hij overleedt aan de Pest, in den Jaare 1625, nalaatende de volgende kinderen:

1. *Catharina van Wynbergen*, getrouwd met *Wolter Sloot*.

2. *Judith van Wynbergen*, die tweemaalen getrouwd geweest is: voor de eerste reize met *Jan van Wijnbergen*, Burgemeester te Amersfoort, en andermaal met *Otto van Doijenburg van Walenburg*.

Wichman van wynbergen, vierde Zoon van johan van wynbergen en aaltje drunnincz, was Burgemeester van Elburg, en verscheen, in den Jaare 1597, in de Ridderschap des Kwartiers van de Veluwe. Tweemaalen is hij getrouwd geweest. Zijne eerste huisvrouw, *Judith van Doetichem*, baarde hem geene kinderen. In den Jaare 1602 een tweede huwelijk hebbende aangegaan, met wendele ter bruggen, verwekte hij bij dezelve de volgende kinderen;

1. Johan van wynbergen, die volgt.

2. *Judith van Wynbergen*, getrouwd met *Johan van Pedem te Zwol*. Burgemeester van Harderwijk.

3. *Joost van Wynbergen*, ongehuwd overleeden.

Johan van wynbergen, zo even genoemd, als de oudste Zoon van wichman van wynbergen, wierdt, in den Jaare 1649, verschreeven in de Ridderschap des Kwartiers van de Veluwe, en van daar afgevaardigd om zitting te neemen in het Kollegie van den Raad van Staate. In de laatste jaaren van zijn leeven bekleedde hij den post van Raadsheer in het Hof van Gelderland. In den Jaare 1647 tradt hij in het huwelijk met geertruid van dedem te zwol, en verwekte bij haar de twee volgende kinderen.

1. Wich-

1. *Wichman Joost van Wynbergen*, zonder kinderen overleeden.

2. KOENRAAD VAN WYNBERGEN, die aanstonds zal volgen.

KOENRAAD VAN WYNBERGEN, zo even genoemd, *Heer van de Glinthorst*, wierdt, in den Jaare 1675, verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, en van wegen dezelve afgevaardigd in de gewoone Vergadering van het Kwartier. In den Jaare 1676 tradt hij in het huwelijk met HENRICA GESINA VAN DEDEM, zijne Nicht, en verwekte bij haar zes kinderen; van geene van welken, egter, afstammelingen in het mannelijk oir zijn naagebleeven.

1. *Johan van Wynbergen*, Heer van Glinthorst, in den Jaare 1719 verschreeven in de Ridderschap van de Veluwe, Ordinaris Gedeputeerde ter Vergaderinge van dat Kwartier, en, van wegen de Provincie Gelderland, zitting hebbende ter Algemeene Vergaderinge van de Staaten der Vereenigde Nederlanden. Uit zijn huwelijk met *Walburg van der Hell* zijn geene kinderen voortgesprooten.

2. *Joost van Wynbergen*, Kapitein onder een Geldersch Regiment Voetvolk.

3. *Geertruid van Wynbergen*, getrouwd met *Gerrit Willem Zuylen van Nyveldt*, Heere van Schouwenburg.

4. *Judith van Wynbergen*, getrouwd met *Pieter van Renesse*, Majoor in dienst van den Staat.

5. *Johanna Wendelina van Wynbergen.*

6. *Henrietta Josina van Wynbergen.*

Nu volgen de afstammelingen van WICHMAN VAN WYNBERGEN, tweeden Zoone van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM.

WICHMAN VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM, nam ter vrouwe CHRISTINA MEVIS, genaamd *Pannekoeck*, en verwekte de twee volgende kinderen, welke geene naakomelingen gehad hebben.

1. *Johan van Wynbergen*, Kapitein in dienst van den Staat, Gouverneur van 's Graavenweert, en van wegen de

Provincie Gelderland Afgevaardigde ter Vergaderinge van de Algemeene Staaten. Hij hadt ter echtgenoote genomen *Machtelt van Doornik*, en overleedt, kinderloos, te Ostende, in den Jaare 1602.

2. *Trude van Wynbergen*, getrouwd met *Gerrit*, volgens anderen *Philips*, *van Speulde*.

Thans zullen wij laaten volgen de naakoomelingen van ZWEER VAN WYNBERGEN, derden Zoone van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM.

ZWEER VAN WYNBERGEN, derde Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM, was Dijkgraaf van den Lekkendijk Benedensdams, in den Jaare 1570. Hij begaf zich in 't huwelijk met JUDITH SAS, Dogter van Dirk Sas, Heere van Reijerskoop, insgelijks Dijkgraave van den Lekkendijk. De volgende kinderen wierden uit dien echt gebooren

1. *Johan van Wynbergen*, getrouwd met *Sara van Est*.
2. WILLEM VAN WYNBERGEN, die volgt.
3. GERRIT VAN WYNBERGEN, volgt insgelijks.
4. JOHAN VAN WYNBERGEN, zal daar naa vermeld worden.
5. *Eva van Wynbergen*, getrouwd met *Richard Bol*.
6. *Anna van Wynbergen*, de Echtgenoote geworden van *Marinus Cats*.

WILLEM VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van ZWEER VAN WYNBERGEN en JUDITH SAS, is tweemaal getrouwd geweest; eerst met MACHTELT VAN MONTFOORT, en vervolgens met N. N. *Hartgers*. Het laatste huwelijk was kinderloos, doch uit het eerste waren hem de volgende kinderen gebooren.

1. LODEWYK VAN WYNBERGEN, die volgt.
2. *Henrik van Wynbergen*, getrouwd met *Henrica van Wenkum* tot Hogerhorst, bij welk hij eene Dogter heeft verwekt, te weeten

Henrika van Wynbergen, die in den echt wierdt verbonden met *Willem Lodewyk de Lange*.

3. *Machtelt van Wynbergen*, getrouwd met *Thomas van Ryswyk*.

LODE-

LODEWYK VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en van MACHTELT VAN MONTFOORT, gebooren in den Jaare 1587, tradt, in den Jaare 1617, in het huwelijk met HENRIKA VAN LYNDEN, Dogter van Steven van Lijnden, Heere van Mijnden. Hij overleedt op den zeventienden Julij des Jaars 1648, en wierdt te Montfoort begraaven. Men leest nog aldaar 's Mans Grafschrift, volgens 't welk hij Heer van Oucoop, en Dijkgraaf van den Lekkendijk was. Benevens het Grafschrift, welk wij hier laaten volgen, ziet men 'er de acht Kwartieren van zijn Geslagt.

Antiqua nobilitate et generis splendore conspicuo Viro, Domino, Domino Ludovico de Wynbergen et Luchtenburgh, Dynastæ in Oucoop, ad curam Leccæ fluminis in tractu Lopicensi Deputato primario, qui obiit Montfurtii 17 Julii 1648. ætatis vero 61.

WYNBERGEN.	MONTFORT.
ZAS.	FORTEN.
MOM.	RUYTENBERG.
POLL.	BEMMEL.

Op den zeventienden Mai des Jaars 1651 overleedt zijne Weduw, en wierdt naast wijlen haaren Echtgenoot begraaven. De kinderen vereerden haare naagedagtenis met het volgende Grafschrift.

Antiqua majorum nobilitate inclytæ D. Henricæ de Linden, Dominæ de Oucoop, Viduæ Nobilisf. Domini Ludovici de Wynbergen, Domini de Oucoop et Luchtenbergh, matri Optimæ liberi moesti posuerunt. Obiit 17 Maji 1651.

LYN-

LYNDEN.	AMSTEL VAN MYNDEN.
BESTEN.	ISENDOORN.
BRONCKHORST.	RUYTENBERGH.
ALLER.	ROSSEM.

Acht kinderen waren de vrugt deezer echtverbintenisse. In weerwil van dit talrijk Kroost, is 's Mans naakomelingschap in het manlijk oir uitgestorven. De kinderen waren de volgende.

1. *Willem van Wijnbergen*, Heer van Oukoop, Luchtenburg, Maarschalk van het Land van Montfoort. Tweemaalen is hij getrouwd geweest; doch heeft alleenlijk in het eerste huwelijk één kind, zijnde eene Dogter, verwekt, die in haare vroege jeugd overleedt. Zijne eerste Echtgenoote was eene adelijke Vrouw uit Friesland, *Lucia Helena van Æbinga tot Offinga*, die voorheen in den echt verbonden was geweest met een Lid uit het Geslagt van *Camstra.* Op den zesden Maart des Jaars 1670 overleeden zijnde, wierdt deeze zijne eerste Huisvrouw te Montfoort begraave, en het volgende Opschrift met zestien Kwartieren op haar Graf gesteld.

De Hoog-Edele Welgeborene Vrouwe, Vrouwe Lucia Helena van Æbinga tot Offinga, Huisvrouw van den Hoog-Edel Welgeboren Heer, Heer van Wijnbergen, Heer van Oucoop, Luchtenbergh, enz. Marschalk der Stadt en Lande van Montfoort, ⊖. 6 Martii 1670.

ÆBINGA.	BRONCKHORST.
LYAUCAMA.	ESPELBACH.
CAMMINGA.	BRIAERDE.
DEKAMA.	DEKAMA.
DEKAMA.	BOSCHHUYSEN.
MENNEMA.	EBERHART.
WALTA.	MECAULT.
CAMSTRA.	LYAUCAMA.

Naa

Naa het overlijden zijner eerste Echtgenoote, tradt *Willem van Wijnbergen* in een tweede huwelijk, met *Anna Christina van der Burch tot Saaldelert*, doch heeft, gelijk reeds is aangemerkt, bij dezelve geene kinderen verwekt. Hij overleedt op den eenëntwintigsten Julij des Jaars 1681, en wierdt te Montfoort begraaven, alwaar men, nevens zijn Grafschrift, de volgende zestien Kwartieren vindt.

Antiqua nobilitate et generis prosapia Clarissimo Viro, Dno. D. Wilhelmo van Wijnbergen, dum viveret Dinastæ in Oucoop et Luchtenburg, urbis et rurium Montfortensium Marscallo, uti et prædict. Satrapæ in Heckendórp, Snelleweerde et Lange-Linschoten, aggeris utriusque et fluminis Isulæ præfecto ad curam Leccæ fluminis in tractu Lopicensi Deputato primario, marito præcharo uxor moesta posuit. ⊖. XXI. Julii M. DC. LXXXI.

WYNBERGEN.	LYNDEN.
MONTFORT.	AMSTEL VAN MYNDEN.
ZAS.	BESTEN.
FORTER.	ISENDOORN.
MOM.	BRONCKHORST.
RUYTENBERGH.	RUYTENBERGH.
POLL.	ALLER.
BEMMEL.	ROSSEM.

2. *Walborch van Wijnbergen*, ongetrouwd overleeden, binnen de Stad Utrecht, op den twaalfden Julij des Jaars 1643, in den ouderdom van vijfëntwintig jaaren, zes maanden en éénen dag.

3. *Zweer van Wijnbergen.*

4. *Lode-*

4. *Lodewijk van Wijnbergen*, Kolonel in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, was getrouwd met *N. N. Brabant*, bij welke hij eenen Zoon verwekt heeft, die geene kinderen heeft nagelaaten: te weeten

N. N. van Wijnbergen.

Hij overleedt op den dertienden Maart des Jaars 1660, en wierdt te Montfoort begraaven, alwaar men, behalven de zelfde zestien Kwartieren, welke zijns broeders Graf versieren, het volgende Opschrift boven zijn Graf ontmoet.

Illustri ac prænobili prosapia virtutibusque insigni Domino Ludovico de Wijnbergen, a præpot. Foederati Belgii ordinibus militum præfecto generos. marito caro uxor moesta posuit die Obitus sui Martii XIII. anno Christi nati MDCLX.

5. *Steven van Wijnbergen.*

6. *Godfried van Wijnbergen.*

7. *Machtelt van Wijnbergen*, getrouwd, in den Jaare 1659, met Joost van Golsteijn tot Hoeckenborch, Gesubstitueerden Ampman in de Neder-Betuwe.

8. *Antonia van Wijnbergen.*

GERRIT VAN WYNBERGEN, derde Zoon van ZWEER VAN WYNBERGEN en van JUDITH SAS, getrouwd met ALYD VAN TOLLENBROEK, verwekte bij dezelve twee kinderen, die hun Geslagt, in het manlijk oir, niet verder hebben voortgeplant. Zijne kinderen waren:

1. *Evert van Wijnbergen*, die tweemaalen getrouwd geweest is: eerst, met *Gerarda Hol*, en vervolgens met *Agnes Uitenweerde*. Hij overleedt, kinderloos, in den Jaare 1661.

2. *Wichman van Wijnbergen*, die insgelijks tweemaalen getrouwd geweest is. Zijn eerste huwelijk, met *Maria Glauwe tot Harssenhorst*, was onvrugtbaar. Doch in eene tweede echtverbintenisse, aangegaan met zijne Nicht *Hendrina van Wijnbergen*, verwekte hij eene dogter,

Maria van Wijnbergen.

Jo-

JOHAN VAN WYNBERGEN, vierde Zoon van ZWEER VAN WYNBERGEN en JUDITH BAS, was gehuwd met EVERARDA VAN TOLLENBROEK, en verwekte bij denzelven eenen Zoon, te weeten,

SEYNO VAN WYNBERGEN, die in den echt tradt met JOHANNA VAN WENCOM TOT HOGERHORST, en bij dezelve twee kinderen verwekte, naamlijk,

1. ANTONI VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Hendrina van Wynbergen*, eerst getrouwd met *Wichman van Wynbergen*, en vervolgens met N. N. van Wicke.

ANTONI VAN WYNBERGEN, Zoon van SEYNO VAN WYNBERGEN, nam ter echtgenoote BEATRIX RAM TOT SCHALKWYK, Dogter van Adriaan Ram, Heere van Schalkwijk, en van Margareta Pauw. Hij heeft de volgende kinderen nagelaaten.

1. *Johanna van Wynbergen.*

2. *Bertha van Wynbergen.*

3. *Wichman van Wynbergen*, gestorven in den Jaare 1669.

4. N. N. een Dogter.

5. N. N. insgelijks eene Dogter.

6. N. N.

7. N. N. beide jong gestorven.

Nu volgen nog, eindelijk, de naakomelingen van WILLEM VAN WYNBERGEN, vierden Zoone van JOHAN VAN WYNBERGEN en van ARNOLDA MOM.

WILLEM VAN WYNBERGEN, vierde Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en ARNOLDA MOM, tradt, voor de eerste maal, in het huwelijk met MARGARETA TER BRAKE, anders genaamd HEYMANSZ. Deeze, zonder haaren Man Vader gemaakt te hebben, overleeden zijnde, hertrouwde deeze met JUDITH VAN WYNBERGEN, Sweersdogter, gelijk wij, boven reeds in 't voorbijgaan, hebben aangeteekend. De volgende kinderen waren de vrugt deezer echtverbintenisse:

1. JOHAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. *Tida van Wynbergen*, getrouwd met N. N. *Verdelst.*

3. *Ar-*

3. *Arnolda van Wynbergen*, gehuwd aan *Elbert Voet*.

4. *Cecilia van Wynbergen*, de echtgenoote geworden van *Antóni van Wencum*.

5. *Geertruid van Wynbergen*, in den echt verbonden met *Gerrit van Wencum*.

JOHAN VAN WYNBERGEN, Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en JUDITH VAN WYNBERGEN, nam ter Vrouwe THEODORA VAN BOEKOP, en verwekte bij haar de volgende kinderen.

1. AARNT VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. WILLEM VAN WYNBERGEN, zal insgelijks volgen.

3. *Barbara van Wynbergen*, in den Jaaré 1617, te Elburg, overleeden, zonder immer gehuwd geweest te zijn.

AARNT VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en THEODORA VAN BOEKOP, verbondt zich in het huwelijk met GEERTRUID (of, gelijk zommigen haar noemen, MARGARETA, ook wel, volgens anderen, JOHANNA) TER BRUGGEN, Dogter van Johan ter Bruggen op het Linderlo, Burgemeester te Deventer, en van Geertruid Swaafkens. AARNT VAN WYNBERGEN woonde in de geboortestad zijner Huisvrouwe, en verwekte aldaar de volgende kinderen

1. *Jan van Wynbergen*, tradt in het huwelijk met *Johanna van Brienen* tot Rijssel, doch verwekte bij dezelve geene kinderen. Hij overleedt in de maand November des Jaars 1686.

2. *Henrik van Wijnbergen*, in den Jaare 1671 gehuwd met *Golda Arnolda Keyt*, Dogter tot Vosbergen. Haare Moeder was uit het Geslagt van Doetichem. *Henrik van Wynbergen* overleedt op den achtsten October des Jaars 1678, nalaatende eene Dogter, genaamd

Geertruit Johanna van Wynbergen.

3. *Willem van Wynbergen*, in den maand Mai des Jaars 1674 ongehuwd overleeden.

WILLEM VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van JOHAN VAN WYNBERGEN en THEODORA VAN BOEKOP, tradt in den echt met MACHTELT VAN OLDENIEL TE YSSELMUIDEN, en overleedt op den vijfentwintigsten November des Jaars 1641, nalaatende de volgende kinderen

1. JAN VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. AARNT

2. AARNT VAN WYNBERGEN, die insgelijks volgt.

3. *Dorothea van Wynbergen*, in den Jaare 1648 in den echt vereenigd met *Herman Joost Lindener*, zonder hem kinderen gebaard te hebben. Zij overleedt in 's Graavenhage, op den negentienden December des Jaars 1668.

JAN VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en MACHTELT VAN OLDENIEL, trouwde met JACOMINA JUNCKER, welke, op den negentienden November des Jaars 1691, haare Man Weduwenaar liet met de volgende kinderen;

1. *Willem van Wynbergen*, Kapitein Luitenant, gesneuveld in de belegering van Maastricht, in den Jaare 1676.

2. *Machtelt Aleyd van Wynbergen.*

3. *Gesina Maria van Wynbergen.*

4. *Cecilia Margareta van Wynbergen.*

5. *Jacob Aarnt van Wynbergen*, gebooren den zevenden November des Jaars 1661.

6. HENRIK VAN WYNBERGEN, gebooren den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1664, die volgt.

7. *Maria Anna van Wynbergen*, gebooren den eenentwintigsten April des Jaars 1666.

8. *Margareta Barbara van Wynbergen*, gebooren den tweeëntwintigsten Julij des Jaars 1667.

9. *Herbert van Wynbergen*, jong gestorven.

10. *Arnolda van Wynbergen*, insgelijks vroeg overleeden.

HENRIK VAN WYNBERGEN, derde Zoon van JAN VAN WYNBERGEN en JAKOMINA JUNCKER, in de maand Maart des Jaars 1664 gebooren, was Kapitein in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden. In den Jaare 1713 tradt hij in den echt met N. N. HAKFORT TOT DE HORST, en verwekte bij dezelven éénen Zoon,

Jan Willem van Wynbergen, die in den Jaare 1714 gebooren wierdt.

AARNT VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van WILLEM VAN WYNBERGEN en MACHTELT VAN OLDENIEL, is geweest in dienst des Konings van Frankrijk, en begaf zich in het huwelijk met ALEYD LULOF JUNCKER. Hij overleedt op den zeventiende Maij des Jaars 1659, nalaatende de volgende kinderen.

1. WILLEM AREND VAN WYNBERGEN, die volgt.

2. JAKOB JAN VAN WYNBERGEN, die insgelijks volgt.

3. *Cecilia Maria van Wynbergen.*

WILLEM AREND VAN WYNBERGEN, oudste Zoon van AARNT VAN WYNBERGEN en ALYD LULCF JUNCKER, nam ter echtgenoote, in den Jaaren 1658, GEERTRUID VAN UTERWYK, Dogter tot Heems. Hij verwekte bij dezelve eenen Zoone, met naame,

AREND WILLEM VAN WYNBERGEN, wierdt Kapitein in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, in den Jaare 1692, en klom vervolgens op tot den rang van Majoor. In den Jaare 1684 was hij in 't huwelijk getreeden met GEERTRUID VAN UTERWYK, Dogter tot Heems, welker Moeder was *Henrika van Raasveldt.* Hij heeft eenen Zoon nagelaaten, wiens naam wij niet vermeld vinden; hij wierdt gebooren op den derden November des Jaars 1685.

JAKOB JAN VAN WYNBERGEN, tweede Zoon van WILLEM AREND VAN WYNBERGEN en GEERTRUID VAN UTERWYK, nam ter Vrouwe, in den Jaare 1698, ALIDA VAN BORKOP, en wierdt bij haar Vader van,

1. *Louisa van Wynbergen*, gebooren in den Jaare 1699.

2. *Arend Willem van Wynbergen*, gebooren in den Jaare 1701.

WYNEN, (GERARD) wierdt gebooren in Gelderland, te *Arnhem*, in den Jaare 1648, uit een aanzienlijk Geslagt, zo van Moeders, als van Vaders zijde. Zijne Ouderen, hunnen Zoon tot de beoeffening der Weetenschappen hebbende voorbeschikt, zonden den jongen GERARD, al vroeg, na het Latijnsche School; alwaar hij, in de kennisse der taalen, zo spoedige en aanzienlijke vorderingen maakte, dat hij, binnen het tijdperk van weinige jaaren, bekwaam wierdt geoordeeld, de vrugt van hooger onderwijs te kunnen genieten. Onder de beoeffening der taalen, vertoonde zich, al vroeg, bij onzen GERARD, eene natuurlijke smaak en vatbaarheid, om de kennis van zaaken, met naame die van Wijsgeerige Weetenschappen, daar nevens te paaren. Het Doorluchtig School te *Nijmegen* was thans zeer vermaard; de tegenwoordigheid

van

van den vermaarden Wijsgeer THEODORUS KRANEN deedt op hetzelve geenen geringen luister afstraalen, en lokte eene aanzienlijke menigte van Leerlingen. Door 's Mans kunde en schranderheid bewogen, en om tevens het genoegen te hebben, van hunnen Zoon op geen grooter afstand van het Vaderlijk huis geplaatst te zien, zonden de Ouders onzen GERARD derwaarts. Door zijne leergierigheid en vaardigheid van bevattingen der afgetrokkenste Weetenschappen, won hij, wel haast, de gunst en liefde van zijnen Leermeester. De Wijsbegeerte van DESCARTES was thans de heerschende weetenschap in haare soort. In derzelver diepste geheimenissen wierdt WYNEN door den Hoogleeraar KRANEN ingewijd. En gelijk de Wijsbegeerte zonder de Wiskunde een Onding, een lichaam zonder leeven is, dus benaarstigde zich ook WYNEN, om van die edele en verhevene Weetenschap, ten aanzien van derzelver onderscheidene deelen, juiste en onderscheidene denkbeelden te vormen.

Geduurende het verblijf van GERARD WYNEN te *Nijmegen*, wierdt Professor KRANEN beroepen na *Leiden*, om aldaar den zelfden post te bekleeden, welken hij, staande zijn verblijf te *Nijmegen*, met zo veel lofs hadt waargenomen. Te sterk was WYNENS verkleefdheid aan zijnen Leermeester, grooter was het nut, welk hij trok uit deszelfs onderrigtingen en vriendschaplijken omgang, waar mede hij vereerd wierdt, dan dat hij niet zoude beslooten hebben, den verroepenen Hoogleeraar, na deszelfs nieuwe standplaats te volgen. Met den zelfden ijver en even gelukkige vorderingen, als in *Gelderland*, ging hij voort in zijnen loop aan het Bataafsche Hoogeschool.

Wiskunst en Wijsbegeerte, intusschen, waren niet de eenige Weetenschappen, aan welke GERARD WYNEN zijnen tijd besteedde. Hij paarde daar nevens de beoeffening der Regtsgeleerdheid, onder het geleide, voornaamlijk, van den vermaarden Hoogleeraar RUSIUS.

Aldus den geest hebbende gestoffeerd met eenen schat van kundigheden, beklom WYNEN, eerlang, uit verdienste, den Trap van Meester der Vrijekunsten en van Leeraar der Wijsbegeerte en der Regtsgeleerdheid. Nu klonk de roem zijner

N 2 kun-

kunde en schranderheid door het gantsche Land. Hij drong door zelf tot in *Kleefsland:* zo dat veelen geenen twijfel voedden, of men zoude hem te *Duijsburg* een Hoogleeraars gestoelte hebben aangebooden. Waarschijnlijk wierdt het besluit daar toe alleen verhinderd door de keuze der Bezorgeren van het Geldersche Hoogeschool. In den Jaare 1692 benoemden zij onzen WYNEN, om te *Harderwijk*, als gewoon Hoogleeraar, de Wijsbegeerte te onderwijzen. Met veel ijver en tot nut van Hoogeschool en Leerlingen, bekleedde hij dien post ongeveer dertig jaaren. Gemeenzaame kennis onderhieldt hij, gedurende al dien tijd, met de voornaamste vernuften zijner Eeuwe. Een van deeze was de Amsterdamsche Burgemeester JOHANNES HUDDE, een' groot' kenner van Wiskundige en Wijsgeerige Weetenschappen, vermaard, onder andere, door zijn aandeel in het aanleggen der Waterwerken te *Amsterdam*, en die, meermaalen, over onderwerpen, daar toe betrekkelijk, onzen Hoogleeraar plagt te raadpleegen.

GERARD WYNEN overleedt op den negenëntwintigsten Mai des Jaars 1622, het vierënzeventigste van zijnen ouderdom. Zedigheid, vredelievendheid en gemeenzaamheid in den omgang waren hoofdtrekke in zijn karakter. Veelen, die smaak vonden in de Wijsbegeerte van DESCARTES, vleide zich met de hoop, dat WYNEN zijne Uitleggingen over dezelve door den druk zou gemeen gemaakt hebben. Doch hier toe konde hij niet besluiten, hoewel het hem daar toe aan de noodige bekwaamheden niet ontbrak. Liever verkoos hij, zijne Leerlingen met de leevende stemme te onderrigten, dan den reeds opgehoopten stapel van Boeken met nieuwe Schriften te vermeerderen.

Zie BROUËRIUS, *Gelderland verheerlijkt*; *Oratio Funebris*, enz.

WYNENDALE, een klein Plaatsje, in Vlaanderen, tusschen *Dixmuiden* en *Tumhout*, vermaard door een Gevegt, op den achtëntwintigsten September des Jaars 1708, bij het zelve voor-

voorgevallen, tusfchen den Franfchen Generaal DE LA MOTTA, en de vereenigde Engelfchen en Hollanders.

WYNGAARD, (JAN WILLEMSZOON) was de reisgenoot van KORNELIS WYNANDSZOON na *Brusfel*, boven, op 's Mans Artikel, vermeld, en een groot bevorderaar van het prediken der Hervormden binnen *Amfterdam*; waar toe hij, meermaalen, eenen Spijker of Pakhuis leende, 't welk hem in eigendom toebehoorde, ftaande op de Lastaadje, in dat gedeelte der Stad, thans bij den naam van Gelderfche Kaai bekend, meer bepaaldlijk aan de Oostzijde.

Zie *Aantek. van* L. J. REAAL, *bij* BRANDT, *Hiftorie der Reformatie*.

WYNGAARD DES HEEREN, in de Latijnfche fchriften der Middeleeuwe, bij den naam van *Vinea Domini* bekend, was eertijds eene vermaarde Proostdij van Norbertijnen op het Land, in het Dorp *Pingjum*, in *Friesland*, op een kleinen afftand van den Zeedijk, ongeveer een uur gaans ten Zuiden der Stad *Harlingen* gelegen. De eerfte reize vinden wij dit gefligt vermeld, in den Jaare 1287, ter gelegenheid van een geweldigen ftorm en zwaare overftroominge, waar door de nog zwakke Zeedijken doorgebroken, en de Landen, wijd en zijd, onder water gezet waren. Veele menfchen verlooren daar bij het leeven. En gelijk, in tijden van ramp en ongeval, het gerugt de maate der elenden altijd vergroot, dus verfpreidde zich ook de tijding, dat in den omtrek, daar het Klooster ftondt, geen mensch het leeven hadt behouden. De Generaal der Orde, bekommerd omtrent den toeftand van het Klooster, zondt Afgevaardigden derwaarts, met oogmerk om zich deswegen naauwkeurig te vergewisfen. De Abt van *Bloemkamp* en de Proost van *Schildwolde* volvoerden deezen last. Bij hunne wederkomst deeden zij verflag van den rampzaligen toeftand des gefligts, behelzende, onder andere, dat, door gebrek aan leevensmiddelen, alle de in-

inwooners hetzelve hadden verlaaten, en in andere Kloosters eene veilige schuilplaats waren gaan zoeken. Van nieuws trof dit Klooster een soortgelijke ramp, in den Jaare 1509, en thans tot zulk eene hoogte, dat men geraaden vondt, het Klooster binnen de Wallen der nabuurige Stad *Bolsward* te verplaatzen. In de Geschiedenis dier Stad koomt het voor onder den naam van *Johanniter-Klooster*. Na dat men beslooten hadt, gelijk elders, zo ook te *Leeuwarden*, een Bisdom op te richten, wierden de inkomsten van dit Klooster ten behoeve van den Bisschoplijken Tafel bestemd. Het verval des Kloosters nam zijn begin met de verplaatzing der Monniken na andere gewijde gestigten, in den Jaare 1570. Nogthans bleef het gebouw nog geruimen tijd in weezen. Het toeneemend verval zo van de Kerk als van het Woonhuis hadt ten gevolge, een besluit, in den Jaare 1612 genomen, en vervolgens volvoerd, om het een en ander te slooppen, en geheel af te breeken. Volgens het verhaal der aloude Kronijken, zouden de Monniken van *Bloemkamp* of *Oldeklooster*, berugt om hunne ongebondene en wellustige leevenswijze, om de middelen daar toe te vermeerderen, in den Jaare 1347, eenen aanval op *Wijngaard des Heeren* gedaan hebben, doch met zwaar verlies van daar zijn te rug gedreeven. Als Proosten van dit Klooster vinden wij, onder andere, genoemd, WYBRANDUS WOBBINGA, eenen WESSELUS, en PIETER VALK, Haarlemsch' die zedert Abt van *Lidlum* wierdt, als mede WIARDUS VAN LUDSEN, die, door zijne agteloosheid en verkwistende leevenswijze, het Klooster zo diep in schulden bragt, dat men daar over klagtig viel bij het Hof van *Friesland*; op wiens last de zaaken eenigzins geregeld wierden.

Zie WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesland*; *Oudheden en Gestichten van Friesland*, enz.

WYNGAARDEN *en* RUIGBROEK, te zamen eene Hooge Heerlijkheid, in het gedeelte van Zuidholland, de *Alblasserwaard*

ge-

geheeten. Men verschilt, in de opgave van de uitgebreidheid deezer zamengevoegde Heerlijkheid. 'Er is eene begrooting, volgens welke *Wijngaarden en Ruigbroek* zeshonderdzesëndertig Morgens en vier en een halve Hont Lands zouden beslaan. Doch volgens eene andere, meer geloofwaardige, opgave, zou men, aan *Wijngaarden*, vierhonderdnegenënnegentig Morgens, honderdvijfënzeventig Roeden, aan *Ruigbroek*, honderdvijftig Morgens vierhonderd Roeden, in alles zeshonderdnegenënveertig Morgens vijfhonderdvijfënzeventig Roeden, moeten toeschrijven. Al van overoude herkomste moet *Wijngaarden* geweest zijn, om reden, dat FLORIS DE V, *Graaf van Holland*, bij eenen Openen Brief, zo vroeg als in den Jaare 1283 gegeeven, verklaarde, dat reeds toen *Wijngaarden* eene Oude en Vrije Heerlijkheid was, en in 't vervolg ook daar voor moest gehouden en erkend worden. Van het eigendunkelijk gezag, welk toen reeds de Graaven oeffenden, tot groot nadeel voor de goede zaak der burgerlijke zamenleevinge, vertoont die zelfde Opene Brief een zeer in 't ooglopend, doch aanstootelijk bewijs. Graaf FLORIS verklaarde, dat alle persoonen, om deeze of geene misdaad, uit 's Graaven Landen en Steden gebannen, in de Heerlijkheid *Wijngaarden* eene veilige schuilplaats hadden, en zich aldaar vrij en onverhinderd mogten onthouden, „ uitgezonderd alleen de „ zulken", zegt het Geschrift, „ die verraad of moord om„ trent den Graaf of zijne kinderen, gepleegd hadden." In den zelfden Brief ontmoet men nog eene vergunning, ten behoeve van de Ingezeetenen der Heerlijkheid *Wijngaarden*. Uit kragt van dezelve waren zij ontslagen van alle Schattingen, van Dienst, van den zo genaamden Heirvaart en Klokkeslag. Meer dan honderdzestig jaaren daar naa, te weeten in den Jaare 1445, bevestigde PHILIPS VAN BOURGONDIE, in de hoedanigheid van Graave van Holland, alle deeze voorregten, uitzonderingen en vergunningen. *Wijngaarden* was, t'eenigen tijde, een eigendom van het Geslagt van BREDERODE. Een lid daar van, Heer WILLEM VAN BREDERODE, droeg, in den Jaare 1421, de Heerlijkheid over aan Heere AREND VAN GENT, Ridder; welke dezelve, in den Jaare 1451, verkogt aan GODSCHALK OEM, die, zedert, den naam van VAN WYN-

 GAAR-

GAARDEN heeft aangenomen, gelijk, in het volgende Artikel, ter zijner plaatze, nader zal vermeld worden. — Niet meer dan veertig Huizen, of daar omtrent, ſtaan in de Heerlijkheid *Wijngaarden*. Het Dorp heeft weinig aanziens. Een Huis vijf of zes ſtaan, in den omtrek van het Kerkje, ginds en herwaarts, verſtrooid. Voorts is de Heerlijkheid, over 't geheel genomen, van geringe waarde, als zijnde de Landerijen, om de laagte en wateragtigheid van den grond, zeer Lies- en Biesagtig.

Zie OUDENHOVEN, *Beſchrijving van Zuid-Holland*.

WYNGAARDEN, (*Geſlagt van* OEM VAN) was eertijds een zeer vermaard en aanzienlijk Geſlagt, waar van de naakomelingen, hoewel in de Vrouwelijke Linie, nog heden ten dage aanweezig zijn. Geen Hollandsch Geſlagt, misſchien, kan zijne Oudheid tot zulk eene hoogte, als dat van OEM, te rug brengen, en van daar, in eene onafgebroken aaneenſchakeling, tot op deezen dag doen nederdaalen. De Steller van dit Artikel betuigt hier zijnen openbaaren dank aan een nog leevend Lid en Afſtammeling van dit Geſlagt, voor de edelmoedige en verpligtende mededeeling van een Afſchrift der Lijst van het Voorvaderlijk Geſlagt. Als eene niet weinig vereerende bijdrage tot dit *Woordenboek* beſchouwt hij het medegedeelde Geſchrift. Met ter zijdeſtelling van de uitſtaande Geſlagtlijsten, zal hij de medegedeelde opgave woordelijk volgen, behoudende alleenlijk aan zich de vrijheid, om van zijne eigen ſpelling te mogen gebruik maaken, en, wat den oorſprong des Geſlagts aangaat, het volgende vooraf aan te merken.

OEM, zonder eenige verdere bijvoeging, was de oorſpronklijke toenaam deezes Geſlagts. Zo vroeg als voor meer dan zevenhonderd jaaren, naamelijk in den Jaare 1058, vindt men dien naam vermeld. Te *Dordrecht*, of in den omtrek daar van, ſchijnen de vroege Voorouders toen reeds hun verblijf te hebben gehouden. Ook ſchijnen zij ten Graaflijken Hove niet onbekend te zijn, gelijk blijkt uit het volgende voorval, 't welk

't welk wij, hoewel de naam niet vermeld wordt, niet kunnen nalaaten, hier kortelijk aanteekenen, ter vereerende naagedagtenisse van den uitvinden van den gelukkig slaagenden krijgslist. *Dordrecht* wierdt gedreigd, met eenen vijandlijken aanval, door de Luikenaars. Alle tegenstand, door openbaar geweld, scheen geene baate te zullen doen, van wegen de in 't oogloopende overmagt des vijands. Ter goeder uure kreeg Heer OEM den volgenden zonderlingen inval. Hij raadde den Graave, rondom *Dordrecht*, eene menigte van diepe kuilen te doen graaven, en voorts met hooi, stroo en groene zoden dezelve zodanig te overdekken, dat ze niet konden bemerkt worden. Voorts moest de Graaf, met zijne krijgsmagt, zich binnen *Dordrecht* opsluiten, en aldaar de aankomst des vijands afwagten. De Graaf, genoegen neemende in den toegedeelden raad, en alle het noodige, volgens OEMS aanwijzing, hebbende doen te werk stellen, hadt het genoegen, deezen list met dien gelukkigen uitslag te zien bekroond worden, dat de niets kwaad vermoedende vijanden, in grooten getale, in de verborgene kuilen plotseling nederstortten. Toen vielen de Dordrechtenaars, met den Graaf aan het hoofd, op de verraste benden aan, doodden ze bij menigten, en namen een goed deel gevangen. Naar de meening van zommigen zou, aan dit voorval, het Geslagtwapen zijnen oorsprong zijn verschuldigd; zijnde een Zilveren Schild, belaaden met vijftien groene zoden, waar van negen in 't bovenste, en zes in 't onderste deel geplaatst zijn, elke rije één verminderd; hebbende het Schild in 't midden een Rooden Balk, belaaden met een Gouden Leeuw, tot de schamelheid, den Staart na den Kop omgekruld; de Tong en Klaauwen blaauw en uitgestrekt, met deeze Spreuk: DE LEEUW IS BEVRYD MET GROENE ZODEN.

Thans gaan wij over tot het mededeelen der Geslagtlijst. Eerst zullen wij de Leden vermelden, die alleenlijk den naam van OEM gevoerd, doch zich, van tijd tot tijd, met de Geslagten van BARENDRECHT, PAPENDRECHT en van MORRSBERGEN vermaagschapt hebben. Die van OEM VAN WYNGAARDEN, als uit een der Leden voortgesprooten, en door aankoop den reeds vermelde Heerlijkheid dus genoemd, zullen daar naa volgen.

De eerste in de geregelde agtereenvolging, en alzo, in zekeren zin, de Stamvader des Geslagts was,

CLEYS OEM. Hij leefde omtrent het Jaar 1280, was woonagtig binnen Dordrecht, en een van de Leden der Wethouderschap, ten tijde als de gemelde Stad met steenen Muuren wierdt omringd en versterkt. Hij tradt in het huwelijk met CATHARINA DUYCK, en verwekte bij dezelve twee Zoonen:

1. CLEYS OEM, die volgt.

2. *Gillis Oem*, getrouwd met *Geerteny van Ratingen*, bij welke hij Vader wierdt van

Jan Oem, Baljuw van Zuidholland, in den Jaare 1321, Raad en Rentmeester Generaal van Zuidholland, zints het Jaar 1329 tot in den Jaare 1333. Van Gerard, Heere van Hoorn en Altena, kogt hij de Heerlijkheid van Barendrecht; en wierdt, in den Jaare 1321, daar mede verlijd. Hij was getrouwd met *Soete van der Dussen*, Jansdogter, en verwekte:

a. *Tieleman Oem*, Deken en Kanunnik van St. Pieter te Utrecht, in den Jaare 1354.

b. *Gillis Oem*, Ridder, Heere van Barendrecht, die ter Vrouwe nam *Maria van Amerongen*, Frederiks dogter, en verwekte bij haar:

(1) *Willem Oem van Barendrecht*, die ongehuwd overleedt.

(2) *Jan Oem van Barendrecht*, die insgelijks nooit gehuwd geweest is.

(3) *Magtelt Oem*, Vrouwe van Barendrecht, welke, in den Jaare 1361, de Echtgenoote wierdt van *Dirderik van Wassenaar*, Baanderheere van Wassenaar, en Burggraave van Leiden, Zoone van Philips van Wassenaar, en Burggraave van Leiden. Hij overleedt in den Jaare 1391, nalaatende twee Zoonen, welker naamen wij, egter, niet vermeld vinden.

CLEYS OEM CLEYSZOON, boven genoemd, in den Jaare 1290 vermeld, nam ter Vrouwe ELIZABETH VAN DORDT, Francks dogter, en verwekte.

CLAES OEM, Ridder, Heer van Dubbeldam, en Schout van Dordrecht. Hij verzelde Graaf Willem den Vierden op des-

deszelfs togt na Friesland, in den Jaare 1345, en sneuvelde in een gevegt bij Stavoren, op den zesden October des gemelden jaars. Zijne Echtgenoote was JOHANNA VAN ARKEL VAN BOKHOVEN, en hij, bij haar, Vader van de volgende kinderen.

1. CLAAS OEM, Schildknaap, Burgemeester van Dordrecht, in den Jaare 1374, getrouwd met JOHANNA DUYK, en Vader van

a. *Willem Oem*, Schepen van Dordrecht, in den Jaare 1401, gehuwd met *Johanna van de Mervede*, doch kinderloos gestorven.

b. *Claas Oem*, Pairs van de Augustijnen, binnen Dordrecht, in den Jaare 1399.

2. GILLIS OEM, die volgt.

3. *Godschalk Oem*, Schildknaap, ongehuwd overleeden.

4. *Margareta Oem*, gehuwd met Aarnoud van Wijk, in den Jaare 1339 overleeden.

5. *Jan Oem*, Schildknaap, Heer van Bokhove, ongetrouwd gestorven.

6. *Evenwige Oem*, Overste en Stigteresse van het Bagijnhof te Dordrecht, in den Jaare 1360.

GILLIS OEM, Schildknaap, Zoon van *Claas Oem* en van *Johanna van Arkel van Bokhoven*, nam ter Vrouwe BARBARA DE JOEDE van Hardinxveld, en verwekte bij haar,

TIELEMAN OEM, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1354, en Baljuw van Zuidholland. Hij tradt in den echt met CATHARINA VAN DER BURGH, en wierdt, bij haar, Vader van

1. JACOB OEM, die volgt.

2. GODSCHALK OEM, Schildknaap van de Oude Graavinne, getrouwd met *Catharina van de Woude*, in den Jaare 1403, bij welke hij verwekte

a. TIELEMAN OEM, die volgt.

b. GODSCHALK OEM, Hoofdman in het beleg van Leiden, onder Hertog Jan van Beieren, in den Jaare 1440, Burgemeester van Dordrecht. Zijne Echtgenoote was ELIZABETH BORDT, Willems dogter, en hij bij haar, Vader van

TIELEMAN OEM, eersten Heere van Papendrecht, in den Jaare 1486. Reeds te vooren, in den Jaare 1473, was hij

Sche-

Schepen te Dordrecht, en overleedt in den Jaare 1487. Bij zijne Huisvrouw, zijnde geweest CLEMENTIA FYCK, Claasdogter, liet hij naa;

1. *Godschalk Oem*, tweeden Heere van Papendrecht, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1495, getrouwd met *Margareta van Diemen*, bij welke hij naliet,

Mabelia Oem, Vrouwe van Papendrecht, welke, in den Jaare 1533, ongehuwd, overleedt.

2. BOUDEWYN OEM, Heere van Papendrecht, getrouwd met MARIA MOERMANS, Woutersdogter, die hem baarde

a. *Tieleman Oem*, gehuwd met *Josina Stoep*, bij welke hij verwekte

Willem Oem, door ervenis van zijnen Oom, straks te noemen, Heere van Papendrecht, doch den laatsten mannelijken eigenaar daar van in zijn Geslagt, alzo hij, in den Jaare 1584, ongehuwd overleedt.

b. *Wouter Oem*, Heer van Papendrecht, getrouwd met *Catharina Suys*, Jansdogter, in den Jaare 1570 zonder kinderen overleeden.

TIELEMAN OEM, boven vermeld, Zoon van GODSCHALK OEM en van CATHARINA VAN DE WOUDE, was in den Jaare 1412, Schepen te Dordrecht, tradt in den echt met MARGARETA VAN SLINGELAND VAN DEN TEMPEL, Jansdogter, in den Jaare 1403. De volgende kinderen wierden uit deezen Echt gebooren;

1. GODSCHALK OEM, die volgt, zijnde de Stamvader des Heeren VAN WYNGAARDEN.

2. *Jan Otto Oem*, Schildknaap, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1428, en Schout in den Jaare 1438. Hij is nooit gehuwd geweest.

3. *Gerrit Oem*, gehuwd met *Meyne van Harlaar*, bij welke hij verwekte,

N. N, zijnde eene dogter, in haare vroege kindsheid overleeden.

4. *Elizabeth Oem*, gehuwd aan *Noyde van Amerongen*, Bartholomeuszoon, Burgemeester van Dordrecht, in den Jaare 1435. 'Er zijn uit deezen Echt kinderen gebooren; doch hunne naamen vinden wij niet genoemd.

5. *Petronella Oem*, gehuwd aan *Adriaan van Eemskerk*, in den Jaare 1461 overleeden, kinderen nalaatende, die wij insgelijks niet genoemd vinden.

6. *Diderik Oem*, Schildknaap, Wardijn van de Graaflijkheids Munt te Dordrecht. Hij is tweemaal getrouwd geweest: eerst met *Maria de Nernery*, die, in den Jaare 1445, zonder kinderen, overleedt; vervolgens met *Wilhelmina van Roon*. Hij overleedt in den Jaare 1480, zijnde, in zijn tweede huwelijk, Vader geworden van de volgende kinderen.

a. *Jan Oem*, Ridder, Ambagtsheer van de Lindt, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1481, Burgemeester in den Jaare 1482, en Schout van den Jaare 1500 tot in den Jaare 1516. Driemaalen is hij getrouwd geweest, doch heeft bij geene der drie vrouwen kinderen nagelaaten. Zijne eerste huisvrouwe was *Catharina van der Marck*, dogter van Adolf van der Marck, Ridder, en van Jolenta van Egmond van Ysselstein; de naam der tweede was *Elizabeth de Vries*, Jacobsdogter, en die der derde, *Wilhelmina van Walfscharloo*. Een ongelukkig geschil, waarin hij met de Wethouderschap van Dordrecht wierdt gewikkeld, en 't welk hem zeer veele onaangenaamheden berokkende, bewoog hem zijne geboortestad te verlaaten, en zich, met 'er woon, na Mechelen te begeeven. Hij eindigde aldaar zijne dagen, in den Jaare 1532, en wierdt in de Kathedraale of Hoofdkerk begraaven.

b. *Tieleman Oem*, Kastelein van Oostvoorn, getrouwd met *Elizabeth Haax*, bij welke hij twee Dogters, die niet genoemd worden, verwekte. Hij overleedt in den Briel, op den zesden Februarij des Jaars 1467.

c. *Margareta Oem*, ongehuwd overleeden.

d. *Margareta Elizabeth Oem*, in den Jaare 1492 gehuwd aan *Wemberik van Steenhuizen* Corneliszoon, Schepen te Dordrecht, wien zij kinderen baarde, welker naamen niet vermeld worden.

e. *Adriana Oem de Roode*, Abtdisse van Terlee, bij Leiden, overleeden, in den Jaare 1527, en aldaar onder

een

een witten Zark begraaven, met haare vier Quartieren, en het volgende Opschrift versierd:

> Venerabilis Religiosa ac perillustris Domina Adriana Oem de Roode, Abbatissa, Hujus loci, cui præeminenter ultra triginta præfuit Annos. Obiit. Dis XIIIJ. Junii Anno 1527. Orati pro eâ.

JACOB OEM, reeds vermeld, als de oudste Zoon van den Dordrechtschen Schepen TIELMAN OEM en CATHARINA VAN DER BURGH, in de Jaaren 1383 en 1387 insgelijks Schepen van de gemelde Stad, tradt in de echt met CLEMENTIA VAN MUGLUYK, en verwekte bij haar eenen Zoon

TIELMAN OEM, in den Jaare 1415 Burgemeester van Dordrecht, gehuwd met AGNES VAN BLITTERSWYK, en bij dezelve Vader van,

JACOB OEM, Schepen van Dordrecht, getrouwd met LUTGERA DE JONGE, Reijmersdogter. Hij stierf op den tweeden November des Jaars 1485, en zijne Weduw op den vijfden Augugustus des Jaars 1498, hebbende te zamen verwekt de volgende elf kinderen.

1. TIELMAN OEM, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1459, getrouwd met ELIZABETH VAN DER DOES, welke, in den Jaare 1487, hem door den dood ontviel. 's Jaars daar naa ondernam hij eene reize na Rome, en wierdt aldaar, op Paaschavond, in dat jaar invallende op den achttienden April; tot Priester gewijd. Vervolgens deedt hij eenen keer na het Joodsche Land, en deedt zijne eerste Misse binnen Jeruzalem, op den Berg Sion. Van zijne uitlandigheid in het Vaderland zijnde te rug gekeerd, wierdt hij Kanunnik van de Groote Kerk in zijne Geboortestad, en overleedt aldaar op den achttienden December des Jaars 1503. Bij zijne huisvrouwe hadt hij twee Zoonen en eene dogter verwekt, die hem overleefd hebben, doch wier naamen niet genoemd worden.

2. Agnes

2. *Agnes Oem*, Religieuse tot Marienborn, binnen Dordrecht.

3. *Cornelis Oem*, Schepen te Dordrecht, en Thesaurier van de zelfde Stad. Hij was getrouwd met *Antonia Oetmans*, en verwekte bij dezelve

a. N. N. een Zoon.

b. N. N. een Dogter.

Zijn sterftijd viel voor op den zesëntwiedigsten October des Jaars 1486.

4. *Gijsbrecht Oem*, Deken en Kanunnik der Groote Kerk te Dordrecht, overleedt op den eenëntwintigsten April des Jaars 1493.

5. *Reinier Oem*, Geestlijke in de Priory van Eemstegen, bij Dordrecht, storf in den Jaare 1521.

6. *Willem Oem*, Raad te Dordrecht, in den Jaare 1490, begaf zich in het huwelijk met *Alida Schrijvers*, en overleedt op den zesëntwintigsten Maart des Jaars 1492 zonder kinderen na te laaten.

7. *Jacob Oem*, Schepen te Dordrecht, in den Jaare 1509, Burgemeester, in den Jaare 1523, overleeden den achtëntwintigsten Februarij des Jaars 1524. Hij was getrouwd geweest met *Catharina van Crooswijk* Jansdogter, en hadt, bij dezelve, de volgende zes kinderen verwekt.

a. *Johan Oem*, getrouwd met *Engeltje van de Lindt* Willemsdogter, overleeden in den Jaars 1540, en Vader van

(1) N. N. een Dogter.

(2) N. N. een Dogter.

(3) N. N. een Dogter.

b. *Jacob Oem*, Burgemeester van Dordrecht, in den Jaare 1556, overleeden in den Jaare 1558, hebbende ter Vrouwe gehad *Magteld Heerman* Jacobsdogter, bij welke hij Vader was geworden van

(1) *Adriana Oem*, getrouwd met *Michiel van Beveren* Pieterszoon, Raad en Rentmeester Generaal van Zuidholland. *Adriana* overleedt in den Jaare 1584, zonder kinderen.

(2) *Catharina Oem*, die tweemaalen getrouwd geweest is. Haar eerste huwelijk ging zij aan met *Gerrit van der Laan*, Nicolaaszoon, van Haarlem, in de verdeediging dier Stad, tegen de Spanjaards, in den Jaare 1573, gesneuveld. Andermaal wierdt *Catharina* in den echt verbonden, met *Gerrit van der Laan* Corneliszoon, Lid van het Kollegie van Gecommitteerde Raaden in 's Graavenhage. Zij overleedt op den vierden Maij des Jaars 1588, uit beide huwelijken kinderen nalaatende; doch wier naamen niet vermeld worden.

(3) *Lucretia Oem*, de Echtgenoote geworden van *Cornelis van Scharlaake* Gijsbrechtszoon, Schepen te Dordrecht, overleeden te Dordrecht in den Jaare 1591, hebbende bij zijne huisvrouw kinderen verwekt.

c. *Lucretia Oem*, gehuwd aan Mr. *Adriaan Cool* Gerritszoon, overleeden in den Jaare 1537. Uit dit huwelijk zijn kinderen gebooren, wier naamen niet zijn opgeteekend.

d. *Margareta Oem*, getrouwd aan *Paulus Halling* Janszoon, en overleeden in den Jaare 1600, kinderen nalaatende.

e. *Tielman Oem*, Schepen te Dordrecht, in den Jaare 1552, en overleeden in den Jaare 1585.

f. *Cornelia Oem*, gehuwd met *Willem van Alblas van der Mijle*, en kinderloos overleeden, in den Jaare 1585.

8. Daniel oem, die volgt.

9. *Maria Oem*, voor de eerste maal getrouwd met *Huijg van Oversteeg* Pieterszoon, Raad te Dordrecht, en overleeden in den Jaare 1492. Andermaal tradt zij in den echt met *Jan van Driel* Pieterszoon, Schepen te Dordrecht, en overleedt op den vierëntwintigsten Maij des Jaars 1522, kinderen nalaatende uit haar eerste huwelijk.

10. *Jan Oem*, ongehuwd overleeden.

11. *Cornelia Oem*, Religieuse te Marienborn, binnen Dordrecht.

Da-

DANIËL OEM, boven vermeld, als het achtste kind en de zevende Zoon van JACOB OEM en LUTGERA DE JONGE Reijniersdogter, was Schepen te Dordrecht, in de Jaaren 1510 en 1518, Thesaurier, in den Jaare 1524. Op den zesentwintigsten Maij des Jaars 1494 was hij in het huwelijk getreeden met *Geertruijda Haak* Cornelisdogter. Hij overleedt op den twintigsten Julij des Jaars 1526. In het zelfde jaar daalde ook zijne Weduw ten grave. Negentien kinderen waren uit deezen echt gebooren, doch verre de meesten vroeg gestorven. De eenige, welken wij daar van vermeld vinden, was genaamd,

HERMAN OEM. Hij was Schepen te Dordrecht, in de Jaaren 1546 en 1553, en hadt ter Echtgenoote genomen WILHELMINA VAN ALBLAS VAN DER MYL, Dogter van Jan, Heere van der Mijl, Dubbeldam, en St. Antonij-Polder. Hij overleedt in den Jaare 1557, nalaatende de volgende tien kinderen.

1. *Daniel Oem*, getrouwd met *Maria Bouquet* Willemsdogter, en overleeden in den Jaare 1560, nalaatende,

Maria Oem, gehuwd aan *Diderik Heinck* Hendrikszoon.

2. *Geertruijda Oem*, die tweemaalen getrouwd geweest is: voor de eerste reize met *Adriaan de Vet*, Schepen te Dordrecht, die in den Jaare 1571 overleedt, en vervolgens met *Adriaan van Moesenbroek*. Zij overleedt in den Jaare 1594, geene kinderen nalaatende.

3. *Herman Oem*, Schepen te Dordrecht, overleeden in den Jaare 1563, zijnde gehuwd geweest met *Catharina van Moesenbroek*, welke in den Jaare 1579 overleedt; zijnde bij hem Moeder geworden van,

Herman Oem, Heere van Moesenbroek, welke, in den Jaare 1595, ter Vrouwe nam *Catharina Bouquet* Jansdogter. Hij overleedt op den zeventienden Julij des Jaars 1623, een zevental kinderen nalaatende.

4. *Willem Oem*, eerst Raad te Dordrecht, en vervolgens Burgemeester te Rotterdam. Zijne huisvrouw was *Elizabeth Karre* Christiaansdogter. Hij overleedt, kinderloos, in den Jaare 1579.

5. *Maria Oem*, ongehuwd overleeden, in den Jaare 1556.

6. *Cornelis Oem*, als Raadsheer des Konings van Spanje in den Hove van Holland vermeld, op het Jaar 1575. Met de adelijke Jonkvrouwe GELLIA VAN HOTOMA VAN OLPERDA, uit het vermaarde Friesche Geslagt van dien naam, was hij, in den Jaare 1565, in 't huwelijk getreeden, en overleedt te Utrecht, in den Jaare 1599, zijnde Vader geweest van achttien kinderen; doch welker naamen wij niet vermeld vinden.

7. *Maria Oem*, in den Jaare 1561 gehuwd aan *Cornelis van Moesenbroek*, Schepen te Dordrecht. Kinderloos overleeden ze beiden in den Jaare 1592.

8. JAN OEM, die volgt.

9. *Johanna Oem*, Religieuse in het St. Agten-Klooster, te Delft.

10. *Magteld Oem*, in den Jaare 1572 getrouwd met *Damas*, Heer van Sandeling, Schepen te Dordrecht. Zij overleedt in den Jaare 1625, kinderen nalaatende.

JAN OEM, reeds genoemd, achtste kind en vijfde Zoon van HERMAN OEM en van WILHELMINA VAN ALBLAS VAN DER MYL, overleeden den tienden Julij des Jaars 1588, was getrouwd geweest met ELEONORA VAN SLINGELANDT, die storf op den tienden Augustus des Jaars 1620, zijnde Moeder geworden van de volgende zes kinderen.

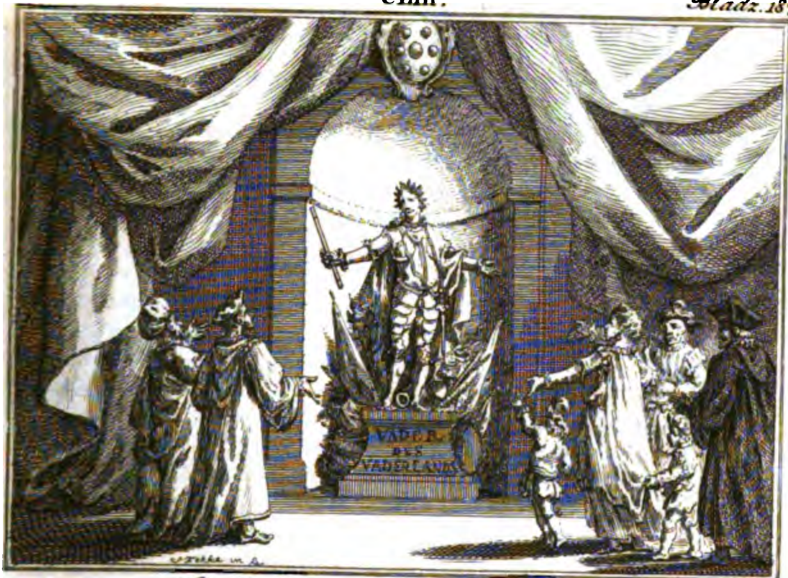
1. *Wilhelmina Oem*, gehuwd aan *Willem Bouquet*, Licentiaat in de Regten, overleeden in het Kraambedde, op den negentienden Augustus des Jaars 1604, nalaatende

Margareta Bouquet, gehuwd aan *Martinus Oem*.

2. *Johan Oem*, getrouwd, op den eersten Maij des Jaars 1609, met *Cornelia Grijp*, welke op den negen-en-twintigsten Augustus des Jaars 1630 overleedt. Zij overleefde hem, tot op den achttienden Maart des Jaars 1657. Te zamen hadden zij verwekt de twee volgende kinderen.

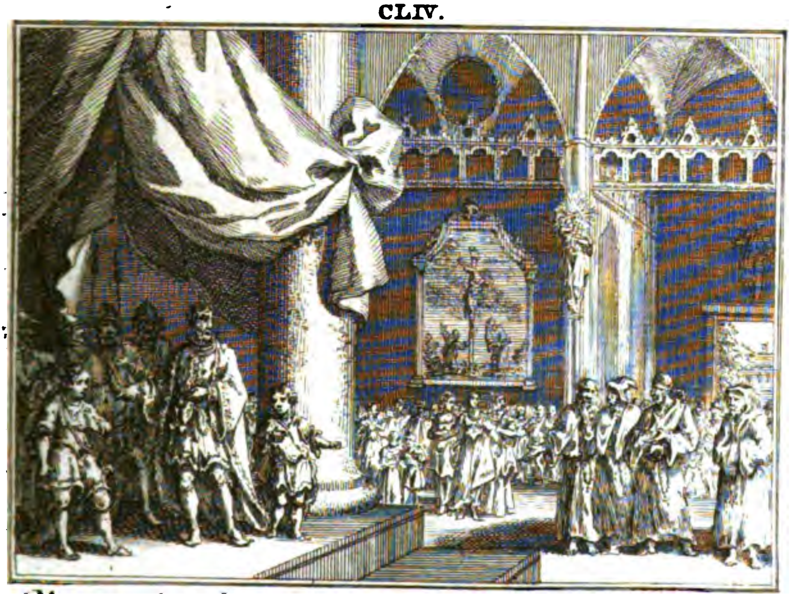
a. *Johan Oem*, in den Jaare 1630 getrouwd met *Isabella Eugenia van der Putten*, en in den Jaare 1634, zonder kinderen, gestorven.

b. *Eleo-*

Het Graf van Cosmus Medicis.

CLIV.

Plegtige Trouwsweering aan Laurens Medicis. Bladz. 189.

b. *Eleonora Maria Oem*, in den Jaare 1641 in den echt verbonden met *Jacob de Bruxelles*, Burggraave van Dormaal, Heere van Giesfendam, Rijmenij, Granzenij en Hensbroek. Deeze, kinderen bij haar verwekt hebbende, overleedt op den eenëntwintigsten April des Jaars 1652. Vervolgens tradt *Eleonora Maria* in een tweede huwelijk, met *Philip Daneels*, Ridder, Baron van Attenroden en Werze. Ook deeze verwekte kinderen bij haar, en overleedt op den drieëntwintigsten November des Jaars 1660. Eenige jaaren daar naa, te weeten op den achtsten Maij des Jaars 1664, begaf zich *Eleonora Maria* in een derde huwelijk, met N. *van Boedenhove*, Baron van Loire, zonder dat ons bekend zij, of zij ook in dit laatste huwelijk kinderen gebaard hebbe. Zij is bij haare drie Echtgenooten te Mechelen begraaven, bij de Paters Minderbroeders, onder eene Marmeren Tombe, in het Groote Koor.

c. *Anna Oem*, te Mechelen, in den Jaare 1634, overleeden.

3. *Daniel Oem*, overleeden op den zeventienden December des Jaars 1618. Hij was, in den Jaare 1603, in 't huwelijk getreeden met *Maria Bouquet*, welke op den vijftienden December des Jaars 1662 overleedt. Negen kinderen waren uit deezen Echt gebooren.

4. HERMA OEM, die volgt.

5. *Barbara Oem*, overleeden, te Haarlem, op den veertienden October des Jaars 1652.

6. *Wilhelmina Oem*, getrouwd, in den Jaare 1612, met Mr. *Hendrik van Heumen*, Schepen van 's Hertogenbosch, en overleeden op den achtëntwintigsten Maart des Jaars 1657, kinderen nalaatende.

HERMAN OEM, derde Zoon van JAN OEM en van ELEONORA VAN SLINGELANDT, overleeden op den negenëntwintigsten Augustus des Jaars 1634, was, op den eersten Maij des Jaars 1605, in 't huwelijk getreeden met CORNELIA DE ZEE Antonijsdogter, welke op den zevenden Junij des Jaars 1645 haare dagen eindigde. Te zamen hadden zij de volgende negen kinderen verwekt.

1. JOHAN OEM, die volgt.

2. *Antony Oem*, Doctor in de beide Regten, overleeden in 's Graavenhage, op den zevenden October des Jaars 1678.

3. *Eleonora Oem*, overleeden te Haarlem, op den zestienden September des Jaars 1678.

4. *Wilhelmina Oem*, getrouwd, op den zesden October des Jaars 1643, aan *Johan François van Slingelandt*, Sekretaris van den Grooten Raad te Mechelen; hij storf, op den vijfëntwintigsten November des Jaars 1647, zonder kinderen verwekt te hebben. Ruim een jaar daar naa, naamelijk op den negentienden Januarij des Jaars 1649, hertrouwde zijne Weduwe, met *Petrus Grijph van Valkestein*, Schepen en Thesaurier te Mechelen. Zij overleedt op den derden Februarij des Jaars 1655, kinderen nalaatende.

5. *Herman Oem*, overleeden te Haarlem, op den drieëntwintigsten Maart des Jaars 1648, was, op den veertienden Augustus des Jaars 1642, in den echt getreeden met *Theodora Bugge*, welken haaren Man zij tot op den negenden Februarij des Jaars 1679, overleefde. Zij hadt hem vijf kinderen gebaard.

6. *Daniel Oem*, Kapitein in dienst van zijne Majesteit van Frankrijk, en in den Veldslag van Rocroy, in den Jaare 1652, gesneuveld.

7. *Petronella Oem*, overleden te Haarlem, op den veertienden September des Jaars 1652.

8. *Maria Cornelia Oem*, op den dertigsten Maij des Jaars 1645, in den echt getreeden met *Cornelis Hoinck*, wien zij kinderen baarde.

9. *Cornelis Oem*, ongehuwd overleeden, te Mechelen, op den negenëntwintigsten Junij des Jaars 1671.

JOHAN OEM, oudste Zoon van HERMAN OEM en CORNELIA DE ZEE, overleeden den vierden Februarij des Jaars 1661, was, op den zestienden Julij des Jaars 1628, in den echt getreeden met BARBARA VAN SLINGELANDT Françoisdogter, welke op den derden Augustus 1657 overleedt; zij hadden te zamen de volgende kinderen verwekt.

1. *Isa-*

1. *Isabella Oem*, overleeden den elfden Junij des Jaars 1657.

2. *Herman Oem*, die, op den vierden Junij des Jaars 1663, in 't huwelijk zich begaf met *Anna Christina van Nerven*, en bij dezelve zeven kinderen verwekte; de meeste van welke de Orde der Jesuïten hebben aangenomen, en in dezelve gestorven zijn.

3. *Johan François Oem*, Geestlijke te Dieligem, bij Brussel.

4. ANTONIUS OEM, die volgt.

ANTONIUS OEM, zo even vermeld, jongste Zoon van JOHAN OEM en BABARA VAN SLINGELANDT Françoisdogter, overleedt te Dordrecht, op den twintigsten Augustus des Jaars 1690. Op den zevenëntwintigsten Julij des Jaars 1659 was hij in den echt getreeden met CORNELIA INDERVELDE, die op den zeventienden Junij des Jaars 1692 overleedt, zijnde Moeder geworden van de volgende kinderen.

1. JAN OEM, die volgt.

2. *Margareta Oem*, gebooren in den Jaare 1663, en in 't huwelijk getreeden, op den derden November des Jaars 1691, met *Jan Baptist van der Kreke*, van Breda, welken zij baarde,

N. N. eenen Zoon.

3. *Anthoni Oem*, gebooren in den Jaare 1664, Luitenant onder de Ruiterij, in dienst van den Staat der Vereenigde Nederlanden, overleeden te Bergen op den Zoom, op den tweeden April des Jaars 1703.

4. *Barbara Maria Oem*, gebooren den vijftienden Junij des Jaars 1667, getrouwd te Gend, met den Heere *van Aalstein*, en in den Jaare 1724, in de gemelde Stad, overleeden.

5. *Cornelia Wilhelmina Oem*, gebooren den dertigsten October des Jaars 1671, was Bagijntje te Lier, in Brabant, en overleedt aldaar, op den vijftienden November des Jaars 1735.

6. *Maria Oem*, gebooren den achtsten Januarij 1676, en te Haarlem overleeden.

JAN OEM, Heer van Moesenbroek, oudste Zoon van ANTONIUS OEM en CORNELIA INDERVELDE, overleedt te Dordrecht, den eenentwintigsten Maij des Jaars 1701; zijnde, op den zeventienden December des Jaars 1695, in 't huwelijk getreeden met MARIA VAN DER STEEN, welke, op den tweeentwintigsten November des Jaars 1745, overleedt. Zij hadden te zamen de drie volgende kinderen verwekt.

1. *Antoni Herman Oem*, Heer van Moesenbroek, gebooren den negentienden October des Jaars 1696, en overleeden in den Jaare 1728, was, op den twintigsten April des Jaars 1723, in 't huwelijk getreeden met *Elisabeth van Kuijckhoven*, welke op den achtsten Februarij des Jaars 1727 overleedt, nalaatende,

a. *Maria Oem*, gebooren den tweeden Februarij des Jaars 1724, en in haare vroege jeugd gestorven.

b. *Eleonora Johanna Oem*, gebooren den twaalfden April des Jaars 1725, en, in den Jaare 1742, te Haarlem overleeden.

c. *Elisabeth Maria Cornelia Oem*, Vrouwe van Moesenbroek, gebooren den achtsten Februarij des Jaars 1727, en overleeden op de Hofstede Duinvliet, bij Haarlem, op den achttienden Maart des Jaars 1785. Op den dertienden September des Jaars 1746 was zij in 't huwelijk getreeden, met *Jacob Theodoor Baron Roest van Alkemade*, jongsten Zoone van Diderik Baron van Roest van Alkemade en van Geertruijd Dutrij. Hij overleedt, op de straks gemelde Hofstede Duinvliet, op den vijfden Julij des Jaars 1767, hebbende verwekt zeven kinderen, van welke wij alleen vermeld vinden,

Jacob Godschalk, Baron Roest van Alkemade, Heer van Moesenbroek, die, in den Jaare 1781, bij Opene Brieven van zijne Keizerlijke Majesteit Jozefus den Tweeden, den Naam en het Wapen van OEM heeft aangenomen. Hij trouwde te Brussel, op den negentienden Maij des Jaars 1787, met *Maria Barbara Elizabeth Carolina Roest van Alkemade*, jongste dogter van Frederik, Burggraave de Roest van Alkemade en van Maria, Baronnesse de Hemptinne. Vier kinderen zijn uit dit huwelijk gebooren.

2. Jo-

2. *Johannes Simon Hermanus Oem*, gebooren den negenëntwintigsten October des Jaars 1698, Licentiaat in de Godgeleerdheid te Leuven; Provisfeur van het Hollandsch Kollegie aldaar; Deken en Kanunnik van het Kapittel te Haarlem; Aardspriester over Amstelland, en Pastoor Missionaris te Amsterdam. Hij overleedt in de laatstgemelde Stad, op den vijfëntwintigsten Maij des Jaars 1771.

3. *Cornelis Alardus Oem*, Heer van Zandeilingen-Ambagt, gebooren den dertienden Maart des Jaars 1701, gestorven te Haarlem, den twaalfden Februarij des Jaars 1777. Op den zeventienden Januarij des Jaars 1730 was hij in den echt getreeden met *Anna de Ries van Wissen*, gebooren in den Jaare 1695, en overleedt te Haarlem, op den dertigsten Maart des Jaars 1779. Zij lieten naa eene Dogter,

Agatha Margareta Oem, Vrouwe van Zandeilingen-Ambagt, gebooren den twaalfden Augustus des Jaars 1738, en in den echt verbonden, op den tweeden Augustus des Jaars 1758, met *Eduard Peter*, *Baron Ram van Schalkwijk*, Heere van Weerdesteijn, welke, in den Jaare 1775, te Utrecht overleedt, en aldaar, als zijnde het laatste Mansoir van zijn Geslagt, met zijn Wapen is begraaven. Drie dogters, egter, zijn van hem nagebleeven.

Thans volgen de afstammelingen van GODSCHALK OEM, welke 't eerst den toenaam van WYNGAARDEN heeft aangenomen.

GODSCHALK OEM, Oudste Zoon van TIELMAN OEM en van MARGARETA VAN SLINGELANDT, Heer van Oost-Ysselmonde, Ruijgbroek, Grijsoord, Oude- en Nieuwe-Tonge, Raamsdonk, Groot Waspik, Sereveldduijn en 's Graaven Wildernissen. Hij kogt de Heerlijkheid Wijngaarden, in den Jaare 1451, van Arent van Gendt, Ridder, en heeft, zedert, agter dien van OEM, den naam VAN WYNGAARDEN aangenomen. Nevens andere Ridders en Edelen was hij een der Afgevaardigden bij Hertog Philips van Bourgondie. In den Jaare 1423, tradt hij in het huwelijk met MARGARETA VAN ALKEMADE, en

en overleedt in den Jaare 1457, nalaatende de volgende zeven kinderen.

1. FLORIS OEM, Heer van Wijngaarden, Ruijgbroek, Oost-Ysselmonde, Burgemeester van Dordrecht, in de Jaaren 1465 en 1467, Baljuw van Zuidholland. In den Jaare 1468 was hij een der Gemagtigden onder de Ridders en Edelen van Holland, om Hertog Karel van Bourgondie als Graaf van Holland te huldigen. Zijne Echtgenoote was BERTHA VAN DEN BOUKHORST, Fransdogter, en hij, bij haar, Vader van de volgende kinderen.

a. JACOB OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van Wijngaarden, Ridder, Baljuw van Zuidholland, overleeden te Dordrecht. Hij was getrouwd met *Maria van Duivenvoorde*, en verwekte, behalven andere kinderen,

FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van Ruijgbroek, die, bij OTTELYNE VAN DEN COULSTER, Vader was van

JACOB OEM VAN WYNGAARDEN, Heere van Wijngaarden, Ridder, een der zamen verbondene Edelen, welke, in den Jaare 1566, aan de Hertoginne Landvoogdesse, het vermaarde Smeekschrift, te Brussel, overhandigden. Hij was Baljuw en Gouverneur van Gouda en Oudewater, en overleedt in den Jaare 1604. Driemaal is hij getrouwd geweest. Zijne eerste echtgenoote was *Hessel van Mulaart*; de tweede, *Johanna van Zuilen van Nijvelt*; en de laatste *Eleonora van Sibartsenburg*. Alleen bij de derde huisvrouwe heeft hij kinderen verwekt; zij waren de volgende.

(1) *Carel Oem van Wijngaarden*, Kapitein en Luitenant Kolonel van het Regiment Sonoy, in den Jaare 1581, in een gevegt in Friesland gesneuveld.

(2) *Willem Oem van Wijngaarden*, insgelijks Kapitein en Luitenant Kolonel, gesneuveld in den veldslag bij Hardenberg, in den Jaare 1580.

(3) *Roeland Oem van Wijngaarden*, eene reize door andere Gewesten en Italie hebbende ondernomen, overleeden te Rome, aan de gevolgen eener wonde, in een Tweegevegt bekoomen.

(4) *Otte-*

(4) *Ottelyne Oem van Wyngaarden*, overleeden te Leiden, in den Jaare 1609, zijnde getrouwd geweest met *Karel van den Ryne*, Ridder, gesneuveld op den Zeetogt, in den Jaare 1599, onder het opperbevel van den Admiraal Pieter van der Does. Zij liet naa

N. N. eene Dogter, getrouwd met *Jacob Oem van Wyngaarden*.

(5) *Maria Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Joachim Rengers*, uit Friesland, welken zij kinderen baarde.

b. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, Ridder, Heer van Ysselmonde, Raad in 's Graavenhage, en Bewaarder van het Haagsche Bosch. Hij nam ter Vrouwe MARIA VAN SWIETEN, en verwekte bij haar

JOOST OEM VAN WYNGAARDEN, die zich in den echt begaf met JACOMINA VAN DER HEYDEN, en bij haar Vader wierdt van

(1) *Floris Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Elizabeth van Bruelis*, zonder kinderen gestorven.

(2) *Jacoba Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Willem van Ysselstein*, uit den Huize van Egmond, en bij hem Moeder van kinderen.

c. DIRK OEM VAN WYNGAARDEN, Schepen van Dordrecht in den Jaare 1497, Baljuw van Zuidholland in den Jaare 1490, getrouwd met ADRIANA VAN ZUILEN VAN NIEVELD, en bij dezelve Vader van

HENDRIK OEM VAN WYNGAARDEN, die zich in den echt verbondt met ERMGARDA SPRUYT VAN KRIEKENBEEK, en bij haar verwekte.

(1) BENNINK OEM VAN WYNGAARDEN, Ambagtsheer van 's Heeraartsbergen, Rentmeester Generaal van Zeeland Beooster-Schelde. Hij overleedt te Schoonhoven, in den Jaare 1605, zijnde getrouwd geweest met MARIA VAN SEROOSKERKE, overleeden in den Jaare 1603, welke hem gebaard hadt;

(†) *Hendrik Oem van Wyngaarden*, Heer van Giessen Oudekerke, getrouwd met *Leonora van de Werve*, doch kinderloos overleeden.

(††) *Maria Oem van Wijngaarden*, overleeden in den Jaare 1604.

(†††) *Adriana Oem van Wijngaarden*, hoewel tweemaal getrouwd geweest, eerst met *Willem Bol*, te Utrecht, en vervolgens met *Steven van Blitterswijk*, nogthans kinderloos gestorven.

(††††) *Gerrit Oem van Wijngaarden*, President van den Hove van Holland, overleeden in den Jaare 1598, zijnde getrouwd geweest met *Sandrina Croesing*, Vrouwe van Benthuizen en Zoetermeer, gestorven in den Jaare 1594, nalaatende,

Jacob Oem van Wijngaarden, Heer van Wijngaarden, Ruijgbroek, Benthuizen, Zoetermeer, Zegwaart, beschreeven in de Ridderschap van Holland. Hij overleedt binnen 's Graavenhage, op den achtsten December des Jaars 1650. Hij was getrouwd geweest met *Anna van den Rijne*, overleeden in den Jaare 1643, hebbende hem gebaard

(§) *Gerrit Oem van Wijngaarden*, Edelman van Prinse Fredrik Hendrik van Oranje, overleeden in het beleg van Maastricht, in de Jaare 1632.

(§§) *Carel Oem van Wijngaarden*, Baron van Wijngaarden, Ruijgbroek, Benthuizen, Zegwaard en Palenstein, Zoetermeer. Hij overleedt op den vierëntwintigsten October des Jaars 1669. In den Jaare 1644 was hij in 't huwelijk getreeden met *Regnera Florentina Sloets*, uit Overijssel, welke, op den eenentwintigsten Maij des Jaars 1655, in 's Graavenhage overleedt. Vermits deeze geene kinderen hadt ter waereld gebragt, maakte Heer *Carel*, bij zijn overlijden, zijne heerlijke goederen aan *Daniel Oem van Wijngaarden*, Heere van Werkendam en Moermond.

d. *Catharina Oem van Wijngaarden*, getrouwd met *Jan van de Werve*, Ridder, te Antwerpen, wien zij kinderen heeft gebaard.

2. TIELEMAN OEM VAN WYNGAARDEN, *Godschalksz000n*; Heer van Raamsdonk, Groot Waspick, Sereeveldduijn, Twaalfcfhalve Hoef en Croonestein bij Leiden, Baljuw van Kennemerland, Ordinaris Raad van Holland, en Rekenmeester in 's Graa-

's Graavenhage. Hij nam ter Vrouwe *Jolente van Egmond*, doch verwekte bij haar geene kinderen.

3. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

4. Jonge JAN OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van de Lecke, Baljuw van Kennemerland, zonder kinderen overleeden.

5. *Margareta Oem van Wijngaarden*, getrouwd, in den Jaare 1438, met *Jacob van Cats*, Ridder, welken zij kinderen heeft gebaard.

6. *Hendrik Oem van Wijngaarden*, Heer in Grijsoord, Raad in den Hove van Holland, in den Jaare 1469.

7. *Catharina Oem van Wijngaarden*, die tweemaal getrouwd geweest is: eerst, met *Aart Musch*, genaamd *van den Broek*, Burgemeester te Mechelen, welken zij kinderen baarde; vervolgens, met *Gillis van Gottignies*, insgelijks Burgemeester in de gemelde Stad, en die ook, bij haar, Vader is geworden.

JAN OEM VAN WYNGAARDEN, straks genoemd, tweede Zoon van GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN en van MARGARETA VAN ALKEMADE, was Heer van Crooneſteijn bij Leiden, en tradt in het huwelijk met CATHARINA VAN EGMOND Willemsdogter, bij welke hij Vader wierdt van de volgende vijf kinderen:

1. GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

2. WILLEM OEM VAN WYNGAARDEN, Ridder, Heer van Albrandswaart in Grijsoort, Oude en Nieuwe Tonge, Houtvester van Holland, en Baljuw van 's Graavenhage, in den Jaare 1512. Zijne Echtgenoote was MARIA ROYGROK VAN DE WERVE Philipsdogter, en hij bij haar Vader van twee kinderen:

a. *Catharina Oem van Wijngaarden*, getrouwd met *Casper van Blois van Treslong*, Baljuw van den Briel en Lande van Voorn, welken zij kinderen baarde.

b. *Cornelis Oem van Wijngaarden*, Meesterknaap van Holland, is tweemaalen getrouwd geweest: eerst met *Geertrudis van Honthorst*, en vervolgens met *Maria van Abbenbroek* Bouwensdogter. Bij de eerste vrouw verwekte hij vier, bij de andere twee kinderen.

(1) *Kor-*

(1) *Kornelis Oem van Wyngaarden*, in den Jaare 1582, ongehuwd, overleeden.

(2) *Philip Oem van Wyngaarden*, insgelijks ongetrouwd gestorven.

(3) *Anna Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Jan van Huykesloot*, welken zij kinderen baarde.

(4) *Maria Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Zweer van de Poll.*

(5) *Kornelis Oem van Wyngaarden*, kinderloos gestorven.

(6) *Maria Oem van Wyngaarden*, die tot Man hadt *Gysbert van Hogendorp*, welken zij Vader maakte van vier kinderen.

c. *Ysbrand Oem van Wyngaarden*, overleeden in den Jaare 1530, zijnde getrouwd geweest met *Hillegonda van Zonneveld*, bij welke hij twee kinderen verwekte.

d. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, Doktor in de beide Regten, was Pensionaris van Dordrecht in den Jaare 1518, vervolgens Raad in den Hove van Holland in den Jaare 1523. In een afzonderlijk Artikel zullen wij van hem nader verslag doen. Hier merken wij aan, dat hij ter Vrouwe nam ARNOLDINA VAN DUVENVOORDE Arendsdogter, en bij haar verwekte.

(1) *Jan Oem van Wyngaarden*, Dom-Kanunnik en Scholaster te Luik.

(2) *Gysbert Oem van Wyngaarden*, ongehuwd overleeden.

(3) *Catharina Oem van Wyngaarden*, nooit getrouwd geweest.

(4) *Adriana Oem van Wyngaarden*, eerst getrouwd met *Adriaan van Borsselen*, vervolgens met Wouter van Beekesteijn, doch zonder kinderen overleeden.

(5) *Maria Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Carel de T'Serclaas*, Ridder, te Brussel, bij welken zij Moeder is geworden.

e. *Elizabeth Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *David Ruygrok van de Werve*, Baljuw van ter Goes, en bij hem Moeder van kinderen. Zij overleedt in den Jaare 1523.

GOD-

GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN, reeds genoemd, als oudste Zoon van JAN OEM VAN WYNGAARDEN en van CATHARINA VAN EGMOND, was Baljuw van 's Graavenhage, Dijkgraaf van Geestmer - Ambagt, Heer van Grijsoort en Crooneſteijn. Zijne Echtgenoote was MARGARETA VAN BOSCHHUIZEN, Bruininksdogter, die hem twee kinderen baarde.

1. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

2. *Christina Oem van Wyngaarden*, gehuwd met *Pieter van Halmale*, Ridder, te Antwerpen, in den Jaare 1548, wien zij kinderen heeft gebaard.

JAN OEM VAN WYNGAARDEN, Zoon van GODSCHALK OEM VAN WYNGAARDEN en van MARGARETA VAN BOSCHHUIZEN, was Heer van Crooneſteijn, en tradt, voor de eerste maal, in 't huwelijk met MARGARETA VAN DE WERVE, Aertsdogter, van Antwerpen, en vervolgens met CATHARINA VAN ZYL, van Leiden, die in den Jaare 1597 overleedt. Bij zijne eerste Vrouw hadt hij vier, bij de andere vijf kinderen verwekt. In rang der geboorte volgen zij in deeze orde.

1. *Godschalk Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Cornelia* van Soetelijnskerke, bij welke hij verwekte

Maria Oem van Wyngaarden, gehuwd aan *Christoffel van Nijenhoff.*

2. *Hendrik Oem van Wyngaarden*, Ridder van de Duitsche Orde en Kommandeur van Scherluijnen, in den Jaare 1574 overleeden.

3. *Aert Oem van Wyngaarden*, overleeden te Gend, zijnde getrouwd geweest met *Maria Absaloens*, van Leuven, alwaar zij, in den Jaare 1606, overleedt, nalaatende zes Zoonen.

a. *Jan Oem van Wyngaarden*, ongehuwd gestorven, te Leuven, in den Jaare 1632.

b. *Carel Oem van Wyngaarden*, Gouverneur van Geertruidenberg, en Generaal van de Artillerie, in den Jaare 1602, ongehuwd overleeden.

c. *Frans Oem van Wyngaarden*, Kapitein onder de Ruiterij in dienst der Vereenigde Nederlanden, in Boheme overleeden.

d. *An-*

d. *Anthoni Oem van Wyngaarden*, in eene Schipbreuk, bij Antwerpen, in den Jaare 1586, omgekomen.

e. *Philip Oem van Wyngaarden*, op den twaalfden April des Jaars 1654, te Leuven, ongehuwd overleeden.

f. *Ferdinand Oem van Wyngaarden*, in het Leger voor 's Hertogenbosch, in den Jaare 1603, dood geschooten.

4. *Bartha Oem van Wyngaarden*, getrouwd, te Utrecht, met *Willem Foegt*, en in den Jaare 1573 gestorven.

5. DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

6. *Margareta Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan *Jan Zagers van Wassenhove*, Ridder, die bij haar kinderen heeft geteeld.

7. *Hildegonda Oem van Wyngaarden*, is tweemaal getrouwd geweest: eerst, met *Joost van Schawyk*, welke geene kinderen bij haar verwekte; vervolgens met *Pieter van Coevoorden*, welke, bij haar, van twee dogteren Vader wierdt.

8. *Cornelia Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *Jan van Gellinkhuizen*, die bij haar vier Zoonen verwekte.

9 *Maria Oem van Wyngaarden*, gehuwd aan Mr. *Frans Frank van Zevenbergen*, Pensionaris van Gouda, en vervolgens Raad in den Hoogen Raad in Holland. Zij overleedt kinderloos, in den Jaare 1614.

DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, Zoon van JAN OEM VAN WYNGAARDEN en van CATHARINA VAN ZYL, verkogt, in den Jaare 1613, het Huis en de Hofstad Croonesteijn, aan N. van Panhuizen. Hij is tweemaalen getrouwd geweest: eerst met BEATRIX DE WAAL VAN MOERSBERGEN, en vervolgens met SOPHIA ROUKEN. Hij overleedt, in den Jaare 1613, nalaatende, uit zijn eerste huwelijk, één, uit het ander vijf kinderen, in den volgenden rang.

1. *Geurtje Oem van Wyngaarden*, getrouwd met *N. van den Sande*, Rekenmeester te Arnhem, met kinderen.

2. *Jan Oem van Wyngaarden*, kinderloos gestorven.

3. JAN OEM VAN WYNGAARDEN, die volgt.

4. *Abel Oem van Wyngaarden*, jongman gestorven.

5. Bea-

5. *Beatrix Oem van Wyngaarden.*
6. *Susanna Oem van Wyngaarden.*

JAN OEM VAN WYNGAARDEN, Zoon van DAVID OEM VAN WYNGAARDEN en van SOPHIA ROUKEN, Heer van Werkendam, was eerst Raad Ordinaris, en naderhand President van den Hove van Holland in den Jaare 1641; hij overleedt in 's Gravenhage, op den zeventwintigsten Januarij des Jaars 1656, zijnde getrouwd geweest met JACOBA DE WITTE, van Zierikzee, welke, in den Jaare 1661, overleedt, nalaatende een' Zoon,

DANIEL OEM VAN WYNGAARDEN, Heer van Werkendam, en naderhand, volgens Uitersten Wille van zijnen Neeve Carel Oem van Wijngaarden, Aertszoon, Baron van Wijngaarden, Heer van Ruijgbroek, Benthuizen en Zoetermeer, zedert het Jaar 1648 Baljuw en Dijkgraaf van de Stad, Landen en Groot Waterschap, midsgaders Kastelein van den Huize en Kasteel van Woerden; beschreeven onder de Ridderschap en Edelen van Holland, en, wegens dezelve, Afgevaardigde in de Generaliteits Rekenkamer, en vervolgens in de Vergadering van hun Hoog Mogende de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden; Hoog-Heemraad van Delfland, en Curator van 's Lands Hoogeschool te Leiden; Buitengewoon Gezant van den Staat der Vereenigde Provincien aan Christiaan den Vijfden, Koning van Deenemarke, in den Jaare 1672. Hij overleedt in den Jaare 1688, zijnde, in den Jaare 1634, in 't huwelijk getreeden met CATHARINA VAN ZUIDLAND, eenige dogter en Erfgenaame van Iman, Heere van Zuidland, Moermond, Renesse en Noordwelle. Haare kinderen waren:

1. *Catharina Sophia Oem van Wyngaarden*, Vrouwe van Zoetermeer, getrouwd, voor de eerste maal, met *Daniel Glezer*, Heere van Middelburg, en vervolgens, met *Frederik de Liere*, Raad Ordinaris in den Hove van Holland. Zij heeft kinderen nagelaaten.

2. *Jacoba Oem van Wynbergen*, Vrouwe van Moermond, ongehuwd overleeden.

3. *Wil-*

3. *Willem Oem van Wyngaarden*, Baron van Wijngaarden, Heer van Benthuizen en van Werkendam, ongehuwd overleeden.

4. *Johanna Maria Oem van Wyngaarden*, naa haars broeders dood Barones van Wijngaarden, Vrouwe van Benthuizen, Renesse en Werkendam; gehuwd, op den tweeëntwintigsten October des Jaars 1690, met *Jacob van der Rydt*, Heere van Endegeest, Woestwezel en de Westdoorn, gebooren in 's Graavenhage den eenëndertigsten October des Jaars 1654. Zij lieten naa:

N. N. een Zoon.
N. N. een Zoon.
N. N. een Dogter.

Uit echte Medegedeelde Berigten; *Zie verder* S. VAN LEEUWEN, *Bat. Illust.*; M. BALEN, *Beschrijving van Dordrecht*.

WYNGAARDEN, (Mr. FLORIS OEM VAN) op de bovenstaande Geslagtlijst, ter zijner plaatze, reeds vermeld, bekleedde den post van Pensionaris in zijne Geboorteplaats *Dordrecht*. Hij was een ijverig voorstander der Voorregten van die Stad. Een zeer treffend bewijs daar van vertoonde hij, in den Jaare 1518, ter gelegenheid als, te Brussel, gehandeld wierdt over het Dordrechtsche Stapelregt, 't welk hetzelve, door verscheiden Hollandsche Steden, wierdt betwist, als die zich daar door merkelijk bekort rekenden. Meester FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN, overtuigd van de overgroote voordeelen, welke hier uit voor zijne Vaderstad ontstonden, in de onderhandeling over dit onderwerp, het woord hebbende opgevat, stelde zich zo ijverig in de weer, ter verdeediginge van het Regt zijner Stede, dat hij den haat van veelen zich daar door op den halze haalde. In 't bijzonder was op hem ten hoogste gebeeten ALBRECHT VAN LOO, ten dien tijde

Advo-

Advokaat van Holland; een Ampt, naderhand, onder de benaaming van *Raadpenfionaris van Holland*, zeer vermaard geworden. VAN LOO was tevens *Raad van den Graave*. De grond des ongenoegens, welk deeze tegen Mr. FLORIS hadt opgevat, was de vrijmoedigheid des *Dordrechtschen* Penfionaris, waar mede hij den anderen, openlijk en in 't aangezigt, hadt durven aanzeggen, dat het hem niet vrij flondt, deeze beide Ampten tevens te bekleeden, alzo 's Graaven belangen met die der Staaten van *Holland* niet altoos overeenftemden; en hij, diensvolgens, meermaalen in het geval zich konde bevinden, om in 't een of ander opzigt zijnen Eed te moeten breeken, en de belangen van den eenen of anderen Meester verraaden.

Zeer duur kwam deeze vrijmoedigheid aan FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN te ftaan. Met allerlei befchuldigingen wierdt hij ten Hove van KAREL DEN V, als Graave van Holland, aangerand, en hij daar door zo zwart gemaakt, dat zijne vijanden in hun oogmerk, om hem den voet te ligten en van allerlei bewind te ontzetten, naar hunnen wensch flaagden. Een brief, gedagteekend in *Spanje*, uit *Saragosfa*, den zesden December des Jaars 1618, en gerigt aan de Wethouderfchap van *Dordrecht*, hieldt in, een bevel aan dezelve, om Mr. FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN van zijn Ampt te ontzetten, en binnen het tijdverloop van twaalf uuren, naa het leezen van den Brief, de Stad *Dordrecht* te doen verlaaten.

Zeer ontzettende, voor de Dordrechtfche Regeering, was dit bevel. Zij erkende de waarde van haaren Penfionaris, niet alleen als een ijverig', maar ook als een kundig' en bekwaam Voorftander van de Voorregten haarer Stad. Alle tegenbedenking en wederftand, intusfchen, was hier vrugteloos. Met veel tegenzins ook, het aangekondigd gebod moest gehoorzaamd worden.

Van geen langen duur, nogthans, was de ongenade van Mr. FLORIS. Tot zijn geluk was hij een vriend van den vermaarden ADRIAAN FLORISZOON, naderhand bij den naam van Paus ADRIAAN DEN ZESDEN bekend. Deeze, zijnde geweest Leermeester van KAREL DEN V, en thans Kardinaal, behieldt, vervolgens, geen geringen invloed op het hart van

 zij-

zijnen Koninklijke leerling. Ten behoeve van zijnen ongelukkigen vriend, afgezetten Pensionaris, bediende de Kardinaal zich van dien invloed, met zo gelukkigen uitslag, dat Meester FLORIS, eerlang, in zijne verloorene eer hersteld wierdt. 't Bleef niet bij de bloote ontheffing van schuld en straffe. In vergoeding voor den geleeden hoon, klom hij tot nog hooger aanzien, dan hij voormaals hadt bekleed. Hij bekwam de aanzienlijke waardigheid van Raad in den Hove van Holland; welke hij, vervolgens, tot zijnen dood toe, heeft bekleed. Daarenboven vindt men aangeteekend, dat Meester FLORIS, in den maand Februarij des Jaars 1525, onder de Ridderschap en Edelen van Holland, ter Dagvaart van die Provincie is verscheenen.

Naar het oordeel van alle voorstanders van Vrijheid in den Godsdienst, vindt men, als een vlek, in het karakter van Meester FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN aangeteekend, dat hij een ijverig tegenstreever was van de Leere van MARTINUS LUTHERUS, welke thans eenigen opgang begon te maken. Hij beweerde dat het glimmend vuur, in zijn beginne, moest gebluscht worden, en men hetzelve den tijd niet moest gunnen om zich in lichter laaije vlamme te verheffen. Geen wonder, derhalven, dat de afzetting en ballingschap van Meester FLORIS, onder de goedgunners en voorstanders der Luthersche Leere, welke men toen reeds, ook te *Dordrecht*, aantrof, geene kleine blijdschap hadt verwekt.

Zie BEVERWYK, *Beschrijving van Dordrecht*; HADINIAS *Epistola*, *ap.* CASP. BURMANUM.

WYNJETERP, in rang het zevende Dorp, in de Friesche Grietenij *Oosterland* of *Upsterland*, in het Kwartier der *Zevenwouden*. Eene tamelijke uitgebreidheid heeft dit Dorp, en ligt niet onvermaaklijk, aan den Rijdweg, welke na het Landschap *Drente* loopt. Van zeer onderscheidenen aart zijn de landerijen in de nabuurschap. Men vindt 'er, naamelijk, zeer

zeer goede Bouwlanden, doch men ontmoet 'er ook schraale hooge Veenen. De Kerk, welke, in overoude tijden, eene Parochie was, plagt met een hoogen Toren te pronken; doch deeze is, al voor lang, in een kleine Spits veranderd. Ook berigten ons de aloude Kronijken, dat, in het Zuidlijk gedeelte van het Dorp, op de hoogen Veenen, weleer eene Kapelle plagt te staan, die tot Beschermer den H. BONIFACIUS hadt. Met die van het nabuurig *Duurswolde*, hebben de Hervormde Ingezeetenen eene Leeraar in gemeenschap. Voor 't overige vertoont *Wijnjeterp* niet de gedaante van een regelmaatig Dorp, maar liggen de Huizen ginds en elders verspreid. De meesten daar van staan midden in geboomte. Met twee kleine Buurtjes, onder *Wijnjeterp* behoorende, brengt het, in de algemeene belangen der Grietenije, vierënveertig Stemmen uit. — Eindelijk moeten wij, ter eere van *Wijnjeterp*, hier nevens aanmerken, dat het de geboorteplaats geweest is van eenen STEPHANUS SYLVIUS, die, door eigen vernuft, met leergraagte en naarstigheid gepaard, uit een geringen stand, zich tot eenig aanzien heeft verheven. Van geringe Ouderen gebooren, in den Jaare 1505, hadt hij het geluk, door gunst van goede Vrienden, die in den Jongeling iet ongemeens bespeurden, genoegzaame hulp en aanmoediging te vinden, om zich in de taalen en andere Weetenschappen, tot de Godgeleerdheid van zijnen leeftijd behoorende, te oeffenen, en eerlang den Geestlijken stand te beklimmen. Omtrent het Jaar 1540 wierdt hij Pastoor te *Aldenhoven*, en van daar na *Tzum*, bij *Franeker*, en voorts na *Leeuwarde* verplaatst. Eindelijk beklom hij de waardigheid van Eersten Pastoor der St. Walburgskerke te *Groningen*, alwaar hij, in den Jaare 1567, zijne dagen heeft geëindigd.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; PETRI, *de Script. Fris.*

Wyns, in rang het eerste van de veertien Dorpen der Friesche Grietenije *Tietjerksteradeel*, in het Kwartier van *Oostergo*, alwaar het niet meer dan achttien Stemmen uitbrengt. Het Dorpje ligt, tusschen *Leeuwarden* en *Dokkum*, aan de *Ee*, of zijnde een van ouds bekende Rivier, thans de Trekvaart, tusschen de twee straks gemelde Steden. In den omtrek ontmoet men Wei- en Hooilanden, en niet verre van daar een vischrijk Meirtje, *Aatje Jetses-meir* genaamd. De Hervormde Leeraar der Plaatze neemt ook in de twee nabuurige Dorpen, *Oenkerk* en *Giekerk*, den predikdienst waar; hij is Lid der Klassis van *Leeuwarden*. Een Nonnen-Klooster, of Proosdij, van de Orde der Premerstratensen, in den aanvang der Twaalfde Eeuwe, door den eersten Abt van Marienjaart, en onder den naam van *Bethlehem*, in de nabuurschap van *Wijns* gestigt, is al voor lang verdweenen.

Zie *Tegenwoordige Staat van Friesland*;
halma, *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*.

Wynsz, (jelle adriaansz.) was een Man, wiens naam, meer dan die van veele, zo genaamde, Helden overwaardig is om voor de vergeetelheid bewaard te worden, als die, door eene, hoewel eenvoudige, nogthans zeer heilzaame uitvinding, zich bij de tijdgenooten en de naakomelingschap, verdienstelijk heeft gemaakt. Van een Wijsgeerigen geest bezield, hadt hij zich, al vroeg, op de Wiskunde toegelegd; niet slegts om die verhevene Weetenschap in de bloote bespiegeling te beoeffenen, maar inzonderheid om haar ten algemeenen nutte toe te passen. Den post van Dijkgraave van *Medenblik*, of van de *Vier Noorder-Kogge*, bekleedende, stelde hij zijn vernuft te werk, om iets ter betere beveiliginge der Zeeweeringen uit te vinden. De vrugt van 's Mans naspooringen was, in den Jaare 1594, het liggen van Krebbingen, buiten aan den Wierdijk in Zee, tot bescherminge van denzelven tegen den geweldigen aandrang en zwaaren slag

van

van het water. Zo heilzaam wierdt, op de proef, deeze uitvinding bevonden, dat men 'er zedert, altoos zich van bediend heeft. Voor den Spanbroekerdijk, bewesten den Twiskerbrug, wierdt de eerste Krebbing geslagen. Als een blijk der Staatsgezindheid van den Dijkgraave JELLE ADRIAANSZ. WYNSZ vindt men aangeteekend, dat wanneer, in den Jaare 1588, het Staatsche Leger voor *Medenblik* lag, met oogmerk om die Stad te bemagtigen, en de Stedehouder SONNOI een verslag deedt, om den Dijk bij *Medenblik* door te steeken, met oogmerk om alle het Land onder water te zetten, en het Leger van daar te verjaagen, de Dijkgraaf met zo veel ernst zich daar tegen verzette, dat het werk in de geboorte wierdt gesmoord.

Zie BURGERS, *Kronijk van Medenblik*.

WYS, (ALBERT DE) gebooren te *Amersfoort*, in den aanvang der Zestiende Eeuwe, vondt, ter aankweekinge van zijne natuurlijke talenten en de vermeerderinge van kundigheden, eene gepaste en overheilzaame gelegenheid in de ruime omstandigheden zijner Ouderen. Zijn Geslagt bloeide in eere en aanzien in de gemelde Stad; verscheiden leden van hetzelve bekleedden 'er, van tijd tot tijd, de gewigtigste Regeeringsposten. De Regtsgeleerdheid was de hoofdstudie, op welke ALBERT DE WYS zich voornaamlijk toeleidde. Ten dien einde bezogt hij meer dan één buitenlandsch Hoogeschool. Dit deedt hem bekend worden in de waereld, en den roem zijner kunde allerwege uitgaan. Het baande hem den toegang ten Keizerlijken Hove, en deedt hem aldaar den voordeeligen en vereerenden post van Raad beklimmen. Onder de Keizers FERDINAND DEN I en MAXIMILIAAN DEN II bekleedde hij dien hoogen rang. Na eene afweezigheid van twintig jaaren bekroop DE WYS de lust, om zijne Geboorteplaats en Maagen te bezoeken. Verzeld van een talrijken stoet, even als ware hij een Vorst, verscheen hij te *Amersfoort*,

foort, en vertoefde 'er eenigen dagen. Op eenen derzelven onthaalde hij de geheele Wethouderschap, zijne nabestaanden en alle de overige aanzienlijde ingezeetenen, op eenen Koninklijke maaltijd. Vervolgens zijn aandeel in zijne Vaderlijke erfgoederen, 't welk eene aanmerkelijke somme bedroeg, aan zijne Zuster, die nog in leeven was, hebbende overgedraagen, keerde hij te rug tot zijn bedrijf ten Keizerlijken Hove. Niet lang daar naa, een blijk van het vertrouwen, welk hij in DE WYS stelde, willende geeven, zondt hem zijne Keizerlijke Majesteit als Gezant aan den Turkschen Keizer te *Konstantinopole*. Hij overleedt aldaar, op den eenëntwintigsten October des Jaars 1568, en wierdt, in de Voorstad *Pera*, in de Kerk der Franciskaanen, onder eene marmeren Tombe, begraaven.

Zie ARITH MATTHÆI *Rerum Amersfort Scriptores.*

WYTMAN, (MATTHEUS) een bekwaam Kunstschilder der voorgaande Eeuwe, wierdt geabooren te *Gorichem*, eene Stad in Zuidholland, in den Jaare 1650. Al vroeg verkondigde de natuur, waar toe zij hem bestemd hadt. Al vroeg hieldt hij zich telkens met teekenen en schilderen onledig. Van hier dat men hem dan de zorge en onderrigtingen van bekwaame Mannen in hunne soort aanbeval en toevertrouwde. Twee Leermeesters, de een naa den andere, dienden hem tot leidslieden: de eerste was HENRIK VERSCHURING, de andere JOHAN BYLAART, van *Utrecht*. Eenige vorderingen gemaakt hebbende, bepaalde zich zijne keuze, even als die van NETCHER, tot allerhande Gezelschapjes; de gezigten der Landschappen, welke hij in zijne agterwerken schikte, schilderde hij bij uitneemendheid natuurlijk. In het laatst van zijn leeven maakte hij inzonderheid zijn werk van het schilderen van allerlei fruiten en bloemen. Veel beloofde hij in dit vak der Schilderkunde, en zoude in hetzelve op de lijst der grootste Meesters geene onaanzienlijke plaats bekleed hebben, ware hij, in den loop zijner vorderingen en vermaardheid, niet

door

door een vroegen dood gestuit. MATTHEUS WYTMAN overleedt in den Jaare 1689, het negenëndertigste van zijne Ouderdom.

Zie HOUBRAKEN, *Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders.*

WYVENPLAAGERS. Zonderling, en der optekeninge wel waardig, is de Volksregtsoeffening, op veele plaatzen in de Meierij van *'s Hertogenbosch* in gebruik, de kenmerken der ruwheid en onbeschaafdheid van vroegere tijden draagende, en die niet zelden zeer rampzalige gevolgen medesleept; gelijk een voorval, nu ongeveer dertig jaaren geleeden gebeurd, kan uitwijzen. Te weeten, in de Meierij heeft men de gewoonte, om Mannen, van welke het gerugt uitgaat dat zij hunne Vrouwen kwalijk behandelen, het algemeen misnoegen te doen gevoelen, op de volgende wijze. Zo ras een Man, bij het gemeen, voor een *Wijvenplaager* bekend is, vergadert eerlang eene menigte Wijven en Jongens, bij welke zich, veelal, volwassene Mansperfoonen vervoegen, voor het huis des persoons, van welken het kwaad gerugt is uitgegaan. Thans haalt men hem, met geweld, uit zijne wooning, voert hem na eenen Akker, spant hem voor eenen Ploeg, en doet hem een gedeelte van den grond omploegen; wordende dit alles vooraf gegaan en verzeld van het blaazen op eene Hoorn, nevens een vervaarlijk geraas en getier der zamengeschoolde strafoeffenende menigte.

In een Dorp der Meierije, *Osch* geheeten, bevondt zich, in den aanvang des Jaars 1765, zulk een *Wijvenplaager*; en, gelijk de moedwil, onder schijn van ijver voor de geregtigheid, dikmaals vlamt na gelegenheid om zijnen lust te koelen, dus maakte ook de menigte der Dorpelingen toebereidzels om den gehaaten, kwalijk berugten Landman, de verdiende straffe zijner plaagerije te doen wegdraagen. De menigte kwam op de been; de Hoorn wierdt geblaazen; en luidruftig geschreeuw deedt de lucht weergalmen. De *Wijveplaager*, wien het geweeten zijns misdaad verweet, uit alle deeze toebereidzelen zijn aanstaand lot voorspillende, om de

de dreigende mishandeling te ontgaan, floot de deur zijner wooninge en nam de vlugt op den Zolder. Om zijne beveiliging te meer te verzekeren, hadt hij zich van een Piftool voorzien, gelaaden met eenen Kogel. Om de menigte uit elkander te doen gaan, en van zijne wooning te verjaagen, schoot hij onder den hoop, en kwetfte eene jonge Dogter. De Volksregtspleeging wierdt hier door opgeschort, maar de Wijverplaager in regten betrokken, alwaar hij zijn bedrijf, met de vreeze voor de gedreigde mishandeling, zogt te verdeedigen. Zedert wierdt in bedenking genomen, de gemelde gewoonte, bij openbaar gezag, te doen verbieden, en alzo eene aanleiding tot oproerige beweegingen en landverdervende zamenrottingen uit den weg te ruimen. Welke de uitslag geweest zij der raadpleegingen over dit onderwerp, is niet ter onzer kennisse gekoomen.

Zie *Nederlandsche Jaarboeken*, *voor het Jaar* 1765.

WYWERT; Zie WIEDWERT, Deel XXI. bl. 108.

*

Y.

Y. Deeze zijnde oorspronklijk eene Grieksche letter, is door andere Volken, uit die taale ontleend, en in de hunne overgenomen. Van ouds plagten de Grieken de Y in de plaats van eene enkele U te gebruiken. In onze, gelijk ook in andere taalen, bedient men zich tegenwoordig van die letter in het spelden of schrijven van zulke woorden, welke in het Grieksch met een U geschreeven wierden, als YZOOP, EGYPTE, PYTHAGORAS, PHRYGIO, en meer anderen; hoewel sommige hedendaagsche Nederduitsche Spraakkenners daar voor de I willen in de plaats stellen, schrijvende IZOOP, PITHAGORAS, EGIPTE, enz.

De Y wordt ook wel de letter van PYTHAGORAS genoemd: niet om dat de Grieksche Wijsgeer die letter 't eerst heeft uitgevonden, maar om dat hij aan alle zaaken twee einden of oogmerken toeschreef, naamlijk, de Deugd en de Zinnelijkheid, welke hij door de twee toppunten van de letter Y verbeeldde. De Dichter PERSIUS drukt dit in deezervoege uit

„ Et tibi quæ Samios deduxit litera ramos,
„ Surgentem dextro monstravit limite callem."

Beteekenende, naar de Vertaaling van CHRIST. PIERSON:

„ Ook zijt gij, door het geen ik voordroeg, wel bewust,
„ Van die twee paden, 't een ter slinkerhandt, en 't ander
„ Ter regterhandt, verbeeld, verscheiden van malkander,
„ Door deze letter Y, van Samos wijzen man."

VIRGILIUS heeft deswegen de volgende uitdrukking.

„ Litera Pythagore discrimine secta bicorni."

Dat is:

„ De letter van Pythagores is als met twee hoorns in
„ tweeën verdeeld."

In onze Nederduitsche taal is de Y de zesde en laatste klankletter, alleen lang, wordende, als zodanig, uitgesproken met eenen klank, welke iets van het zagte van de I en van het harde van EI heeft. Bij voorbeeld, in de woorden *Ydel*, *Ye*, *Yver*, *Yzer*, *Bly*, *Vry*, *Reyzen*, *Byde*, *Burgery*, *Schildery*, *Drukkery*, enz. Naast, evenwel, grenst de klank van de Y aan dien van EI; 't welk de reden is, waarom men, ginds en elders, in Holland, vooral te *Amsterdam*, ziet schrijven, *Eyzer*, *Weyn*, *Keyden*, enz. Het onderscheid tusschen de onderscheidene klanken van I, EI en Y laat zich allerduidelijkst bemerken in de uitspraak van *Vil*, *Viel*. *Veil*, *Vyl*; *Bidt*, *Biedt*, *Beidt*, *Byt*; *Zit*, *Ziet*, *Zeit*, *Zyt*; *Lid*, *Lied*, *Leid*, *Lyd*; en meer diergelijke woorden.

Van ouds was ook de Y een Getalletter, beteekenende het getal van honderdvijftig; onder andere blijkt dit uit den volgenden dichtregel.

„ Argolicus centum quinquaginta facitquo character."

Volgens een rijmregel, welken men bij den Kardinaal BARONIUS aantreft, zou, echter, deeze regel het getal van honderd negenënvijftig uitdrukken:

„ Y dat centenos et quinquagenta nonenos."

Wanneer men boven de letter Y een rechten streep trok, gaf zulks te kennen, dat men het getal van honderdvijftigduizend daar mede wilde aanduiden.

Zie DU CANGE, *Glossarium*; A. MOONEN, *Nederduitsche Spraakkunst*.

Y, of YE, een Vliet of Stroom, niet oneigenlijk genoemd een arm of tak van de Zuiderzee. *Amsterdam* wordt, aan de Noordzijde, van deszelfs water bespoeld, en heeft daar aan eene ruime en veilige Haven. De Stroom neemt zijnen aanvang bij den Vuurtoorn, een weinig ten Zuidoosten van het Dorp *Durgerdam*, en schiet voort tot aan de *Beverwijk*, of liever tot op de hoogte van *Sparendam* en *Assendelft*, vermids het water, ten Westen van die Dorpen gelegen, meer bijzonderlijk onder den naam van *Wijker-meir* bekend is. Fraai en schilderagtig, naar zijne gewoonte, beschrijft de Dichter ANTONIDES den loop en strekking van het Y, in de volgende regels.

„ Het Y komt uit de borst der Zuiderzee gevloten,
„ En valt in 't Wijkermeer, van daar te rugh geschoten,
„ Begroet het Sparendam, en moedigh op zijne eer,
„ Ontfangt de golven van het Harelemmermeer,
„ Dien strengen waterwolf, die met verwoede tanden,
„ Zijn eijge moeder schendt, en scheurt hare ingewanden,
„ En mengt zich met den Vorst des Amstels handt aan handt,
„ Tot weer de Zuiderzee hem welkomt aan zijn strandt."

Het Y heeft niet overal de zelfde breedte. Over 't geheel genomen wordt dezelve geschat, gerekend van de Stad *Amsterdam* tot aan den *Waterlandschen Dijk*, op eene halve Mijl; uitgezonderd alleen recht voor de Stad, alwaar, van den gemelden Dijk, een stuk Lands meer dan ter halver Ye uitsteekt, en aan den Stroom naauwlijks eene halve Mijl breedt laat. Deeze uitsteekende streek Lands draagt den naam van *Voolwijk*, *Volewijk*, of ook wel, volgens sommigen, *Vogelwijk* genaamd. Tot op den tijd der jongste Omwentelinge, plagten de misdaadigen, binnen de Stad met de dood gestraft, aldaar ten toon gehangen, of op Staaken geplaatst te worden. Eene ten toon stelling, volgens Besluit der Vertegenwoordigers van het Volk van *Holland*, als de Menschheid onteerende, door de geheele Provincie, sedert, afgeschaft.

Aan

Aan de over- of Noordzijde van den Yſtroom, tegen over de Stad *Amſterdam*, ligt de Waterlandſche Dijk, en ontmoet men, langs denzelven, de Dorpen *Buikſloot*, *Nieuwendam*, *Schellingwou* en *Durgerdam*. Het laatstgenoemde Dorp grenst zeer nabij aan den hoek van het Y, alwaar de Zuiderzee eindigt, en men de vermaarde en voor *Amſterdam* zo zeer belemmerde droogte, het *Pampus*, aantreft.

Volgens de verdeeling van *Holland*, welke tot nog toe plaats heeft, wordt de Provincie, door middel van het Y, in *Zuidholland* en *Noordholland* verdeeld. In het Kerkelijke, egter, hoewel, volgens deeze verdeeling, onder *Zuidholland* behoorende, wordt *Amſterdam* onder *Noordholland* gerekend. Wij merken hier nog aan, wat aangaat de uitgebreidheid van het Y, dat dezelve, heden ten dage, ongelijk grooter is, dan in overoude tijden; immers, indien het waarheid zij, 't geen eenigen onzer Kronijkſchrijveren verhaalen, dat, in de Twaalfde Eeuw, het Y, recht voor de Stad, op de hoogte van de *Volewijk*, ſlegts de wijdte van een Sloot hadt; welken alzo de *Haarlemmers* en *Osdorpers* ligtelijk konden overtrekken, toen zij, in den Jaare 1155, de Dregter-Friezen naajaagden. Wat eindelijk aangaat de opdrooging van het Y, in onzen leeftijd, en wat men al, ter voorkoominge der verderen voortgang van dit kwaad, hebbe in 't werk geſteld; te wijd zou dit Artikel uitloopen, en voor veelen onzer Leezeren te verveelende weezen, indien wij daar van een naauwkeurig verſlag wilden voordraagen.

Zie COMMELYN, *Beſchrijving van Amſterdam*.

YDAARD, door zommigen *Idaard* geſpeld, hoewel een klein Dorp, heeft, nogthans, in de Provincie *Friesland*, naar zijnen naam de Grietenij doen benoemd worden, van welke wij ſtraks nader verſlag zullen mededeelen. Het ligt in het Kwartier van *Oostergo*, en moet van *Hijdaard*, in *Westergo* gelegen, onderſcheiden worden. Het Dorpje is, gelijk wij aanmerkten, gering en klein; in de algemeene zaaken

ken der Grietenije brengt het niet meer dan negen Stemmen uit. Van de State *Friesma*, in het Noorden gelegen, ontleent het eenigen luister. In het Kerkelijke is *Ydaard* met de twee nabuurige Dorpen *Ægum* en *Friens* vereenigd. Bij beurten neemt de Hervormde Leeraar aldaar den gewijden dienst waar. Een Rijdweg, welke door het Dorp loopt, geeft aan hetzelve eenige leevendigheid.

YDAARDERADEEL, dus genoemd naar het zo even vermelde Dorp, is, in rang, het Tiende Dorp, in het Friesche Kwartier *Oostergo*. De aloude benaaming is *Edauwerderadeel*. Zij ligt, op eenigen afstand, in het Zuidoost van *Leeuwarden*. De grond deezer Grietenije is, over 't geheel genomen, zeer laag; zodat men 'er geene Bouw-, maar alleenlijk Weid en Hooilanden aantreft. Daarenboven is zij zeer waterrijk, zo door eene menigte Vaarten en Slooten, als kleine Meirtjes. Een dier Meirtjes, het *Hempenser Meir* geheeten, is, voor etlijke jaaren, droog gemaakt. Zie ons *Woordenboek*, Deel XX, bl. 531. Waar bij wij nog hebben aan te merken, dat, volgens een echt en geloofwaardig berigt, ten tijde der Droogmaakinge, in dit Meirtje, hoewel in het midden der Provincie gelegen, op een aanmerkelijken afstand van de Zee, veele duizenden leevende Oesters in hetzelve gevonden wierden. Deeze bijzonderheid geeft gezag aan het verhaal onzer aloude Kronijken, volgens 't welk de Zuiderzee, in voorgaande dagen, zich diep landwaarts zou uitgestrekt, en de *Boorn* of *Born*, eertijds eene vermaarde, maar nu bijkans onbekende Stroom, met dezelve gemeenschap zou gehad hebben.

Voorts bevat *Ydaarderadeel* de acht volgende Dorpen: *Ydaard*; *Ægum*; *Roordahuizum*; *Friens*; *Grouw*; *Warrega*; *Warstiens*; *Wartena*. Te zamen bevatten zij tweehonderdvijftien Stemdraagende Plaatzen, en worden, in het Kerkelijken, door vier Hervormde Leeraars bediend. Twee Doopsgezinde Gemeenten heeft men 'er: de eene te *Warrega*, de andere te *Grouw*; van welke de laatstgenoemde zeer

aan-

aanzienlijk is. Eéne Statie van Roomschgezinden, te *Warrega* en *Wartena*, is zeer talrijk in ledemaaten.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS, *Beschrijving van Friesland*.

YDAM; zie UITDAM, Deel XXX, bladz. 69.

YERSIKE, op de Kaarten *Trseke* genoemd, of, zo als het, heden ten dage, meestal gespeld wordt, *Ierseke*, is een Dorp, op het Zeeuwsche Eiland *Zuidbeveland* gelegen, op het uiterste van den Oostkant des Eilands, digt tegen den Dijk. Van ouds was dit Dorp zeer vermaard, en moet een goed aantal vermogende inwooners bevat hebben. Nog heden ziet men 'er verscheiden Straaten, doch in welker meesten veele Huizen merkelijk in verval zijn. Van de aloudheid des Dorps ontmoet men de onlochenbaarste kenmerken in het Kerkgebouw, zijnde geheel van Duifsteen. Volgens het Jaargetal welk men daar binnen leest, moet het gewijde gestigt meer dan vijfhonderd jaaren heugen. Oorspronklijk was het een deftig Kruisgebouw; een gedeelte daar van, zijnde het Westlijke, door de vlammen verteerd, is niet wederom herfteld geworden. Veel duidelijker in 't oogloopende overblijfzels, dan in de meeste oude Kerkgestigten, ontmoet men 'er van den voormaaligen Roomschen Kerkzwier, in de menigte van uitgehouwene Beelden van Marteiaaren en Marteiaaressen, op de uitstekken der Ovaalgebinten, binnen de Kerk, tegen de Zijdmuuren geplaatst, met de Werktuigen, waar mede zij om 't leeven gebragt zijn, daar nevens. De Hervormde Gemeente wordt 'er door éénen Leeraar bediend. Behalven eene Jaarmarkt, hadt men 'er insgelijks, van ouds, eene Paerden- en Koemarkt; doch de laatste wordt niet meer gehouden. Het Regtsgebied van *Tersike*, bevat, Noord-, Zuid- en Westwaarts, eene uitgebreidheid van drieëntwintighonderd drieënzeventis Gemeten tweehonderd zevenëndertig Roeden. Op dien grond staan ongeveer honderd Huizen.

Zie SMALLEGANGE, *Kron. van Zeeland*.

YER.

Yersikendamme, omtrent een vierendeel uurs van *Terfske* gelegen, is een gehugt, van waar men op *Geris-Hoek*, in het Eiland van *Tholen*, wordt overgezet. Daarenboven verstrekt het aan het Dorp tot eene Haven voor de Schepen, welke van daar, 't zij op Hollandfche, of op Brabantfche of andere Plaatzen, afvaaren. Weleer ftondt hier eene Kapel.

Zie SMALLEGANGE.

Yhorst, een Dorp in de Provincie *Overyssel*, in het Drostampt van *Sallant*, onder het Geregt van *Hasselt*, tegenover de plaats, alwaar, in overoude tijden, de vermaarde Abtdij van de Orde der Cistercienser Monniken, de Abtdij van *Dikkeningen* genaamd, plagt te ftaan. Gedunrende de tijden, in welke de Roomfche Godsdienst, hier te Lande, de Heerfchende was, bekleedde de Kerk deezes Dorps, den rang van Parochiekerk. Zints het Jaar 1609 hebben de Hervormde Ingezeetenen hunnen eigen Leeraar gehad, welke in die reeds veele jaaren teilende Kerk het gewijde dienstwerk verrigt. Hij is Lid der Klassis van *Zwolle*.

Zie PICART.

Ylst, eene Stad in *Friesland*, in 't oud *Friesch*, eertijds *Ylst* genaamd, terwijl dezelve in de gewoone Hollandfche taal den naam van *Tlck* droeg, om dat de Friezen de K in tz of ts veranderden, en daarom voor Sneek Snits, voor Kerk Tzerk, en voor drinken drintzen, zeiden. Hedendaags geeft men 'er al dikwijls den naam van *Drylst* aan, welke zekerlijk voor eene zamentrekking van *Ter* of *Der Ylst* te houden is. De Stad is gelegen in de Grietenij van *Wymbritzeradeel*, een klein uur gaans ten Zuidwesten van *Sneek*, aan 't beekje *de Geeuw*, welk hier, voor een klein gedeelte, in 't Noordwesteinde, door loopt, en voorts, Zuidoostwaards, drie aanzienlijke takken geeft, wier middelfte in de lengte genoegzaam door de geheele Stad fchiet, terwijl de Noord-

Noordelijke en Zuidelijke, onder den naam van *Dygraft*, rondom dezelve loopen, en zich, in 't Zuidoostelijk einde der Stad, wederom daar mede in een Vaarwater vereenigen, 't welk van daar na *Jortryp* en elders loopt. De Stad strekt zich dus, in 't lang, van 't Noordwesten na het Zuidoosten uit, staande alle de Huizen, behalven die aan *de Geeuw* gevonden, en *Popma* buuren genaamd worden, ter wederzijden van 't voornoemde middelste vaarwater.

Wat den oorsprong van den reeds gemelden naam der Stad betreft: 'er zijn die denzelven afleiden van de gemelde binnengraft *Ee* of *Y*, aan welke weleer een oud Adelijk Stins of Slot stond, onder den naam van *Yslot* of *Ylostein*, waar uit, bij verkortinge, de naam van *Ylts* of *Ylst* zou zijn voortgekomen. Het voornoemde Stins of Slot stond voorheen in 't Zuidoostelijk gedeelte der Stad; zijnde de laatste overblijfzels van dit gebouw, eerst in 't Jaar 1778, weggebroken: in 't Zuidwesten, had men dat van den Edelen Heere RIPPERS. Niet onwaarschijnelijk heeft men hier voor deezen meer oude Adelijke gestichten gehad: althans schijnt men zulks uit de menigte der wapenen, die nog in de Kerk overig zijn, te moeten besluiten. Wanneer *Ylst*, bij sommigen in 't Latijn *Elostum* genaamd, allereerst gesticht zij, is onzeker; doch de Stad is oud, en was, zo men meent, voor deezen, magtiger en grooter dan *Sneek*.

De Stads privilegien wierden aan *Ylst* gegeeven omtrent het Jaar 1262, door den Potestaat SIKKE SJAARDEMA en de Staaten van den Lande; en in 't Jaar 1379 wierdt aan deeze Stad, uit naam van KAREL DEN IV, eene Weekmarkt op Maandag, en eene Jaarmarkt op twee naa elkanderen volgende dagen, naa den dag van St. MAURITIUS, den Patroon van de Kerk deezer plaatze, toegestaan.

In 1477, wierden de privilegien van *Ylst* op nieuw bevestigd, door Recht en Raaden der Steden, Landen en Deelen van *Westergo*, vergaderd binnen *Sneek*, waar bij wel uitdrukkelijk wierdt vastgesteld, dat de zogenoemde papene pointen van *Wymbritzeradeel* het privilegie van *Ylst* niet in 't minste zouden hinderen; zijnde de brief, hier van afgegeeven, te vinden bij SCHOTANUS in zijne Beschrijvinge van *Friesland*.

Toen

Toen naderhand de Provincie onder de Saxische Heerschappij gekomen was, klaagden evenwel die van *Ylst* aan den Hertog, dat hunne oude Voorrechten, door de Sneekers en door SCHELTE VAN LIAUKEMA, Grietman over *Wymbritzeradeel*, waren geschonden; 't welk zo veel ingang vond bij Hertog GEORG, des Roomschen Rijks Erfgubernator en Potestaat, dat hij, door zijnen Stadhouder HUGO, Burggraave van *Leyzenig*, die van *Sneek* en *Wymbritzeradeel* gebood, de Ylstenaaren in hunne oude Voorrechten te laaten berusten, tot dat Zijne Vorstelijke Genade 'er zich nader over verklaard zou hebben; zijnde deeze brief gegeeven te *Harlingen*, op den zesentwintigsten Augustus des Jaars 1502. Wat laater, in den Jaare 1504, ontving de Stad nog een Privilegiebrief, van inhoud, dat Hertog GEORG, gezien hebbende, hoe *Ylst* van ouds met Stads Privilegien ware begiftigd geweest, dezelve volkomen bevestigde, en aan de Stad toestond, om, gelijk in andere Steden plaats had, door haare eigene Raaden, Burgemeesteren en Schepenen te worden geregeerd; doch dat de Burgers zelve den stroom, die door hunne Stad loopt, ten algemeenen nutte, diep en zuiver zouden moeten houden. Nog vindt men, onder de stukken der Bourgondische Regeering, dat de Stadhouder GEORG SCHENK, in 't Jaar 1527, aan die van *Ylst* mede afzonderlijk aanschrijving deedt, aangaande het opmaaken der dijken, wegen, bruggen, dammen, zijlroeden, slooten en wateringen, onder hun bedrijf behoorende.

Weleer hadt *Ylst* geene gewoone Stads Regeering van Olderman, Burgemeesteren en Raad, gelijk de andere Steden, maar eenen zogenaamden Eeheere met zijne Medereechteren, die echter genoegzaam 't zelfde recht en magt hadden als de Olderman, Burgemeesters en Raad der andere Steden. Thans bestaat de Regeering der Stad uit vijf Burgemeesteren en daarenboven twaalf Raaden in de Vroedschap. Alles volgens 't Reglement, door den Raad van Staaten, van wegen hunne Hoog Mogenden, op de Regeering deezer Stad gemaakt, in 't Jaar 1637, en dus luidende.

1. De Magistraat sal bestaan uyt vyf Burgemeesteren ende twaalf Gemeentsluyden of Vroedschappen, die bij gemelde Raden van Staten, van wegen als boven, als nu sullen aangesteld worden.

2. De voornoemde Burgemeesteren sullen dienen van den eenen nieuwen jaars dag tot den anderen, in sulker voegen, dat op den naastkomenden ende t'elken nieuwe jaars dag sal afgaan een Burgemeester: 't welk de eerste vier jaaren by lotinge sal geschieden van de gene nu aangestelt wordende, ende daar na voorts afgaande de gene die langst gedient heeft.

3. De Gemeentsluyden of Vroedschappen sullen blyven haar leven lang, alwaar 't dat yemant van de selve in de Collegien van de Generaliteit of Gedeputeerde Staten of Reekenkamer deser Provincie werde Gecommitteert: alleen sal de plaatse van die gene die elders met der wone komt te vertrekken, vaceren.

4. Alle jaar sal, veertien dagen voor nieuwe jaars dag, in plaats van de Burgemeester die afgaan sal, een dubbel getal genomineert worden uyt de Gemeentsluyden, in sulker manieren, dat eerst vyf persoonen uyt de twaalf sullen by lotinge genomen worden, welke vyf sullen doen de nominatie van 't voornoemde dubbel getal uyt de andere seven, alsoo dat sy haar selfs niet mede sullen mogen nomineren.

5. Tot welke nominatie sy dadelyk sullen moeten procederen, belovende eerst (soo ras het lot op haar sal syn gevallen om te kiesen) aan de Vergaderinge, op haren gedanen Eedt, dat sy in 't nomineren sullen letten op de gequalificeerste en bequaamste persoonen onder de voorsz. seven, sonder enig ander oogmerk sugt ofte gunste daar inne te sullen betonen.

6. Geen-

6. Gaande dan terstont met haar vyven in een ander kamer, ende niet daar uyt komende noch met niemant communiceerende, voor dat sy de nominatie sullen hebben gedaan met de meeste stemmen.

7. Welke nominatie van dubbel getal als dan dadelyk by beslooten missive sal overgesonden worden aan Zyn Genade Stadhouder deser Provincie, om by deselve daar uyt het enkel getal te worden gekosen; die den naam des gekorenen mede by besloten missive sal overschryven, welke missive niet voor nieuwjaars dag sal mogen worden geopent.

8. De afgaande Burgemeester sal weder succederen in de Gemeentsluyden of Vroedschap in plaats van den gekorenen.

9. By soo verre enige plaatse by versterf ofte anderslus tusschen tyden quame te vaceren, sal daar inne een ander gekoren worden, te weten, soo een Burgemeesters plaatse vacant wordt, meer als drie maanden voor nieuwjaar, sal de plaatse moeten worden dadelijk vervult by nominatie ende electie als boven.

10. Ende in de Gemeente of Vroedschap een maand naa dat de plaatse vacant sal syn geworden; by de Magistraat ende geswoten gemeente gesamentlijk met pluraliteyt van stemmen de verkiesinge te doen.

11. Alle de voorsz. persoonen sullen moeten syn behorelyk gequalificeert ende van de ware Gereformeerde Religie, soo als die in de publique Kerken wordt geoeffent, professie daar van doende, of ten minsten wel geaffectioneerde tot de Religie, ende ten gehoor komende, ook behoorlyk gedoopt synde.

12. Of het voor dese reyse mogte gebeuren dat enige malkanderen na in Bloede bestaande in de Gemeentsluyden gesonden mogen gestelt worden, sal 't selve namaals soo ge-

reguleert blyven, dat geen Vader en Soon, noch ook geen twee Broeders te gelyk, daar inne mogen genomen worden.

13. Blyvende voorts aan de Magistraat ende Gemeentslnyden de beraminge met meeste stemmen van alle verdere goede order in de Regeeringe van Stads saken, ende 't gene daar van dependeert, ende ook haare Privilegien, Vryheden ende Costumen naar ouder gewoonte, soo in 't vergeven van Stads Ampten als andersins als van ouds gebruykelyk is geweest, sonder ergens inne tot particulier profyt te mogen excederen, lettende voor al op de beste mesnage ende meeste voordeel van de Stad en goede Ingesetenen van dien, ook in verteringen, baten, profyten of vacatien niet gaande buiten de ordonnantie of *ordinaris* gebruyk, ende ook voor 't confereren van eenige Ampten niet genietende, op pœne van arbitrale correctie tegen den nemer ende gever. Alle welke pointen by de Hoog Mog. Heren Staten Generaal, des noods ende versogt synde, sullen geapprobeert, geratificeert en by forma van Octroy aan de Stad *Ylst* verleent worden.

Aldus gedaan ende gearresteert

den 14 Maart 3 April 1637. Was geparapheert

A. BRUYNING Vt.

Onderstond ter Ordonnantie van de Raadt van Staaten,

Ende getekent

J. EYKBERG.

Ylst is zonder eenige Wallen of Muuren; doch de Straaten zijn met lommerrijk geboomte beplant, 't welk der Stad geen onvermaakelijk aanzien geeft. Men vindt hier eenige goede gebouwen, vooral de Kerk, die in 't Oostelijkste deel der

der Stad, in een' uithoek staande, met twee rijen pilaaren, een steenen gewelf, een fraai en wel klinkend Orgel, en ruim Koor voorzien is.

In 1736 wierdt het oude Raad- of Stadshuis geheel afgebroken, en daar voor in plaats een nieuw gebouw gesticht, waar aan de eerste steen is gelegd door de Freules DOROTHEA en JULIANA VAN GALAMA, die, met haare jongere Zuster RIXT VAN GALAMA, de eenige overgeblevenen zijn van het aloud adelijk Friesch geslagt VAN GALAMA; zijnde het laatste mannelijk oir van dit huis, de Hoog Wel Gebooren Heer ANTONIUS SIXTUS VAN GALAMA, op den achtëntwintigsten Junij des Jaars 1737, overleeden. In 1770 wierdt het Stadshuis, door 't aankoopen van 't oude Familiehuis van POPMA, bijna de helft vergroot. In de bovenste verdiepinge heeft men, behalven de Sekretarije, eene Burgemeesters en eene Raads of Vroedschapskamer, die beide zeer net behangen zijn; onder vindt men ook twee ruime vertrekken, van welke het eene dient tot eene kamer voor de Gerechtsdienaars, en 't andere tot eene openbaare Gevangkenisse. 't Gemeld geslagt van POPMA was, voor deezen, zeer vermaard, wegens verscheiden geleerde Mannen, die daar uit zijn voortgesprooten. AUKE POPMA teelde bij zijne Huisvrouw, JOUK VAN HETTINGA, vijf Zoonen, SIKKE, TIETE, SIPKE, AUKE en RIENK. SIKKE of SIXTUS wierdt te *Dole* in *Bourgondien* der Rechten Doctor, en gaf in 't licht *C. Celsus de arte Dicendi*. TIETE of TITUS schreef over *de Epistolæ Familiares van Cicero* &c. SIPKE of CYPRIANUS handelde over *Sallustius*, en AUKE of AUSONIUS schreef verscheiden geleerde Verhandelingen. Nog heeft HESSEL, de Zoon van TITUS, over *Curtius* iets in 't licht gegeeven. Ook bloeide weleer hier GELLIUS ILSTANUS, Kommandeur van 't Hospitaal van St. JAN, die de beschrijving en afteekening van eenige Friesche Steden in zijn' tijd heeft gemaakt. Nog heden ten dage ziet men in de Kerk de begraafplaatzen der POPMA's, gedekt met zwaare Zerken, op welke Latijnsche Opschriften en Verlen staan; doch die zodanig zijn uitgesleeten, dat men ze niet kan leezen.

Weleer hadt men in *Ylst* een Klooster van de orde der Karmeliten, staande nabij de Kerk, aan welk Paus JOHANNES,

de XXII van dien naam, de zelfde Voorrechten schonk en bevestigde, welke door BONIFACIUS DEN VIII aan de Orden der Predikheeren en Minderbroederen gegeeven waren, zo als blijkt uit de Bulle welke daar van voorhanden is. Het Klooster van *Woudsend* was dus met dat te *Ylst* van de zelfde orde, en wierdt daarom, naderhand, toen het door hooge watervloeden, en daarop gevolgde rampen, beschadigd en verarmd was, aan dat te *Ylst* toegevoegd. Doch ook dit Klooster is reeds van overlang verdweenen. Zelfs hebben de Roomschgezinden, die hier maar weinigen in getal zijn, thans geene Kerk te *Ylst*, maar verrichten hunnen Godsdienst te *Sneek*. De Doopsgezinden daarentegen hebben 'er één Vermaaningshuis of Kerk, in welke de dienst door éénen besoldigden Leeraar wordt waargenomen.

Ter bevorderinge van den bloei der Stad, waar op men, zedert eenigen tijd, meer dan wel voorheen is bedagt geweest, oordeelde de Regeering dat eene algemeene Koemarkt van weezenlijk nut zou konnen zijn; daarom kogt dezelve, in 1783, zekeren ruimen langwerpig vierkanten tuin, in 't midden der Stad, tegen over het Stadshuis gelegen, en liet denzelven tot eene openbaare marktplaats in gereedheid brengen. Eertijds stondt hier de Stins van den Kolloneel HETTINGA, waarin de glazen vereerd waren door de volgende Adelijke Persoonen van dien tijd.

TACO VAN GALAMA.	AUCK AUCKAMA.
ANNA VAN GALAMA.	WERP VAN TJESSENS.
DOITSE VAN BONGA.	IDA VAN GALAMA.
FRANS VAN BIZINGA.	RIXTA VAN GALAMA.
ANNA VAN GALAMA.	TITUS VAN GALAMA.

Deeze plaats is geplaveid, en van weerskanten, gelijk ook van achteren, met huizen bebouwd; hebbende in 't midden eene poort aan 't water, om 't Vee daar uit de Schepen te lossen; doch van vooren aan de Straat is de Markt open, en alleen voorzien met een' dubbele rij paalen. Deeze Markt kan over de driehonderd Runderen bevatten, gelijk in 1783 is gebleeken.

In

In het zelfde jaar wierdt nog, door de Magiſtraat en Vroedſchap, eene nieuwe en ruimere Waag gebouwd, welke aan drie zijden met overdekte Gaanderijen omringd is, en op den grond ſtaat, welken de oude Waag voorheen gedeeltelijk beſloeg, aan den Noordkant van 't Stadshuis.

Aan deeze Stad ſtaan vier Molens, te weeten, één Eek-, twee Hout- en één Roggemolen; voorts heeft men hier ééne Brouwerij, ééne Stookerij en vijf Bakkers. Geduurende eenige jaaren hadt *Ylst* zeer afgenomen; doch begint nu, door de zorge der Regeeringe, weder te bloeien: ook is deeze Stad inderdaad zeer gelegen tot Handel en Fabrieken, wegens de ruime wateren, die alomme en ook naa vier Zeehavens, met naame *Stavoren*, *Workum*, *de Lemmer* en *Tacozijl*, loopen.

De voornaame middelen van beſtaan zijn hier de Boter- en Kaasmarkt, en de fabriek van Scheepstimmeren; vindende men hier thans, behalven verſcheiden Bootjesmaakerijen, twee groote Scheeps-Hellingen, eene aan 't Zuidoostelijk, en eene aan 't Noordoostelijk einde der Stad, op welke Koffen van negentig en honderd voeten worden gebouwd, hoedanige 'er nog drie in den Jaare 1784 zijn afgeloopen.

Des Zaturdags avonds vaart van hier een Beurtman op *Amſterdam*, en daarenboven 's Dingsdags avonds een Boterſchip, 't welk ook pakgoederen en menſchen meede neemt.

's Vrijdags morgens ten negen uuren vaart van hier een Schip op *Leeuwarden*, 's Maandags morgens ten zes of zeven uuren een op *de Jouwer*, en 's Donderdags een op *Workum*. Op *Bolsward* vaart alle Vrijdags morgens ten zeven uuren; doch op *Sneek* dagelijks, den Zondag uitgezonderd, eene Snik, terwijl de *Bolswarder* Snik op *Sneek*, hier tweemaalen 's daags door komt.

In 1783 wierdt de vervallen Weekmarkt wederom op nieuw aangelegd, en geſteld op Maandag, tot hier toe met goed gevolg. In plaats der oude verwaarloosde Jaarmarkten, zijn 'er ook twee nieuwe aangelegd, als eene in 't Voorjaar in Maij, op welke zeer veel Vee komt, en eene in 't laatſt van Oktober.

Onder de *Tijler* Burgers wordt nog heden de gewoone landtaal, te weeten 't boere Friesch, gesproken. De kleeding is hier ook nog, over 't algemeen, de boere kleeding; doch veele vrouwen en jonge dogters beginnen zich op 't zogenoemde klein Steedsters op te schikken.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*; ALTING, *Notitia German. Inferior.*; *Oudheden van Friesland*; *Tegenw. Staat.*

YPEKOLSGA, door sommigen *Ipekolsga* of *Epekolsga* genaamd, hoewel, onzes oordeels, de door ons opgegeevene de rechte spelding is, althans indien het waarheid zij, dat de oorspronklijke benaaming *Hyppolitusga* zou geweest zijn, en men slegts, bij verdraaijing of verbastering, den tegenwoordigen naam daar aan zou gegeeven hebben. Het Dorp is gelegen in het Kwartier van *Westergo*, in de Grietenij van *Wymbritseradeel*, alwaar het, onder de achtëntwintig Dorpen, die men in het Distrikt telt, in rang de zevende plaats bekleedt, en tweeëntwintig Stemmen uitbrengt. *Ypekolsga*, 't welk, gelijk uit het getal der Stemdraagende Plaatzen genoeg is af te leiden, geen grooten omtrek beslaat, grenst ten Zuiden aan het Slooter-Meir, in de nabuurschap der Stad *Slooten*. In overoude tijden stondt hier, gelijk in veele andere Dorpen, een Stins, of versterkt Huis, aan eenen Edelman, TAKE ABBEMA, toebehoorende. Hij hieldt de zijde der *Vetkoopers*, in de Friesche tweespalten. De *Schieringers*, welke in het nabuurig *Slooten* in bezetting lagen, in den Jaare 1520, eenen uitval uit die Stad hebbende gedaan, bemagtigden de Sterkte, en braken ze af tot op den grond. Al vroeger, te weeten, in den Jaare 1497, was de Kerk der Plaatze, door de Soldaaten, in brand gestoken, en in eenen puinhoop veranderd. Vijftien gewijde Hostiën verteerden, ten zelfden tijde, in den alvernielenden brand, tot assche. Doch haare kragt was daarom niet vernietigd. Zo veele en zo groote wonder-

wer-

werken, gelijk men beuzelde, geschiedden 'er op de plaatze, dat het ligtgeloovig Gemeen, in groote hoopen, derwaarts zamenschoolde, en 'er gelds genoeg ten offer bragt, dat men, voor de opgegaarde penningen, eerlang, wederom eene nieuwe Kerk konde stigten. Om het deerlijk verval des gewijden Gebouws te verhelpen, vondt men, in den Jaare 1664, zich genoodzaakt, de Kerk geheel te vernieuwen. Zij wierdt toen met een klein spits Torentje voorzien. De Hervormde Leeraar, die te *Woudsend* zijn vast verblijf houdt, verrigt ook hier, zo wel als in de twee nabuurige Dorpen *Indijk* en *Smallebrugge*, den predikdienst.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS.

YPESLOOT, weleer een Gehugt of Buurt, aan den Diemerdijk, niet verre van *Amsterdam*. Tegenwoordig staat 'er niet meer dan een enkel huis.

YPESLOOTER-SLUIS, eene Uitwatering of Sluis, in den straks genoemden Diemerdijk, ten Oosten van *Amsterdam*. Zij wierdt aangelegd, om door dezelve het water uit het *Nieuwe Diep*, door eene inbreuk van den straks genoemden Dijk veroorzaakt, gelijk ook uit het *Diemer-Meir*, in het Y te ontlasten. Intusschen moeten wij hier aanmerken, dat deeze Sluis tegenwoordig niet meer wordt gevonden ter plaatze, alwaar zij oorspronklijk wierdt aangelegd. Zij lag weleer bij de Buurt *Ypesloot*, tusschen de Stad en de Herberg *Zeeburg*. Al voor lang heeft men de Uitwatering, om dringende redenen, van daar tot aan geene zijde van *Jaap Hannes* verplaatst; zijnde een ander gehugt, alwaar men tegenwoordig het Gemeene-Landshuis van deezen oord ontmoet.

Zie COMMELYN en WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*.

YSBRECHTUM, een Dorp in de Friesche Grietenij *Wymbritzeradeel*, onder het Kwartier van *Westergo*, in rang het tweeëntwintigste onder de achtëntwintig Dorpen van dat Distrikt. Men ontmoet het Dorp, niet verre van de Stad *Sneek*, alwaar het zeer vermaaklijk rondom in het Geboomte ligt, behoorende tot de aanzienlijke Lustplaatze, van ouds *Epema-State* genaamd; weleer de verblijfplaats van drie agtervolgende Grietmannen, uit het aanzienlijk Geslagt van BURMANIA, allen, door hunne Geleerdheid en Staatkunde, zeer beroemd. Thans is zij de eigendom van den befaamden EGBERT SJUK GERROLD JUCKEMA VAN BURMANIA RENGERS, tot op den jongstvoorgaande Omwenteling Grietman van deezen Deele. De Kerk van het Dorp pronkt van boven met een klein Torentje, en van binnen met eene pragtige Begraafplaats van het Geslagt van BURMANIA; voorts met een fraai Orgel, en verdere sieraaden. De Hervormde Leeraar, welke hier den predikdienst waarneemt, is gehouden om op twee nabuurige Dorpjes, *Tjallehuizum* en *Tirns*, het gewijde dienstwerk insgelijks te verrigten. Onder *Ysbrechtum* behoorde, weleer, het vermaarde Klooster *Thabor*, waar van wij, ter zijner plaatze in ons *Woordenboek*, verslag gedaan hebben. Zie Deel XXVIII, bl. 204. enz. Nog heden ten dage behooren onder dit Dorp de buurtjes *Pophorne* en *Bons*. Van de eerstgemelde Buurt liggen de Huizen op eene hoogte, zich in de lengte uitstrekkende, en bij den naam van de *Oude Zeedijk* bekend. Eene Sterkte, Schans of iet soortgelijks, zal, waarschijnlijk, van ouds hier gelegen hebben, vermits men 'er, diep in den grond graavende, zwaare fondamenten aantreft. Eindelijk moeten wij nog aanmerken, dat *Ysbrechtum* in de algemeene belangen der Grietenije zeventien Stemmen uitbrengt.

Zie WINSEMIUS en SCHOTANUS; *Tegenwoordige Staat van Friesland*, enz.

YSSEL. Twee rivieren van deezen naam ontmoet men in ons Vaderland: de eene de *Gelderſche* of *Doesburgſche*, de andere de *Hollandſche* of de *Goudſche* genaamd. De eerstgemelde, hier door ons bedoeld, was bij de Romeinen onder den naam van *Sala* bekend. Zij neemt haaren oorſprong in *Westfalen*, niet verre van het Slot *Raatsveld*, tusſchen *Veelen* en *Lembeek*, aan de grenzen van het Hertogdom *Kleef*. Voortſtroomende, loopt de *Yſſel* door of voorbij de Steden *Ringenberg*, *Yſſelburg*, *Anholt*, *Burg*, *Dotichem* en *Doesburg*. Hier draagt de rivier den naam van den *Ouden Yſſel*. Bij de laatstgenoemde Stad ontvangt het water der riviere merkelijke verſterking, dewijl zich aldaar met dezelve vereenigt, de van ouds zo zeer vermaarde *Graft van Druſus*; dus genaamd naar den Romein DRUSUS, Stiefzoon van den Ceſar AUGUSTUS, welke, door middel van dezelve, den *Rhijn* met den *Yſſel* vereenigde, om alzo de wateren der eerstgenoemde riviere af te leiden, den geweldigen ſtroom te breeken, of ook, veelligt, om de belangen van den binnenlandſchen Koophandel te bevorderen. Van *Doesburg*, onder den enkelen naam van *Yſſel*, voortloopende, bezoekt de rivier de Steden *Zutfen*, *Deventer* en *Campen*, en valt, beneden de laatstgemelde Overijsſelſche Stad, in de Zuiderzee. Van meerder uitgebreidheid, egter, was de loop deezer riviere, in overoude tijden, toen de ſtraks genoemde Zuiderzee nog geen aanweezen hadt, althans binnen een veel enger kil beſlooten was. Ten Oosten van dezelve rukte zij voort, door een gedeelte van *Friesland*, op een kleinen afſtand van *Stavoren*, en ontlastte zich ten laatſte in den Oceaan, door eenen uitgang, bij de Romeinen *Flevus* of *Flevum*, tegenwoordig *het Vlie* genaamd. Van haare gelegenheid aan geene zijde van den *Yſſel*, heeft eene der Zeven Vereenigde Provinciën, haaren naam van *Overyſſel* ontleend.

Zie HALMA.

YSSEL, in onderſcheiding van den bovengemelden, de *Goudſche*, of ook wel, meer algemeen, de *Hollandſche*

Y-

Ysel genaamd, neemt zijnen oorsprong uit de *Lek*, een weinig beneden *Vreeswijk* of *de Vaart*; doch is van den Lekstroom afgescheiden, door middel van eenen Dam, om welken te mogen leggen, reeds in den Jaare 1285 verlof was gegeeven. In deezen Dam ligt een Sluis of Duiker, door welke de *Ysel*, ondanks deeze opstopping, nog al eenig water uit de *Lek* ontvangt. Den meesten toevoer van water, egter, bekoomt de Stroom uit de *Vaart*, of den *Vaartschen Rhijn*, in welken, een weinig boven *Jutfaas*, een Sluis gelegd is, de *Doorslag* genaamd, door welke het water, uit den *Vaartschen Rhijn*, langs eene Vaart, die al voor honderden van jaaren door het Geregt van het *Gein* of *Oude Gein* gegraaven is, boven *Yselstein*, gebragt wordt in den *Ysel*; die hooger op, tot aan de *Lek*, meer niet dan een Sloot gelijkt, doch hier bevaarbaar wordt, en de gemeenschap tusschen de *Lek* en den *Ysel* open houdt. Ook wordt 'er, wanneer de Sluis van den *Vaartschen Rhijn* gesllooten wordt gehouden, van *Utrecht*, door het *Gein*, langs den *Ysel*, op *Rotterdam* gevaaren. Van *Yselstein* loopt de rivier langs *Montfoort* en door *Oudewater*; vormende dezelve, ter laatstgenoemde plaatze, eene ruime doorvaart, die, door *Linschoten*, na *Woerden* en verder in den *Rhijn* loopt; door welke, en andere mindere wateringen hier omstreeks, veele der omliggende Landen en Polders bewaterd worden. De *Ysel*, vervolgens, van *Oudewater*, langs *Haastrecht*, voortstroomende, bereikt eindelijk *Gouda*, verkrijgt aldaar eene aanzienlijke breedte, en legt alzo den grond des bloeis van den binnenlandschen scheepvaart in die Stad. Door *Gouda* loopende, formeert de *Ysel* het water, bij den naam van *de Gouwe* bekend, 't welk van daar voorbij het Dorp *Boskoop* voortloopende tot aan de *Goudsche Sluis*, door middel van die vermaarde Waterkeeringe van het Rhijnwater wordt gescheiden. De *Ysel*, intusschen, aan eene andere zijde van *Gouda* voortvlietende, loopt tusschen *Moordrecht* en *Gouderak* door, voorbij *Oudekerk* en langs *Kapelle aan den Ysel*; tot dat hij eindelijk, een weinig laager tegenover *Yselmonde*, zich met de *Merwe* vereenigt, en aldaar zijnen naam verliest. Voor 't overige heeft de *Ysel* dit bijzonders, dat

zij,

zij, even als de Zee, aan Ebbe en Vloed onderhevig is. Nogthans heeft zij, bij het ebben of vallen, geen meer gevolg van water, dan de Vloed daar in heeft gedreeven, of de binnenlanden uitgeeven. Aan deeze oorzaak moet het worden toegeschreeven, dat het drabbige opperwater, 't welk 'er door den Vloed binnen koomt, meer bezinkt dan in de sterk afloopende rivieren. Van hier dat de klei, welke van den bodem der riviere wordt opgebaggerd, veel bekwaamer is tot het bakken van steenen, als zijnde zuiverder dan andere klei, die meer aan de lucht bloot gesteld, en met ongelijkslagtige deelen is vermengd. De Steenovens, langs den *Tssel* in menigte opgerigt, leveren hier door overvloed van gebakken steenen. Eindelijk ontmoet men, langs de Rivier, verscheiden aanzienlijke Dorpen: de voornaamste zijn *Tsselmonde*, *Ouderkerk op den Tssel* en *Krimpen op den Tssel*, de beide laatste, in onderscheiden van andere Dorpen van dien naam, aldus geheeten. Dat de Baronnie en het Stedeken *Tsselstein* van den Stroom hunnen naam ontleend hebben, zullen wij hier naa, ter bekwaame plaatze, aanmerken.

Zie H. JUNIUS, *Batavia*; OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuidholland*; J. LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Natuurlijke Historie van Holland*.

YSSELHAM, was, in vroegere dagen, een niet onaanzienlijk Dorp, in de Provincie *Overyssel*, in het Drostampt van *Vollenhoven*, niet verre van het adelijk gestigt *Paaslo*, vier uuren van *Steenwijk*, en drie uuren van *Blokzyl* en de *Kuinder* gelegen. Tegenwoordig is het niet meer dan een Buurt van slegts weinige Huizen. De omliggende oord, als zijnde graasrijk en vrugtbaar, is zeer vermaaklijk. Veel hadt *Tsselham* te lijden, geduurende de oneenigheden en oorlogen tusschen den Utrechtschen Bisschop en de *Friezen*. Gelegen genoegzaam op de grensscheiding tusschen de wederzijdsche grondgebieden, was het eene plaats van veele aangelegenheid,

zo om de eigen landen en bezittingen te beveiligen, als om die des vijands te beschadigen of te bemagtigen. Van hier dat het, naar gelange de kans des Oorlogs zich ginds of herwaarts keerde, nu eens in Friesche, dan in Bisschoplijke magt was. In den Jaare 1355 wierdt het geschil ten einde gebragt, doordien de Kerkvoogd de Ingezeetenen tot zo verre onder de knie gebragt hadt, dat hij hen met eede deedt beloven, hem voortaan trouwe en onderdaanigheid te zullen betoonen, zonder ooit wederom het oog te wenden na de *Friezen* van *Stellingwerf* en *Schoterwerf*, met welke zij, dus lang, geheuld hadden. Gedurende de Roomsche tijden stondt hier eene Kerk, welke aan den eersten Christen Martelaar STEFANUS was toegewijd; dezelve behoorde onder het Dekenschap van *Steenwijk*.

Zie LINDENBORN, *Histor. Episcop. Daventr.*; DUMBAR, *Analecta*.

YSSELMONDE, (*Het Dorp*) gelegen in eene Ambagtsheerlijkheid van dien naam, in *Zuidholland*, ontleende zijnen naam van zijne ligging aan den mond van den *Tsfel*; 't zij dan dat dezelve hier zijn begin nam, gelijk zommigen willen, of dat de Rivier aldaar haare uitwatering hadt, zo als anderen beweeren. Reeds op den Jaare 1076 vindt men dit Dorp vermeld. Doch dit, door verloop van tijd, doorbreeken van Dijken en wegspoelen van Landen, vergaan zijnde, wierdt, in de plaats daar van, het tegenwoordige Dorp gebouwd, schuins tegenover den Mond van den *Tsfel*, recht tegenover het *Kralinger Veer* in *Schieland*, van waar men, met een Pont, na *Tsfelmonde* overvaart, om langs dien weg, wanneer men daar toe den wil heeft, na *Dordrecht* voort te reizen. Men heeft hier eene fraaie Kerk, van welke de stigtingstijd door zommigen op het Jaar 1462 wordt gesteld. De grond van hun gevoelen is, om dat men dat Jaargetal ontmoette op eenen Klok, welke te bersten geluid zijnde, zedert uit den Toren wierdt genomen. Voorts pronkt het gewijde Gestigt met twee Torens, den eenen, egter, grooter

ter dan den anderen. Volgens aloud gebruik ontmoet men ook 'er eenige fraai beschilderde Kerkglazen. Eén Predikant neemt hier den gewijden dienst waar onder de Hervormden. Hij is lid der Klasfis van *Schieland*.

Zie HALMA.

YSSELMONDS-AMBAGTEN. Bij deezen naam is het Distrikt bekend, gelegen schuins tegenover *Rotterdam*, ten Oosten, aan de Noordzijde van de Maas. Het wordt in twee Ambagten onderscheiden, ieder van welke zijnen bijzonderen Ambagtsheer, en afzonderlijke Regeering heeft. Zij worden genoemd, naar hunne ligging op de Kaart, *Oost-Ysselmonde* en *West-Ysselmonde*.

YSSELMONDE, (*Oost-*) ook zomtijds *Gijsbrecht-Jacobs-Ambagt* genaamd, is de grootste der twee Ambagtsheerlijkheden van dien naam; zij bevat, volgens opgave in de Verpondingslijsten, vijfhonderdeenëntachtig Morgens en honderdvijftien Roeden Lands. Volgens de zelfde Lijsten zou het getal der Huizen, in de geheele Ambagtsheerlijkheid, het Dorp daar mede onder begreepen, honderdvijfëntwintig en een Koornmolen bedraagen. Het Dorp, boven vermeld, ligt in deezen oord. Ook vondt men 'er eertijds het Slot, waar van wij vervolgens zullen spreeken. *Oost-Ysselmonde* wierdt, in vroegere dagen, van den Graave VAN EGMOND, doch zedert van de Graaflijkheid van *Holland*, ter leen gehouden. De Ambagtsheerlijkheid, van welker eerste Indijkinge wij den tijd niet vinden aangeteekend, in den Jaare 1446 zijnde ingebroken, hebben, zedert, de Ambagtsheeren van *Ysselmonde* met de Vrouwe van het naastgelegen *Rieder-Ambagt*, eene Overeenkomst gemaakt, om gezamentlijk den *Hordijk* te dijken, en de beide Ambagten onder éénen Dijkschouw te brengen. De Overeenkomst was geteekend op den eenëntwintigsten Maij des straks gemelden jaars.

Zie OUDENHOVEN, *Beschr. van Zuidholl.*

YSSELMONDE, (*West-*) als zijnde, ten opzigte der even genoemde Ambagtsheerlijkheid, in het Westen aan de *Maas* gelegen, was eertijds ook bij den naam van *Ogiers-Ambagt* bekend, en aldus genoemd naar OGIERS VAN KRALINGEN, welke hetzelve aan zijne dogter GILLIS VAN KRALINGEN ten huwelijk gaf, wanneer deeze, in den Jaare 1388, met Heere DIRK VAN DER LEKKE in den echt wierdt verbonden. *West-Ysselmonde* is eene verzameling van verscheiden Polders, welke, volgens de opgave in de Verpondingslijsten, te zamen bevatten vierhonderd drieënnegentig Morgens en driehonderd zevenëntwintig Roeden. Volgens die zelfde Lijsten, de oude met de nieuwe zijnde vergeleeken, heeft 'er een schroomlijk verval, zints het opmaaken van dezelve, plaats gehad. Honderdvijftien is het getal der Huizen op de eerste, en niet meer dan zesëndertig op de laatste aangeschreeven.

Zie OUDENHOVEN, *Zuidholland.*

YSSELMONDE, (*Het Slot*) gelegen in of bij het Dorp van dien naam, aan den Maasdijk, tusschen de Steden *Rotterdam* en *Dordrecht.* De grondlegger daar van was Bisschop WILLEM van *Utrecht*, daar toe bewogen, 't zij om het Gestigt te doen dienen tot bescherminge der Landen, welke aan hem, in deezen oord, waren afgestaan, of, gelijk anderen meenen, om den scheepvaart langs den Ysselstroom te dekken. Doch het mogt hem niet gebeuren, den tijd der volbouwinge te beleeven; hij overleedt in de maand Maij des Jaars 1076; waar uit wij mogen besluiten, dat hij 's jaars te vooren, of misschien wel vroeger, met de stigting eenen aanvang zal gemaakt hebben. WILLEMS Opvolger in den Bisschoplijken Zetel, KOENRAAD, drieëntwintigste Bisschop van *Utrecht*, voltooide het Slot; waar van WACHTENDORP, in zijn Rijmkronijk, schrijft:

„ 't Kasteel was wel bemuurt, daar rontom water liep,
„ En binnensmuurs een wal, de gracht was breet en diep."

Het

Het Slot was naauwlijks voltooid, of de Stigter vondt zich in de noodzaaklijkheid, om op hetzelve een beleg te verduuren, waarin hij zelve de nederlaage bekwam, en het Gestigt genoegzaam geheel gesloopt wierdt. De omstandigheden worden aldus verhaald.

DIRK DE V, Zoon van Graave FLORIS DEN I, zijnen Vader, terwijl hij nog een kind was, zijnde opgevolgd, was door den Bisschop van *Utrecht* van zijn Vaderlijk erfgoed, het Graafschap van *Holland*, ontzet geworden. De Hollanders, intusschen, gelijk het Karakter dier Natie, ten allen tijde, medebragt, hunnen Heeren, in den Lande gebooren, genegenheid toe te draagen, hielden het, in hun hart, met den ongelukkigen DIRK, en droegen met ongeduld het juk des Utrechtschen Mijtervoogds. Naa de aflijvigheid van Graave FLORIS, was diens Weduw RICHILDE met den vermaarden ROBERT DEN VRIES in 't huwelijk getreeden. Deeze, de gezindheid der Hollanders kennende, en dezelve ten voordeele van zijnen Stiefzoon willende te baate neemen, nam het besluit, ter bemagtiginge van het Graafschap *Holland* eenen kans te waagen. Hij bevondt zich thans in *Vlaanderen*. En alzo hij van oordeel was, dat het gelukkig slaagen zijner onderneeminge inzonderheid afhing van het bemagtigen van het Slot van *Ysselmonde*, als waar door de Hollanders in bedwang wierden gehouden, besloot hij terstond tot het verzamelen eener bekwaame Vloote, die, rijklijk van manschap voorzien, den mond der *Maaze* binnen loopen, en een deel volks aan Land zoude zetten; deeze zouden, onder bedekking der Vloote, het beleg der Sterkte onderneemen. Om zijnen slag te wisser te neemen, vervoegde hij zich, met verzoek om eenige schepen, bij den Koning van *Engeland*. Deeze was thans de vermaarde WILLEM, Hertog van *Normandije*, bij den naam van WILLEM DE VEROVERAAR bekend, Zwager van ROBERT DEN VRIES, van welken hij eene Zuster ter Echtgenoote hadt. Deeze bloedverwantschap, veelligt, bewoog den Engelschen Koning om in ROBERTS aanzoek te bewilligen. De Schepen, door hem toegestaan, vereenigden zich met die der Hollanders, in *Vlaanderen*.

Graaf DIRK, zich aan het hoofd der Vereenigde Vloot gesteld hebbende, zeilde daar mede na de *Maaze*, of de *Merwe*, brandende van begeerte om in het bezit van het Vaderlijk Graafschap hersteld te worden. Niet zo heimelijk waren deeze toerustingen geschied, of Bisschop KOENRAAD hadt daar van de lucht gekregen, en, in tijds, eenige Schepen in gereedheid doen brengen. Deeze waren geplaatst in den mond der riviere, om aan den Hollander den doortogt na het Slot *IJsselmonde* te betwisten. Het leedt niet lang, of de wederzijdsche Vlooten raakten aan elkander. Lang en hevig wierdt hier gevogten, met zwaar verlies aan wederzijden. Eindelijk verklaarde zich de overwinning ten voordeele van Graave DIRK. Onder de gesneuvelden van naame, aan de zijde des Bisschops, vinden wij GEERLAK, Graaf van *Zutfen*, genoemd.

De Bisschoplijke schepen, deels vernield, deels genomen of op de vlugt zijnde gedreeven, deedt Graaf DIRK een gedeelte zijner Troepen aan land gaan, om daar mede het Slot *IJselmonde* te belegeren. Bisschop KOENRAAD, met eene talrijke Bezetting, bevondt zich thans in eigen persoon binnen de Sterkte. Met Torens en eenen Voorburgt was dezelve, naar het gebruik dier tijden, behoorlijk versterkt. Ondanks deeze middelen van verweeringe, wierdt het Kasteel, door de Hollanders, die zich bij Graaf DIRK gevoegd hadden, zo hevig bestormd, dat de Voorburgt, wel haast, ten eenemaale wierdt om verre geworpen. Daarenboven wierpen de Belegeraars, uit hunne Blijden, zo zwaare steenen tegen de Torens van het Slot, dat de een naa den anderen ter aarde storte, of zwaar beschadigd wierdt. Groot was ook het verlies van manschap binnen de Sterkte. Naauwlijks vertoonden zich de belegerden boven de borstweeringen van het Kasteel, of zij wierden door de *Vlamingen*, die in het behandelen van den Boog zonderling bedreeven waren, doorschooten of van daar na binnen gejaagd. Eindelijk schooten de Belegeraars den brand in het Slot; waar toe men zich, waarschijnlijk, van brandende spietsen bediende. Het hevig woeden der vlammen, welke men niet wist te bluschen, bragt de Burgtzaaten in de uiterste verlegenheid. Naa verloop

loop van zestien dagen, welke het beleg gedunrd hadt, alzo Bisschop KOENRAAD geenen kans zag om het langer uit te houden, besloot hij zich over te geeven, onder voorwaarde, dat hem en zijnen lotgenooten de vrije uittogt na *Utrecht* zou vergund worden. Daar tegen bedong Graaf DIRK van zijnen kant, de belofte van den Kerkvoogd, dat hij in het gerust en vreedzaam bezit van het Graafschap *Holland* zou gelaaten worden. Het Slot wierdt, zedert, geheellijk geslegt. Volgens sommigen zouden 'er van het Slot geene kenmerken meer voorhanden zijn, en de plaats, alwaar het heeft gestaan, niet meer kunnen aangeweezen worden. Volgens anderen zou men de grondslagen in *Oost-Tsselmonde* nog heden ten dage kunnen vinden. Heer FLORIS OEM VAN WYNGAARDEN bouwde hier, in den Jaare 1483, een Kasteel, uit het water; 't welk, tusschen de Jaaren 1680 en 1690, door den Heer JOHAN DE MEY tot den grond toe afgebroken, en van nieuws met vier Torens sierlijk herbouwd wierdt.

Zie MELIS STOKE, *Hollandsche Rijmkronijk*; OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuidholland.*

YSSELMUIDEN, een Dorp in de Provincie *Overysel*, in het Kwartier van *Salland*, recht tegenover de Stad *Campen* aan den *Tsel*, en naauwlijks een vierendeel uurs van daar gelegen. Het Dorp heeft zijnen naam gegeeven aan een Drostampt, onder het welk, daarenboven, behooren *Ens*, *Genemuiden* en *Camperveen*, en waar over, ten allen tijde, mannen van den hoogsten rang in het Gewest het bewind gevoerd hebben. De Kerk van *Tsselmuiden*, alwaar tegenwoordig één Hervormde Leeraar, zijnde lid der Klassis van *Campen*, den gewijden dienst verrigt, was, gedunrende de Roomsche tijden, aan de Heiligen CRISPINUS en CRISPINIANUS gewijd. Het *Deventersche* Kapittel van Sinte LEBAWYN hadt en oeffende het regt om eenen Pastoor te benoemen. Wijders hadt men in de Kerk van *Tsselmuiden* twee Vikarijen; de eene van Sinte ELIZABETH, de andere van Sint MARTYN,

Voor het overige is het Geslagt van YSSELMUIDEN, zints bijkans zeshonderd jaaren, zeer vermaard geweest, als hebbende de zeer veele doorluchtige Mannen voortgebragt, welke zo in het Veld als in de Raadzaal, aan het Vaderland zeer uitsteekende diensten gedaan hebben.

Zie MOONEN. *Kronijk van Deventer*; REVII *Daventria Illustr.* DUMBAR, *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer.*

YSSELOORD, een uitspringende streek Lands, in *Gelderland*, op de *Veluwe*, in *Veluwenzoom*, over het Dorp *Malburg*, ter plaatze alwaar de *Rhijn*, aan de rechterhand, in den *Yssel*, door DRUSUS gegraaven, valt, ongeveer een half uur gaans boven *Arnhem*. In overoude tijden plagt hier een Schans te leggen, met vier punten of bolwerken voorzien, naar de plaats zijner ligginge de Schans van *Ysseloord* genaamd. Tot een belangrijken twistappel diende deeze Sterkte, geduurende de Spaansche Oorlogen. Naauwlijks hadt de Spaansche Veldheer VERDUGO, in den Jaare 1585, het Kasteel bemagtigd, en daar van bezit genomen, of de Graaf VAN MEURS EN NIEUWENAAR zogt hem van daar te doen verhuizen. Op den zesden October des gemelden jaars verscheen hij, met achttien Vaandelen, zo *Engelschen* als *Duitschers*, voor de Vesting, en maakte straks eenen aanvang, zo van de Veluwsche als van de Betuwsche zijde, om dezelve te beschieten. Negen Stukken Geschut gebruikte hij daar toe; twee van die Stukken waren heele Kartouwen. Merkelijk nadeels leedt men hier door van binnen; doch herstelde het straks, zo goed men konde. Van hunnen kant booden de belegerden dapperen wederstand. Meenig eenen storm sloegen zij kloekmoedig af. In eenen uitval gelukte het hun, onder meer anderen, die aan de Staatsche zijde sneuvelen, derzelven dapperen Kapitein WILLEM VAN DOORN te doen vallen. Van drie Staatsche Uitleggers, die uit hunne Masten, rijklijk met Soldaaten voorzien, dapper vuur gaven, schooten zij twee te onbruik: zo dat zij, ter naauwer nood vlot wordende,

met

met den Stroom afdreeven. Ondanks dit alles, de Burgtzaaten vernomen hebbende, dat de belegeraars tot een nieuwen storm aanstal maakten, en geenen kans ziende om denzelven af te weeren, vonden zij zich, eerlang, genoodzaakt om de Sterkte over te geeven. Zij bedongen vrijen uittogt, met volle wapenrusting, mids zij, evenwel, de Vaandels en Trommen agter lieten.

De Schans *Ysseloord* bleef, zedert, in de magt der Staaten, tot in de maand Augustus des Jaars 1629, wanneer Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, geenen kans ziende om *'s Hertogenbosch*, door FREDERIK HENRIK VAN ORANJA belegerd, te ontzetten, na den *Ysel* toog, en, door middel van kleine Schuitjes, beneden *Ysseloord*, te *Westervoort*, den Stroom overgetrokken zijnde, in de *Veluwe* viel, met oogmerk om voorts op den Schans eenen kans te waagen. Dapper kweet zich, bij deeze gelegenheid, DIRK DIBBETS, Burgemeester van *Arnhem*; en lust het ons, van 's Mans heldhaftigheid, met de eigen woorden van ARNOLDUS MONTANUS, hier de gedagtenis te vernieuwen, ten blijke dat men, in die zorgelijke dagen, in ons Vaderland Mannen vondt, die, voor de goede zaak, hun leeven durfden in de waagschaal stellen. „ Op dit gerucht, (schrijft MONTANUS) dat naamelijk de „ Spanjaards na den *Ysel* in aantogt waren, spat DIRK DIBBETS, Burgemeester (van *Arnhem*), den 13 van Hooijmaandt ter stadt uit naar *Ysseloort*, met 30 burgers, tot „ bescherminge der schans aldaar. De tijding van des vijands „ aankomste was niet logenachtig, als den welken, door de „ duijsternisse het gezicht onttrokken, 't gedruijsch der wagens, en geklep der paarden van de Westersche zijde aan „ de ooren openbaarde. Omzichtig droeg zich DIBBETS in „ deezen toestant van zaken. Fluks boort hij de ponten in „ den grondt, belast den Uitlegger, met zeven soldaten bemant, de musketten en buijzen los te barnen, tot teken „ van wakkerheijt, en den Trommeslagers van het Burgervaandel onder Hopman DIBBETS VAN UCHTEN, in 't midden „ des nachts aangekomen, den Schotschen en Engelschen „ slagh te slaan, om den Spanjaardt in achterdenken te brengen, dat deeze lantaart den overkant bezet hiel. 't Be-

 „ drogh

„ drogh gelukte; want de vijant (hoewel door een Priester, „ met het poortsluijten uijt *Arnhem* gegaan, verkundschapt, „ dat 'er geen bezettinge binnen was) voor tegenstant uijt „ de Ysseloortsche schans bevreest, op welke hij 't gemunt „ hadde, zakt benewaarts naar *Dork*, aldaar met kleijne „ schuijtjens, op wagens aangevoert, het overschepen begin- „ nende. Een groot getal stont nu al op den bodem der „ *Veluwe*, wanneer juijst twee Staatsche Vaandels den oever „ alhier quamen langs trekken; brusk stietenze tegen de over- „ gevarenen in, dewelke tot hun groot voordeel, uijt een „ tuijn aan den *Ysfel* zoo dapper vuur gaven, dat de aan- „ vallers met verlies des Engelschen Hopmans DARLIS, en „ eltijke soldaten tot de hertredt gedwongen wierden. Doch „ de vijandt bericht dat de Ysseloortsche schans, alleenlijk „ met burgers bezet, en aan de eene zijde nogh open was, „ spat gezwint derwaarts heen. Zonder twijfel zou de toe- „ legh gelukt zijn, indien niet de Ritmeester ZWARTZENBORG „ met drie Kornetten Ruijters, bij geval hen ontmoetende, „ zoo vinnigh aangetroffen hadt, dat hij zich genootzaakt „ vondt naar zijn voordeel, in der ijl opgeworpen, te rugh „ te wijken. Waarop de Burgemeester, ziende den vijandt „ met zijn geheele leger op de *Veluwe* gekomen, en dat „ zijne verdere verdediging vruchteloos zoude zijn, met „ zijne burgeren naar *Arnhem* keerde, en de schans, half „ geslecht, en voor zoo veel de tijdt hem toeliet, verlaten „ heeft, dies de Spanjaart ook dezelve dadelijk in bezittin- „ gen nam, en versterkte." Tot hier toe MONTANUS. Niet lang, intusschen, bleef *Ysseloord* in de handen der *Spanjaarden*. Want OTTO VAN GENT, *Heer van Dieden*, op den negentienden Augustus daar aan volgende, de Stad *Wezel*, bij verrasſing, hebbende ingenomen, verliet de vijand den Schans, en met een de geheele *Veluwe*. Bij den inval der Franschen, in den Jaare 1672, naa dat de Staatsche bezettelingen, op den dertienden Junij de Plaats verlaaten hadden, viel de Schans in handen van Koning LODEWYK DEN XIV. Merkelijk wierdt toen *Ysseloord* versterkt, en bleef de Schans in handen der Franschen, tot in het volgende jaar, wanneer

zij

zij denzelven verlieten. Sedert dien tijd heeft men 'er zich weinig aan laaten gelegen zijn. Door allengskens toeneemend verval, is de Sterkte genoegzaam geheel verdweenen. De grond daar van dient thans tot eene Weide.

Zie E. VAN METEREN en BOR, *Nederlandsche Oorlogen*; AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*; A. MONTANUS, *Leven van Frederik Henrik.*

YSSELSTEIN, eene Stad, in de Baronnie van dien naam, niet verre van de grenzen des Stichts van *Utrecht*, ongeveer twee uuren gaans ten Zuidwesten van de Stad van dien naam, en omtrent half zo verre in het Noordwesten van *Vianen*. Zij voert haaren naam gedeeltelijk naar de *Tssel*. Die van *Stein*, het welk een *Steenen Huis*, Kasteel of Tooren, zo wel als een openbaare Gevangenis beteekent, zal naar alle waarschijnlijkheid eerst aan het Slot eigen geweest, en naderhand aan de daar by gebouwde Stad en de Landstreeke gemeen geworden zijn. Van dit Slot weet men den tijd der opbouwinge niet; doch volgens onze gedagten mag men met reden onderstellen dat dit, of een ander Kasteel, hier reeds voor den Jaare 1144 zal gestaan hebben; dewijl men in dit jaar van eenen Heer van *Tsselstein* gemeld vindt. Het staat nog gedeeltelijk ter zijde van de Stad, en is alleen door derzelver Graft daar van afgescheiden. Het bestondt uit verscheiden Gebouwen, die meest afgebroken zijn, en het overige is tot een wooning voor den Drossaard bekwaam gemaakt. De Stad, die met Graften en Wallen omringd is, en door welke een Graft loopt, die de Haven genaamd wordt, is langwerpig gebouwd, en heeft twee Poorten, de Ysselpoort en de Benskooper Poort. De Hoogleeraar BOXHORN getuigt, dat de Stad, in den Jaare 1390, met Muuren en Poorten omvangen is, door ARNOUD VAN EGMOND, Heere van *Tsselstein*; doch de Oude Hollandsche Kronijk meldt van eene Belegering der Stede *Tsselstein* in den Jaare 1349, door den

den Maarschalk van het Sticht, tegens ARNOUD VAN YSSELSTEIN; die, naa dat de Stad vijf weeken bestormd was, dezelve overgaf. Hier uit is bedenkelijk, of de Muuren en Poorten niet kunnen herbouwd zijn. BEKA spreekt ten aanzien van dit geval enkel van *Ysselstein*, zonder te onderscheiden of dit het Slot of de Stad raakte; maar dewijl hij 'er bijvoegt, dat alle die van *Ysselstein* den Bisschop hulde zweeren moesten, schijnt men het wegens de Stad te moeten verstaan. Wegens de Heeren van *Ysselstein* schijnt het zeker, dat 'er geen ouder bekend zijn, dan die uit den Huize van AMSTEL zijn gesprooten. BERTRADE VAN YSSELSTEIN huwde aan GYSBRECHT VAN AMSTEL, en bragt de Heerlijkheid in dien Stam. Deeze GYSBRECHT liet, behalven zijnen Zoon, meede GYSBRECHT genaamd, en berugt door den tweespalt tegen Graave FLORIS DEN V, verscheiden andere Zoonen naa, waar onder ARENT, die als een jonger Zoon de Heerlijkheid van *Ysselstein* tot zijn aandeel verkreeg, en 'er den naam van voerde. Men zou met reden mogen gissen, dat hij geen deel hadt in de zamenzweering tegen Graaf FLORIS, of immers niet in den gepleegden moord, dewijl wij niet vinden dat zijne Goederen verbeurd gemaakt wierden: ten zij men stelle, dat het Leenregt van den Bisschop van *Utrecht* over *Ysselstein* ten dien tijde volkomen erkend wierdt; 't welk egter zeer twijfelagtig is. Men wil dat ARENT in den Jaare 1298 overleedt, en de Heerlijkheid naliet aan zijnen Zoon GYSBRECHT. Maar deeze tijd van zijn overlijden strijdt tegen het Verhaal der Oude Kronijkschrijvers, welke getuigen dat GYSBRECHT VAN YSSELSTEIN, als Maarschalk en Regter in den Lande van den Bisschop van *Utrecht*, reeds in den Jaare 1297, aan Graaf JAN van *Holland* weigerde, Hollandsch Krijgsvolk op zijn Slot *Ysselstein* te leggen, om den Bisschop te beoorlogen: waarom de Graaf toornig, deezen GYSBRECHT deedt vangen en zijn Slot belegerde; 't welk door zijn Vrouw BERTRADE of BEATRIX jaar en dag verdedigd wierdt, maar eindelijk moest overgegeeven worden, door gebrek van voorraad, en op voorwaarde, dat de helft der bezetting, daar 't lot op vallen zou, aan den wil des Graaven zou gelaaten worden, welke hij allen deedt onthoofden. De Graaf

schonk

schonk de Heerlijkheid aan WOLFAART VAN BORSSELEN, zijnen gunsteling. Naderhand gaf WILLEM DE GOEDE, Graaf van *Henegouwen*, en de III van deezen naam van *Holland*, in den Jaare 1308, ter bede van GUIDO VAN HENEGOUWEN, Bisschop van *Utrecht*, de Heerlijkheid weder te Leen aan GYSBRECHT, en aan ARENT zijnen Zoone bij opvolging, als meede aan deezes Nakomelingen, zelfs in de vrouwlijke Linie. In den Jaare 1330, vergunde hij, dat de Dogter van deezen ARENT, GUYOTTE of GUIDYN VAN YSSELSTEIN, de Heerlijkheid van *Tsselstein* zoude mogen nalaaten aan haare Kinderen, in huwlijk verwekt bij JAN VAN EGMOND: waar door de Heerlijkheid gekoomen is aan ARENT VAN EGMOND; zo dat het Geslagt der Bezitters van *Tsselstein* uit den Huize VAN AMSTEL in de regte Linie met GUYOTTE schijnt uitgestorven. ARENT VAN EGMOND overleedt in den Jaare 1409, in den ouderdom van tweeënzeventig jaaren. Uit het Nageslagt van deezes jonger Zoon WILLEM, uit wiens Stam MAXIMILIAAN VAN EGMOND gesprooten is, geraakte de Heerlijkheid van *Tsselstein* aan den Prinse van *Oranje*, WILLEM DEN I, door zijn huwelijk met ANNA, de Erfdogter van MAXIMILIAAN. Onder de Heerschappij van den gemelden Heere WILLEM VAN EGMOND, stondt de Stad *Tsselstein* een zwaare belegering uit van Hertog WILLEM VAN BEIEREN, Graave van *Holland*. De reden hier van was, dat JAN VAN EGMOND, Broeder van den Heere van *Tsselstein*, die schuldig gehouden wierdt aan verraad tegen Hertog WILLEM, uit den Lande gebannen en na *Tsselstein* gevlugt was, daar men hem herbergde. Door de Vrienden der EGMONDEN wierdt egter een Verdrag bewerkt, en bedongen, dat de Heeren VAN EGMOND uit de Stad en uit *Holland* zouden trekken, behoudens hunne Haave en Goederen, en een jaarlijksche uitkeering door den Hertog ten behoeve van WILLEM VAN EGMOND, Heere van *Tsselstein*, en van zijne Moeder JOLENTE VAN LYNINGEN. Dit gebeurde omtrent den Jaare 1415. Naa den dood van Hertog WILLEM VAN BEIEREN, in den Jaare 1417, poogde Heer WILLEM VAN EGMOND weder in 't bezit van *Tsselstein* te geraaken, en was reeds binnen gekoomen, maar wierdt 'er weder uitgedreeven, door den aanhang van Vrouw JAKOBA, welke aan die van

Utrecht en *Amersfoort* de Stad tot hunnen wille gaf: zo dat ze verwoest en verbrand wierdt, en alleen de Kerk en 't Klooster verschoond. In het volgende jaar wierdt het weinige, dat 'er overgebleeven was, behalven de Geestelijke Gebouwen, nog verder vernield. Hoe Heer WILLEM weder in het bezit van *Tsselstein* geraakt is, hebben wij niet kunnen nasporen. Maar in den Jaare 1466, in twist geraakt met ADOLF VAN GELDER, wierdt de Stad wederom belegerd en verbrand. De Hertog van *Kleef* met een groote Heirmagt in *Holland* getoogen, wilde de Stad in den Jaare 1482, wederom overmeesteren, en pleegde hier rondsom veel geweld; doch moest met groot verlies aftrekken. Dit zelfde gebeurde mede aan die van *Utrecht*, welke de Stad, in den Jaare 1411, hebben getragt te overweldigen, doch naa een beleg van drie maanden, door Heere FLORIS VAN YSSELSTEIN wierden weggedreeven. Zedert vinden wij geene andere merkwaardige gebeurtenissen wegens de Stad *Tsselstein* aangeteekend, dan dat de Franschen dezelve in den Jaare 1672, toen zij geen tegenstand kon bieden, bemagtigd hebben.

In de Stad worden ruim driehonderd Huizen geteld. Zij wordt veel bewoond van lieden, die elders door hunnen vlijt bekwaame middelen vergaderd hebben om een stil leven te leiden, en hier hunne rust zoeken. Onder de neeringen en handwerken vindt men 'er geene, die bijzonderlijk aan een Plaats worden toegeschreeven: zo dat de kostwinningen hier meest bestaan in de gerijflijkheden der Burgerlijke zamenwooninge.

De openbaare Gebouwen zijn het Stadhuis en de Kerk, benevens een Gasthuis. Het eerste is, naar gelange der Stede, een taamlijk Gebouw, en schijnt, volgens de Bouworde, die 'er bij den Ingang en aan de Voorpui in doorstraalt, niet van den vroegsten tijd te wezen. Uit het midden van het Dak rijst een Torentje, waar op een ronde Kloot of Appel staat.

De Kerk is een Kruiskerk en heeft een klein Orgel bij den Predikstoel. In 't Koor staat een verhevene Tombe, waar op een liggend Vrouwenbeeld gezien wordt, met een En-

Engeltje aan het Hoofden-eind en een Hond aan de Voeten. Het opschrift meldt dat dit de Afbeelding is van Vrouwe ALYD VAN KUILENBURG, die in den Jaare 1471 overleedt. Zij was gehuwd aan FREDRIK VAN EGMOND, Heere van *Tsselstein*, die, in het Jaar 1500, stierf. De vierkante Toren vertoont zich vrij aanzienlijk met drie Ommegangen, en eindigt met een dergelijke Spits. Indien deeze Kerk eerst gebouwd wierdt kort voor den tijd, wanneer zij tot een Parochiekerk is ingewijd, moet zij weinig onder zijn dan van den Jaare 1309, toen de Inwijding geschiedde. Eertijds was de Parochiekerk in het Dorp *Eltheren*; 't welk voorheen merklijk meer aanzien moet gehad hebben: men vindt 'er nog eenige Huizen van, omtrent een vierendeel uurs van *Tsselstein*, en de Roomschgezinden hebben nog veel eerbied voor den grond, daar zij, bij wijze van Bedevaart, Godsdienst pleegen. De Gemeente van *Tsselstein* wordt bediend door twee Predikanten, die onder de Klassis van *Buuren* behooren. De Roomschgezinden hebben hier mede eene Statie, welke door een waerelds Priester wordt waargenomen.

Het Gasthuis is een gedeelte van een oude Kloosterkerk, waar van men in de voorgaande Eeuwe dit Godshuis en vijf Woonhuizen gemaakt heeft. In dit Gasthuis worden oude behoeftige Persoonen, die geen huishouding of kinderen hebben, ingenomen. Het wordt door den Drossaard, Rentmeester, Schout en Burgemeesteren, als buiten Regenten, benevens drie Regentessen bestierd. Een Binnenvader en Binnenmoeder hebben 'er het dagglijks opzigt en bewind over.

Zie Tegenwoordige Staat van Holland.

YSSELT, bij sommigen *Isselt* gespeld, eene Ambagtsheerlijkheid, in het gedeelte des Stichts van *Utrecht*, het *Kwartier van Eemland* genaamd, even buiten de Vrijheid der Stad *Amersfoort*, in het Westen, tusschen de *Eem* en den weg na *Zoest*. De uitgestrektheid vinden wij op honderdtweeëndertig Morgens begroot. Van ouds was zij eene Ridder-

der-Hofstad, met een Kasteel, en als zodanig, in den Jaare 1330, bekend. De Voorouders van den Geleerden *Amersfoortschen burger*, MICHIEL VAN ISSELT, van wien wij elders in ons *Woordenboek*, Deel XXI. bl. 234, hebben gesproken, waren eigenaars en bewooners deezer Heerlijkheid. Voortijds plagt 'er eene Kapelle te staan, waarin eene Vikarij gevestigd was, welke ter begeevinge van den Heere der Ambagtsheerlijkheid stondt. Tegenwoordig is 'er nog een Heerenhuis, met eene Kapelle, of Kerk, aan St. BARBARA gewijd, zijnde de begraafplaats van de Heeren en Vrouwen der Heerlijkheid.

Zie BURMANNI *Traject. Eruditum*; *Historie van het Utr. Bisdom.*

YVON, (PETRUS) was een inboorling der Fransche Stad *Montauban*, de zelfde, alwaar de berugte JAN LABADIE, vóór zijne overkomt in de *Nederlanden*, den predikdienst onder de Hervormden heeft waargenomen. Waarschijnlijk zullen zij in deeze Stad kennis aan elkanderen gekreegen hebben. LABADIE vervolgens na *Holland*, en van daar na *Zeeland*, zijnde vertrokken, volgde of verzelde YVON hem derwaarts, en bevondt zich te *Middelburg*, ten tijde als zijn Vriend aldaar den post van Leeraar in de Walsche Gemeente bekleedde. Naauw en onafscheidbaar moet de vriendschap geweest zijn, welke zij hadden aangegaan. Want als LABADIE van zijnen predikdienst verlaaten, en genoodzaakt zijnde geworden, de Stad *Middelburg* te ruimen, na *Friesland* vertrok, verzelde YVON hem insgelijks derwaarts, en zette zich, nevens hem, te *Wieuwert* met der woon neder. Naa het overlijden van zijnen Vriend wierdt YVON, in zijne plaats, het hoofd der *Labadisten*, ja zelf, niet lang daar naa, eigenaar der Plaatze, door zijn huwelijk met eene der vier Zusteren VAN SOMMELSDYK, aan welke dezelve toebehoorde. YVON heeft eenige Werken geschreeven. Het voornaamste en beste, in den Jaare 1681, te *Amsterdam* gedrukt, voert den volgenden titel: *Impietas convicta à* PETRO YVONE, *Pastore Ecclesiæ Reformatæ, quæ ex mundo retracta Wiwera,*

in

in Prefsa, nunc colligitur, Tractatibus duobus, in quorum priori existentia Dei, ut omnium veritatum prima et certissima, claré stabilitur. In secundo scriptura sacra defenditur, impio libro Spinosa, cui titulus: Tractatus Theologico-Politicus, integre refutato.

Zie *Memoires du tems.*

Yvoy. (*Het Geslagt van*) Voor de volgende Geslagtlijst, ons ter plaatzinge in ons *Woordenboek* toegezonden, betuigen wij bij deezen, aan den Zender, onzen openbaaren dank. Mogten anderen, gelijk wij meermaalen wenschten, dit ons hoogstbehaaglijk voorbeeld volgen, en alzo tot een *Aanhangzel* op het geheele Werk, waar toe wij reeds merkelijke bouwstoffe bezitten, het humne bijdraagen! Van wegen de naauwkeurigheid van schikkinge, zullen wij het medegedeelde Stuk, van woord tot woord, en in de zelfde gestalte plaatzen, als het ons is ter hand gekoomen.

Het Geslacht in deeze Landen, zeedert het Jaar 1569, bekend onder de naam D'YVOY, is afcomstig uit Vrankrijk, uit de Provincie van Picardijen, alwaar het zelve in groot aanzien en eere gebloeid heeft, en een der aanzieneliijkste onder de Adelijke en Riddermatige Stammen was, zijnde desselfs eigentlijke Geslachtnaam HANGEST, tot wapen voerende *een Zilver Veld waarop een rood Kruijs beladen met vijf Goude St. Jacobs Schulpen*, hebbende voor helmteeken, *een menschenhoofd*, en voor Supports of Schildhouders, *twee Wildemannen.*

Het zelfde Geslacht heeft zo in Vrankrijk als in de naburige Nederlanden, verscheide aanzienelijke Heerlijke Leen en andere Goederen bezeeten, zijn de Heeren geweest van *Avesnecourt*, *Arzilliers*, *Blaize*, *Binderen*, *Dampiere*, *Fontaines*, *Tresnoy*, *Genlis*, *Hangest*, *Huguevillle*, *Tenville*, *Yvoy*, *Landricourt*, *Magny*, *Montmor*, *Neufville le Roy*, *Pont St. Pierre*, *Spreuwestein*, *Taule*, *Vavincourt* en anderen plaetsen. De Huijzen waarmeede het zelve, zo in Vrankrijk als in de Nederlanden vermaagschapt en geallieerd is geweest,

weest, zijn, ARZILLIERS, AMBOISE, BEAUMONT, BRUYERES, DE LA BOVE, BOUCARD BROUËRS, VAN BERCKEL. CRAON, CHATILLON, VAN DER CAPELLEN, LE FLAMENT, GARLANDE, GLABBEECK, GUICHENON VAN CHATILLON, HARCOURT, HEILLY, HUMIERES, VAN DER HORST, JOINVILLE, LEVIS, LANNOY, DE LEEUW, MONTMORENCY, MONTBAZON, MAILLY, MAGNY DU MERS, NESLE, NASSAU LA LECK, PECQUIGNY, ROYE, ROCHEROLLES, DE RUYTER, SOYECOURT, SARREBRUCHE, TONSCARVILLE, DES URSINS, UTENHOVEN, VIGNEMONT, VOORBURGH, VORST VAN WIESSEN, WALENCOURT, &c.

Het voorsz. Geslacht zig van tijd tot tijd uitbreidende, hebben de onderscheide takken, zo als in Vrankrijk is gebruikelyk zig door de toenamen hunner Heerlijke goederen onderscheiden, zo als in dit geschiede ten opzigte der Heeren van GENLIT, VAN YVOY, VAN TAULE, VILLERS, HUGUEVILLE &c. van welke allen echter noch maar die van *Genlis en Yvoy* overig is en noch heeden word voortgezet, doch de welke van alle de goederen die het noch in 't laatst der Sestiende Eeuw in Vrankrijk bezat, zo uit hoofde van de aankleving aan de Protestantsche Religie, als andere omstandigheeden, heeft moeten derven, en daar van niets anders behouden, dan de naam en de bewijzen hunner afstamming.

I. *Geslacht.*

FLORIS, Heere van HANGEST, word genoemd in de gifte welke Philippus van Vlaenderen en Vermanders in 1175. deed aan de Kerk van onze lieve Vrouwe van Parijs, van de goederen van Virij in Picardijen en van de Vrijdommen, die Canon, Grave van Soissons in 1177. schonck aan de Abdij van Orcamp van alle de tollen in zijne Landen. Hij reisde naar het H. Land en stierf in het beleg van Acre 1191. volgens Rogier Hoeden, en liet uijt zijn huisvrouw, waar van de naam onbekend is, na

1. JAN Heere van HANGEST die de hoofdtak heeft voortgezet, de welke na grote diensten aan de Koningen en den Staet gedaan en aanzienelijke vermaagschappen,

pen, met de Geslachten van MONTMORENCY, LEVIS, GARLANDE, PECQUIGNY, ABZILLIERS, NESLE, BEAUMONT ROYE, CRAEN, MONTBEZAN, MAILLY &c. aangegaan te hebben, in het begin der 15. Eeuw, is uijtgestorven.

2. *Aubert* (die volgt.)

II. *Geslagt.*

AUBERT VAN HANGEST Heer van GENLIS, *Neufville le Roy* &c. gaf omtrend den Jaere 1188. de Magistraetsbestelling van den Burgt van Neiville aan de Abdy van St. Lucien van Beauvais, met toestemming van zijne huisvrouw, en komt voor in eenige Chartres van de Abdij van Orcamp, van den Jaren 1186. en in een ander van de Kerk van St. Quintin 1193.

Huijsvrouw COMTESSE gaf haare toestemming aan de Gifte, welke haar man in 1188. dead aan de Abdij van St. Lucien.

1. *Aubert* (die volgt.)

III. *Geslagt.*

AUBERT VAN HANGEST Hr. van GENLIS, bezat ook de goederen van St. Pierre, eerste Baronnie van Normandije, door de Gifte welke hem daar van in 1204. gedaan wierd door Koning Philippus Augustus, welke het geconfiskeerd had op Robbert van Paisfy, om dat hij de partij gehouden had van Jan, Koning van Engeland: hij onderteekende het zelve jaar het tractaat dat de Stad Rouan maakte, wanneer zij onder de gehoorzaamheid des Konings wederkeerke — hij komt voor in eenige Charters van de Abdij van Orcamp 1211. en sligte dat zelfde jaar een Gasthuis in zijne Heerlijkheid van Genlis.

Huijs-

Huijsvrouw ELISABETH VAN CHATILLON, jongere dochter van *Gaucher* Heere van *Chatillon* en van *Elizabeth* Gravinne van *St. Paul.*

1. *Aubert* (die volgt.)

2. JAN Heere van GENLIS, stelde in 1245. Geestelijke Susters in het Gasthuijs, dat zijn Vader en Moeder gestigt hadden, en bekwam daar voor de titul van Abdij onder de bescherming van St. Elizabeth, 't welk het jaar daar aan door den Koning wierd bevestigt.

IV. *Geslacht.*

AUBERT VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Pont St. Pierre* &c. was een der Heeren welke den Koning in 1236 ontbood om zig gewapend te vinden tot St. Germain in Laije, drie weken na Pinxteren en te Chinon daags na het Octaaf van Paaschen 1242.

Huijsvrouw MARIA VAN ROYE dochter van *Raoull van Roije*, Heere van La Terte, zij was 1250. hertrouwd aan *Burchard van Vendosme.*

1. *Aubert* (die volgt.)

2. N...... VAN HANGEST GENLIS, huisvrouw van *Jan* Heer van *Wallencourt* in 1272.

V. *Geslacht.*

AUBERT VAN HANGEST Heer van GENLIS was in 1259. onder de opzigt van de Gravinne van Vendosme, zijn Moeder.

Huisvrouw ISABELLA VAN TANCARVILLE Vrouwe van Fontaines, dochter van *Willem* Heere van *Tancarville*, Kamerheer van Normandijen.

1. *Au-*

1. *Aubert* (die volgt.)

2. LAUNE VAN HANGEST GENLIS verkreeg een Arest van 't Parlement in 1280.

VI. *Geslacht.*

AUBERT VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Pont St. Pierre, Fontaines, Hugneville* &c. toegenaamd *de Groote*, diende de Koning in wapenen tegens de Vlamingers in 1296 en 1297. Hij wierd in 1299. gezonden naar Gascogne: in 1301. naar Engeland en Schotland, in 1315 en 1316. gaf de Koning hem rentebrieven op zijn tresoor, in erkentenis der Diensten die hij en zijn Vader hem beweezen hadden. Hij kreeg last den 12 Decemb. 1318. zig te Parijs te bevinden om tegen de Vlamingers op te trekken, en den 12 Januarij daar aan volgende om zig met den Bisschop van Mende en de Graaf van Clermont naar Corbije te begeeven, om van Vreede te handelen tusschen de Gravin van Artois en de Edelen van haer Land: de Koning gaf hem bij brieven van 17 Aug. 1328. de tollen welke zijn Vasallen aan den Koning zouden hebben moeten betalen, ten einde hij zig zoude kunnen uitrusten, om Hem in den tocht van Vlaenderen te kunnen dienen. Hij was 1329 overleden en is onder eene verheevene tombe begraven in de Abdij van Genlis.

Huijsvrouw AGNES VAN BRUYERES Weduwe van *Robbert*, *Heere van Argies* en Suster van *Thomas*, *Heere van Bruijeres*.

1. AUBERT VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Pont St. Pierre* &c. gestorven op St. Micchiel 1338. sonder kinderen te verwekken, bij JOHANNA VAN JOINVILLE Vrouwe van *Rimancourt*, dochter van *Ansel*, *Heere van Joinville* en van *Laure van Sarrebruche*.

2. *Jan* (die volgt.)

3. MATTEUS VAN HANGEST-GENLIS, hoofd van de branche der Heeren van *Taule*, *Villers* en *Hugueville*, dewelke na aan Frankrijk een Grootmeester van de Arbaletiers (tegenwoordig Artillerie) gegeven en vermaagschap aangegaan te hebben, met de Geslachten van BOVE, HARCOURT, ROCHEROLLES, &c. uitgestorven is, in 't begin der 15de Eeuw.

4. ELEONORA VAN HANGEST-GENLIS, Huisvrouw van *Raoul le Flament* Hr. van Canij, Zoon van *Raoul le Flament* Maarschalk van Vrankrijk.

5. JOHANNA VAN HANGEST-GENLIS, Vrouwe van Beaulieu, wiens huwelijk onbekend is.

VII. *Geslacht.*

JAN VAN HANGEST, Heere van GENLIS, *Magny* &c. diende in de belegering van Bovines, 1304, met een Ridder en tien Knapen.

Huijsvrouw MARIA VAN VIGNEMONT.

1. AUBERT VAN HANGEST-GENLIS, gesneuveld in de slag van Brignais bij Lion 1361. sonder kinderen te verwekken bij ADA VAN MAILLY, welke hertrouwde aan *Jan van Nesle* Heer van Offremont.

2. JAN VAN HANGEST-GENLIS, Ridder, Kamerheer van den Koning, welke hem 600 ₶ renten gaf voor zijne trouwe en goede diensten, bij brieve van 4. Junij 1390.

3. *Matteus* (die volgt.)

4. AUBERT VAN HANGEST-GENLIS Heere van *Tresnoy*, diende in den Oorlog van Vlaenderen, van Normandije en Bretagne in 1378, 79, 80 en 83. en stierf sonder kinderen na te laten van JOHANNA VAN HEILLY, zijne huisvrouw.

5. YOLEN-

5. Yolente van *Hangest-Genlis* was 1344. gehuwt aan *Matteus* Heere *van Roije* en *Germigny*.

VIII. *Geslacht.*

Matteus van hangest, Heere van genlis, *Magny* en *Tresnoy*, diende met zijn Volk in de belegering van Honfleur, onder Lodewijk van Harcourt, Lieutenant des Konings in Normandijen, in de maand September 1357. en onder den Graaf van Tancarville in 1364. in de belegering van Bourbourg in de maand van Augustus. 1383. hij had onder zijn gevolg een Ridder en zeven Knapen. Hij was Capitein (nu Gouverneur) van Fontaine le Chatel in 1389, en leefde nog 1397.

Huijsvrouw johanna van soyecourt Vrouwe van Merscourt, dochter van *Gillis* Heere van Moij en van *Agnes van Thiangest*.

1. *Jan* (die volgt.)

2. Aubert van *Hangest-Genlis*, gestorven in Barbarijen.

3. Matteus van *Hangest-Genlis*, wiens geboorte onbekend is.

IX. *Geslacht.*

Jan van hangest, Heere van genlis &c. was Capitein (nu Gouverneur) van de Stad Chauny, 11. Decemb. 1411. het was door zijne tusschenkomst dat de Stad Noijon zich aan den Koning en den Hertog van Bourgondien onderwierp in de ontmoeting bij Mons en Vinieu in 1421. en stierf het zelfde jaar.

Huijsvrouw maria van sarebruche, dochter van *Aime*, *Heere van Commercy* en van *Maria van Chateau Villain*, Vrouwe van Louvois, dewelke Weduwe zijnde, hertrouwde aan *Gaucher van Rouvroy*, *Heere van St. Simon*.

1. *Jan* (die volgt.)

X. *Geslacht.*

JAN VAN HANGEST Heere van GENLIS, *Abecourt*, *Magny* &c. Baillieu van Evreux, Ridder, Raad en Kamerheer van den Konink Carel de VII. aan wiens Hof hij steeds was van 1446 tot 1459. en van wien hij veele giften en vergeldingen bekwam; Hij diende dien Vorst in de Herneming van Normandijen, deed hem hulde in 1432, en ontvong een pensioen van 2000 ₶. op de Generale ontfangst van Normandijen in 1479 en 1480. Hij word genoemt *Jan van Hangest, Ridder, Heere van Genlis, Raad en Camerling van den Koning, Capitein van Rouan, syn Baillieu en Capitain van Evreux*, in eene quitantie gegeven den 1 Meij 1479. aan den Ontfanger der Domeinen van Evreux van 275 ₶. Zij is bezegelt met een Zegel in rode wasfche met de wapenen van Hangest, zijnde een Kruijs beladen met vijf Schulpen, Supports twee Wildemannen, Cimier een Helm, waar uit een menschen hoofd komt. Hij stierf in 1490. en wierd te Rouan, ten Celestijnen begraven.

Huijsvrouw MARIA VAN AMBOISE, dochter van *Pieter Heere van Chaumont* en van *Anna van Bueil.*

1. JACOB VAN HANGEST, Heere van GENLIS, *Magny*, *Taule* en *Mericourt*, Raad en Camerling des Konings, hij wierd als Gijzelaer gegeeven aan Ferdinand Koning van Arragon, door den Graaf van Montpensier, testeerde 15 Junij 1500, deed een reijze naar Jerusalem, en wedergekeerd zijnde wierd hij in gezandschap gezonden naar Carel Aertshertog van Oostenrijck in 1514. Hij verwekte bij zijne huisvrouw JOHANNA DE MOY maar eene dochter.

a. HELENA VAN HANGEST, Vrouwe van *Magny*, trouwde *Artus van Geuffier*, Hertog van Roannois, Grootmeester van Vrankrijck.

2. CA-

2. Carel van *Hangest-Genlis*, Abt van St. Eloy, vervolgens Bisschop en Graaf van Noson, Pair van Vrankrijck, gestorven 19 Junij 1528.

3. *Adriaan* (die volgt.)

4. Louis van hangest-genlis, hoofd van de tak der Heeren van montmor en van moyencourt, uitgestorven in het midden der 16de Eeuw.

5. Maria van *Hangest-Genlis*, getrouwt aan *François van Lannoy*, Heere *van Mervilliers* en *Tollevillen*.

6. Johanna van *Hangest-Genlis*, getrouwt met *Jan* Heere *van Humieres*.

XI. *Geslacht*.

Adriaan van hangest Heere van genlis, Ridder, Raad en Kamerling van den Koning, Baillieu en Capitain van Evreux en van 't Casteel de Louvres te Parijs, bij brieven van 19 Aug. 1512. Groodschenker van Vrankrijk: diende de Koningen Carel den VIII., Lodewijk de XII. en François den I. gaf verscheide Quitantien in 1501, 1511 en 1520. van zijne Appointementen, bezegelt met zijn Zegel, waarop staat een Kruijs beladen met vijf Schulpen, hij stierf voor den 16 Oct. 1532.

Huijsvrouw claude du mas, dochter van den Heer van *L'Isle Bannegon*, zij stierf den 5 Januarij 1532.

1. Jan van *Hangest-Genlis* geboren 1506. verkore Bisschop van Noson, Pair van Vrankrijk, na zijn Oom in 1525.

2. FRANÇOIS VAN HANGEST Heere van GENLIS, Edelman van 's Konings Kamer, Capitain van het Casteel de Louvres den 14 April 1543, en 12 Maart 1548. Hij woonde de meeste oorlogen van zijnen tijd bij in Italien en Vlaenderen, doch eindelijk de Protestantsche gevoelens omhelst hebbende, was hij een der Hoofden der Religionaires en van de partij van den Prins van Condé, wierd Collonel van hunne Infanterie, en was te gelijk een aanhanger van de partij welke zig in de Nederlanden, tegens de Koning van Spanje ontwikkelde, hij stierf te Straetsburg A°. 1569. sonder kinderen te verwekken bij zijne huisvrouw VALENTINE DE URSINS.

3. JAN van *Hangest-Genlis*, gezegd de JONGE GENLIS, distingueerde zig in de slag van Cerisoles, en wierd in 1544 gedood in een uitval dien hij deed uit Chalons, waar in hij zig geworpen had, op het doortrekken van den Keiser.

4. *Jan* (die volgt.)

XII. *Geslacht*.

JAN VAN HANGEST-GENLIS — gezegd D'YVOY, ter onderscheiding van syn Broeder Jan, en naar de Heerlijkheid van dien naem, wierd ook Heer van *Genlis*, na de dood van zijn broeder *François*, doch zonder in het bezit 'er van te komen; gelijk zijn broeder, had hij de leer der hervorming omhelst, en hield opentlijk de zeide der Religionisten in Vrankrijk, voor de welke hij gedurende 20 dagen in 1562, de Stad Bourges, tegens 's Konings troepes verdeedigde, maar eindelijk gewonnen (zo als sommige willen) door de vlijerijen van het Hof, gaf hij dezelve over, en vertrok naar zijn huijs, dan weinig tijd daarna voegde hij zig weder bij dezelve, vertrok eindelijk naar de Nederlanden, doende veel voordeel aan de partij des Prince van Orange, voor dewelke hij zig in 1570 van Valenciennes meester maakte, en

door

door de relatien welke hij onder de Protestanten in Vrankrijk had, en door de naem die hij zig onder het Leger van den Prins van Condé had verworven, bragt hij veel toe tot het bekomen van Volk voor het leger van den Prins van Orange, voor welke partij hij dan ook met Graaf Jan van Nassau in 1572, na Vrankrijk reisde, om onderstand van troepes te bekomen, waar in hij in zoo verre slaagde, dat hij met eenig volk dat zelfde jaar, noch kwam afzakken, om de Stad Bergen in Henegouwen, door de Spanjaarden beleegert, te ontzetten, doch door de geheime intrigues van het Hof van Vrankrijk, ter verdelging van het protestantendom, wierd hij 'er een der eerste slagtofferen van, en als de voorboden van de daarop gevolgde St. Barthelemi, vermits hij, door de trouwloosheid zijner Gitsen, bij eene hinderlage der Spanjaarden geleid, gedeeltelijk door de zijne wierd verlaten en zelfs gevangen gemaakt en op het Casteel te Antwerpen gebragt, alwaar die wreede vervolgers der Gereformeerde hem tegens het regt der volkeren aan, hebben vermoord, en dus een gelijke lot, als zijne landgenoten, heeft ondergaan.

Huijsvrouw JOHANNA VAN BOUCARD dochter van *François*, Ridder, Heere *van Boucard*, Groodmeester van de Artillerie van de Religionaire Armé en van *Maria van Martigny*, ingevolge huwelijks Contract van 19 April 1562. te Bourges opgericht, waar aan waren aan zijne zeide hij zelfs, en van haar zijde, *François van Boucard*, Heere van Boucard en *Maria van Martigny* hare Vader en Moeder.

1. *Nicolaas* (die volgt.)

XIII. *Geslacht.*

NICOLAAS van *Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY: het protestan-

tantendom blijvende toegedaan, wierd aangezien de diensten welke zijn Vader en Oom, de zaken des Prince van Orange hadden aangebracht, door dezelve in de Nederlanden bevorderd; den 13 Meij 1593, gaf hij quitantie van een gedeelte geld, dat hij ontving van een huijs, verkogt door zijn Vader, staende te Bourges, waar in hij zig noch betijtelt Heere van Genlis en van Yvoy, schoon hij deeze beide goederen nimmer weder is kunnen magtig worden: Hij was in 1600 reeds Capitain, bragt veel toe tot de Overgave der Forten Crevecoeur en St. Andries, van welk laatste de Origineele Capitulatie noch onder de Famillie berust, commandeerde vervolgens in de Willemstad en was in 1629. Collonel in 's Lands dienst, hij overleed in 1635 of 1636. Zijnde begraven in de Kerk van de Willemstad, onder eene Zark, waarop zijn en zijns huijsvrouws Wapenen en Wapen-Quartieren zijn uitgebeeld, zijnde het zijne een gedeelt Schild, houdende in het bovenste gedeelte, *drie opstaende pijlen*, in het onderste *een Molenyzer*, en tot hart Schild of *sur le tout*, *een Kruijs beladen met vijf Schulpen*: So als ook is het eerste Quartier, met het opschrift *Hangest* en voor 's Moeders vierendeel, *drie Leeuwen* met het opschrift *Boucard*: het Vrouwe Wapen zijn 9 Lelien, so ook het eerste Quartier met het opschrift, *Glabbeeck* en het tweede een Schild Kruijswijze gedeelt, met het opschrift *Coopmans*: hebbende tot randschrift: *Hier leyt begraven de wel edle Eerntfeste Niclaes Genlis van Ivoi, Heer Jansz. die sterft den* 20 *December Ao.* 163......... *rtruyde van Glabbeeck Tielemansdochtr. die sterft* 20 *July* 1643.

Huijsvrouw GEERTRUYDE VAN GLABBEECK, dochter van *Tieleman van Glabbeeck* en van *Josina Coopmans*, ingevolge huwelijkse voorwaarde gesloten te Asperen 11 April 1619, waar aan waren aan zijne zijde *Rutger Wessel van den Boetzelaer* Heere van Asperen en *Lodewijk van Chatillon*, Heere van Chatillon, en van hare zijde

zijde *Tieleman van Glabbeeck*, *Cortijn van Esfen* en *Carel van Seldenaek*, en voltrokken den 20 Meij 1619. Zij ſterft 20 Julij 1643.

1. *Maximiliaen* (die volgt.)

XIV. *Geſlacht.*

MAXIMILIAAN van *Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, gebooren en gedoopt te Asperen den 14 Junij 1621. was al zeer jong, Capitain in dienst van de Staten der Vereenigde Nederlanden, wierd vervolgens door de Prince van Orange gebruikt in het Prinsdom van dien Naem, hij was in 1660. Lieutenant Gouverneur aldaar onder den Gouverneur en Capitain Generael Grave van Dhona, wierd in 1666. Ingenieur en Infpecteur Generael in alle de Domainen van het Huijs van Orange; de Republiek van Geneve droeg hem in 1664 op, het verſterken en verbeteren van hunne Stad, werdende om zijne moeitens en goed beleid, als mede om zijne trouwe dienſten, door dezelve met eene Goude Penninck tot zijner eere gemaakt, beſchonken en te gelijk aan hem en zijne Zoonen, en alle verdere mannelijke descendenten, zo wettige als natuurlijke, erfilijk en ten eeuwige dagen het Burgerrecht gegeeven: in 1673. wierd hij aangeſteld tot Quartiermeester Generael van de Legers van de Staten der Vereenigde Nederlanden, distingueerde zig zeer in de beleegering voor de Graav, waarom zijne Hoogheid het penſioen dat hij en zijn Vader reeds voor hem op de Domainen van Bourgondien had, ook na zijn dood aan zijne huisvrouw ſchonk, en de Survivance van zijne Compagnie, op een zijner twee Zoonen, met de dadelijke aanſtelling tot Capitain voor den Oudſte *Thomas Fredrick*, toen maer 10 jaeren oud. Hem teffens aanſtellende tot Canonick in den Capittule van Wijck bij Duurſtede, terwijl hij door Haar Hoog Mog. met een geſchenk van driedvijſend guldens wierd vereerd. Hij ſtierf op zijne terugreiſe uit Zwitſerland in zijn Jacht, liggende voor Keulen 14 of 24 Decemb. 1686. Zijnde ter dier tijd, Quartier-

tiermeester Generael van de Legers, Collonel van de Infanterie, Inspecteur Generael van 's Lands Fortificatien, Commandeur van Schenkenschans &c. &c. Hij legt begraven tot Schenkenschans, hebbende in zijn leeven, verscheidene Gouden Keetenen met kostelijke portraitten en andere kostbare geschenken van onderscheide Mogenheden, voor zijne krijgskundige diensten, ontvangen.

Huijsvrouw HENRIETTE BROUËRS dochter van *Thomas Breuërs*, Commandant op het Casteel van Orange en van *Maria Boucbat*, ingevolge huwelijksche voorwaarden, gesloten op het Casteel te Orange den 16 Februarij 1660. waar aan waren aan zijne zeijde, *Willem Hendrik van Glabbeeck*, zijn Oom van Moeders zijde en *Fredrick*, *Burggrave van Dona* zijn Neef van Vaders zeijde, en van hare zijde *Thomas Brouërs* haar Vader, *Jacob van Boucbat* en *Hendrik van Drevon*, Ridder, haar Oom en Neef van Moeders zeijde; waar van de huwelijks proclamatien geschied zijn tot Orange en het huwelijk voltrokken tot Copet bij Geneve 20 Junij 1660. zij sterft tot Nimweegen, oud 66. jaeren den 10 Januarij 1699. alwaar zij in de grote Kerk begraven is.

1. FREDRICK, geboore te Geneve 22 April en gedoopt 17 Mey 1661. N. S. gestorven 4. Decemb. 1662.

2. *Fredrick Thomas* (die volgt.)

3. MARGRIETA, geboore te Geneve den 2 Maart en gedoopt den 6 April 1664.

4. JACOB, geboore en gedoopt te Geneve 8 January 1666, gestorven 16 July 1668.

5. GAS-

5. GASPAR SAMUEL, *van Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY, geboore en gedoopt tot Geneve den 27 Sept. 1667. hebbende tot Peeters gehad, *Hans Caspar Hirtzel*, Stadhouder en Ambassadeur van het Canton van Zurich, *Samuel Frischen* Baenderheer en Ambassadeur van het Canton Bern. Hij trouwde den 18 December 1713. MAGDALENA VAN VOORBURG, dochter van *Jan van Voorburg*, Hoofdschout der Stad Rotterdam en van *Johanna Tromp*, hij stierf zonder kinderen te verwekken den 14 Jan. 1729. zijnde ter dier tijd, Collonel van de Infanterie, Quartiermeester Generael, en Commandeur van Crevecoeur &c. legt begraven in de Capel tot Nieuland: Zijne Weduwe hertrouwde de Baron *Reck* van *Mulhausen*.

6. ANNA MARIA, *van Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY, geboore te Geneve den 24 Juny en gedoopt den 3 July 1669. trouwde den 5 Maart 1694, te Eyburge buiten Nimwegen ZACHARIAS GUICHENON DE CHATILLON, Capitain der Mineurs en Ingenieurs ten dienste der Vereenigde Nederlanden, hij overleed in den Haag den 24 Maart 1706.

7. MAGDALENA, gebore te Geneve den 27. en gedoopt den 30 Nov. 1670. gestorven tot Aken.

8. JOHAN NICOLAES, gebore te Geneve 26 December 1671. gedoopt 6 January en gestorven 8 Mey 1672.

9. ANNA GEERTRUDA, gebore te Geneve 30 Mey en gedoopt 3 Juny 1673, gestorven tot Aken.

XV. *Geslacht.*

FREDERICK THOMAS *van Hangest-Genlis*, gezegt D'YVOY, Heere van Bijnderen en Spreeuwestein, gebore te Geneve den 18 Febr. en gedoopt den 1 Mey 1663. hebbende tot Peters en Meeters gehad de Graaf *Frederick van Dona*, desgelfs

zelfs huijsvrouw *Esperance de Terrasfiere Montbrun*, en syn Groodvader *Thomas Brouërs*: op zijn 10 jaer was hij reeds Capitain, wierd in 1704. Collonel van een Regiment Infanterie, in 1709. Generael Major, in 1712. Gouverneur van het Land en de Stad van Quesnoy, voor de Staten der Vereenigde Nederlanden, welke plaats kort daar aan door de Fransche weder beleegerd zijnde, bij hem, offschoon de werken bij het laatste beleg veel geleeden hebbende tot het uiterste is verdeedigt, so dat hij gedurende hetzelve is verpligt geweest, papiere noodmunt te doen slaen, bestempeld met zijn wapens. In 1715. wierd hij Commandeur van de Stad 's Hertogenbosch en onderhorige Forten, en wierd in 1718. Quartiermeester Generael van de Legers van de Staten der Vereenigde Nederlanden: hij overleed in 's Hertogenbosch, den 24 October 1727. zijnde begraven in de Capel tot Nieuland.

Huijsvrouw JOHANNA ALIDA VAN DER HORST, dochter van *Pieter van der Horst*, in zijn leeven Raad en Advocaat Fiscaal van de Admiraliteit te Rotterdam en van *Alida Maria Kievit*: ingevolge de huwelijksche voorwaarde gesloten te Rotterdam 19 Novemb. 1705. waar aan waren aan zijne zijde, hij zelfs meerderjarig en van haare zijde *Johanna Maria Tromp*, Vrouwe van Nieuwland, Douairiere van Wijlen *Cornelis Gans*, in zijn leven Ridder, Baronnet, Heere van Nieuland, Bommenade en Bloijs: zo voor zig als oude Moeije, als representerende des Jonkvrouwes Moeder, *Maria Kievit* Weduwe *van der Horst*; *Maria van der Horst* en *Elisabeth Verschure*; haere Moeije en oude Moeije. — Het huwelijk is voltrokken binnen 's Hage den 10 Decemb. 1705. Zij overleed in 's Hertogenbosch den 24 Oct. 1717. oud 35 jaaren 5 maanden. Zij was de Erfdochter van

het

het laatste mansoir van de Familie van VAN DER HORST, gesproten uit een Adelijk Geslacht van den Gestichte van Utrecht, en in 1663. den 20 October door Lodewijk den XIV. meede gestelt onder de Edelen van Vrankrijk; zijnde het Wapen van dat Geslacht, met haar Vader tot Rotterdam begraven en weder opgenomen bij haere kinderen, welke het haere daarmeede gevierendeelt gevoerd hebben.

1. HENRIETTE MARIA, geboore tot 's Hertogenbosch den 14 en gedoopt den 16 Novemb. 1706. gestorven tot Breda den 23 Maart 1788. en den 29. daar aan in de Capel tot Nieuland begraven.

2. ISABELLA HENDRIETTA, geboore tot 's Hertogenbosch den 7, gedoopt den 9 en gestorven den 21 January 1710. begraven in de Groote Kerk aldaar.

3. PAULUS HENDRIK JUSTUS *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, Heere van Bijnderen en Spreeuwestein, gebooren en gedoopt tot 's Hertogenbosch den 29 January 1713. hebbende tot Peeters en Meesters gehad, *Hendrik van Utenhove* Heere van Amelisweerd; *Elisabeth Verschure*, benevens de Heer en Vrouwe *van Groelard*.

Hij trouwde den 7 October 1745. tot Rotterdam, ALIDA VAN BERCKEL, dochter van *Willem van Berckel*, Burgemeester der Stad Rotterdam; en van *Alida van Hoogendorp*. Hij overleed tot Zwoll den 29 Novemb. 1779. zonder kinderen.

4. CORNELIA *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore tot 's Hertogenbosch den 16. en gedoopt den 18 Sept. 1714. hebbende tot Meeter gehad de Vrouw van Nieuland. Zij trouwde den 19 Septemb. 1736. JAN FLORIS *Grave van* NASSAU LA LECQ, Zoon van

Mau-

Maurits Grave van Nassau la Lecq en van Elisabeth Gravinne van Nassau Odijk, ingevolge huwelijkse voorwaerde van 8 Sept. 1741, waar aan waren aan haer zijde, *Henrietta Maria* en *Paulus Hendrik Justus* haer Broeder en Suster, en aan zijn zeide *Maurits Grave van Nassau*, zijn Broeder. Zij stierf den 7 Nov. 1744. op Schoonoort bij Doorn, en is begraven te Ouderkerk.

5. ELIZABETH, gebore tot 's Hertogenbosch den 22. en gedooopt den 23. Junij en gestorven den 5. Julij 1716, begraven in de Groote Kerk aldaer.

6. *Maximiliaen* (die volgt.)

XVI. *Geslacht.*

MAXIMILIAEN *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboren tot 's Hertogenbosch den 28. en gedoopt den 30. Julij 1717. hij wierd in 1751. Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht en bekleede weegens dezelve verscheidene zo Provinciale als Stads Commissien; hij legde zijn Raadsplaats neder in 1781. en overleed binnen Utrecht den 9 Maart 1783, begraven in de Capelle van de Famillie van de Leeuw, in St. Jacobs Kerk te Utrecht.

Huijsvrouw ANTONIA LOUISA DE LEEUW, dochter van *Daniel de Leeuw*, Decan van den Capittule St. Pieter te Utrecht, Geëligeerde Raad in het Eerste Lid der Regeringe 's Lands van Utrecht, en weegens het zelve, Ordinaris Gedeputeerden van de Staten &c. en van *Cornelia Henrietta van Weede*, ingevolge huwelijksche voorwaarde gesloten binnen Utrecht den 28 Sept. 1741. waar aan waren aan zijne zeijde *Johan Floris Grave van Nassau* zijn Swager, en aan haer zeijde, Vrouwe *Cornelia Henrietta van Weede*

de Douairiere de Leeuw &c. haer Moeder en Voogdesse het huwelijk is voltrokken binnen Utrecht den 15 October 1741.

1. *Paulus Hendrik Justus* (die volgt.)

2. DANIEL CORNELIS EGBERT *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore 1 Sept. 1744. en gedoopt tot Utrecht, wierd den 7 Febr. 1777. Capitain Lieutenant in het Regiment Hollandsche Gardes te paard, met rang van Lieut. Collonel in 1790. wierd hij Collonel van de Cavallerie.

Huijsvrouw MARIA SYBILLA VOET VAN WINSSEN, dochter van wijlen *Paul Engelbert Voet van Winssen*, Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht en van *Adriana van Halm*, ingevolge huwelijksche voorwaarde gesloten binnen Utrecht den 30 Septemb. 1773. waar aan waren aan zijne zeijde, *Maximiliaen d'Yvoy* en *Antonia Louisa de Leeuw* zijn Vader en Moeder en van haer zeijde, *Adriana van Halm* Weduwe van Mr. *Paul Engelbert Voet van Winssen*, haer Moeder en Voogdesse. Het huwelijk is voltrokken in de Kerk van de Bild bij Utrecht den 18 Oct. 1773.

a. MAXIMILIAEN LOUIS, geboore op Zandwijk bij de Bild den 13, en gedoopt tot Utrecht den 18 Sept. 1774. wierd 1791. Cornet met rang van Lieutenant in het Regiment Holl. Gardes te paerd.

b. PAUL ENGELBERT, geboore den 20. en gedoopt den 25 Augusti 1776. tot Utrecht.

c. JACOB JAN geboore den 14. en gedoopt den 21 Maart 1779. tot Utrecht.

d. GER-

d. GERLACH FREDERICK, geboore den 14. gedoopt 27 October 1782. tot Utrecht en gestorven den 9 January 1783. begrave in de Jacobi Kerk.

e. SUSANNA WILHELMINA, geboore den 25 Decemb. 1783. en gedoopt den 11 January 1784. tot Utrecht.

3. EGBERT MARIE FREDRICK, geboore den 6. en gedoopt den 10 February 1746. tot Utrecht. Hij wierd den 3 April 1786. Ontfanger weegens de Admiraliteit, residerende te Amsterdam, in de Provincie van Utrecht.

4. FREDERICA JOHANNA *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore den 16. en gedoopt den 19 Septemb. 1747. tot Utrecht: Zij trouwde den 23 January 1764. GERLACH THEODORUS VAN DER CAPELLEN, Heere van Schonauwe, Houten, 't Gooy &c. Beschreven onder de Edelen en Ridderschappe 's Lands van Utrecht &c. Zoon van *Gerlach van der Capellen*, Heere van Mijdrecht &c. en van *Catrina de Leeuw*, haar volle Neef.

5. JOHANNA HERMINA *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore tot Utrecht den 2 en gedoopt den 9 April 1751. Zij trouwde 1 October 1770. MAURITS CAREL VAN UTENHOVEN, Heere van Bottestein, Amelisweerd &c. Beschreeven onder de Edelen en Ridderschappe 's Lands van Utrecht &c. Zoon van *Jacob van Utenhoven*, Heer van Bottestein en van *Wilhelmina Scheepers.* Hij stierf den 19 Maart 1780. begraven tot Bunnick.

6. MAXIMILIAEN LOUIS, geboore tot Utrecht den 26 Augustus en gedoopt den 1 Sept. 1753. wierd den 10 April 1779, Lieut. Collonel van de Infanterie en Capitain Commandant in het Regiment Hollandsche Gardes te voet.

7. COR-

7. CORNELIS FREDRICK, geboore tot Utrecht den 13. en gedoopt den 16 Sept. 1758. wierd den 10 April 1779. Capitain van de Infanterie en Lieutenant in het Regiment Hollandsche Gardes te voet.

8. CATARINA FREDERICA CORNELIA, geboore tot Utrecht den 20. en gedoopt den 23 Sept. 1770.

XVII. *Generatie.*

PAULUS HENDRIK JUSTUS *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore tot Utrecht den 14. en gedoopt den 19 Aug. 1742. hij wierd den 12 October 1781. in plaatse van zijn Heer Vader, Raad in de Vroedschap der Stad Utrecht.

Huijsvrouw HENRIETTA ELISABETH DE RUYTER, dochter van wijlen *Hendrik Jan de Ruyter* en van *Wynanda Cappel*: ingevolge huwelijksche voorwaarde, gesloten den 8 November 1781. alwaar het huwelijk is voltrokken den 25 Novemb. van 't zelfde jaar.

1. MAXIMILIAEN LOUIS MARIE *van Hangest-Genlis*, gezegd D'YVOY, geboore tot Utrecht den 31 Augustus en gedoopt den 4 Sept. 1784.

YZENDOORN, een Dorp, in het gedeelte van Gelderland, de *Neder-Betuwe* genaamd, tusschen de rivier *de Waal* en het stroompje *de Linge*, ongeveer een uur gaans van *Thiel*, en omtrent even verre van *Rheenen* gelegen. Het Dorp is van middelmaatige grootte. Al van overoude tijden heeft 'er een Slot gestaan. Voorheen was de Kerk van *Yzendoorn* eene Parochie-Kerk, staande onder het Dekenschap van de *Veluwe*. Men vondt aldaar eene groote Vikarij, ter eere van

JOANNES *den Dooper* gesligt. Tegenwoordig dient het gewijde Gesligt ten gebruike der Hervormden, voor welken één Leeraar den predikdienst waarneemt. Hij is Lid der Klassis van *Thiel*. — Weleer onthieldt zich te *Yzendoorn* een adelijk Geslagt, 't welk aan de Heerlijkheid zijnen naam gegeeven, of den zijnen daar van hadt ontleend. De Heeren VAN EGMOND waren daar van, eertijds, eigenaars. Door verkoop is zij, van tijd tot tijd, overgegaan in andere Geslagten.

Zie SLICHTENHORST, *Gelderſche Geſchiedenisſen.*

YZENDOORN, (GYSBERT VAN) was de Zoon van WILLEM VAN YZENDOORN en van MARGARETA BARNER, dogter van GYSBERT BARNER, Burgemeester te *Zutfen*. Uit deeze niet onaanzienlijke Ouderen wierdt onze GYSBERT gebooren te *Ede*, een Dorp, gelegen in *Gelderland* op de *Veluwe*, op den derden December des Jaars 1601. Al vroeg verloor hij zijne Ouders. Zijn Vader stierf, toen hij den ouderdom van slegts vijftien maanden hadt bereikt; en ten tijde van het overlijden zijner Moeder was hij niet meer dan ongeveer zes jaaren oud. Kort vóór haaren dood hadt deeze haaren Zoon op het Latijnsche School te *Harderwijk* besteld. In zeer korten tijd maakte zich hier de jonge GYSBERT de beginzels der Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche taale eigen, en oeffende zich nog, daarenboven, in de gronden van sommige Weetenschappen. Het Schoolstof hebbende afgeschud, ging YZENDOORN over tot het Hoogeschool, in de zelfde Stad. Even als voorheen, muntte hij ook hier uit in naarstigheid en vorderingen. Onder voorzitting van den Hoogleeraar JOHANNES ISAACUS PONTANUS hieldt hij, meer dan éénmaal, eene openbaare twistrede, over een of ander onderwerp, uit de Natuurkunde ontleend. Eenmaal redekavelde hij, onder den Hoogleeraar ANTONIUS THYSIUS, over de heilige bediening van het Nieuwe Verbond.

Niet hooger dan den ouderdom van ruim vijftien jaaren hadt YZENDOORN bereikt, wanneer hij het onlangs opgerigte Hoo-

XXXIII. D.l pl. IV.

J. Buys, delin. Reinr Vinkeles, sculp. 1795.

Hoogeschool te *Groningen* ging bezoeken. Vervolgens vertoefde hij eene wijle tijds te *Franeker*, en eindelijk ook aan het Hoogeschool te *Leiden*. Na bekroop YZENDOORN de lust tot het doen eener buitenlandsche reize, met oogmerk om kennis te maken met de meest beroemde Geleerden van dien tijd, en aan het licht kunner kennisse zijne reeds verkreegene kundigheden verder te ontsteeken. Ten dien einde vertrok hij na *Frankrijk*. Dat van *Sedan* was het eerste Hoogeschool, alwaar hij eenigen tijd vertoefde. Hij hoorde aldaar de Wijsgeerige lessen der beroemde mannen GUALTERUS DONALDSON, ARTUR JONSTON, en ook, hoewel slegts voor een korten tijd, die des Opvolgers van den laatstgenoemden, JOHANNES SMITH, naderhand Leeraar onder de Hervormden te *Nijmegen*, beroemd wegens zijne Verzamelde Oudheden. Zich ter zelfde plaatze op de Godgeleerdheid toeleggende, genoot hij, in die Weetenschap, het onderwijs van ANDREAS MELVIN, DANIEL TILENUS, die zedert zeer beroemd is geworden, door zijne handhaaving der Remonstrantsche leerbegrippen, en JAKOBUS CAPELLE, van welken laatstgenoemden hij onderweezen wierdt in de gewijde Geschiedenissen. De Hoogleeraar N. BORQUILLON was zijn leermeester in de Hebreeuwsche taale. Vervolgens ook andere oorden van *Frankrijk* willende bezoeken, was de volgende Stad, alwaar YZENDOORN eenigen tijd doorbragt, het vermaard *Saumur*. Hier begroette hij FRANCISCUS GOMARUS en FRANCO BURGERSDYK, beiden naderhand Hoogleeraaren te *Leiden*, en N. CAPELLE. Van *Saumur* begaf zich YZENDOORN na *Parijs*. Hier vertoefde hij den tijd van volle twee jaaren, zich inzonderheid op de beoefening der Wijsbegeerte toeleggende. Het gevolg daar van was, dat hij eerst tot den rang van *Baccalaureus*, vervolgens tot dien van *Magister* of Meester wierdt bevorderd, en eindelijk den trap der Doktoraale waardigheid, met geenen geringen roem, bekloin. Dit viel voor in den Jaare 1620. Thans ging YZENDOORN ook de overige Hoogeschoolen van *Frankrijk* bezoeken, en vervolgens het Zuidlijk gedeelte diens Koninkrijks; waar naa hij zijnen voet op Spaanschen bodem zette, met oogmerk om het meest bezienswaardige gedeelte diens Gewests te bezigtigen. Doch hij staakte wel

haast zijne reize: zo zeer mishaagden hem de zeden der Spanjaarden, dat hij, naa weinige weeken vertoevens onder hen, na *Marseilje*, van waar hij uit *Frankrijk* was vertrokken, wederkeerde, met oogmerk om *Italie* te doorreizen. Over *Genua*, *Pisa* en *Siëna* nam hij zijnen weg na *Rome*. Gedunrende zijn verblijf in de laatstgenoemde Stad overleedt Paus PAULUS DE V, en vertoefde hij aldaar zo lang, tot dat de opengevallen Zetel wierdt vervuld, door de verkiezing en inhuldiging van Pause GREGORIUS DEN XV. Eenen uitstap na *Napels* gedaan hebbende, keerde YZENDOORN te rug na *Rome*, om vervolgens de meest vermaarde Steden en Plaatzen van *Italie* te bezigtigen. Eene van deeze was het vermaarde Heiligdom te *Loretto*. Het beroemde Hoogeschool te *Bologne* wierdt niet ongezien voorbijgegaan. Naa een geruimen tijd afweezens, keerde onze Reiziger te rug na *Parijs*, met oogmerk om 'er zich verder op de Wijsbegeerte toe te leggen. De beoeffening der Geneeskunde voegde hij thans daar nevens. Intusschen vondt YZENDOORN zo veel smaaks in de Fransche verkeering en zeden, dat hij het besluit nam, om in dat Koninkrijk zijne dagen te slijten. Eensklaps, nogthans, veranderde hij van ontwerp. In den Jaare 1629 bekroop hem de zucht om zijn Vaderland en Vrienden te bezoeken. Naauwlijks in zijne geboorteplaats zijnde te rug gekeerd, stortte hij in eene zeer gevaarlijke ziekte, welke aan zijne herstelling deedt wanhoopen. Allengskens keerde hij weder tot voorgaande gezondheid. Nu wierdt hem een Hoogleeraarsgestoelte, in het Doorluchtig School te *Deventer*, aangeboden; doch hij wees hetzelve van de hand. Burgemeesters en Raaden der gemelde Stad, als Verzorgers van het Kweekschool, in den Jaare 1634, de zelfde aanbieding, met veel aandrang, herhaald hebbende, bewilligde YZENDOORN in hun verzoek. De Wijsbegeerte was de taak, van welke het onderwijs hem was opgedraagen. Op den negenden Maij des gemelden jaars aanvaardde hij, met de gewoone plegtigheden, zijne bediening. Dertien jaaren bekleedde hij, met veel roems, dien post; naa verloop van dezelve vertrok hij na *Harderwijk*, als eerste Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, aan het onlangs opgerichte Hoogeschool der Pro-

vin-

vincie van *Gelderland*. Tot aan zijnen dood verftrekte hij tot roem en luister aan de zelfde Stad, alwaar hij de eerfte gronden zijner volgende vermaardheid hadt gelegd. Het jaar zijns affterveus vinden wij niet aangeteekend. Van zijnen werkzaamen aart, als mede van zijne zucht voor de Wijsbegeerte, kunnen de volgende Schriften tot een bewijs dienen, door hem in openbaaren druk aan de geleerde waereld medegedeeld.

Effatorum Philofophicorum Centuriæ duæ. In 8vo. 1633 et 1642.

Collegii Philofophici Daventrienfis pars Prima. In 8vo. 1636.

— — — — — — — *pars Secunda.* In 8vo. 1638.

Compendium Logicæ Peripateticæ. In 8vo. 1640.

Phyfiologia Peripatetica. In 4to. 1642, 1643 et 1653.

Logica Peripatetica. In 4to. 1645 et 1652.

Ethica Peripatetica. In 4to. 1659.

Medulla Phyfica Generalis et Specialis. In 12vo. 1658.

Zie SLICHTENHORST, *Toneel der Steden van Gelderland*; REVII *Daventria Illuftr.*

YZENDYKE is een klein Steedje, drie uuren gaans beoosten *Sluis* gelegen, niet verre van eenen kleinen inham van *de Schelde*, den *Blik* geheeten, die de Stad voor deezen befpoelde. Het was eertijds eene zeer fterke Plaats, en het omliggend Land kon 'er onder water gezet worden; doch wordt thans

T 3 van

van weinig belang gerekend. Het bedijken van het Zuiddiep, in den Jaare 1688, heeft de gelegenheid van *Yzendijke* zeer veel doen veranderen. Het *Wauty*, dat voorheen in het Zuiddiep viel, daar nu de dwarsweg legt, valt thands digt bij de *Jonkvrouwen-Schans*. Zedert is de grond rondom de Stad zo hoog opgezet, dat 'er het hoogst Getijde zelf zelden bij kan. Daar voor het Jaar 1688 de Schepen voeren, heeft nu, al veele jaaren lang, de Ploeg gegaan en het Vee geweid.

De Vestingwerken bestaan 'er uit zes Bolwerken, een Ravelijn, een halve Maan, eenige omgelegen' Reduiten en eene goede Graft. Daar liggen gewoonlijk eenige Kompagnien Voetvolk in *Yzendijke*, onder 't bevel van een' Kommandeur, die een' Majoor onder zich heeft.

Even buiten *Yzendijke*, aan de Zuidzijde der Stad, is een Fort van vier Bolwerken opgeworpen, de *Jonkvrouwen-Schans* geheeten, alwaar een Detachement Soldaaten, onder 't opzigt van eenen Majoor, in gelegd is. Een weinig bewesten deeze Schans is de Reduit de *Schaapstal*.

Yzendijke is al in den aanvang der Tiende Eeuwe bekend geweest. Men vindt, in de brieven der Utrechtsche Kerke van dien tijd, gewag gemaakt van drie Kerken, gewijd aan St. MARGAREET, St. KATHARYN en St. JAN, die te *Yzendijke, in het Land Gasterna aan de Rivier Bevrna*, gestaan zouden hebben. In Maij des Jaars 1604, maakte MAURITS, Graaf van *Nassau*, zich meester van het Steedje *Yzendijke*. Hij hadt 'er zeven dagen vóor gelegen, toen de Bezetting, die groot gebrek aan versch water hadt, het Steedje aan hem over gaf. Men hadt, 's daags te vooren, eenen Trompetter des Prinsen, die de Vesting kwam opeischen, naa dat hij tweemaal geblaazen hadt, moedwillig dood geschooten. En dit was oorzaak, dat de Bezetting geene de minste Krijgseer, bij het uittrekken, bedingen kon. *Yzendijke* is, zedert, behalven dat het, in 't ongelukkig Jaar 1747, in Fransche handen viel, altijd in de magt der Algemeene Staaten gebleeven.

Men heeft maar zes Straaten binnen *Yzendijke*. Het getal der Huizen beloopt honderdzesënvijftig, en dat der Inwooneren omtrent driehonderd, zonder de Vrouwen en Kinde-

deren te rekenen. De Gereformeerde Kerk wordt 'er door twee Predikanten bediend. Zij wordt tamelijk wel onderhouden. Men bewaart 'er nog eenen Ladder in, met welken de Spaanschen weleer voor hadden de Stad te beklimmen. De Roomschgezinden hebben 'er ook een Kerkhuis. Het geweezen Stadhuis, dat aan bijzondere lieden verkogt is, heeft eenen Toren, en verders niets merkwaardigs. Men heeft twee Krijgsmagazijnen te *Yzendijke*, die onder 't opzigt van eenen Kommis staan. Het voornaamste Gebouw der Stad is het Huis, dat de Heer BELIAUL aldaar gestigt heeft, 't welk, zo wel als de Kerk, van verre gezien wordt. Dit Huis is, eenige jaaren geleeden, door de Stad gekogt en wordt nu tot een Stadhuis gebruikt.

De Regeering van *Yzendijke* bestaat uit één' Baljuw, één' eersten Hoofdman, zes Hoofdmannen en één' Griffier, die te gelijk het Ampt van Ontvanger der Stad bekleedt. De Baljuw wordt, voor zijn leven, door den Hoogbaljuw van het Vrije van *Sluis* aangesteld. De Hoofdmannen worden jaarlijks, door Afgevaardigden van het Vrije, veranderd. Zij begeeven het Ampt van Griffier en Ontvanger, dat voor het leven bekleed wordt.

Voor meer dan eene Eeuw, is 'er merkelijk geschil geweest, tusschen de Regeering van *Yzendijke* en het Kollegie 's Lands van de Vrijen. De Hoofdmannen gaven zich den naam van Schepenen, en beweerden onafhankelijk van het gemelde Kollegie te zijn. In 't Jaar 1622, wierdt 'er een Verdrag tusschen de partijen getroffen, en bij de Algemeene Staaten bevestigd, volgens het welke de verkiezing van Hoofdmannen en een dubbel getal door dezelven benoemd, geheel aan het Kollegie van de Vrijen gelaaten wierdt. Der Hoofdmannen Vonnissen, in burgerlijke zaaken, zouden, onder borgstellinge, ter uitvoeringe gebragt kunnen worden; doch men zou zich, van dezelven, op het Kollegie 's Lands van de Vrijen kunnen beroepen. De kennis van lijfstraffelijke zaaken bleef alleen tot het gemelde Kollegie behooren. De Hoofdmannen, eenige nieuwe Keuren willende maaken, moesten dezelven aan het Kollegie voorhouden, dat 'er zijne goedkeuring aan zou geeven. Wijders moesten alle Keuren,

op den naam van het Kollegie, afgekondigd worden. De Hoofdmannen behielden wel de bestiering over de Middelen der Stede; doch moesten daar van jaarlijks rekening doen aan het Kollegie, of deszelfs Afgevaardigden. Het opstellen van Excijnzen over *Yzendijke* zou ook alleen aan het Kollegie blijven behooren. De Ampten van Griffier, Ontvanger, Boden en andere mindere Bedienden zouden, door de Hoofdmannen, vervuld worden. Kort naa het maaken van dit Verdrag vernieuwden de Hoofdmannen van *Yzendijke* de oude geschillen. Doch de Algemeene Staaten beslisten dezelven, bij eene Ordonnantie van den tweeëntwintigsten Januarij 1630. In dezelve wierdt den Hoofdmannen uitdrukkelijk verbooden, zich den titel van Burgemeesters en Schepenen aan te maatigen. En zij kreegen 'er bevel in, om zich, op de verbeurte van honderd Guldens, stiptelijk, volgens de gemaakte overeenkomst, te gedraagen.

Met het verkiezen der Regeeringspersoonen van *Yzendijke* gaat het op deeze wijze toe. De Afgevaardigden van het Kollegie van de Vrijen begeeven zich jaarlijks na *Yzendijke*; alwaar de Baljuw der Stad, nevens de regeerende Hoofdmannen, eene benoeming van veertien Persoonen gemaakt hebben, die, na het overleveren der Rekeningen, 't welk des Woensdags naa Pinksteren geschiedt, en naa dat de regeerende Hoofdmannen bedankt zijn, aan de Afgevaardigden wordt overgeleverd. Deeze verkiezen terstond zeven Hoofdmannen, uit de zeven regeerenden, en de veertien benoemde Persoonen; en de Pensionaris van 't Vrije maakt de Verkiezing, op staande voet, van 't Stadhuis, aan het Volk bekend. Wanneer 'er een Hoofdman sterft, wordt zijne plaats, door het Kollegie van de Vrijen, met een' ander' Persoon vervuld.

De Admiraliteit van *Zeeland* heeft eenen Licentmeester binnen *Yzendijke*, tot het ontvangen der inkomende en uitgaande Regten.

Zie Tegenwoordige Staat van Staats-Vlaanderen.

YZENDYKE, (*Ambagt van*) naar het ſtraks beſchreevene Steedtje aldus genaamd, en in deszelfs omtrek gelegen, is eene verzameling van verſcheidene Polders; zij zijn zes in getal, en de volgende hunne naamen: *het eerſte deel van Prins Willems Polder*; *Maurits Polder*; *de Oranje Polder*; *de Groote en Kleine Jonkvrouwen-Polder*, en een gedeelte van den *Generaalen Vrijen Polder*. Te zamen beſlaan zij eene uitgeſtrektheid van achtduizend tweehonderd dertig Gemeten. In zommige der Polders vindt men Dorpen en Kerken.

* *

*

REGIS-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER W—YZEN.

DEEL XXXII.

	Pag.
Willem de III. (*Prins*)	1.
Willem de IV. (*Prins*)	98.
Willem Frederik, *Graaf van Nassau*	186.
Willem Lodewijk, *Graaf van Nassau*	192.
Willem Barendsz; zie Berendsz (Willem), Deel V. bl. 114.	
Willem Bastiaansz; zie Schepers (Willem Bastiaansz) Deel XXVI. bl. 236.	
Willem Beukelsz; zie Beukelsz (Willem) Deel VI. bl. 517.	
Willem Eggert; zie Eggert (Willem) Deel XIII. bl. 162.	
Willemstad	198.
Willige Langerak	204.
Willink, (Daniel)	*ib.*

	Pag.
Willis; zie Wilnis.	
Williskop	206.
Wilnis	*ib.*
Wilp	207.
Wilsveen; zie Stompwijk, Deel XXVIII. bl. 18.	
Wilsum	*ib.*
Wiltaburgum	208.
Wimbritzeradeel; zie Wijmbritzeradeel.	
Wimmenum	*ib.*
Winkel	209.
Winschoten	210.
Winsem	*ib.*
Winsem	*ib.*
Winsem	211.
Winsemius, (Menelaus)	*ib.*
Winsemius, (Pierius)	212.
Winsum	213.
Wintelre	214.
Winterswijk	*ib.*

Wir-

	Pag.		Pag.
Wirdum	214.	Withoos, (Alida)	229.
Wirtz, (Paulus)	215.	Withoos, (Frans)	230.
Wisch	219.	Withoos, (Johannes)	ib.
Wispel; zie Ter Wispel, Deel XXVIII.		Withoos, (Matthias)	231.
Wissekerke	220.	Withoos, (Pieter)	232.
Wissekerke	ib.	Witmarsum	ib.
Wissel, (Jan van der)	221.	Witsen, (*Het Geslagt v.*)	235.
Wissen	ib.	Witsen, (Nicolaas)	246.
Wissing, (Willem)	ib.	Witsius, (Hermanus)	258.
Wit, (Emanuel de)	222.	Witsmeer	262.
Wit, (Jacob de)	223.	Witt, (Jakob de)	ib.
Wit, (Johannes de)	225.	Witt, (Joan de)	269.
With, (Andries de)	226.	Witt, (Kornelis de)	324.

DEEL XXXIII.

	Pag.		Pag.
Witte, (De)	1.	Woerden; (Herman van) zie Herman van Woerden, Deel XX. bl. 565.	
Witte van Haamstede; zie Haamstede (Witte van Holland van) Deel XIX. bl. 12.		Woert	48.
Witte, (Witte Korneliszde)	2.	Woert, (Van der)	49.
Witte, (Michiel Witte de Ruiter de)	11.	Wogmeir, (*Het*)	51.
Witte, (Dirk de)	12.	Wognum	ib.
Witte-Vrouwen	13.	Woldsend; zie Woudsend.	
Wittewerum	14.	Wolf, (Jacob de)	52.
Witte Wijven	ib.	Wolfaartsdijk	54.
Wittichius, (Christoffel)	16.	Wolfert van Borselen	56.
Wodan	21.	Wolfert van Borselen	67.
Woensdregt	ib.	Wolfran	71.
Woensel	22.	Wolsum	72.
Woerden	23.	Wolters, (Henrietta van Pee)	73.
Woerden	24.	Wolvega	ib.
Woerden, (*Groot Waterschap van*)	43.	Wolzogen, (Ludovicus)	74.
		Wommels	76.
		Wommels, (Cyprianus Stapert van)	78.

Wons

	Pag.
Wons	80.
Wonzeradeel	81.
Workum; zie Woudrichem.	
Workum	83.
Wormer	90.
Wormerveer	95.
Woude (*Het Dorp*); zie Wouw.	
Woude (*Het Huis te*); zie Wouw.	
Woude, (*Huis te*)	101.
Woude, (Van den)	*ib.*
Wouden	105.
Wouden; (Zeven) zie Zevenwouden.	
Woudenberg	109.
Woudenberg	*ib.*
Woudenberg, (*Het Huis te*)	111.
Woudsend	112.
Woudrichem	115.
Woudt	120.
Wouter Verhee	122.
Wouter, (Franciscus)	125.
Wouters, (Krijn)	*ib.*
Wouter Korneliszoon van Waerder	126.
Wouterswoude	129.
Wouw, (*Het Dorp*)	130.
Wouw, (*Het Huis te*)	131.
Wouwer, (Johan de)	132.
Wouwer, (Joan de)	134.
Wouwerman, (Jan)	135.
Wouwerman, (Pieter)	136.
Wouwerman, (Philips)	138.
Wouwbrugge	141.
Wouweren, (Christiaan van den)	142.
Wulpenburg	144.
Wulven, (*De Heerlijkheid*)	*ib.*
Wulven, (*Huis te*)	145.
Wulvenhorst	148.

	Pag.
Wijbout Ripperda	149.
Wijdaars	152.
Wijk; zie Beverwijk.	
Wijk	*ib.*
Wijk	*ib.*
Wijk aan 't Duin	154.
Wijk bij Duurstede	155.
Wijk op Zee	164.
Wijk, (Jan)	166.
Wijk, (Thomas)	167.
Wijkel	168.
Wijker-Meir	170.
Wijmbritzeradeel	*ib.*
Wijnaldum	172.
Wijnandszoon, (Kornelis)	173.
Wijnbergen, (*Het Geslagt van*)	174.
Wijnen, (Gerard)	194.
Wijnendale	196.
Wijngaard, (Jan Willemszoon)	197.
Wijngaard des Heeren	*ib.*
Wijngaarden en Ruigbroek	198.
Wijngaarden, (*Geslagt van* Oem van)	200.
Wijngaarden, (Mr. Floris Oem van)	224.
Wijnjeterp	226.
Wijns	228.
Wijnsz, (Jelle Adriaansz)	*ib.*
Wijs, (Albert de)	229.
Wijtman, (Mattheus)	230.
Wijvenplaagers	231.
Wijwert; zie Wieuwert, Deel XXI. bl. 108.	

Y.

Y	233.
Y, of Ye	235.
Ydaard	236.
Ydaarderadeel	237.

Ydam;

R E G I S T E R.

	Pag.
Ydam; zie Uitdam, Deel XXX, bl. 69.	
Yersike	338.
Yersikendamme	239.
Yhorst	*ib.*
Ylst	*ib.*
Ypekolsga	248.
Ypesloot	249.
Ypeslooter-Sluis	*ib.*
Ysbrechtum	250.
Ysfel	251.
Ysfel	*ib.*
Ysfelham	253.
Ysfelmonde, (*Het Dorp*)	254.
Ysfelmonds-Ambagten	255.
Ysfelmonde, (*Oost-*)	*ib.*
Ysfelmonde, (*West-*)	256.
Ysfelmonde, (*Het Slot*)	*ib.*
Ysfelmuiden	259.
Ysfeloord	260.
Ysfelstein	263.
Ysfelt	267.
Yvon, (Petrus)	268.
Yvoy. (*Het Geslagt van*)	269.
Yzendoorn	289.
Yzendoorn, (Gysbert v.)	290.
Yzendijke	293.
Yzendijke, (*Ambagt v.*)	297.